

ISBN 978-87-972856-0-2

Rønshoved Højskoles historie 1921-2021
– Højskolen mod tidsånden ved Flensborg Fjord

Forord

Tak til Rønshoved Højskoles bestyrelsesformand Erik-Jakob Petersen og forstanderparret Nina og Thue Kjærhus for Jeres opfordring til mig om at skrive Rønshoved Højskoles historie. I gav mig fuldstændig frie hænder til opgaven, sagde I, selv om det ikke holdt stik, da I, på trods af megen ros undervejs, alligevel afviste resultatet umiddelbart før det skulle have været i trykken – men her er så resultatet. Bogens tabeller er lavet af min kære svigersøn Per Braginski, som jeg takker for det fine arbejde. Men først og fremmest vil jeg takke Birgit Basse, født Stauning, der ikke alene har læst korrektur, men som også har samlet de mange data om eleverne, så de kunne bruges i tabellerne. Min kære Birgit har ligeledes haft besværet med at optælle elever i Vestjylland, Hans Haarders bagland, som her er defineret som området nord for Ribe, vest for Herning og syd for Limfjorden. Også tak til min gode ven advokat Peter Meyer fra det tyske mindretal, som har læst korrektur. Men resultatet er alene mit ansvar.

1. Indledning og formål p3
2. Genforening og grænsehøjskole p4
3. Aage Møller på vej til Rønshoved p10
4. Rønshoved - Højskolen ved Flensborg fjord oprettes 1921 p17
5. Kirkesal og den modtagende Frimenighed 1922-1976 p26
6. Sydslesvig – den tabte landsdel p28
7. Balder – og myterne p32
8. 1930'ernes bevægelser p34
9. Mussolini i Rønshoved - Ejerslev? p40
10. Vårbrud 1933? p44
11. Humanisme – en by i Rusland? p46
12. Odense-møderne 1934 p51
13. Rønshoved i 1930'erne – et sælsomt dæmningdige? p53
14. En højskole til salg? p61
- Tabel 1: elever i Aage Møllers periode 1921-1941 p66
15. Fra Aage Møller til Hans Haarder 1941 – Livets tale p65
16. Besættelsen – et folk i advent med et dagskær forude p70
17. Rønshoved Højskoles åndelige forsvar 1943 p73
18. Befrielsen – festernes sommer p77
19. Grænsen ligger fast? p80
20. Grænselandsstævner – flagskibet p87
21. Fårhus-syndromet p89
- Tabel 2: elever fra Vestjylland p94
22. Hverdag igen i 1950'erne p95

23. Turen går til Holland – og den nederlandske højskole p98
24. København-Bonn erklæringerne 1955 p95
25. Højskolen bliver en selvejende institution p99
26. Haarders grundtvigske ligning p104
27. 1960'erne og Europa? p110
- Tabel 3: elever under Hans Haarder 1941-1967 p116
28. Oscar Haarders vingård p116
29. Ungdommen i opbrud p118
30. Den historisk-poetiske højskoles hverdag p121
31. Rønshoved og omegn - lokalbefolkningen p125
- Tabel 4: elever under Oscar og Hans Haarder 1967-1979 p130
32. Den Haarder'ske æra slutter 1986 p130
- Tabel 5: elever under Oscar Haarder 1979-1986 p134
33. Laurits Kjær Nielsen – remtrækket til virkeligheden p133
34. Genforeningsstafet 1995 – glæden, klogskab og sundhed p136
35. Pandora på Rønshoved? p138
- Tabel 6: elever under Laurids Kjær Nielsen 1987-1995 p146
36. Erik Lindsø – den grundtvigske spændvidde p146
37. Den rejsende højskole ved Flensborg fjord p147
38. International klasse på Rønshoved p149
- Tabel 7: årselever under Erik Lindsø 1995-1999 p154
39. Thue Damgaard Kjærhus – den intellektuelle kritiker p154
40. Bildung – den Arendt'ske humanistiske dannelse p158
41. Augustin og konservatismen – der skulle være en begyndelse p164
- Tabel 8: årselever under Nina og Thue Kjærhus 2000-2020, korte og lange kurser p168
42. Folkvang – frugtbarhed og fællesskab – idéfigur p168
- Tabel 9: kvinder/mænd i Aage Møllers periode, hele perioden og for Nina/Thue Kjærhus' p172
43. Men immer det dages dog p172
44. Om litteraturen p173
45. Litteratur p174

Indledning: Immer det dages ...

Rønshoved Højskole fik i 1922 foræret en talerstol med inskriptionen: **Men immer det dages dog på ny hvor Hjerterne Morgen vente.** Det er et Grundtvig-citat fra salmen *Den signede dag*, som Grundtvig skrev i 1000-året for Ansgars ankomst til Danernes land i år 826. Talerstolens inskription signalerer dermed Rønshoved Højskoles værdigrundlag. Og værdigrundlaget blev senere bekræftet, da Rønshoved Højskoles daværende forstander Oscar Haarder sammen med frimenighedens præst Poul Engberg, en slags skyggeforstander på Rønshoved, og højskolelærer Kristian Kjær Nielsen i 1983 var med til at genudgive *Nordens Mytologi*, et af Grundtvigs hovedværker fra 1832.

Rud-Petersens kopi, som højskolen har brugt som vignet i alle sine årsskrifter indtil 2011

Grundtvig gav salmen 13 vers, og det nævnte citat er udeladt af både Salmebogen og Højskolesangbogens sidste mange redigeringer. Men selvom talerstolens citat er et symbol på, at skolens virke fra starten byggede på en forestilling om at ville genskabe den oprindelige grundtvigske højskole, så kan man ikke sige, at værdigrundlaget er slettet, men at det er justeret og moderniseret af eftertiden.

Skolens værdigrundlag har ændret sig og tilpasset sig den moderne tid, så det dages på ny, hvor hjerterne er åbne overfor fremtiden. Skolen er i dag fortsat ... *funderet på den Grundtvigske højskoletradition ... båret af frisind, tillid og åbenhed*. Men – tilføjes der så på højskolens hjemmeside ... *vi værdsætter og tror på, at Friheden opnås kun i bundetheden*. Og forstanderen uddyber på hjemmesiden med den franske filosof Lyotard's ord, hvordan Højskolen arbejder i dag: *Vær operativ eller forsvind!*

Skolen har i dag på ingen måde berøringsangst over for det moderne. Tværtimod. Det er Rønshoved Højskoles erklærede mål at forberede de unge på at leve et moderne liv med ... *livsglæde og livsduelighed*, et liv præget af *refleksion* og eftertænksomhed, af *bundethed* til det *universelle* og det *politiske*. Der er således langt til det oprindeligt snævre kristeligt nationale, som den oprindelige Grundtvigske højskole startede på i 1921.

Talerstolen var en foræring fra en københavnsk fabrikant, tegnet og udskåret af kunstneren Niels Skovgaard. Talerstolen blev snart også taget i brug som alter, da den nyoprettede Rønshoved

Frimenighed begyndte at afholde gudstjeneste på Højskolen.¹ Talerstolen var således på Rønshoved Højskole både en prædikestol og en talerstol – og ved særlige lejligheder også en barstol. Ove Korsgaard omtaler i sin disputats *Historien om Folket*, hvorledes talerstolen med højskolebevægelsen snart overtog prædikestolens funktion for folkets dannelse.² På Rønshoved Højskole forenedes begge funktioner, prædikestolen og talerstolen, i én.

Alle skolens årsskrifter har fra starten gjort brug af citatet af Grundtvig kædet sammen med en vignette af Lorenz Fröhlich med billedet af dronning Thyra, som peger på, at der skal bygges en vold, et forsvar for Danmark ved Ejderen, der ifølge den gamle tradition blev til Danevirke, Thyras vold. Rønshoved Højskole demonstrerer dermed sin forpligtethed overfor det danske folks historie, overfor det danske mindretal i Sydslesvig, ja, egentlig en forpligtethed overfor for den klassiske nationalliberale kamp for et Danmark til Ejderen. Men det sidste er der dog ikke længere nogen, som tror på?

Talerstolen er stadig i brug og kan rulles til side, hvis det er nødvendigt. Talerstolen er samtidig et udtryk for, at det på Rønshoved Højskole er det talte ord, som er skolens livsnerve. Uden fortællingen ingen højskole.

Formål

Formålet med denne bog er for det første at undersøge, hvilket højskolesyn, der har ligget til grund for Rønshoved Højskole gennem de 100 år siden grundlæggelsen i 1921. Hvorledes blev arven fra Grundtvig fortolket, og hvordan forholdt højskolen sig til det omgivende samfund, der var under stadig forandring? Og hvilket forhold var der mellem idealer og realitet i relation til den demokratiske udvikling i samfundet?

For det andet skal det belyses, hvilken betydning Rønshoved Højskoles beliggenhed ved den dansk-tyske grænse fra 1920 fik for højskolens udvikling? Hvordan var skolens forhold til sønderjyderne, både nordslesvigerne og sydslesvigerne, samt til det omgivende lokalsamfund?

For det tredje vil jeg se på højskolens dagligdag. Hvordan var højskolen indrettet, hvordan var dagens rytme? Og hvordan var forholdet mellem forstanderen, lærerne og eleverne, og hvor kom disse grupper fra geografisk og socialt?

Kapitel 1: Genforening og grænsehøjskole

Rønshoved Højskole er et produkt af Genforeningen i 1920. Men i 1920 blev det alene det danske Nordslesvig, der blev genforenet med Danmark, og ikke hele Sønderjylland, ikke hele Slesvig fra Kongeåen til Ejderen. Det var uenighed om genforeningskampens mål, som blev kimen til højskolelærer Aage Møllers beslutning om at ville oprette en højskole i nærheden af den nye grænse ved Flensborg fjord. I *Festskrift til Aage Møller* fra 1950 skrev højskoleforstander Sune

¹ Årsskrift 1922 p 50

² Korsgaard: Kampen om Folket p 233

Andresen, at *Det var Sydslesvig, der blev Aage Møllers dåb. Genforeningen blev for ham et nederlag og ikke en sejr.*³

Gården i Rønshoved blev købt i foråret 1921, fortæller Aage Møller selv i årsskriftet 1922. Med købet af gården skulle der skabes ... *et nyt Askov*, som tidligere højskolelærer og frimenighedspræst Poul Engberg udtrykte det i 75-årsbogen for Rønshoved Højskole. Aage Møllers søn Poul la Cour Møller har kaldt faderens nye Højskole for en *grænseskole*. Om det blev *et nyt Askov*, eller alene en *grænseskole* er svært at vurdere. Men højskolen som en grænselands-højskole er der ikke tvivl om. Askov var blevet oprettet efter 1864 oven på resterne af Rødning Højskole og kom derfor til at fungere som en slags grænsehøjskole. Og ligesom Askov skulle Rønshoved Højskole efter Aage Møllers mening være både være en kulturel og national front overfor det nye Tyskland, men også en bro til det nyskabte danske mindretal i det, der fra nu af blev kaldt Sydslesvig.

Danmark mistede i 1864 hele Sønderjylland eller Slesvig til Prøjsen og Østrig, da Danmark ville udskille Holsten og Lauenburg fra det forfatningsmæssige fællesskab med kongeriget og Slesvig. Dermed forbrød Danmark sig ikke alene mod tilsagn til Prøjsen og Østrig i 1851, men også tilsagn til alle stormagterne med London-aftalerne i 1852. Denne staternes kamp om historiske områder blev forstærket af den nye folkelige nationalisme på begge sider. Befolkningerne i de 39 tyske lande og befolkningen i Danmark bakkede hver for sig op om den førte politik, som både blandt tyskerne og blandt danskerne samtidig fremmede den nationale identitet og bevidsthed.

Holstenerne og prøjserne blev til *tyskere*, og de danske undersåtter blev til *det danske folk*. For danskerne blev nederlaget i 1864 en katastrofe, da man havde kædet den historiske ret til et Danmark til Ejderen sammen med den vågnende danske nationale identitet uden blik for, at de tyske slesvig-holstenere kunne have en tilsvarende historisk ret i forbindelse med deres nyvakte regionale slesvig-holstenske identitet.

Det blev den nye regionale slesvig-holstenske identitet, som i 1830 blev kimen til de nationale modsætninger mellem dansk og tysk, som ellers i århundreder havde trivedes upåklageligt i den danske Helstat. Men den nye slesvig-holstenske regionale nationale bevægelse gled snart over i en fælles tysk-national identitet.

Krigen i 1864 betød bl.a., at de dansksindede sønderjyder efter 1864 blev mindretal i Slesvig/Sønderjylland, som allerede i 1866, sammen med Holsten, blev indlemmet i Prøjsen som en regional slesvig-holstensk provins. Og området blev ved med at være en prøjsisk provins, også efter at de mange tyske stater dannede den nye fælles stat Tyskland i 1871: det andet tyske rige, kejserriget Tyskland.

For de fleste danskere blev det smertelige nederlag i 1864 opfattet som en dyb uretfærdighed, som afbrød århundreders, ja, tusind års forbindelse til danernes gamle sydgrænse ved Ejderen, der

³ Festskrift til Aage Møller, p 15f

var blevet accepteret og godkendt af den dengang nye romerske kejser Charlemagne, Karl den Store i år 811.⁴

Tabet af hele Sønderjylland/Slesvig i 1864 blev oplevet som sårfeberen fra Dybbøl, som det er beskrevet af Herman Bang i romanen *Tine*. Man havde nu alene en drøm om en genforening at klynge sig til, men denne drøm blev til et håb, næret af Pragfreden i 1866 efter Den tyske Krig mellem Østrig og Prøjsen. I fredsftalen blev der i §5 udtrykt forventningen om, at de nordlige distrikter af Sønderjylland/Slesvig skulle have en folkeafstemning om deres tilhørsforhold, om de skulle afstås til Danmark.⁵

Det var denne artikel 5, som blev håbet for de fleste af de danske sønderjyder i Sønderjylland/Slesvig: håbet om en genforening med Danmark, selv om det ikke var hele det historiske Sønderjylland, men alene de nordlige distrikter, som man kunne forvente ville vende tilbage til Danmark i henhold til den berømte artikel 5. Men hvad var Nordslesvig? Det blev ikke defineret, og her lå kimen til senere tiders mange konflikter, som holdt det sønderjyske spørgsmål i live.

Danmark havde både i 1848 og igen i 1864 fået tilbudt en deling af Sønderjylland, men begge gange blev det afvist af de danske konger med støtte af deres regeringer. Ja, hele den danske befolkning afviste at gå ind på de engelske forslag, der i begge tilfælde lagde op til en grænsedragning syd for Flensborg. *Det skal ej ske*, blev slagordet!

Efter 1864 førte de dansksindede sønderjyske ledere en politik, som allerede i datiden blev betegnet som en protestpolitik, dvs. man protesterede mod, at artikel 5 ikke blev aktiveret, og man ville derfor ikke deltage i det politiske liv, når man alligevel snart skulle hjem til Danmark. Men med Berlin-kongressen i 1878 blev artikel 5 ophævet af det nye Tyskland og Østrig-Ungarn, som Østrig nu hed, dvs. artikel 5 blev ophævet af de magter, som havde indgået traktaten med Danmark ved Freden i Wien i 1864. Men mange af de dansksindede fastholdt dog stadig §5 som en såkaldt tredjemandsret, bl.a. rigsdagsmanden Gustav Johannsen fra Flensborg.⁶

Ophævelsen af artikel 5 betød, at de dansksindede sønderjyder måtte tænke langsigtet, dvs. man begyndte at organisere sig, og man begyndte at deltage i det politiske liv både i den præjssiske provins Slesvig-Holsten, men også i det fælles Tysklands Rigsdag i Berlin og i den præjssiske Landdag, som også lå i Berlin. Protestpolitikken blev opgivet.

Man oprettede i første omgang i 1880 *Foreningen til det danske sprogs bevarelse i Nordslesvig*, senere blot kaldet *Sprogforeningen*, som består den dag i dag. Man oprettede i 1888 *Vælgerforeningen for Nordslesvig* og i 1892 *Den nordslesvigske Skoleforening*, *Nordslesvigs Fælles-Idrætsforening* i 1903 og mange andre foreninger, dvs. man organiserede sig og dannede et kulturelt, et politisk og et åndeligt bolværk mod den præjssisk-tyske germaniseringspolitik – og i alle de nævnte foreninger var det alene i Nordslesvig, kampen skulle foregå.

⁴ Albrechtsen: *Vikingerne i Franken*, p 16

⁵ Jørn Buch, p 102

⁶ Schultz Hansen 2018, p 71

Da 1. Verdenkrig brød ud i 1914, var der desuden blevet bygget næsten 50 danske forsamlingshuse, og de lå også alle i den del af Sønderjylland, som i 1920 blev genforenet med Danmark, dvs. det Nordslesvig som Vælgerforeningen første gang definerede den 16./17. november 1918 på det berømte møde på Folkehjem i Aabenraa.

Organiseringen blev samtidig en demokratisk dannelsesproces for de mange dansksindede sønderjyder i de nordlige dele af Sønderjylland. Efter 1871 skulle alle indbyggerne i det nye Tyskland tilpasse sig og lade sig assimilere som tyskere, uanset om de var franskmænd, polakker eller danskere o.a. Skolen blev derfor snart fortysket. Med den tredje og sidste skolelov i 1888 blev der alene undervist på tysk i alle fag, undtagen fire timers bibelhistorie på dansk, når der blandt forældrene var et flertal for dette. Men det betød også, at en ny type lærere så dagens lys: vandrelererne, som tog fra hjem til hjem for at undervise de dansksindedes børn på privatbasis i fritiden. Det fik dog snart de tyske myndigheder til bl.a. at udvise flere af de vandrelerere, som kom fra Danmark.

Udvisning af danske statsborgere var et middel, som blev stadig mere anvendt af prøjserne. Det var særlig problematisk for de dansksindede, da mange unge danske efter 1864 opterede for Danmark, dvs. de valgte at forblive danske statsborgere, men blev boende i Sønderjylland, som nu var en del af Prøjsen, og derfor nu uden statsborgerlige rettigheder.

Udvisningerne var sammen med den store udvandring af de dansksindede til Amerika på den ene side med til at svække antallet af unge danske, så Sønderjylland blev kendt som ... *landet uden ungdom*, men det kom samtidig til at styrke den danske bevidsthed og identitet blandt mange af de tilbageblevne.

Men ét af problemerne var stadig, hvordan man skulle definere Nordslesvig, som alle de vigtigste danske nationale foreninger brugte i deres navn. Det stod ikke skrevet nogen steder, ligesom man i dag ikke uden videre kan definere Østjylland eller Sydsjælland. Og de dansksindede sønderjyder var heller ikke enige, men det var i de første mange år heller ikke nødvendigt. Det fik først afgørende betydning med grænsekampen i 1918-1920.

Denne konflikt, om hvad der var Nordslesvig, var én af de mange modsætninger mellem red. Jens Jessen fra *Flensborg Avis* og red. H.P. Hanssen fra avisen *Hejmdal* i Aabenraa. Dertil kom uenighed om, hvilke kredse man støttede i Danmark. Jens Jessen var national-konservativ og byggede på princippet om den historiske ret, dvs. i princippet et Danmark til Ejderen. Politisk støttede han partiet Højre i Danmark i modsætning til H.P. Hanssen, som var udpræget national på et liberal-demokratisk grundlag, og derfor støttede han partiet Venstre i forfatningskampen i Danmark.

Jens Jessen advarede mod ... *de falske sirenesange*, som han udtrykte det, der lagde vægten på det nationale arbejde i de nordlige dele af Sønderjylland nord for Kobbemøllen ved Flensborg, hvorimod H.P. Hanssen ikke ville risikere at tabe muligheden for en afstemning i de nordlige dele, hvis det danske arbejde skulle udstrækkes til større dele af Sønderjylland syd for Flensborg, som han anså var blevet fortyskede og dermed tabt for den danske sag.⁷

⁷ Jørn Buch p 120

H.P.Hanssen kunne se, at den gamle kirke- og skolesprogsgrænse fra Middelalderen og fra Reformationstiden havde sat sine tydelige folkelige og sproglige spor. For H.P.Hanssen og hans fløj gjaldt kampen derfor alene at sikre det danske Nordslesvig, en indstilling som han fik bekræftet gennem flere ophold på Askov Højskole.

Jens Jessen havde omvendt overhovedet ingen tillid til de danske højskoler, som han mente var prægede af en liberal venstre-mentalitet, som ikke tog hensyn til de småkårsfolk, der udgjorde kernen af de få spredte dansksindede syd og vest for det ellers borgerlige, dansksindede men tysktalende danske Flensborg. Der er ingen tvivl om, at Aage Møller var tilhænger af Jens Jessens såkaldte Flensborg-fløj, da han grundlagde Rønshoved Højskole i 1921. Aage Møller var i hvert fald ikke en H.P.Hanssen-mand.

Det sidste danske årsmøde i Sønderjylland blev afholdt den 14.juni 1914 i Haderslev, hvor tusinder af dansksindede sønderjyder hørte daværende rigsdagsmand H.P.Hanssen tale om den tyske undertrykkelsespolitik, men hvor han også udtalte tillid til, at de dansksindede stod stærkere end i mange år. Han sluttede med et citat fra J.C.Hostrups digt *Til Fjenden* fra 1872: *Du kan vel kro dig af døgnets kår og af sejren, den har dig skabt. Men du fører en kamp imod tusinde år og i den har du visselig tabt!*

H.P.Hanssen var overbevist om, at folks nationale identitet ikke uden videre lader sig ændre. De fleste dansksindede var efter 1864 blevet endnu mere bevidste om deres identitet, da menneskers mentaliteter bl.a. er et kompliceret produkt af mange forskellige forhold, bl.a. magthavernes undertrykkelsespolitik – og ellers også af historiens tale, dvs. hvad der er sket i historiens løb.

To uger efter det sidste danske årsmøde i Haderslev markerede tyskerne 50-året for overgangen over Alssund den 29.juni i 1864 med store festligheder på Dybbøl. Det var den overgang af prøjsiske tropper, som i realiteten afsluttede krigen i 1864 med det danske nederlag efter få timers kamp. Ved disse tyske festligheder i 1914 kunne H.P.Hanssen i sit blad *Hejmdal* berette om, at tyskerne ikke havde i sinde at opgive noget af Sønderjylland på noget tidspunkt! Og det blev også kraftigt understreget af reportagen i avisen Dybbøl-Posten.⁸

Men under de tyske festligheder på Dybbøl kom der bud til den tyske kejsers bror Prins Heinrich, at den østrig-ungarske tronfølger var blevet skudt dagen før i Sarajevo, så prinsen måtte straks forlade festen og rejse hjem til Berlin.

Det var det berømte skud i Sarajevo, som satte gang i den proces, der i realiteten udløste 1.Verdenskrig den 1.august i 1914. Med krigens udbrud og forløbet af 1.Verdenskrig forandredes forholdene i Sønderjylland totalt. Ikke alene blev alle unge værnepligtige indkaldt, og de dansksindede soldater skulle derfor kæmpe loyalt for en sag, der ikke var deres. Men krigens resultat betød samtidig, at grundlaget for den tyske politik i Sønderjylland ændredes fundamentalt.

Da det i oktober 1918 stod klart for den nye militære-parlamentariske tyske regering, at Tyskland havde tabt krigen, tog H.P.Hanssen straks initiativet. Han sendte et åbent postkort til sin radikale

⁸ Dybbøl Posten 30.juni 1914

ven, historikeren Aage Friis, som siden 1907 havde været de danske Venstre-regeringers rådgiver i det sønderjyske spørgsmål. H.P.Hanssen bad Aage Friis rejse spørgsmålet om en Genforening over for den danske regering.

Det omtalte værk er nu at få, skrev han i et kodesprog om Nordslesvig (det omtalte værk). *Antikvarhandleren rømmer sit lager*, fortsatte han med at henvise til, at Tyskland (antikvarhandleren) var ved at tabe krigen (rømmer sit lager). Han opfordrede derefter til at *kontakte bibliotekets bestyrelse* (den danske regering), *for ellers forspildes chancer, der aldrig vil vende tilbage*.⁹

H.P.Hanssen tænkte dermed på Dybbølfesten i 1914, hvor Tyskland havde givet udtryk for, at man aldrig ville give slip på nogen dele af Nordmarken, dvs. den nordlige del af Sønderjylland/Slesvig. H.P.Hanssen vidste også den 5.oktober i 1918, at det var Tyskland, der havde anmodet om våbenstilstandsforhandlinger på baggrund af den amerikanske præsident Wilson's 14 punkter. Tyskerne troede, at principperne for disse 14 punkter kunne skaffe Tyskland en mild og retfærdig fredsftale. I dag ved vi, at de blev snydt.

Det var således H.P.Hanssen, der tog initiativet til at rejse grænespørgsmålet den 5.oktober 1918 med det åbne postkort. Regeringerne i København havde siden 1864 ikke vovet at rejse noget krav overfor hverken prøjserne eller den senere tyske regering. Og ophævelsen af artikel 5 efter Berlin-kongressen i 1878 var i 1907 blevet godkendt af den daværende Venstre-regering, dvs. de dansksindede sønderjyder havde ikke længere nogen juridisk ret til en afstemning i de nordlige distrikter af Slesvig/Sønderjylland.

Første gang den tyske offentlighed erfarede, at man har tabt krigen, var ved Rigsdagens første møde i Berlin den 22.oktober 1918, og da var det igen H.P.Hanssen, som tog initiativet. Han rejste spørgsmålet om Slesvig/Sønderjylland den 23.oktober, hvor han appellerede til Tyskland som kulturnation og bad den tyske regering om at imødekomme sønderjydernes ønske om en folkeafstemning.¹⁰ Det blev i første omgang besvaret med et nej, da artikel 5 var blevet ophævet, og der stod ikke noget om Nordslesvig i Wilson's 14 punkter. H.P.Hanssen fik derfor at vide, at de dansksindede ikke havde nogen ret til en afstemning.

Men dagen efter, den 24.oktober 1918, fik H.P.Hanssen mundtligt at vide, at den nye parlamentariske tyske regering ville gennemføre Wilson-programmet loyalt, og at det også skulle gælde for Nordslesvig. Det ville den nye demokratiske tyske regering desuden meddele den danske regering via den tyske ambassade i København.¹¹

Dermed ville det blive officielt, at der ville komme en folkeafstemning om de nordlige distrikter af Sønderjylland/Slesvig, og dermed vendte spørgsmålet tilbage, hvad man præcist forstod ved Nordslesvig? Det nye demokratiske Tyskland havde altså den diametralt modsatte holdning til Nordslesvig i 1918 i forhold til, hvad den kejserlige tyske regering havde sagt og gjort i 1914. Da lå grænsen fast ved Kongeåen, men i 1918 var den nye demokratiske tyske regering indstillet på en

⁹ Schultz Hansen II, p 243

¹⁰ Håndbog I, p 380f

¹¹ Fra krigstiden bind 2, p 358

deling. Derfor blev det nu aktuelt, hvad man forstod ved Nordslesvig, nu skulle det defineres og præciseres – hørte f.eks. Flensborg med til Nordslesvig? Hørte Ladelund og omegn med til Nordslesvig? Hørte Angel med til Nordslesvig? Hørte øen Sild med til Nordslesvig?

1. Verdenkrig sluttede mandag, den 11.11. kl.11 i 1918. H.P.Hanssen havde da få dage i forvejen indkaldt ledelsen af Vælgerforeningen for Nordslesvig, dvs. tilsynsrådet med suppleanter, i alt 61 medlemmer, til møde i Aabenraa den følgende weekend, den 16.-17. november i 1918. Dette berømte møde blev altafgørende for Sønderjylland/Slesvigs fremtidige skæbne, da det blev tilsynsrådet, hvor langt hovedparten var valgt i Nordslesvig, som endelig definerede, hvilket område der skulle stemmes om.

Den danske Vælgerforening definerede geografisk Nordslesvig som identisk med det, som mange i dag efter kommunalreformen i 1970 kalder for Sønderjylland. Og de ønskede, at dette Nordslesvig skulle stemme som en helhed. Tilstødende distrikter skulle dog have ret til en kommunevis afstemning. Alle 61 medlemmer af tilsynsrådet var enige, selv om to af medlemmerne fra Flensborg og omegn fik indført en tilføjelse, at de mente, at Flensborg hørte med til Nordslesvig ... *omend ikke til det danske Nordslesvig*.¹²

Denne mærkværdige og lidt selvmodsige udtalelse, blev kimen til den splid, der kom til at hænge sønderjyderne, ja, hele det danske folk inkl. Aage Møller, et kim der dog allerede var sået kort tid i forvejen, da der i Danmark i begyndelsen af oktober 1918 blev rejst en debat om det sønderjyske spørgsmål: Skulle det alene løses af de allierede ved en fredskonference, eller skulle det løses direkte i en bilateral aftale mellem Danmark og den nye parlamentarisk valgte tyske regering?¹³

Den danske regering og alle de ledende danske politikere foretrak det sidste, da det ville være afgørende for, at det sønderjyske spørgsmål ikke fremover fortsat skulle være en kilde til uro i forholdet mellem det lille neutrale Danmark og den militært stærke og store tyske nabo.¹⁴ En dansk-tysk aftale ville for al fremtid sikre ro om den nye dansk-tyske grænse. Det var således i overensstemmelse med den danske regering og de ledende danske politikeres ønske fra alle partier, at det var den tyske regering, som den 24. oktober tilbød en afstemning om Nordslesvig, at det var den tyske regering, der tilbød at lave en aftale om den nye dansk-tyske grænse. Men denne vej blev imidlertid spærret, da de allierede ambassadører i København advarede den danske regering mod at gå uden om fredskonferencen¹⁵. Den danske regering og Rigsdag var dermed sat ud på et sidespor indtil H.P.Hanssen – med henvisning til Aabenraa-resolutionen fra den 17. november – bad den danske regering om at tage spørgsmålet op over for de allierede. Dermed kom den dansk-tyske grænse på fredskonferencens dagsorden i Paris i 1919.

¹² Håndbog II, p 43

¹³ Fink I, pp 16ff

¹⁴ Scavenius I, p 282

¹⁵ Schultz Hansen II, p 43

Det var dog ikke alle danske politikere, der var begejstrede for, at det var H.P.Hanssen, som havde rejst spørgsmålet i Berlin. Men den danske udenrigsminister Scavenius fik det, som han ønskede det, så han drev ikke noget mummespil, og han skulle ikke bide i noget surt æble! Han ønskede en dansk-tysk aftale, som blev et led i en international fredskonference, og som skulle legitimeres af en folkeafstemning. Spørgsmålet er, hvordan Aage Møller stillede sig til dette?

Blandt historikerne i Danmark var det i første omgang Vilhelm la Cour, der rejste spørgsmålet, om den kommende grænsedragning ikke også skulle inddrage Flensborg. Vilhelm la Cour var godt klar over, at Flensborg havde et markant tysk flertal, hvad man bl.a. kunne konstatere ved det sidste Rigsdagsvalg i 1912, hvor det danske parti kun fik ca. 4% af stemmerne. Men han var overbevist om, at mange af flensborgerne ville blive vakte og således blive deres danske rødder bevidst, hvis byen kom til Danmark. *Den iboende slumrende danskhed, skulle blot vækkes til dåd*, sagde han. *Det eneste, som i løbet af en generation eller så ville se grunden svigtet under sig, det var, hvad man kunne kalde det stedlige Berlin. Det indførte, det kunstige, det hjemmefremmede ville dø bort. Byen ville finde sig selv på ny*, udtalte la Cour på et møde om Flensborg i Koncertpalæet i København den 22.januar 1919.¹⁶

Vilhelm la Cour stod ikke alene med kravet om Flensborg, og dem der støttede ham, skulle snart blive til Flensborg-bevægelsen. Andre gik meget længere og krævede meget mere af den sydlige del af Sønderjylland/Slesvig. Det var i starten enkeltpersoner, men de blev snart til den såkaldte Danevirke-bevægelse: *Ligaen D.D.D. Danmark-Danebrog-Danevirke*, senere blot kaldet for *Slesvig-Ligaen*, som stadig eksisterer, og som stadig udgiver bladet med den symbolske titel *Thyras Vold*. Privatpersoner som Ionas Collin, lensgreve Bent Holstein og chefen for generalstabens efterretningstjeneste Erik With og andre var allerede fra oktober 1918 personligt engagerede i kampen for en grænse ved Danevirke, dvs. en grænse ud fra den historiske ret. Med støtte fra franskmændene håbede de at gøre den til den sejrendes ret. Dermed intrigerede både Flensborg-bevægelsen og især Danevirke-bevægelsen direkte mod den demokratisk valgte danske parlamentariske regering.

Ionas Collin og Holstein Rathlou kaldte senere H.P.Hanssen for en *landsforræder*, ja, han var en ... *afskyvækkende forbryder og det forgiftige skadedyr*.¹⁷ Sådan argumenterer man, når man åbenbart ingen argumenter har!

I dag er de fleste enige om, at den nye grænse i 1920 betød et nybrud i den europæiske politik, at den var et udtryk for befolkningens demokratiske sindelag, som ikke alene gik på tværs af gamle historiske grænser, men som også gik på tværs af sejrherrenes magtpolitiske ret.

Sindelagsgrænsen gik desuden på tværs af sprogrænsen. Det blev med andre ord en helt ny deling af Sønderjylland med en grænse, der både var demokratisk og dermed retfærdig!

¹⁶ la Cour, pp 126ff

¹⁷ Johnsen p 299, p 301

Men hvor stod Aage Møller i denne situation? Han var i 1917 blevet højskolelærer på den nye Roskilde Højskole. Han havde inden da været lærer på Skamlingsbanke Højskole, måske for at være tæt på Sønderjylland ved Kongeå-grænsen.

Kapitel 2: Aage Møller på vej til Rønshoved

Aage Møller fortæller selv, hvorledes han tog til Nordslesvig i foråret 1921 for at finde en egnet gård, hvor han ville drive højskole. Men han fortæller ikke, hvorfor han ville oprette sin egen højskole tæt ved den nye dansk-tyske grænse. Han kunne ikke overtage nogen eksisterende dansk højskole i Nordslesvig, for der var ingen. Den første højskole var blevet oprettet i Rendsborg allerede i 1842, men var tysksproget og blev hurtigt lukket.¹⁸ Den næste rigtige danske højskole var Rødding, som blev oprettet i 1844. Den skulle primært gøre bønderne til gode danskere – udover at lære dem noget om landbrug. Men Rødding Højskole blev lukket af prøjserne i 1864, hvor Ludvig Schrøder var forstander. Han genåbnede derfor højskolen nord for Kongeåen i Askov året efter i 1865. Dermed blev Askov den dynamiske og virksomme grænsehøjskole, få hundrede meter nord for den nye 1864-grænse, som var med til at holde liv i drømmen om at genvinde Sønderjylland, det tabte land. Aage Møller blev elev på Askov Højskole.

Der var også blevet oprettet en højskole ved Aagaard i nærheden af Oversø, syd for Flensborg. Den blev grundlagt i 1863 som en bondehøjskole af en lærer fra Rødding, lige på grænsen til den daværende sproggrænse mellem dansk og tysk. Den blev lukket af prøjserne i 1889. Derudover var der kortvarigt blevet oprettet danske højskoler i Sandbjerg ved Sønderborg 1869-1874, i Brøns syd for Ribe fra 1868-1870 og i Vonsbæk, øst for Haderslev fra 1869-1870. Aage Møller skulle således efter Genforeningen begynde på bar bund, da han i 1921 ledte efter en passende gård, som kunne omformes til en højskole efter hans hoved. Der var ingen lokale forudsætninger, og der var heller ingen lokal opbakning til en højskole ved Flensborg fjord.

Aage Møller var født i Odense på Fyn i 1885. Poul Engberg har fortalt om Aage Møllers baggrund i et grundtvigsk miljø, hvor faderen blev skolebestyrer i Odense.¹⁹ Aage Møller blev ikke student pga. tuberkulose, men blev elev på først Ryslinge Højskole i 1905 og dernæst på Askov Højskole 1906, hvor han mødte sin kommende hustru Julie Vilhelmine Marstrand la Cour, datter af den navnkundige højskolelærer Poul la Cour.²⁰ De blev gift i 1912.

Askov Højskoles lærere gjorde et stærkt indtryk på den unge Aage Møller, fortæller Poul Engberg, og det gjaldt ikke alene naturvidenskabsmanden Poul la Cour, som skulle blive hans kommende svigerfar, men især skolens nye forstander Jacob Appel, som talte om *Grænsens sang*.²¹

Efter Askov gennemgik Aage Møller statens et-årige lærerkursus på det, der senere blev kaldt Statens Lærerhøjskole, hvorefter han blev lærer på Ry Højskole i 1907, blot 22 år gammel, dvs. stort set på samme alder, som hans elever. Ifølge J.Th.Arnfreds hilsen til Aage Møllers 65-års

¹⁸ Kristeligt Dagblad 04.10.2019

¹⁹ Fædre og arv, p14ff

²⁰ Johannes Larsen, p 15

²¹ Fædre og arv, p19

fødselsdag, så havde Aage Møller ... *tidligt og bevidst rustet sig til en gerning i den danske folkehøjskole ... og ingen har så ubetinget turdet give udtryk for direkte at være kaldet af Gud til denne gerning.* Og Arnfred fortæller videre, at Aage Møller allerede i 1913 på et højskolemøde på Voss i Norge havde angrebet højskoleforstander Holger Begtrup for at have ... *svigtet ... det grundtvigske historiesyn* ved at fortælle om de ... *store personligheder i stedet for at skildre menneskeslægtens levnedsløb i sammenhæng.*²² Det blev et dogme, som Aage Møller holdt fast ved hele sit liv – og som han forsøgte at praktisere som kommende forstander på Rønshoved Højskole.

Fra Ry Højskole gik vejen videre i 1913 til den i 1903 nyoprettede Skamlingsbanke Højskole, der lå tæt ved Kongeågrænsen fra 1864. Her var det unge nygifte lærerpar Julie og Aage Møller meget afholdte pga. deres stærke engagement i højskolens daglige arbejde. I det lille jubilæumsskrift for Skamlingsbanke Højskoles start fortælles det dog, at Aage Møller pga. sin tuberkulose var fritaget for at spise sammen med skolens elever.²³

1. Verdenskrig gav ikke alene Skamlingsbanke Højskole problemer med antallet af elever, men også med lærernes indkaldelse til sikringsstyrkerne i det neutrale Danmark. Under krigen var der indkaldt 58.000 unge danske værnepligtige for at sikre Danmarks neutralitet, og blandt de indkaldte var Skamlingsbanke Højskoles forstander.²⁴ Skolen blev derfor solgt til staten i 1917, men i mellemtiden var Aage Møller blevet tilbudt en stilling på den af Thomas Bredsdorff i 1907 oprettede Roskilde Højskole.

Aage og Julie Møller fungerede begge som lærere på Roskilde Højskole i mere end tre år, Aage Møller som lærer i bl.a. historie og Julie som nyuddannet gymnastiklærer. Julie Møller havde en uddannelse fra det berømte gymnastikinstitut i Stockholm, som skulle blive arnestedet for den såkaldte svenske eller ling'ske gymnastik, opkaldt efter stifteren Pehr Henrik Ling.

Den svenske gymnastik var i provisorieårene blevet populær på højskolerne, og dermed også blandt landbougdommen. Den blev opfattet som frigørende og fællesskabsorienteret i modsætning til den traditionelle individorienterede tysk-danske militært inspirerede Jahn'ske gymnastik.

Poul Engberg fortæller, at Aage Møller og forstanderen på Roskilde Højskole havde divergerende opfattelser af højskolens mål og midler. I et senere interview har han fortalt, at de var uenige i valg af emner til foredrag, idet Bredsdorff ... *fortalte det nittende århundredes historie og ikke som det første slægtled af højskolefolk – efter Grundtvigs anvisning – hele slægtens levnedsløb fra Adam og Eva.*²⁵ Aage Møller har senere betegnet opholdet i Roskilde som en ... *omvej ... og det var det virkelig*, skrev han, da det var til Sønderjylland, han ville. Med afslutningen af 1. Verdenskrig blev

²² Højskolebladet 1955, p447

²³ Johannes Larsen, p 15

²⁴ Johannes Larsen, p12

²⁵ Aarsskrift 1975, p84

den sønderjyske sag aktualiseret, og Aage og Julie Møller besluttede derfor, at de ville starte deres egen højskole ved den nye dansk-tyske grænse.²⁶

Under 1. Verdenskrig havde Aage Møller i 1917 skrevet en række artikler i Højskolebladet, som måske kunne antyde, hvad det var for uenigheder, der var mellem ham og forstanderen Thomas Bredsdorff. Roskilde Højskole lå ikke på landet, men i en by tæt ved København, måske i håb om at tiltrække storbyens arbejdere og funktionærer. I Roskilde Højskoles Årsskrift for 1921 fortælles om et besøg af en såkaldt *fri Arbejderhøjskole* fra København, som var på besøg på Roskilde Højskole. Besøget fik forstander Thomas Bredsdorff til at konkludere, at der ... *ligger en fremtidsopgave* i sådanne sammenkomster.²⁷ Senere samme år skrev Bredsdorff begejstret om et besøg af en anden gruppe højskoleelever, ... *den Internationale Højskoles* elever fra Helsingør, som han opfattede som et håndgribeligt bevis på det arbejde for ... *broderskab mellem folkene*, som Bredsdorff mente, der var behov for på baggrund af 1. Verdenskrigs ... *rædsler* med ... *menneskets forråelse* til følge.²⁸

Aage Møller var endnu ansat på Skamlingsbanke Højskole, da han skrev de fem artikler om den danske højskoles status og fremtid.

I den første artikel fra februar 1917 omtalte han højskolen som værende i krise, da den første generation af højskoleforstandere og lærere havde sat sig på historieundervisningen, hvorved den anden generation måtte arbejde med andet stof, og det betød, at historien for dem var noget mindre vigtigt, ... *verdenshistorien indskrænkedes ... i værdi for elevernes og lærernes bevidsthed*. Aage Møller mente, at højskolen således mere var blevet ... *en læretid end en tid, der frembringer muligheder for indre oplevelser*. Han skrev videre, at eleverne kun ... *lærte kundskaber i forskellige fag, blot for kundskabernes egen skyld*, hvorimod Aage Møller selv mente, at højskolen skulle ... *vække, hvad der slumrer i de unges indre, at retlede længsler, at klare uklarheden, at gøre alle gode drømme til viljesytringer i dagen og livet. Og kun når kundskaben tjener dette formål, har de deres plads på højskolen*.²⁹ Højskolen skulle ikke blot give oplysning om livet, give dem kundskaber, men give eleverne livsoplysning, dvs. få dem til at forstå tilværelsens mening, muligheder og udfordringer ud fra et kristent grundlag.

Aage Møller ser her ikke ud til overhovedet at have haft noget blik for de store samfundsmæssige forandringer, der var sket i slutningen af 1800-årene, i tiden omkring århundredskiftet og især tiden under den store Verdenskrig. I modsætning hertil var f.eks. Johs.V. Jensen begejstret for ... *den store frugtbare forhastelse, det vilde fremskridt, den sejrbevidste tro*, i hans beskrivelse af den store verdensudstilling i Paris i år 1900, som præsenterede alle de nye moderne tekniske opfindelser.³⁰

Danmark var et samfund i opbrud med en fremadskridende urbanisering med voldsomme forandringer og store sociale problemer. Men det var også en periode, hvor gårdmændene havde

²⁶ Fædre og arv, p21

²⁷ Årsskrift, Roskilde 1921, p51f

²⁸ Årsskrift, Roskilde 1922, p55

²⁹ Højskolebladet nr.7, 16.februar 1917

³⁰ Gyldendal og Politiken, bind 12, p11

deres storhedstid. De var efter systemskiftet i 1901 kommet til magten i Danmark – og ejede da omkring 75% af Danmarks jord. Det var således primært gårdmændenes børn, som valgte at gå på højskole og som kom til at præge højskolens værdimæssige forudsætninger.

1. Verdenskrig kom overalt til at medføre meget store forandringer. Den gamle samfundsorden gik i opløsning med *Verden af i går*, som var titlen på en senere bog af Stefan Zweig. Mange af de traditionelle værdier forsvandt med krigen, og de mange nye politiske, økonomiske og sociale problemer krævede en helt anden politisk og samfundsmæssig virkelighed.

Allerede under 1. Verdenskrig udkom det første bind af *Vestens Undergang*, på tysk *Der Untergang des Abendlandes*, skrevet af Oswald Spengler ud fra en cyklisk historieopfattelse af verdens udvikling. Oswald Spenglers kulturpessimistiske samfundssyn kom til at præge mange i kølvandet på Verdenskrigens katastrofe.

Aage Møller og mange andre med ham troede, at de kunne genskabe den gamle orden – upåvirket af den økonomiske og sociale virkelighed, der var blevet skabt med industrialiseringen, upåvirket af Verdenskrigen. I den anden artikel fra 1917, hvor han var 32 år gammel, handlede det om Henrik Steffens og romantikken, som taler om ... *det historiske instinkt*, som er ... *en kamp mellem idealisme og realisme* og så tilføjede han, at ... *al god gerning bliver til i hvert menneskes poetiske drømme*. Det kunne lyde som en opskrift på Aage Møllers eget historiesyn, hvor ... *Gud åbenbarer sig ... i den evige veksel*.

For Aage Møller handlede historien ikke om dokumentation og beviser: *Spørgsmålet er, om det kan tros. Det præg af det evige, som åbenbarer sig i historiens rytmiske gang, må erkendes som en anskuelse, som, uafhængig af tiden, erkender det evige selv for sit middelpunkt*. Til slut bekendte Aage Møller sig til Steffens' konklusion: *Med guderne begynder al historie. Bag al historie ligger mytologi* og han slutter med Steffens: *Kilden til al mytologi er religiøsitet!*³¹

Det er med denne bagage Aage Møller startede på højskolen i Roskilde, en bagage som bekræftes i den tredje artikel i 1917, som handler om Grundtvigs syn på historien: *Forstand er ... slet ikke andet end en følelse, der bliver sig selv klar*. Dermed tager Aage Møller klart afstand fra det, han selv kalder for højskolens andet slægtled, som var dem, der repræsenterede det moderne, dem der var begyndt at gå mere videnskabeligt til værks, og som var mindre præget af følelser og religiøse forestillinger, men hæftede sig mere ved de konkrete realiteter.

I de sidste to artikler i Højskolebladet i 1917 fortalte Aage Møller om Højskolens historieundervisning: *Bibelen, Grundtvigs verdenshistorie og hans mytologi*. Men Aage Møller understregede trods alt, at ... *historielæreren skal være fagmand – også på højskolen*.³²

I den sidste artikel om *Det levende ord* skrev han, at ... *det er det eneste middel, hvorved åndeligt liv strømmer fra et menneske til et andet*. Og man kan godt tilføje, at Aage Møllers historiesyn ikke

³¹ Højskolebladet 1917

³² Højskolebladet nr.13, 30.marts 1917

er helt glemt i de senere generationer, da det meget godt svarer til Poul Engbergs i hans omtale af Gunhild Nissens bog fra 1994 om Højskolernes historie.³³

Det er med denne åndelige ballast, med dette historiesyn, at Aage Møller den 9.marts 1921 rejste fra Roskilde til Nordslesvig for at købe en gård i nærheden af den nye grænse. Her ville han og hans hustru Julie oprette en ny højskole, som ikke var præget af det moderne, af det rationelle, men som skulle være en højskole, der hvilede på Grundtvigs forestillinger om en forening af det folkelige med det nationale i en kristen kontekst – og det var kun et år efter de to sønderjyske afstemninger, som havde ført til Sønderjylland/Slesvigs deling i 1920 med Nordslesvigs Genforening med kongeriget Danmark.

At den sønderjyske sag spillede en stor rolle for Aage Møller, mens han var på Roskilde Højskole, blev demonstreret ved, at han deltog i genforeningsfestlighederne i juli 1920. Han skrev meget levende og bevæget i Roskilde Højskoles Aarbog, hvordan han oplevede kongens ankomst til Aabenraa den 10.juli 1920.

Kongen var om morgenen redet over grænsen ved Frederikshøj, få km nord for Christiansfeld og via Haderslev kom han sejlene til Aabenraa, hvortil Julie og Aage Møller var ankommet to dage før. Aage Møller fortæller om sine oplevelser i Roskilde Højskoles Årsskrift for 1920, hvordan han ... *havde gruet for at skulle holde ... glædesfest, genforeningsfest med nogle danske, mens andre danske ved vor egen skyld ikke kunne være med. Men glæden kom til mig*, skriver han dog videre, ... *og den voksede, så at den fyldte mig, om end der stadig følte en understrøm af vemod, sådan som grev Schack udtrykte det: "Der er sorg i vor glæde"*.

Aage Møllers vemod skyldtes selvfølgelig, at det ikke var hele Sønderjylland, som var blevet stemt hjem til Danmark, men alene det danske Nordslesvig. Det gennem historien fortyskede Sydslesvig, forblev derimod ved det nye demokratiske Tyskland. Aage Møller fortæller ingen steder, hvad han mente med ordene, at det var ... *ved vor egen skyld*, at det ikke blev et Danmark til Ejderen? Hvad forestillede han sig, at Danmark skulle have gjort, som Tyskland og stormagterne Rusland, England og Frankrig ville acceptere? Men han oplevede dog alligevel, at ... *glæden tog ham*, da han den 9.juli 1920 selv skulle holde foredrag i nærheden af Aabenraa.

Dagen efter, den 10.juli – samme dag, hvor den danske konge med sit ridt over grænsen havde taget Nordslesvig i sin besiddelse og dermed indlemmet landsdelen i Kongeriget – oplevede Aage Møller kongen på kirkegården i Aabenraa. Der var spærret af, men det lykkedes alligevel Aage Møller at komme med ind på kirkegården, hvor han oplevede, hvor bevæget kongen var blevet ved synet af krigergravene og de sønderjyske føreres grave. Aage Møller oplevede her kongen som ... *Danmarks søn, der i sin person forenede alle*.³⁴

Den 11.juli fandt den store officielle Genforeningsfest sted på Dybbøl Banke omkring de skanser, hvor danskerne havde tabt så forsmædeligt i 1864. Nu oplevede Aage Møller de danske soldater, under musikledsagelse, vende tilbage. Det var et stort øjeblik for ham og for de mange andre deltagere. *Der blev en forventningsfuld stilhed over os alle*, skrev han videre. *Da hørte vi en brusen*

³³ Højskolebladet nr.7, 1995

³⁴ Årsskrift, Roskilde 1920, p15

uden for skansen. Spændingen voksede. Det var som om en bølge af hurraråb slog op mod skansevolden. Kongen og hans følge kom gående ind i skansen. Og Aage Møller tilføjede, at han først senere var blevet bevidst om, hvad det var, han havde oplevet: ... *i selve øjeblikket følte jeg kun og handlede derefter.*³⁵ Som man kan se, så demonstrerede Aage Møller her, hvor dygtig en fortæller han var – også på skrift – og hvor dygtig en iagttager han var. Han formåede i sin fortælling at levendegøre både sine følelser og sine iagttagelser.

Aage Møller oplevede på Dybbøl den 11.juli 1921 et folkemøde, han ... *aldrig havde oplevet magen til, stærkt bevæget, som han var. Og stærkt påvirket af grev Schack's tale, som han omtalte som ... den danske folkerøst.* Her oplevede Aage Møller festen på Dybbøl som ... *i sandhed et folkemøde. Vi var kommen sammen, konge og folk, høje og lave, rige og fattige, vi var kommen sammen for at synge og for at høre ordet "på folkets modersmål, med Danmarks konge".* Denne begivenhed, denne oplevelse af folkelig samhørighed, skulle for stedse blive retningsgivende for Aage Møller, da man på Dybbøl sluttede med Johs.Helms' sang *Jeg elsker de grønne lunde* fra 1873, ... *da blottede vi hovederne, tilføjer han, ... og øjnene duggedes.*³⁶ Forfatteren B.S.Ingemann ville have kaldt det for *Guds Ånde!*

Den ideale oplevelse af Grundtvigs folkelighed var på Dybbøl blevet levendegjort for Aage Møller og hans kone Julie Møller. Foreningen af det danske folk sammen med kongen, foreningen af folket med det samme sprog og den samme historie. Var det ikke Grundtvig, når det var bedst? Aage Møller havde aldrig – og kom aldrig – til at opleve noget magen til. Han havde på Dybbøl oplevet Paradisets have.

På Roskilde Højskole blev der taget afsked med Aage og Julie Møller året efter, den 18.marts 1921, og det virker som om, det var en afsked uden den store beklagelse fra nogen af parterne. Thomas Bredsdorff skrev ganske vist, men ganske kort, at Aage Møller havde været en ... *elskværdig medarbejder*, men man fornemmer en klar distance og en klar divergens i højskolesyn, da Bredsdorff tilføjede, at Aage Møller ... *med megen dygtighed og begejstring har foredraget især verdenshistorie, hvori han ser højskolens egentlige fag.*³⁷

Bredsdorff var tilsyneladende mere optaget af det samtidige, af de aktuelle sociale og økonomiske forhold, som de bl.a. var blevet skabt af Verdenskrigen. Aage Møller var derimod mere optaget af at genskabe den oprindelige Grundtvigske Højskole i modsætning til den såkaldte anden generations højskoler, som f.eks. Roskilde Højskoles samfundsorienterede forræderi. Det er måske også illustrativt, da de begge havde skrevet i Roskilde Højskoles årsskrift i 1919, at Thomas Bredsdorff havde en artikel, som handlede om *Højskolen og nutiden*, hvorimod Aage Møller skrev om *Lidt historie fra det 5.årh. før Kristus.*³⁸

³⁵ Årsskrift, Roskilde 1920, p16

³⁶ Årsskrift, Roskilde 1920, p17

³⁷ Årsskrift, Roskilde 1921, p53

³⁸ Årsskrift. Roskilde 1919, p15

Aage Møller var da på vej til Rønshoved, og han har i Rønshoved Højskoles første årsskrift fra 1922 fortalt om, hvorledes han i første omgang havde set på en gård ved Flensborg fjord, tæt på den nye grænse.

Kapitel 3: Rønshoved – Højskolen ved Flensborg fjord oprettes 1921

Aage Møller kom til Rønshoved første gang den 21.februar 1921, dvs. han var først taget til Sønderhav, hvor han vidste, der var en ejendom til salg. Han og hustruen Julie Møller var da blevet enige om, at de ville starte en ny højskole i nærheden af den nye 1920-grænse mellem Danmark og Tyskland – de ville starte et nyt Askov. Men da der fra gården i Sønderhav ikke var adgang til stranden ved Flensborg fjord, spurgte Aage Møller, om der ikke var en ejendom til salg i nærheden af Flensborg fjord. En sådan fandt han på en lille bakketop tæt ved dampskibsbroen, hvor han mødte en grænsegendarm og spurgte om gårdens ejer. Derefter bankede han på hos gårdejeren og spurgte, om gården var til salg.³⁹

Aage Møller og gårdejeren Asmus Jochimsen blev hurtigt enige om en handel og en pris på kr.40.000, og han fortæller selv, hvorledes hans ... *hjerte jublede over stedets skønhed, og mit folks historie kom mig i møde på en underlig levende måde*. Aage Møller var ikke i tvivl om, ... *at han havde fundet det sted, vi havde drømt om og længtes efter i mange år*.⁴⁰ Men da det gik op for gårdejeren, fortæller Aage Møller, at der på gården skulle oprettes en højskole, blev prisen skruet op. De endte dog med at blive enige om kr.42.500 den 9.marts 1921, og de fik samme dag papirerne skrevet under hos en sagfører i Gråsten. Derfor ... *fejrer vi den 9.marts som skolens fødselsdag*, skrev han selv i højskolens første dagbog for året 1921/1922.

Men gården var langt fra klar til at blive brugt som højskole, så der var behov for yderligere kapital til den nødvendige ombygning. Aage Møller kontaktede derfor den kendte direktør for Gymnastikinstituttet på Vodroffsvej i København, i dag Gotvedinstituttet, hvor der over indgangen står *Ret Ryggen og tal Sandhed*. Direktøren hed N.H.Rasmussen, og han lovede at hjælpe med at finde støtter. Rasmussen havde under 1.Verdenskrig været meget aktiv i bestræbelserne på at skabe kontakt til de dansksindede sønderjyder, der deltog i krigen som tyske soldater, og han sørgede bl.a. for, at mange danske skrev breve til de dansksindede soldater i tysk uniform, de slet ikke kendte. Og han sørgede for, at der fra det neutrale Danmark blev sendt pakker til soldaterne, så de blev bevidste om, at mange i deres nationale hjemland var solidariske med dem. Og han var også med til at sikre, at de tilfangetagne dansksindede sønderjyder kom i særlige lejre hos både englængerne i Feltham ved London, franskmændene i Aurillac i Sydfrankrig og hos russerne i Jurij Polskij nord for Moskva.⁴¹ Og så fik han lavet en festlig sang til de dansksindede sønderjyske soldater, *Der er langt hjem til Sønderjylland*, på melodien fra datidens store hit *Tipperary*.

³⁹ Aarsskrift 1922, p33

⁴⁰ Aarsskrift nr.1, 1922 p34

⁴¹ Portrætgalleri Folkehjem p211ff

Det var også N.H.Rasmussen som ønskede, at skolen skulle hedde *Højskolen ved Flensborg Fjord*. Af praktiske grunde blev det snart alene til Rønshoved Højskole.⁴²

Men knap var de kommet i gang med ombygningerne i Rønshoved, da Aage Møller blev kontaktet af undervisningsminister Jacob Appel, højskoleforstanderen på Askov, som Aage Møller i sin tid havde beundret, da han var elev der. Appel ønskede, at Aage Møller i stedet skulle overtage den nyoprettede Danebod Højskole, som snart manglede en forstander, da deres nyvalgte forstander var blevet valgt som valgmenighedspræst i Ryslinge. Aage Møller har selv fortalt, hvor fristet han var af tilbuddet, men efter møder med Danebod Højskoles bestyrelsesformand og med lærerne, svarede han, at han hellere ville tage udfordringen op i Rønshoved.⁴³ Så tæt var det på, at Rønshoved Højskole slet ikke var blevet til noget!

Det kneb med at få penge nok til ombygningerne. Aage Møller greb derfor til en slags moderne crowd-funding. Han rejste Danmark tyndt for at agitere for støtte til højskolen, og han inviterede lokale til at støtte skolen med hjælp fra grænsegendamer med lokalt kendskab.

Det lykkedes uden den store lokale opbakning og med lidt besvær til slut at få et lån fra Den sønderjyske Fond, som var blevet oprettet ved afslutningen af 1.Verdenskrig for bl.a. at støtte dansksindede sønderjyske soldater og deres familier, som var kommet i social nød. Den mest kendte gave fra Den sønderjyske Fond var måske de berømte konfirmationsure til børn, der havde mistet deres far i krigen. Men fonden gav f.eks. også penge til vedligeholdelsen af den nyoprettede danske soldaterkirkegård i Braine i Nordfrankrig og til kulturelle forhold, som f.eks. etableringen af en ny dansk folkehøjskole ved Flensborg fjord.⁴⁴

Rønshoved Højskole startede allerede i sommeren 1921 med et særligt historiekursus, hvor der havde meldt sig o.70 deltagere, hvad der må betegnes som en stor succes. Men hvad det var for en historie, kurset skulle handle om, det får vi ikke at vide – kun at valgmenighedspræst Anders Nørgaard og ingeniør Arnfred talte, samt naturligvis Aage Møller selv.

Anders Nørgaard var i mange år valgmenighedspræst i Vejstrup på Fyn, og han skulle blive en flittigt benyttet foredragsholder på Rønshoved Højskole. Da frimenigheden blev oprettet i 1922, blev Anders Nørgaard tillige en meget afholdt præst for menigheden. Nørgaard var i 1920'erne og i 1930'erne en ivrig fortæller for, hvad han selv kalder for den grundtvigske *selvbesindelse*. Han skrev i 1930'erne et trebindsværk om *Grundtvigianismen*, hvor han gjorde op med ... *de centrifugale kræfter* i samfundet, som han kaldte det, der var mere optaget af en moderne humanisme, i stedet for at koncentrere sig om ... *den kirkelige anskuelse*, som efter hans mening var i overensstemmelse med Grundtvigs berømte såkaldte *mageløse opdagelse* fra 1825.⁴⁵ Ingeniør J.Th.Arnfred var den senere så navnkundige forstander på Askov Højskole, som sammen med Anders Nørgaard fra starten i 1921 hørte med til Aage Møllers vennekreds.

Rønshoved Højskole blev formelt oprettet og indviet den 2.oktober 1921 med deltagelse af bl.a. undervisningsminister og højskoleforstander Jacob Appel samt landstingsmand Hans Jepsen

⁴² Aarsskrift nr.1, 1921 p36

⁴³ Aarsskrift nr.1, 1921 p38f

⁴⁴ Aarsskrift nr.1, 1922 p41f

⁴⁵ Gyldendals Store danske Leksikon: <http://denstoredanske.dk/index.php?sideId=295196>

Christensen. Der var fyldt med gæster, hvoraf en del kom fra højskolens opland, som dermed demonstrerede en fælles forståelse af skolens betydning for udviklingen i grænselandet. I højskolens første dagbog lagde Aage Møller derfor også vægt på, at Jefsens Christensens tale til skolen demonstrerede, at han ... *var den gamle højskoles ægte søn, der indviede den ny højskole i den hjemkomne landsdel.*⁴⁶

Måned efter skolens indvielse ankom det første vinterhold den 3. november 1921. Det første vinterhold var på 32 mandlige elever – og dermed var Rønshoved Højskole for alvor kommet i gang. Allerede det følgende års sommerhold for kvinder samlede 48 elever, og det kan ses som et udtryk for, at højskolen kom fint fra start. Der var åbenbart et behov for en dansk folkehøjskole ved Flensborg fjord – tæt på den nye 1920-grænse fra Kobbemølle til Højer.

Inden de første aktiviteter fandt sted i sommeren 1921, havde skolen flere gange besøg af store grupper fra Flensborg, som kom sejlene for at byde den nye grænselandshøjskole velkommen til grænselandet – det vil sige, at forbindelsen ikke alene gik fra nord mod syd, men der var også konstant gæster fra syd, som ønskede kontakter mod nord!

Rønshoved Højskole blev i 1921 oprettet på baggrund af Genforeningen i 1920, dvs. det var det nationale spørgsmål, som lå til grund for etableringen af en ny højskole ved grænsen til Tyskland ved Flensborg Fjord. Men kom det så til at præge højskolens daglige arbejde? Var højskolen optaget af, at det nye demokratiske Weimar-Tyskland ikke anerkendte den nye grænse fra 1920? Og i hvor høj grad spillede samtidens aktuelle konflikter ind på højskolens virke? Forblev Aage Møller tro mod sine principper om at ville repræsentere den ægte oprindelige grundtvigske højskole? Kunne han gøre det ligesom det første slægtled?

Med delingen af Sønderjylland/Slesvig i 1920 var der i realiteten blevet skabt to mindretal – et lille og trængt dansk mindretal i Sydslesvig og et større og mere selvbevidst tysk mindretal i Nordslesvig. For de dansksindede sønderjyder, dvs. for flertalsbefolkningen i Nordslesvig – og for Danmark – var det vigtigt, at det nye demokratiske Tyskland, Weimar-republikken, ville anerkende den nye grænse.

Det nydannede tyske mindretal anerkendte ikke grænsen, og det gjorde det nye Tyskland heller aldrig. Der blev dog få år efter Genforeningen alene indgået en aftale mellem det danske og det tyske Socialdemokrati, den såkaldte Stauning-Wels aftale i 1923. Det nye tyske mindretals holdning kom tydeligst til udtryk, da man allerede den 20. juli 1920, ti dage efter kongens ridt over grænsen ved Christiansfeld, dannede det tyske mindretals parti *Schleswigscher Wählerverein*, hvor der i §1 kort og godt stod: *Die Grenze muss revidiert werden.*⁴⁷ Dette krav om en grænserevision kom derfor til at forpæste forholdet mellem dansk og tysk i grænselandet indtil loyalitetserklæringen umiddelbart efter Besættelsen. Modsætningen mellem mindretal og flertal varede ved indtil de gensidige København-Bonn Erklæringer fra 1955, ja, i realiteten indtil ministerpræsident Uwe Barschel's ligestillingspolitik i 1985.

⁴⁶ Aarsskrift nr.1, 1922 p45f

⁴⁷ Kilder, 2001 p366

Den frygt afspejler sig ikke i Rønshoved Højskoles aktiviteter. Og det er også svært at se, om højskolen omvendt gjorde noget for en grænseændring den modsatte vej, som mange ønskede, f.eks. at byen Flensborg skulle blive en del af Danmark.

I Rønshoved Højskoles første årsskrift fra 1922 indleder Aage Møller med en stor artikel om *Borgerligt og aandeligt samfundsliv*. Man kunne her have forventet, at han som det første diskuterede den nye skoles funktion i det danske samfund efter 1. Verdenskrig? Men det gjorde han ikke. I stedet handlede hans artikel mere om, hvorledes det enkelte menneske skal tage stilling til sin egen eksistentielle væren med valg af livsmuligheder.

Man fødes ind i det borgerlige samfund, skrev han, ... *ingen spørger os, om vi vil være det*. Men med det åndelige samfund, fortsatte han, forholder det sig anderledes. *Vi fødes alle med muligheden for at komme til at tilhøre det, fordi et menneske er skabt i Guds billede og efter hans lignelse*. Og så tilføjer han, at ... *et menneske selv har frihed til at modtage eller forkaste, hvad der er ånd*.

Det er således klart fra højskolens start, at det for skolen var et oprindeligt klassisk grundtvigiansk syn på tilværelsen, i overensstemmelse med det første slægtled, Aage Møller ville udvikle højskolen på.

Det borgerlige samfund er ... *foranderligt* og stræber efter ... *retfærdighed*, skrev han videre, hvorimod ... *det åndelige samfund skabes og opretholdes af Gud ved hans ånd*. I det åndelige samfund ... *er der een lov, Guds kærlighedslov, og denne er evig, uforanderlig og uomskiftelig ... vor del af samfundslivet er da kun, at vi helt frit modtager det og lever i det, at vi giver vor vilje, vor tro og vor tak til, at Guds ånd danner os, som den vil*.

Det ses derfor tydeligt, hvor stærkt den religiøse dimension fra starten kom til at dominere højskolen i Aage Møllers tid. Og det er ligeledes klart, at der blev taget afstand fra ethvert tilløb til forandringer af samfundet, ... *saa at der ingen fare bliver for samfundets sprængning ... saa at det kun er dumhed at forlange, at et politisk parti, der regerer, skal blive sin "fortid" tro*.

Men Aage Møller her tænkte på Socialdemokratiet, som havde samarbejdet med den radikale regering under 1. Verdenskrig, og som nu voksede sig stærkere efter verdenskrigens ragnarok? Han omtalte ... *tre historiske styreformere: enevælde, faamandsvælde og flertalsvælde ... Hvis samfundet styres af et lille mindretal, og disse mennesker er de bedste og de dygtigste som findes, og hvis de helt igennem har deres liv i det aandelige samfund ... vil det borgerlige samfund blive lykkeligt, ogsaa for mennesker, der staar uden for alt aandeligt samfundsliv*.

Det er vist nærmest det, vi i dag ville kalde for den oplyste enevælde, som i antikken kom til udtryk i Platon's forestillinger om Staten. Sådan ser det også ud til at være Aage Møllers ideal, da han fortsætter med at beskrive sit syn på det, han har kaldt for flertalsvælde: *Hvis flertallet er den bedst oplyste og rigets udviklede del af hele samfundet, og hvis flertallet i det ord og af det ord, der er aand og liv, da vil det borgerlige samfund være det stærkeste og lykkeligste ... Men hvis flertallet kun styrer i kraft af tallets magt, da vil samfundet gennembølges af uro og usikkerhed*.

Aage Møllers tro på demokratiet var derfor stærkt betinget af en række ideale faktorer, og han havde meget lidt tiltro til det aktuelle danske samfund og den demokratiske proces i 1921, hvor

der alene blev styret i kraft af *tallets magt*, som han udtrykker det, dvs. at det var antallet af mandater i Folketinget og Landstinget, som blev bestemmende for, hvem der dannede regering, og hvem der havde magten til at føre sin politik igennem. *Således går demokratiets tidsalder til grunde*, fortsatte han profetisk. Venstres kamp for parlamentarismen, som først bar frugt med Systemskiftet i 1901, var således ikke en frugt i Aage Møllers have. Og det kommer flere gange frem i løbet af 1920'erne, at han frygtede for Socialdemokratiets fremmarch.

Socialdemokratiet dannede første gang regering efter valget i 1924, hvor det var blevet landets største parti, selv om det ikke havde et flertal i befolkningen, som en tidligere kongresbeslutning ellers altid havde krævet. Men i 1924 kunne de danne regering med de Radikale som parlamentarisk støtteparti, hvor de skulle vise, at de var økonomisk ansvarlige og dermed et parlamentarisk og demokratisk tilforladeligt parti, som fungerede på det bestående kapitalistiske, men parlamentariske systems præmisser.⁴⁸ Det kom bl.a. til udtryk ved, at regeringen ikke greb ind i en stor konflikt på arbejdsmarkedet i 1925, hvilket styrkede kommunisternes venstre-kritik af Socialdemokratiet.⁴⁹

Men højskolens årsskrifter er nærmest kemisk rensset for diskussioner om samfundsforhold, om samfundets indretning – og for opdragelse til demokrati. *Højskolen ved Flensborg Fjord* var som en osteklokke i forhold til det omgivende danske samfund.

Aage Møller sluttede sin første artikel i Årsskriftet i 1922 med at understrege, at det åndelige og det borgerlige samfund er ... *stærkest sammenknyttet i kirken ... Det er fra det aandelige samfund, at genfødselen af det borgerlige skal udgaa. Kun saadan oprinder "den ny tid"*. Det var den grundtvigske højskole fra den første generation, hvor der i teorien var samhørighed mellem kirke, skole og samfund. Man kan derfor roligt konstatere, at Aage Møller ikke var en fornyer. Han levede på en tradition, hvor han ville ... *tilbede asken*, men glemte at ... *videregive ilden*, som Gustav Mahler måske ville have sagt.

Og man kunne også tilsvarende citere Grundtvig, der selv var indstillet på at skifte standpunkt i samklang med den samfundsmæssige udvikling, når han skrev, at han ... *dog heller tale med levende røvere end med døde helgener, thi hine kan dog mulig besinde og omvende sig, men disse kan slet ingenting*.⁵⁰

Rønshoved Højskoles funktion som grænselandshøjskole kom mange gange til udtryk i form af arrangementer, som f.eks. afstemningsdagen den 10.februar og ligeledes markeringer af den 15.juni, hvor Nordslesvig officielt blev indlemmet i Danmark i 1920. I begge tilfælde blev den lokale befolkning inviteret, men uden den store respons.

Rønshoved Højskole startede, som tidligere nævnt, allerede den 17.juli 1921 med et velbesøgt historiekursus – det var inden Højskolen officielt var indviet, midt i ombygningen af den gamle gård, der skulle moderniseres til højskolebrug. Historiekurset blev straks en meget stor succes, og allerede året efter måtte man sige nej til mange, der ønskede at deltage. Historiekurserne blev

⁴⁸ Kaarsted bind 13, p29

⁴⁹ Niels Finn Christiansen, bind 12 p359f

⁵⁰ Korsgaard 2018, p13

derfor hurtigt en tradition, en tradition som eksisterede indtil 1998 i form af de såkaldte Grænselandskurser. Og emnerne for kurserne var selvfølgelig hver gang Sønderjyllands historie i form af foredrag og udflugter. Det ses ikke af indholdet, om det var asken eller ilden, man gav videre, om det var om fortiden for fortidens egen skyld, eller om det var om fortiden til en diskussion om fremtiden – dvs. om man med Grundtvig fik omvendt enkelte syndere? I Sønderjylland har der altid været mange døde helgener.

Men funktionen som grænselandshøjskole kom også konstant til udtryk gennem de historiske steder, som de lange kursers elever kom til at stifte bekendtskab med. Det er selvfølgelig gang på gang Dybbøl, som ligger i nærheden, men også ofte Okseøerne og sågar besøg i luftskibshallerne i Tønder. Og især var der mange besøg i Sydslesvig enten blot i Flensborg by og omegn – *lige over gaden* – med den gamle kirkegård med gravsten og minder fra bl.a. de to slesvigske krige. Og den gamle kirkegård var også stedet, hvor Istedløven havde stået – og siden 2011 igen har fundet sin rette plads. Men der er specielt mange besøg på Danevirke, som havde været rigsværn og folkegrænse. Højskolen selv skulle virke som et åndeligt Danevirke.

Ud over grænsestriden, om grænsen skulle revideres eller ej, var der i Nordslesvig efter Genforeningen også opstået en række økonomiske problemer, ligesom i den øvrige del af Danmark, ja, i hele Europa. Gældsbyrden i Nordslesvig var mange steder ekstra stor pga. omstillingen fra tyske mark til danske kroner. Produktionsapparatet var nedslidt, og mange markeder var slået itu af krigen og af de voldsomme forandringer af staternes nye grænser med udbredt protektionisme som f.eks. i Tyskland i 1925.⁵¹

Det gav i Nordslesvig grobund for de såkaldte bevægelser, især *Selvstyrebevægelsen* omkring storbonden Cornelius Petersen fra Vester Anflod tæt ved Rudbøl grænse, som havde opført en gård som en haubarg fra Ejdersted. Men også *Lei-bevægelsen* omkring gårdejer H.C.Lei fra Snogbæk på Sundeved skabte problemer, den sidste i tæt samarbejde med det tyske mindretals ledelse. Den økonomiske uro bidrog til at skabe ustabilitet omkring mange landmænds tro på en fremtid i Danmark. Grænsekampen var derfor langt fra slut, og kampen for den nye dansk-tyske grænse fra 1920 skulle blive den vigtigste udenrigspolitiske opgave for alle danske regeringer fra 1920 frem til 1945.

Selvstyrebevægelsen var identisk med Cornelius Petersen, som stammede fra det frisiske Ejdersted i Sydslesvig, men var inspireret af frisernes gamle tradition for friere og mere uafhængige styreformer. Da han erfarede, at Mussolini i Italien marcherede mod Rom i november i 1922 for at rydde op i datidens korrupte italienske system, inspirerede det Cornelius Petersen til at opfordre til en tilsvarende march mod København for at fjerne de i hans øjne uduelige danske politikere. Den march blev dog ikke til noget.

Cornelius Petersen udgav sit eget blad *Bondens Selvstyre*, hvori han gav udtryk for, at han ville afskaffe det meste af den offentlige sektor undtagen kongehus, militær, politi og udenrigstjenesten. Og han ville kun tillade ulønnede politikere i Folketing og Landsting. Retsvæsenet skulle ... *opbygges efter de 10 bud*. Og der var alene ... *undervisningspligt mht.*

⁵¹ Schultz Hansen II, 2009, p286

skrivning, læsning og regning. I retsvæsenet var der ... ulønnede dommere i de lavere instanser. Han begyndte også at trykke sine egne SOS-pengesedler, påtrykt Selvstyre-Organisationens Sparekasse. Han truede på frisisk vis med at slå statsminister Stauning ihjel ved at lade ham blive ... nedtrampet af femhundrede bønder, hvad han dog blev dømt for i 1926. Og han forsøgte at oprette en særlig Slesvigsk Brigade o.m.m.

Cornelius Petersen var en farverig politiker – og nok lidt for aparte. Han fik i hvert fald ikke skabt nogen folkebevægelse, da han ved folketingsvalget i 1926 blot kunne mønstre 3,3% af stemmerne i Nordslesvig.⁵² Men han var sammen med Lei og det tyske mindretal med til at mobilisere en utilfredshed med forholdene ved at være blevet en del af Danmark. Mange såkaldt blakkede kunne måske vindes for den tyske sag? Men det ses ikke, at disse problemer blev diskuteret på Rønshoved Højskole.

Da det tyske mindretal i 1926 oprettede *Kreditanstalt Vogelgesang* med kontor i Haderslev, blev der igen åbnet for den såkaldte Jordkamp i Nordslesvig. Det fik en kreds af dansksindede sønderjyder til at reagere. De mødtes første gang på Schackenborg den 7.januar 1927, hvor de nedsatte et udvalg, der skulle komme med konkrete forslag til, hvad der skulle ske.⁵³ De kom allerede den 24.januar og indeholdt forslag med vedtægter til oprettelse af en forening med det ... *formål at styrke sønderjyske erhvervsdrivendes økonomiske stilling og især at ... hjælpe danske landmænd til at bevare eller erhverve egen ejendom.*

Dermed var *Landeværnet* blevet oprettet i 1927, som en hurtig reaktion på den tyske Kreditanstalt Vogelgesang, og resultatet af jordkampen blev stort set uafgjort, dvs. det rykkede ikke afgørende på, om det var de tysksindede eller de dansksindede, der ejede gårdene i Nordslesvig.⁵⁴ Der er flere steder givet udtryk for, at Aage Møller blev medlem af Landeværnets bestyrelse. Men det fremgår af Landeværnets protokoller, at han ikke sad i bestyrelsen. Og det er i det hele taget svært at se, i hvor høj grad han integrerede sig og engagerede sig aktivt i det øvrige folkelige danske arbejde i Nordslesvig.⁵⁵

I 1924 modtog Rønshoved Højskole det store billede af dronning Thyra, som peger på Danevirke, hvor der skal bygges en vold, et rigsværn, som man synger om i sangen *Danmark, dejligst vang og vænge*, den gamle sang fra 1600-årene, som tænkte på de danske kongers strid og kamp mod Gottorperne. Den gamle sang blev af Grundtvig justeret og moderniseret – og senere genudgivet i 1872.⁵⁶ Det er måske den sang, som sammen med billedet af vikingedronningen Thyra, der har haft den største identifikationsmæssige betydning for danskernes opfattelse af sig selv som folk og som nation, og med forestillingen om, at denne nation var afgrænset ved Ejderen. Billedet med Thyra hænger stadig i foredragssalen på Højskolen. Det blev overrakt Rønshoved Højskole den 10.juni 1923 af den kendte direktør for det københavnske Gymnastikinstitut N.H.Rasmussen.⁵⁷

⁵² Schultz Hansen II, 2009, p311

⁵³ Landeværnets protokol 24.januar 1927, Rigsarkivet Aabenraa

⁵⁴ Schultz Hansen II, 2009 p314

⁵⁵ <http://graenseforeningen.dk/node/4095>

⁵⁶ Højskolesangbogen, 19.udgave, 2020 nr.512

⁵⁷ Aarsskrift nr.2, 1923 p8

Ved overrækkelsen blev der lagt vægt på, at Rønshoved Højskole var ... *et aandeligt Danevirke saa nær som muligt ved rigets søndre grænse*. Og så tilføjedes ønsket om, at ... *Højskolen ved Flensborg Fjord af al evne vil arbejde hen imod, at Danebrog aandelig talt atter kan komme til at vaje paa Danevirke, og hen imod, at ledet kan komme i lave og det danske folk igen frejdigt løfte sit hoved!*

Men det blev ikke præciseret, hvad man forstod ved udsagnet, at ... *Danebrog aandelig talt atter kan komme til at vaje på Danevirke*. Og hvad mente man med udsagnet, ... *at ledet kan komme i lave*? At højskolen fra starten havde tætte relationer til Sydslesvig, som man efter 1920 kaldte den sydlige del af Sønderjylland/Slesvig, det var ganske klart. Senere opstod den tradition, at der altid var en repræsentant fra Sydslesvig i højskolens bestyrelse.

Men betød det, at Højskolen skulle kæmpe for det gamle nationalliberale program: et Danmark til Ejderen? Ville Aage Møller slet ikke acceptere en deling af Sønderjylland/Slesvig, som Grundtvig havde foreslået allerede i 1848?⁵⁸ Eller betød det, at Højskolen alene skulle fortælle om den fælles sønderjyske/slesvigske historie og fastholde mindet om fortidens gerninger? Eller var det måske et udtryk for, at man forestillede sig, at sydslesvigerne efterhånden ville blive sig deres oprindelige danskhed bevidst i tidens løb? En proces, som der ikke var tvivl om, at Rønshoved Højskole ville støtte. Efter Besættelsen skrev Aage Møller, at grænsen var ... *unaturlig og ødelæggende*, at der var kommet en ... *uoprettelig sorg, skam og ulykke* over det danske folk, da Befrielsesregeringen med Christmas Møller i spidsen havde udtalt, at ... *grænsen ligger fast*. Men hvad havde Aage Møller gjort på højskolen, som kunne have ændret noget ved det? Det spørgsmål tier kilderne desværre om.

Rønshoved Højskole fik fra sin start i 1921 mange gæster. Mange kom for at se og opleve, hvad der skete på den nye højskole ved Flensborg Fjord, andre for at bidrage med et syn på højskolens funktion og dagligdag. Nogle var inviterede, andre kom af sig selv. En af de første, der var inviteret, var Venstremanden Klaus Berntsen, der havde startet en friskole på Fyn i 1862 og siden blev forstander for Særslev Højskole. Da var han i mellemtiden blevet medlem af Folketinget i 1873, hvor han med en enkelt afbrydelse sad i 51 år – den hidtil længst siddende danske politiker i Folketinget. En af de få, der ville kunne slå denne rekord, kunne måske blive Bertel Haarder, født og opvokset på Rønshoved Højskole. Klaus Berntsen repræsenterede den moderate del af de konkurrerende Venstre-grupper og blev statsminister i 1910. Han var da indstillet på at lave en ny Grundlov, som kunne bryde den privilegerede valgret til Landstinget. Men J.C.Christensen var modstander af at lave en ny Grundlov sammen med de Radikale og Socialdemokratiet – det skulle foregå i ... *to tempi*, i små doser, som der blev sagt dengang, for at trække tiden ud!⁵⁹ Regeringen Berntsen faldt derfor ved valget i 1913 og blev afløst af den radikale Zahle-regering, som sad på regeringsmagten indtil Påskekrisen i 1920, der blev udløst af det sønderjyske grænsespørgsmål.

Det fremgår af Rønshoved Højskoles dagbog, at Klaus Berntsen, der da var minister u.p., var på besøg den 9.juli 1924, men det fremgår ikke, hvad han talte om.⁶⁰ Der er blot et billede af Klaus

⁵⁸ Korsgaard, Strejftog p15

⁵⁹ Politiken 12, p176

⁶⁰ Aarsskrift 1923, p39

Berntsen og Aage Møller med den stolte tekst: *To fynboer*. Klaus Berntsen repræsenterede som nævnt den moderate og forsonlige del af Venstre, og han var bestemt ikke nogen grænserevisionsmand. Berntsen var ikke en mand, som havde støttet Flensborg-bevægelsen i grænsekampen 1918-1920, men kom alligevel til Rønshoved.

Det havde til gengæld en anden gæst, gymnastikdirektør N.H.Rasmussen fra gymnastikinstituttet på Vodroffsvej i København. Han havde allerede inden højskolens start været behjælpelig med at skaffe kontakt til mennesker, som var villige til økonomisk at støtte oprettelsen af Rønshoved Højskole. Det var i den anledning N.H.Rasmussen foreslog, at højskolen officielt skulle hedde *Højskolen ved Flensborg Fjord*.

Det var også N.H.Rasmussen, som to år efter i 1923 foretog indvielsen af billedet af dronning Thyra, der peger på stedet, hvor der skal bygges et Danevirke. Det originale billede blev malet af Lorenz Fröhlich i 1855 til den nye danske regeringsbygning i Flensborg, som skulle være med til at styrke den danske helstat efter den 1.slesvigske krig, borgerkrigen i 1848-1851, men de danske myndigheder afviste billedet, som i stedet blev tildelt Kunstforeningen i Flensborg. I dag befinder det originale billede sig i foredragssalen på den i 2006 nedlagte Vestbirk Højskole.

Rønshoved Højskoles billede af dronning Thyra var en kopi, en efterligning, som var blevet gengivet og forstørret af maleren Rud-Petersen. Han havde arbejdet sammen med Joakim Skovgaard under arbejdet med udsmykningen af Viborg Domkirke omkring århundredskiftet. Joakim Skovgaard var en bror til Niels Skovgaard, som havde stået for udsmykningen af højskolens talerstol. Begge var sønner af den berømte nationalromantiske guldaldermaler P.C.Skovgaard. Niels Skovgaard har udover talerstolen på Rønshoved Højskole bl.a. lavet den kendte *Magnussten* i Skibelund Krat fra 1898 og den knælende *Grundtvig og Livskilden* i Vartovs gård i København, som stammer fra 1912/1925-32.⁶¹

⁶¹ http://www.vejenkunstmuseum.dk/Dansk/udstillinger/Niels_skovgaard/Niels_skovgaard_udstilling.html

Ved overrækkelsen og afsløringen af billedet med dronning Thyra den 10.juni 1923 udtalte N.H.Rasmussen, at det var hans ønske, at billedet på højskolen måtte virke ved ... *til daglig at føre sin stærke, stille tale til dem, der samles på skolen*. Og det er der ingen tvivl om, at det er lykkedes. Billedet maner til besindighed om, at historien altid vil være en vigtig del af et folks nationale forestillinger og bevidsthed, at historien altid vil have stor betydning for det enkelte menneskes identitet uanset, hvor godt – eller rettere: hvor lidt man kender til historien.

N.H.Rasmussen sluttede med at ønske højskolen ... *lykke og velsignelse til at kalde Danmarks unge frem til dansk, til stor og til herlig id, til Danmarks frelse i nødens tid*.⁶² Det var klart, at denne tale om *Danmarks frelse* var vand på Aage Møllers mølle, men var den også et realistisk og sanddru billede af den nye højskoles funktion ved Flensborg Fjord? Kom Rønshoved Højskole til at frelse Danmark og den danske ungdom? Næppe!

Og det er i høj grad også et spørgsmål, om Danmark befandt sig i ... *nødens tid* på dette tidspunkt i 1920'erne. Jo, der var megen nød og elendighed i kølvandet på 1.Verdenskrig, men Danmark havde været neutralt under krigen, og var sluppet nogenlunde helskindet igennem. Til gengæld måtte de dansksindede sønderjyske krigsdeltagere betale en høj pris. Men der var rigtig nok afsætningsproblemer for det danske landbrug, som der var i hele Europa, da mange af de nye lande beskyttede deres egne markeder. *Nødens tid* var derfor i højere grad et udtryk for den generelle stemning, som rådede i Europa i overensstemmelse med den tyske kulturhistoriker Oswald Spenglers kulturpessimistiske forestillinger om *Der Untergang des Abendlandes*, eller med Stefan Zweigs bekymringer for tabet af *Verden af i går*.

N.H.Rasmussen havde under Den store Krig, under 1.Verdenskrig, gjort en stor indsats for de mange dansksindede sønderjyske krigsdeltagere. Han havde allerede ved krigens start lavet et kolossalt uegennyttigt arbejde ved at organisere bl.a. pakker og bøger til de dansksindede sønderjyske krigsdeltagere. Og han fik mange i Danmark til at fungere som en slags faddere og gudmødre for soldaterne ved at få dem til at skrive til soldater, som de slet ikke kendte, så de dansksindede soldater følte, at deres fædreland Danmark tænkte på dem. Men hans største indsats var hans ivrige deltagelse i arbejdet med at samle de dansksindede krigsfanger i en særlig lejr i Aurillac i Sydfrankrig. Han var i sandhed en sønderjydernes ven, og var derfor også stærkt engageret i det folkelige danske arbejde i Nord- og Sydslesvig efter Genforeningen.

N.H.Rasmussen kom flere gange tilbage til Rønshoved Højskole. Man kan af mange gode grunde se en buste af ham på forsamlingshuset Folkehjem i Aabenraa, modelleret af kunstneren Jens Lund fra 1925, året efter N.H. Rasmussen's død.⁶³

Kapitel 4: Kirkesal og den modtagende frimenighed 1922-1976

Allerede året efter højskolens grundlæggelse oprettes Rønshoved Frimenighed, som eksisterede indtil 1998. I Rønshoved Højskoles andet årsskrift i 1923 diskuterede Aage Møller, hvad man forstår ved en *menighed*. Og han gik gang på gang tilbage til, hvordan Grundtvig ... *af aanden fik*

⁶² Aarsskrift 1923, p36

⁶³ Folkehjem 2005, p211ff

klarhed over begrebet, og ifølge Aage Møller, så nåede Grundtvig frem til at tale om begrebet den *udøvende menighed*, som handler om ... *Jesu Kristi levende ord ved daab og nadver*. Og Aage Møller taler i den sammenhæng også om den *modtagende menighed*.

Aage Møller slutter selv sit indlæg med at ønske ... *en klaring af vor grundtvigske arv*. Den kirkelige og religiøse dimension spillede i det hele taget en vigtig rolle for hans ønske om at lave en ægte grundtvigsk højskole, som den så ud i det første slægtled. Den tanke kommer også til udtryk i valgmenighedspræsten og vennen Anders Nørgaards hilsen i artiklen, som Nørgaard kalder *Venner*. Her tager han udgangspunkt i Luthers Lille Katekismus, hvor Luther, ifølge Nørgaard, gør sig til talsmand for at ... *regne gode venner med til dagligt brød*.⁶⁴ Blandt de mange venner til Rønshoved Højskole regner Nørgaard i første omgang egnens befolkning, men også tidligere elever. *Jeg tænker på alle dem i vort folk*, fortsætter han, ... *som føler, hvad det betyder for Grænsens skyld, at denne Højskole ligger dernede paa den yderste pynt*. Og Nørgaard fortsætter med at ønske, at ... *skolen dernede ved Flensborg Fjord maa blive en stor og stærk grænseborg, ja, vi maa sige: et nyt Askov*.

Nørgaard slutter med at understrege, at grunden til at højskolen har så mange venner, ... *skyldes det grundsyn, som der tales og virkes ud af dernede ... de ved, at det er en ægte grundtvigsk tone, som lyder dér*. Og det ægte grundtvigske betød derfor også, at kirke og højskole var to sider af den samme sag, og således ser man også, at Aage Møller hele tiden primært lagde vægt på den kirkelige dimension. Men deltagelse i menigheden var i Grundtvigsk ånd frit for eleverne på højskolen.

Den samklang mellem kirke og skole kom også til udtryk i det nye alter, som samtidig blev til den nye talerstol. Det var en foræring fra en københavnsk fabrikant N.Larsen, som blev indviet ved det første elevmøde søndag, den 2.juli 1922. Talerstolen var tegnet af kunstneren Niels Skovgaard i en stil, som man vel nærmest vil kalde for *Skønvirke*. Talerstolen er forsynet med en indskrift af Grundtvigs salme om *Den signede dag*, hvori der står: *Men immer det dages dog paany, hvor Hjerterne Morgen vente*. Det var selvfølgelig en god grund til, at Aage Møller ved indvielsen fortalte om *Grundtvig og hans oplevelser i 1825*, hans berømte *mageløse opdagelse*. Den var for Grundtvig mageløs, da det her gik op for ham, at der havde været en menighed før evangelierne, og det var dette menighedsliv, som efter hans mening repræsenterede den oprindelige ægte kristendom. Ifølge Grundtvig byggede den officielle kirke på Bibelen, hvorimod han herefter lagde vægten på menighedslivet, som efterhånden skulle udvikles til hans forståelse af det folkelige. Aage Møller bad derefter ved talerstolens indvielse til slut ... *Gud velsigne ordet, der skulle lyde fra denne talerstol*.⁶⁵

Det var Anders Nørgaard, som i begyndelsen af 1921, hvor det så sort ud med muligheden for overhovedet at oprette en højskole, trøstende tog afsked med Aage Møller med den

⁶⁴ Aarsskrift nr.2, 1923 p17

⁶⁵ Aarsskrift nr.2, 1923 p50

guddommelige trøst, at det dog ... *immer vil dages på ny*, hvis Aage Møller blot vil lade sagen og opgaven Gud i vold.⁶⁶ Smukkere kunne forsynet ikke reagere.

Gudstjenesterne og altergang foregik i starten i højskolens gymnastiksal. Således blev gymnastiksalen, som i starten også var foredragssal, forvandlet til kirke, når der var Gudstjeneste. Man havde en broderet dug til talerstolen, som derved blev til alter, der blev forsynet med en syvarmet lysestage. Man havde nogle stykker træ, som hurtigt kunne forvandles til et knæfald. Så enkelt var det at skaffe et rum for menigheden, den ... *levende menighed*, dvs. den udøvende og den modtagende menighed, som blev oprettet den 20. august 1922 og fortsatte indtil 1998.⁶⁷

Det handlede således ikke så meget om rummet, om kirkerummet, for det betød på god luthersk vis ingenting, men det handlede om, hvad der foregik i rummet, hvad der foregik mellem menighedens medlemmer, og hvad der foregik mellem præsten og menigheden.

Aage Møller koketterede ofte med, at landets mindste menighed havde tre præster, hvor han var den tredje og *uværdige* i kapellanens rolle. De to andre var udover valgmenighedspræsten Anders Nørgaard fra Vejstrup på Fyn, folkekirkepræsten fra Kværs, nabosognet til Rønshoved, pastor K.Skaarup.⁶⁸

Aage Møller blev selv præsteviet den 1. marts 1924 og tjente Rønshoved Frimenighed som præst i over 50 år, indtil 1976 – et udtryk for hans passion og hans trofasthed over for det, han troede på: menigheden som en central del af det folkelige fællesskab og dermed som det ene af højskolens to ben. Han skrev selv, at han .. *ikke vedblivende kunne nøjes med at stå som en menneskeordets forkynder, men jeg maatte blive en Gudsordets tjener, saa jeg paa menighedens vegne, kunne tale og handle ved daab og nadver*. Da skolen i 1941 blev solgt til Hans Haarder, fortsatte Aage Møller som præst for menigheden.

Menneskeordets forkynder var netop det ene ben, som Aage Møller uden videre kunne gøre brug af på højskolen og ved en gudstjeneste i Frimenigheden. Det kunne han ikke de første år, hvor han hverken kunne foretage en dåb eller forrette nadveren, så han savnede det andet ben, det vigtigste som Gudsordets tjener i den grundtvigske forståelse: at kunne forrette både dåb og nadver. Dermed havde Aage Møller endelig fået begge ben på jorden.

Ved Aage Møllers ordination den 1. marts 1924 deltog både valgmenighedspræsten Anders Nørgaard og frimenighedspræsten Niels Dael ved selve indsættelsen, og derudover var højskoleforstander Jacob Appel fra Askov, sammen med de to lærere fra Askov J.Th.Arnfred og C.P.O.Christiansen, med til håndspålæggelsen. *Appel kaldte i sin tale denne ordination for en kirkehistorisk begivenhed!*

Niels Dael var frimenighedspræst i Liselund ved Slagelse. Det var en frimenighed, som han selv havde været med til at skabe udover den lokale frimenighedsskole. Hans tanke var, at eleverne ikke blot skulle være passive tilskuere og tilhørere ved en gudstjeneste, men eleverne skulle

⁶⁶ Aarsskrift 1943, p14

⁶⁷ Kronik af Peter Værum i Kristeligt Dagblad okt.1998 + Aarsskrift 1925 p4

⁶⁸ Aarsskrift nr.2, 1923 p34

forberedes til at blive en aktiv del af menigheden – en *levende menighed* helt i samklang med Aage Møller i Rønshoved. Senere var Niels Dael med til at ordinere Danmarks første kvindelige frimenighedspræst. Det var sygeplejersken Maren Sørensen, som havde været elev på Liselund og blev betaget af Niels Dael og hans kombination af kirke og skole. Hun blev efter 1. Verdenskrig leder af Børnenes Helsehjem ved Haderslev, der skulle tage sig af de mange underernærede børn fra krigens tid. Men snart fik Maren Sørensen sit virke i Valsbøl i Sydslesvig. Hun forbandt sygeplejegeringen med socialt arbejde, som i 1940 yderligere blev kombineret med præstevielsen ved Niels Dael, som Danmarks første kvindelige præst.⁶⁹ Og Rønshoved Højskole vedblev med at have tætte kontakter til Maren Sørensen i Valsbøl i Sydslesvig.

Kapitel 5: Sydslesvig – den tabte landsdel

Rønshoved Højskole blev oprettet i 1921 som det nye Askov. Kongegrænsen var blevet flyttet til Krusåen og Skelbækken, hvorved Sønderjylland atter blev delt, men i 1920 alene i to dele og på en ny og moderne måde efter en demokratisk folkeafstemning: det danske Nordslesvig med et stærkt og selvbevidst tysk mindretal og det tyske Sydslesvig med et lille og ydmygt dansk mindretal.

N.H.Rasmussen og med ham stort set hele Højskolebevægelsen havde altid drømt om et Danmark til Ejderen. Gunhild Nissen antyder i bogen om højskolernes historie, at kampen for Sønderjylland/Slesvig mange gange havde været en vigtig katalysator for udviklingen af den danske nationale identitet.⁷⁰ Det var for manges vedkommende slut efter 1920. Men drømmen om hele Sønderjylland/Slesvig til Ejderen, dvs. ønsket om at resten, at Sydslesvig en dag skulle vende tilbage til Danmark, den drøm næredes også af N.H.Rasmussen.

Ved hans død i 1924 skrev Aage Møller et smukt mindeord, en nekrolog i Årsskriftet, hvor han bl.a. fremhæver N.H.Rasmussens ... *uforfærdethed og en udholdenhed for Danmarks ældgamle rigsgrænse*, men så tilføjer han dog, at ... *man kunne synes, at hans kærlighed gjorde ham blind over for danskhedens virkelige stilling i Sydslesvig*.

Man fornemmer her for første gang, og én af få gange overhovedet, at Aage Møller selv er bevidst om den svage danskhed i Sydslesvig efter Nordslesvigs Genforening. Vilhelm la Cour's drøm om en vækkelse i Sydslesvig – en slumrende danskhed, en opvågnende danskhed, hvor folk blot skulle gøres bevidste om, at landet til Ejderen engang havde været dansk, og at de derfor i teorien havde en oprindelig dansk identitet – den vækkelse havde selvfølgelig ikke fundet sted. Og det var klart, fordi den byggede på nogle falske præmisser, som bl.a. var blevet skabt af den nationalromantiske historieskrivning, som man f.eks. kan se det i C.F. Allen's berømte *Haandbog i Fædrelandets Historie* fra 1840.

Men *Forposterne lever i håbet*, stod der på et banner, da de dansksindede sydslesvigere mødtes med kong Christian X, da han efter folkemødet på Dybbøl den 11.juli 1920, kørte til det tyske Tønder dagen efter, den 12.juli 1920. Ved Kruså, hvor kongen mødtes med de dansksindede sydslesvigere, kunne kongen alene udtrykke sin sorg over, at de dansksindede i Sydslesvig var

⁶⁹ https://da.wikipedia.org/wiki/Niels_Dael

⁷⁰ Nissen 1994, p165f

overladt til sig selv i den nye tyske, men demokratiske Weimarrepublik. De dansksindede i Sydslesvig oplevede således ikke nogen Genforening, men tværtimod en adskillelse.

Efter afstemningerne om Sønderjylland i 1920, var der et mere eller mindre desillusioneret lille dansk mindretal tilbage i Sydslesvig, som fra bar bund skulle etablere en lang række danske institutioner. Der var dog Flensborg Avis fra 1869, men de fleste af bladets holdere var i Nordslesvig. Det havde ikke været muligt at oprette danske skoler og børnehaver i tiden efter 1864. Der var ingen danske erhvervsforeninger, stort set ingen danske gudstjenester, danske alderdomshjem eller nogen dansk sundhedstjeneste. Alt skulle opbygges fra bunden.

Allerede den 20.maj 1920 var der blevet oprettet en Dansk Skoleforening, og den 26.juni 1920 blev der oprettet en dansk organisation: *Den slesvigske Forening* i Flensborg, som i 1945 blev til Sydslesvigsk Forening, den skulle hjælpe dansksindede ... *landsmænd til gensidig støtte i alle folkelige spørgsmål, til styrkelse af dansk åndsliv og oplysning og til oprettelse af en livlig forbindelse med deres landsmænd nord for Danmarks nye grænse.*⁷¹ Et eksempel på denne livlige forbindelse blev bl.a. kontakterne til Rønshoved Højskole allerede fra sommeren 1921.

Den første danske skole i Sydslesvig blev oprettet i 1920 i Flensborg, men da der var tilmeldt over 900 elever til skolen, afgjorde byens tyske kommission, at blot 240 elever var *skikkede* til optagelse.⁷² Det var således en solid sindelagskontrol, der blev iværksat, selv om de tyske myndigheder havde henvist til de dansksindede elevers manglende dansk kundskaber. Elevernes danskhed blev således målt på deres sprogfærdigheder. Derfor er det vigtigt at huske på, at der efter 1864 ikke var blevet undervist på dansk siden den tredje og sidste prøjsiske skolelov blev indført i 1888.

Først i 1926 blev det tilladt at åbne nogle få danske privatskoler i Sydslesvig. Da 2.Verdenskrig sluttede i 1945, var der ni små skoler i Sydslesvig med knap 450 elever, der primært var centreret omkring Flensborg. Antallet af danske skoler voksede i efterkrigstiden eksplosivt til over 90 danske skoler fordelt over hele Sydslesvig. I dag er der omkring 45 danske skoler i Sydslesvig.

Aage Møller var kort tid efter højskolens oprettelse blevet klar over, at den danske vækkelse ikke gjorde sig gældende i Sydslesvig. Man kan ikke overføre den moderne opfattelse af dansk identitet på fortidens forhold. Vilhelm la Cour's forestillinger om et dansk folk byggede på de nye nationale strømninger, som opstod i kølvandet på den franske revolution. Men tyskheden i Sydslesvig var netop ikke et resultat af en fremmed undertrykkelsesbevægelse efter tyske erobringer. Den var en regional forestilling, som var blevet næret og udviklet af danske kongers magtbegær langt tilbage i Middelalderen, som det f.eks. kom til udtryk i Ribe-brevet fra 1460, hvor den nyvalgte danske konge fra det tyske Oldenburg, blev greve (og kort tid efter hertug) i Holsten, hvis han ville love, at Sønderjylland/Slesvig og Holsten skulle være evigt udelt sammen. Dermed forstærkedes den regionale germanisering, som havde udviklet sig siden Valdemar Sejrs tid, og som var blevet forstærket af hans søn Abel's kamp for at Sønderjylland kunne fortsætte som et særligt og uafhængigt hertugdømme.

⁷¹ Schultz Hansen II, p270

⁷² Schultz Hansen II, p298

Men det betød ikke, at Højskolen ved Flensborg Fjord glemte, hvorfor den blev oprettet netop der. Inden højskolen officielt blev indviet i 1921, var det første store besøg fra Sydslesvig kommet sejlene. Højskolen ... *fik den dag sin nationale indvielse*, skrev Aage Møller i dagbogen.

Det var langt fra den eneste gang, der kom gæster fra Sydslesvig. De kom hele tiden – og gør det stadigvæk. På tilsvarende måde foretog højskolen også et utal af udflugter til Sydslesvig – og gør det stadig. Ved mange af disse ture til Sydslesvig var det ofte Danevirke, der var målet. Aage Møller fortæller med stor begejstring om Højskolens cykeltur til Danevirke den 22. juli i 1925.⁷³ Eleverne skulle tidligt op om morgenen for at tage med damperen til Flensborg, hvorefter de fortsatte videre til Danevirke på cykel.

Det var i en underlig spænding, vi endelig naaede Danevirke, fortæller han og fortsætter: *Der stod vi på Thyras gamle vold med Valdemarsmuren foran, vel nok den første danske højskole, lærere og elever, der nogensinde har staaet der*, fortsætter han stolt. *Hvor var det underligt at staa der i samlet flok og synge "Danmark dejligst vang og vænge, lukt med bølgens blaa" ... For mig var det en uforglemmelig oplevelse, og mon ikke det var saadan for os alle*, fortsatte han retorisk. *Her havde det danske folk, under den kloge dronnings ledelse, rejst et stærkt værn mod Danmarks fjender, og her havde folket gang paa gang gennem aarhundreder staaet med vaaben i haand i tappert forsvar for Danmarks rige*, hvorefter han lidt vemodigt tilføjede: *Og alligevel havde det alt sammen nyttet for lidt ... Nu stod vi der*, fortsatte han fortællingen fra cykeludflugten til Danevirke: *Man kan jo sige, at det er en lille flok paa 75 unge piger og mænd, der stod fredeligt og saa ud over landet mod syd*, hvorefter han så sluttede: *Ja, det er rigtigt, og det er dog ikke rigtigt, for det var den danske folkehøjskole, der den dag stod på Thyras vold.*

Den danske folkehøjskole, sagde Aage Møller højstemt med tanken på, at det efter hans mening netop var højskolens opgave at vække eleverne til ikke blot en bevidsthed om historiens tale, men også at udvikle elevernes kærlighed til at føle sig som en del af det danske folk og det danske folks historie. Aage Møller følte sig vakt den dag på Danevirke, han følte sig i overensstemmelse med det danske folks historie, han vidste, han havde en dansk identitet, og han forsøgte at videregive den oplevelse og den kærlighed til Danmark og det danske folks historie til Rønshoved Højskoles elever. Også selv om nogle af forudsætningerne i hans historiefortælling, om at have stået med våben i hånd og forsvaret Danmarks rige gennem århundreder, nok ikke passer.

Aage Møller forsætter sin fortælling om cykelturen til Danevirke – på bedste Grundtvigske vis – med at gøre rede for *Folkeånden* – et begreb som vi i dag måske nok ville oversætte til begrebet identitet, men i grundtvigsk betydning en dynamisk og aktiv national identitet: *Vi, som tror paa den danske Folkeaaands magt til at gøre os glade, modige, stærke, levende, i os er Danevirke ikke en vold af jord og sten, men det er en kærlighed, som aldrig kan hvile, før alt er vækket, som nu slumrer i vort folk, og før alt det er levendegjort af Folkedansen, som i sig rummer muligheden for liv ... Jeg venter af hver eneste af Jer, at I gaar "i ædle fædres spor", og at I bygger videre paa det Danevirke, vi sammen begyndte at bygge på, mens I var her paa skolen. Lad den danske Folkeaaand faa lov til dag efter dag at levendegøre Jer i kærligheden til vort folk.*

⁷³ Aarsskrift 1925, p42f

Stærkere og tydeligere kan det næsten ikke formuleres, hvad Aage Møller forstod ved begrebet Folkeånd, som han altid stavede med et stort F. Blandt grundtvigianere var det ellers blevet almindeligt at skrive alle navneord med små bogstaver - længe før det blev reglen med Hartvig Frisch's berømte retskrivningsreform i 1948. Aage Møller og grundtvigianerne var her langt forud for deres tid, selv om det lige skal tilføjes, at Aage Møller sjældent kaldte sig selv for grundtvigianer.⁷⁴ Det var en bevægelse, sagde han, en troslære, som han tog afstand fra, selv om han alligevel nogen gange brugte begrebet, når han var trængt, f.eks. i sagen om Ejerslev i 1933/1934.⁷⁵ Men han var grundtvigsk i sit livssyn, sagde han, dvs. han tilhørte ikke nogen bevægelse, da en sådan var ham inderligt imod.

Til gengæld havde han et grundtvigsk syn på Folkeånden, som en oplevelse af fællesskab og en følelse af kærlighed til den danske historie og de værdier, som man som dansker var en del af. Folkeånden kunne man ikke studere sig til, det var en følelse, som kunne komme til alle i borg og i hytte. Folkeånden kunne udvikles og fremmes gennem fortællingen, hvad enten det var om historien, eller om menneskers skæbne gennem litteraturen eller gennem fortællingen af de nordiske myter.

Kapitel 6: Balder og myterne

Rønshoved Højskole har altid været optaget af myterne i overensstemmelse med Grundtvigs første slægtled af højskoler. Aage Møller var og forblev den store mytefortæller. Han har udgivet flere bøger om myterne, og så sent som i 1947 udgav han en bog om de *Nordiske Myter*, som var skrevet under Besættelsen, dvs. flere år efter at han havde solgt Rønshoved Højskole til Hans Haarder. Og endnu i 1984 udgav han bogen *Myten og folket*. Man er ikke i tvivl om, at han virkelig har været en fantastisk god og engageret fortæller.

I Rønshoved Højskoles årsskrift for 1924 handlede den første historie om Balder, hvor Aage Møller straks gjorde rede for sin opfattelse af brugen af myterne. Han fortæller, at ... *vore forfædre troede på mange guder ... Men naar de **fortalte** om guderne, da var det en digtning, en billedtale, hvori de prøvede at skildre det menneskeliv og folkeliv, som de oplevede, og som de ikke forstod saa klart, at de kunde finde direkte udtryk for det.* Aage Møller bruger altså myterne, på samme måde som Grundtvig, til at illustrere det liv vi selv er en del af her og nu. Men det var ifølge J.P.Ægidius en ny og mageløs opdagelse, som Aage Møller gjorde i 1924 – nærmest ved en tilfældighed, da han skulle forberede et foredrag, hvor han i sin reol fik øje på Grundtvigs bog fra 1832 om Nordens Mytologi.⁷⁶ Det blev herefter et paradigme for Aage Møller, at han ikke alene gik i Grundtvigs spor, men han var også en discipel af Ludvig Schrøder, som ifølge Ægidius havde været ... *den store fortolker af de nordiske myter.* Men Ægidius tilføjer, at Schrøder senere havde ... *bøjet sig for videnskabens kendelse, at disse myter var en sen islandsk høvdingedigtning, der hverken direkte eller indirekte havde haft nogen berøring med det danske folk i Oldtiden.* Aage Møller fortsatte

⁷⁴ Aarsskrift 1928, p3f og p9f

⁷⁵ Aarsskrift 1933, se her p48

⁷⁶ Ægidius p51

imidlertid uanfægtet med at lave kurser for højskolerne om myterne og deres betydning for den danske selvforståelse.

Man kan måske tilføje, at han på en måde repræsenterer det moderne historiesyn, der arbejder med begrebet *historiebevidsthed*. Men ønskede Aage Møller at bruge den mytologiske historie til at illustrere det moderne, de aktuelle forhold?⁷⁷ Han fortalte videre om Balder, der var Odin og Friggs søn, at ... *vore forfædre troede paa guder i himlen, men naar de **fortalte** om dem, blev det om et gudelig paa jorden, og derigennem blev Odin til det, vi nu kalder for den danske Folkeand, der som en Guds engel levendegør vort danske menneskeliv og folkelig. Frigg blev i fortællingerne et udtryk for den dybe trang til evig fred og varig glæde, som findes i ethvert sundt og godt menneskes bryst*. Således fortalte Aage Møller om alle guderne og deres relationer, som han overførte til sine egne og elevernes aktuelle forhold. På den måde var myterne ikke blot noget fortidigt, noget oldnordisk, men noget moderne og noget aktuelt og relevant – de var noget livsbekræftende. Og Odin blev åbenbart identificeret med begrebet Folkeånd.

Men myterne fik også Aage Møller til at drage nogle vidtrækkende slutninger, som der slet ikke var grobund for i virkelighedens verden. I bogen om de Nordiske Myter fortæller han om træet Yggdrasil, som ... *et godt billede på menneskelivet og folkelivet*, og han får det også drejet derhen, at Yggdrasil er ... *billedet paa det nordiske menneskeliv*. Derfor kan han let komme til sin egen konklusion, at træet blot har én kerne, så ... *det nordiske menneskeliv og folkelig er opstaaet af samme rod og stamme*. Og senere taler han også om den Nordiske Folkeand.⁷⁸

Det er vist det, man kalder en tautologi, en ringslutning, hvor man selv opstiller forudsætningerne, så man altid vil nå til det ønskede resultat. Men der er ikke tvivl om, at Aage Møller i den grad støttede et nordisk samarbejde, selv om han aldrig gav udtryk for, hvordan han så på de samtidige tiltag om samarbejdet i det nyoprettede Folkernes Forbund, hvor de nordiske lande forgæves forsøgte at koordinere deres politik.

Han forholder sig heller ikke til Grønlandssagen 1931-1933, hvor Danmark og Norge var uenige om adgangen til Østgrønland. Norge gjorde krav på Østgrønland, som i realiteten også havde hørt under Norge indtil rigsadskillelsen med Freden i Kiel i 1814. Men Danmark og Norge lod, som nogle af de første lande, sagen afgøre i fredsommelighed ved den Internationale Domstol i Haag som fastslog, at Danmark havde retten til hele Grønland. Når Aage Møller tilsyneladende er så begejstret for det nordiske samarbejde, kan det undre, at virkelighedens verden overhovedet ikke spillede nogen rolle for ham.

Til gengæld kunne han bruge myterne til at tage afstand fra den danske arbejderbevægelse, som han gjorde flere gange. I fortællingen om Yggdrasil får vi at vide, at af Yggdrasils tre rødder ... *gaar den ene til asernes verden og den anden ... har fæstet rod i jætteland*, hvilket vil sige, konkluderer han, at ... *menneskelivet faar kraft og styrke fra den jættatur, som er taget i tjeneste og behersket af aand*. Men det er også i jætteland, at *Mimers brønd findes*, skrev han videre, hvorfra ... *der suges god og rig næring til asken*. *Mimers brønd er en kundskabsbrønd*. Men kundskaber,

⁷⁷ Bernard Eric Jensen 2003

⁷⁸ Nordiske Myter p17f

fortsætter Aage Møller, ... *de er farlige herrer, men de er nyttige tjenere*. Men da kundskabens brønd er anbragt i jætteleland, skal man være forsigtig. *De er umaadeholdne i deres begær. Alt hvad de møder, vil de drage ind under deres herredømme. Saadan er jætterne*, konkluderede han, ... *saadan er videnskaben*, påstod Aage Møller.

Ja, men det er da vist en banalitet, at viden kan føre til at lave atombomber, men viden kan også føre til at redde menneskeliv. Det er bestemt af, hvem der kontrollerer denne viden, hvem der har magten, hvorfor man kunne konkludere, at det er vigtigt, at man engagerer sig i de samfundsmæssige problemer. Men det gør Aage Møller ikke – jo, på en indirekte måde.

Aage Møller er i fortællingen om Mimers brønd som kundskabsbrønden kritisk over for den holdning, som gør sig gældende i den offentlige debat omkring århundredeskiftet, at ... *kundskab er magt*. Denne forkyndelse, fortsætter han, ... *blev med begejstring modtaget af den nye stand, arbejderstanden ... arbejderførerne hævdede med stor kraft og styrke, at kundskab og sammenhold var de to grundpiller, hvorpaa arbejderne skulle bygge deres hus*. Han refererede derpå til billedet af en stor flammende fakkel, som en ung mand førte over landet, mens han råbte: *Lys over land ... Men lyset var koldt*, konkluderede Aage Møller, ... *kundskabens lys er et jættelys ... det glemtes, da man rejste skolepaladser i byerne, og det glemtes, da man førte disse paladser ud paa landet som centralskoler, at vel er kundskab magt, men det er jættemagt!* Aage Møller var derfor også stor modstander af den nye skolelov fra 1903, som forsøgte at modernisere skolen med mellemskole og realskole. Det sidste som et eksempel på, at eleverne skulle til at lære noget om moderne forhold med bl.a. regning og matematik, som gav adgang til etaterne – i modsætning til latinskolens udenadslæren af de klassiske fag. Det var også skoleloven fra 1903, nu kaldet Folkeskolen, som gav piger adgang til gymnasiet.

Med Folkeskoleloven i 1937 blev der mulighed for oprettelse af centralskoler på landet for at fremme den faglige udvikling. Men der var fortsat stor forskel på skolen på landet og i byerne. Det blev først ændret med Folkeskoleloven i 1958, som sikrede det samme grundlag for undervisningen af eleverne i by og på land overalt i Danmark. Først da lærte alle danske skoleelever det samme!

Loven fra 1903 var en slags justering af de ændringer, der skete af skolen i 1899, hvor man bl.a. for første gang brugte begrebet *Folkeskole* – i modsætning til almueskolen. Det blev samtidig til en slags enhedsskole i den forstand, at gymnasiet herefter byggede videre på mellemskolen og folkeskolen. Hidtil havde gymnasiet været en selvstændig skole. Nu blev den bygget sammen med de to andre til en enhed. Et godt eksempel på de mange love, som blev resultatet af Systemskiftet i 1901, hvor partiet Venstre kom til magten, hvad der blev fremmede for den demokratiske udvikling i Danmark.

Men Aage Møller var som nævnt ikke begejstret for den nye arbejderbevægelse. Han havde overhovedet ingen forståelse for de store sociale forandringer, der fulgte med industrialiseringen af det danske samfund. Han reagerede tilsyneladende heller ikke på den fortvivlede hungermarch fra Kjellerup til København i 1928, en slags pendant til Mussolinis march mod Rom i 1922, Hitlers Ølstuekup i 1923 og Cornelius Petersens opfordring til at marchere mod København i 1926. Der var

overalt i Europa hungermarcher og politisk uro som symptomer på, hvor svært staterne havde ved at løse de sociale problemer i kølvandet på 1. Verdenskrig.

Tidligere var arbejderne/håndværkerne beskyttet i de gældende laug, som repræsenterede både mestrene/arbejdsgiverne og svendene. Men med Grundloven i 1849 kom den mest liberale periode i Danmarkshistorien. Allerede i 1857 blev den nye næringslov vedtaget, som fra 1862 betød ophævelsen af de gamle laug. Det blev derfor nødvendigt for arbejderne, at de begyndte at organisere sig – hvilket er karakteristisk for det moderne danske samfund, hvor alle er organiserede i mange forskellige sammenhænge. Højskolerne havde f.eks. allerede i 1891 dannet Højskoleforeningen, som var med til at fremme vedtagelsen af den første højskolelov i 1892.⁷⁹

Kapitel 7: 1930'ernes bevægelser

1920'ernes bevægelser var i Danmark primært et sønderjysk fænomen. Men det gjaldt bestemt ikke 1930'ernes bevægelser, som i den grad berørte internationale forhold. Det var primært en kamp for demokratiet overfor de nationalistiske og fascistiske strømninger på den ene side og for demokratiets kamp mod de kommunistiske strømninger på den anden. 1. Verdenskrig havde efterladt et ødelagt Europa med arbejdsløshed og mange andre sociale problemer. Hvem kunne bedst løse disse udfordringer? Kommunismen med det stærke parti med den stærke leder i spidsen? Fascismen med den stærke fører i spidsen? Eller demokratiet, hvor det var borgeren, der selv skulle vælge og selv skulle deltage? Kommunisterne drømte om et kollektivt system, hvor partiet skulle sikre arbejde og frihed for alle under partiets kontrol. Fascisterne ønskede at genrejse det gamle og traditionelle nationale fællesskab, som de drømte om i deres forestillinger om fortidens samfund – og som de mente var gået tabt med det moderne samfund.

Genrejser-begrebet er noget uklart, men dækker over forskellige forestillinger om noget der var, eller noget fortidigt, som det skulle blive igen. Det handlede ikke om de faktiske aktuelle forhold. Der var ligefrem et parti blandt utallige andre i Danmark, som kaldte sig *Det nationale Genrejserparti*. Disse 1930'ernes store bevægelser gik ikke upåagtet hen over Rønshoved, selv om det alene var de nationalistiske strømninger, som her gjorde deres entré – de kommunistiske var der overhovedet ingen grobund for på højskolen.

I 1924 blev Mikkel Ejerslev (1893-1976) ansat som lærer på Rønshoved Højskole.⁸⁰ Mikkel Ejerslev var da 31 år gammel og blev efter sin død kaldt for en *gudbenådet lærer*.⁸¹ Han havde forinden været lærer på den såkaldte *Lundsmarkskole*, en slags Højskole ved malerinden Agnes Smidt, der forsøgte at forene åndens med håndens arbejde. Senere blev Mikkel Ejerslev vandrelerer i Sydslesvig. I Folke Trier Hansens mindeord over Ejerslev ved hans død i 1976, fremhævede Trier Hansen hans ... *kærlighed til den forråbte danskhed*. Dermed blev det klart antydnet, hvilket syn Ejerslev – og Folke Trier Hansen – havde på grænsedragningen i 1920, da Sønderjylland for ham

⁷⁹ Nissen 1984, p161

⁸⁰ Aarsskrift 1924, nr. p41

⁸¹ Flensborg Avis 30.03.76, mindeord af Folke Trier Hansen

var et ... gammelt dansk statsområde fra grænsen til Ejderen, gammelt dansk folkeområde fra grænsen til Danevirke, som han selv senere har udtrykt det.⁸²

1. Verdenskrig havde skabt opbrud overalt i Europa. Krigen havde nedbrudt den gamle orden med opløsning af de traditionelle værdier, uden at det blev klart, hvad det var for værdier, der skulle sættes i stedet. Den gamle orden med de traditionelle forestillinger om Gud, Konge og Fædreland, om hvad der var den gældende offentlige moral, havde med krigen mistet sit indhold. I skyttegravene var alle lige i kampen for at overleve. De gamle autoriteter med deres indbyggede tillid var gået i forfald.

I efteråret 2018 og igen i 2020 sendte DR-Danmarks Radio's tv på DR1 den tyskproducerede filmserie, *Babylon Berlin*, som på forbilledlig vis demonstrerede, at alt var tilladt, og alt skulle prøves her og nu. Måske gik verden under i morgen ... *hvis man vælger at sove, går man glip af at være vågen*, sagde filmens heltinde Charlotte, som midt i elendigheden arbejdede som kontorist om dagen, men drømte om at blive politiassistent og derfor ernærede sig som lejlighedsprostitueret om natten.

Krigen medførte fire kejserdømmers fald. I Tyskland og Østrig indførtes republik, og begge lande forsøgte at skabe en demokratisk samfundsorden – men der var bare alt for få demokrater i både Østrig og Tyskland. Det var befolkningen aldrig blevet opdraget til at være. Bl.a. derfor opløstes begge samfund i kaos med store økonomiske og sociale problemer. Og derfor blev det nye såkaldt kommunistiske Sovjetunionen med zarens fald – det tredje kejserdømmes fald sammen med Osmannernes sultan, det fjerde kejserdømme – en voldsom inspirationskilde for mange mennesker og særlig for de radikale venstrefløje overalt i Europa. Ingen vidste da, hvilket forbryderisk system de var i gang med at udvikle. Det kom først frem meget senere.

Ved 1. Verdenskrigs afslutning var ikke alene Tyskland i revolutionens vold, men flere andre steder i Europa var der gang i den såkaldte Rådsbevægelse, en bevægelse der ved hjælp af Arbejder- og Soldateråd drømte om et mere egalitært samfund med materielle goder til alle. Et moderne Utopia.

Den britiske forfatter Christopher Isherwood udgav i 1939 bogen *Goodbye to Berlin*, som bygger på en række noveller han skrev fra 1930 og frem. Bogen blev straks oversat til dansk, *Farvel til Berlin*. Isherwoods selvoplevede bog danner baggrunden for filmen *Cabaret*, der fortæller om det letlevende og dekadente Berlin i 1931 – kort før Hitlers magtovertagelse i 1933. DR-Danmarks Radios fremragende filmserie *Babylon Berlin* foregik i 1929, og det var netop i 1929, at Børsen krakkede i USA. Da Tyskland gik bankerot efter hyperinflationen i forbindelse med Ruhr-krisen i 1923, lånte Tyskland penge i USA for at finansiere betalingen af deres krigsskadeserstatninger. Men da børsen krakkede i USA, forlangte amerikanerne deres tilgodehavende tilbagebetalt, hvad Tyskland ikke kunne. Hele verden blev derefter hvirvlet ind i den økonomiske krise. I Danmark var der flere og flere landmænd, der måtte gå på tvangsauktion, da det eksportorienterede danske

⁸² Slesvigske Breve, DCBA

landbrug ikke længere kunne finde afsætning for sine varer. Allerede i 1929 måtte næsten 500 landmænd give op, og det blev meget værre de følgende år.

Men der kom sjældent signaler fra Rønshoved Højskole om, at de også her diskuterede de nye samfundsforhold. Det fremgår ikke af årsskrifterne, om man var optaget af datidens aktuelle forhold. Det virker som om højskolen gik i en slags indre isolation – uden at man derfor støttede forestillingen om puslingelandet, der hyggede sig i smug, mens verden brændte om Danmarks vugge.

Mikkel Ejerslev døde som nævnt i 1976, og fik da de smukke mindeord af Folke Trier Hansen. De havde kendt hinanden i mange år, for i 1928 havde Aage Møller tilbudt Folke Trier Hansen en stilling på Rønshoved Højskole. Han var søn af højskoleforstander Poul Hansen og Sigrud Trier, der var datter af højskoleforstander Ernst Trier fra Vallekilde Højskole. Højskoleverdenen var ofte et indgiftet foretagende dengang. Folke Trier Hansen blev gift med Aage Møllers brors datter Karen la Cour, og de to kørte på bryllupsrejse til Mussolinis Italien i 1929.

Folke Trier Hansen (1900-1979) har i Rønshoved Højskoles årsskrift for 1929 begejstret fortalt om turen til Italien, *I krigens spor*, hedder den. Det var 7 år efter, Mussolini var kommet til magten gennem den berygtede march mod Rom, præget af vold ved hjælp af de såkaldte *Squadristi*, datidens tæskehold – som senere Hitlers SA – hvor Mussolini trådte i karakter som den voldelige, den stærke og viljefaste leder – *Italiens store nyskaber*, som han af Trier Hansen blev omtalt. Mussolini havde efter Folke Trier Hansens opfattelse skabt en ... *ny ånd* med ... *krigen som det rensende forårsvejr, der kaldte den italienske folkesommer frem, som den rystelse, der vakte folket til ny aand ... til krigen som dets store lykke ... Noget lignende finder man ikke hos de andre sejrende nationer hverken i Frankrig eller England*, tilføjede han begejstret. Krigen som det rensende forårsvejr, krigen som den store lykke, krigen som vakte folket til ny ånd?

Folke Trier Hansen oplevede i Italien befolkningens ... *offervilje, pligt og ansvar* under Mussolini, ... *en levende folkeånd* tilføjede han begejstret, og fortsatte med sin beundring af, at Mussolini som enkelt mand, har ... *ført et helt folk frelst ud af undergangen*. Jo, Folke Trier Hansen var fascineret af ... *den nye ånd i Italien*, han var fascineret af eneren, den stærke mand. Og han spørger på baggrund af de italienske erfaringer, om Danmark ikke også skulle have vundet hele Sønderjylland via krig? *Man kan sommetider komme til at tænke på*, skrev han, ... *at det maaske havde været bedre, om vi var gaaet med, om vi med våben i haand havde vundet vort gamle land tilbage i stedet for at modtage det halve af det som en gave fra de sejrende magter?* Det er skrevet helt uden analyse af Danmarks situation efter 1864, og helt uden diskussion af stormagternes interesser i deres forhold til Danmarks sikkerhedspolitiske situation i 1914. I dag ville fhv. udenrigsminister Uffe Ellemann-Jensen med rette have kaldt Folke Trier Hansens synspunkter for en *Bodega-analyse*.

Det var således ikke blot Mikkel Ejerslev – og Aage Møller – som havde store sympatier for den historiske ret, for den stærke mands ret, for den sejrendes ret – ja, for afstamningens ret. De havde i hvert fald ikke sympati og forståelse for den andens ret, for sindelagets ret, for den demokratiske afgørelse gennem en folkeafstemning. *Der er noget raaddent ved tilstanden her hjemme*, sluttede Folke Trier Hansen i stedet med at mene.

Erling Bjøl har engang givet udtryk for den teori, at det var i de nye sammensatte stater som Italien, Tyskland og Spanien, at de voldsomste nationalistiske strømninger gjorde sig gældende efter 1. Verdenskrig. Der har aldrig i historien eksisteret et Italien før 1861, som indtil da havde bestået af en lille snes forskellige stater. I antikken opstod Romerriget, men det var noget ganske andet, det var også en bystat, hvor dele af den italiske (i dag italienske) halvø blev kolonier under bystaten Rom, som præger Italien den dag i dag. I Middelalderen og Renæssancetiden opløstes halvøen uafbrudt i et utal af forskellige små fyrstestater og by-republikker. Som det derfor blev sagt af politikeren d'Azeglio i 1861, da det nye Italien opstod: *Nu har vi skabt Italien, så nu gælder det om at skabe italienerne*, dvs. at udvikle en fælles italiensk forestilling.

1. Verdenskrig blev en af de mange faktorer, som hos mange var med til at fremme et italiensk skæbnefællesskab. Der er dog stadig store forskelle i mentaliteter mellem forskellige dele af landet, f.eks. mellem Nord- og Syditalien.

Det har selvfølgelig været begrænset, hvor mange forskellige italienere Karen og Folke Trier Hansen kunne nå at møde på deres bryllupsrejse til Italien i 1929. Alligevel kan man måske konstatere, at de kun så det, de havde lyst til at se. De så ... *en begejstringens ild*, som Folke Trier Hansen selv formulerede det!

Gang på gang brugte den nationalistiske fløj i Danmark – og i Europa – det som en kritik, at modstanderne på venstrefløjten havde en materialistisk historieopfattelse, dvs. socialisterne troede på, at det var de økonomiske og sociale forhold, som havde betydning for menneskers identitet og forestillingsverden, for deres værdier og for deres adfærd. Det var bl.a. derfor arbejderne havde slået sig sammen i fagforeninger, hvorigennem de kæmpede for bedre løn og arbejdsforhold, for mere fritid og bedre boliger m.m. Det samfund, der var blevet skabt i Danmark, var oprindeligt et landbosamfund, men industrialiseringen betød, at en ny gruppe af borgere voksede frem, ofte landmandssønnen, der ikke kunne arve gården, eller var gået konkurs. Han søgte til byen og blev i stedet arbejder. Men han troede stadig på en Gud, på en kristendom præget af næstekærlighed og tilgivelse. De fleste af disse arbejdere var derfor ingen samfundsomstyrtere, de krævede blot mere retfærdighed og en større andel af goderne. Ligesom i dag. En retfærdig samfundsorden kom hverken fra Vorherre og da slet ikke fra kirken – det har historien vist.

Retfærdighed måtte man selv kæmpe for. Men selvom Grundtvig ofte citeres for, at man tilhører et folk, hvis man selv regner sig dertil, så er det, som om de danske højskoler ikke mente, at arbejderne og håndværkerne hørte dertil, selv om de også har modersmålet for øre? Gunhild Nissen skrev ganske korrekt, at der i den danske højskole var en ... *tradition for at identificere landboerne med folket, mens byarbejderne ikke for alvor blev tillagt denne værdighed*.⁸³ Den samme holdning kommer til udtryk i bind 3 af storværket om Dansk Identitetshistorie.⁸⁴

Efter oplevelserne i Mussolinis Italien, skrev Folke Trier Hansen således om materialisterne, dvs. om dem, der havde en anden opfattelse af forholdene, som han ikke brød sig om: *I en tid som vor*,

⁸³ Nissen 1994, p171

⁸⁴ Dansk Identitetshistorie bind 3, Folkets Danmark, Folkelighed og frihed 1933, pp 587-673, se p595f

hvor den materialistiske historieopfattelse har vundet en vid udbredelse, er der noget betagende ved at betragte dette mærkelige skuespil, hvor det igen er, som om en enkelt bærer og fører et helt folk frelst ud af undergangen. "Ord er levende væsener", siger Mussolini, "Ord er livgivende trolddom". Han har selv undredes over den magt, der laa i hans ord, at de mægtede at samle en nation til fælles vilje, sammensmelte et folk, der var ved at forgaa i indre splid og et lovligt styres opløsning ... bæres af en levende folkeaand ... De standsede fabrikker er i gang, huse genrejses, store nye veje anlægges, orden og disciplin er ved at få magt i det urolige italienske folk ... Men Mussolini glemmer ikke, at alt dette ville være betydningsløst, hvis ikke det bares af en levende folkeaand.

Folke Trier Hansen var ikke alene om at være begejstret for Mussolini, om at være begejstret for militarismen, for eneren, den stærke fører, diktatoren. Få år efter var præsten Kaj Munk også i Italien, på vej til Jerusalem. Han leverede en ligeså ukritisk og imponeret beskrivelse af Mussolini i bogen *Vedersø – Jerusalem retur*, som i 1932 udkom på Nyt Nordisk Forlag. Kaj Munk havde begejstret set en udstilling om fascismens første 10 år og fortsætter: *Forlader vi Skildringen af Kampen for at opleve Skuet af Sejren, imponeres vi ikke mindre. Støbt i eet med Hesten troner Diktatorens kraftige, brede Cæsarskikkelse midt i det jublende Folkehav, mens Kompagni efter Kompagni af den civile Hær, af Armeen og fra Flaaden i en uendelig Rækkefølge marcherer ind og hilser ham med løftet Arm og raabet: Leve Høvdingen! ... og Folket jubler: Duce, Duce, et sejrrikt og lykkeligt Raab, saadan som et folk hylder sig selv i den Person, der i sig selv har samlet alle dets bedste Egenskaber og ved at beherske Folket med dem lærer det at beherske sig selv.* Her ses det igen tydeligt, at det er det heroiske, eneren, den stærke og viljefaste fører, som var Kaj Munks ideal – i modsætning til det, efter hans mening, slappe og konfliktfyldte demokrati. Nogle år senere talte han også om Hitler som en af ... *verdenshistoriens største skikkelser, som virkede gennem "det levende ord".*⁸⁵ Kaj Munk var to gange på Rønshoved, første gang under Aage Møller og anden gang under Hans Haarder i 1943.

Der var i slutningen af 1920'erne og begyndelsen af 1930'erne mange, der så med beundring på de fascistiske førere – og nogle med misundelse på den kommunistiske diktator. Endnu flere var enige om, at demokratiet ikke var effektivt nok – det var det, man kendte. For mange var demokratiet mere optaget af magt og stemmetal, som Aage Møller mange gange beskrev det.

Mikkel Ejerslev skrev dog allerede i 1924 en artikel, hvor han var begejstret for Færøerne og deres drømme om selvstændighed og uafhængighed af Danmark, om deres ... *færøsk-folkelige bevægelse*. Året efter, i 1925, skrev han igen et indlæg i årsskriftet, *Et Brev*, hvor han agiterede for, hvor vigtig sangen er for udviklingen af et fællesskab. Han argumenterede for, at de danske sange i disse år igen havde fået betydning for fastholdelsen af den danske identitet i Mellemslesvig – der der havde været zone II i 1920 – umiddelbart syd for 1920-grænsen. For Ejerslev var sangen et redskab i vækkelsen af det danske folk i dele af Sydslesvig.

Mikkel Ejerslev skrev også artikler, hvor han dykkede ned i historien. Det gælder f.eks. i 1927, hvor han omtalte *Landboskolen i Aagaard*, der blev oprettet i 1862, men blot fungerede til 1889. Skolen

⁸⁵ Hans Bonde, kronik i Berlingske 14.12.10

blev bevidst lagt i landsbyen Aagaard syd for Flensborg, hvor sproggrænsen gik mellem det danske i.e. det sønderjyske sprog og det tyske sprog, men skolen blev udsat for vanskeligheder af de præjssiske myndigheder så mange gange, at den sidste skoleleder H.M.Toft – det var hans piger man tit så afbilledet som De sønderjyske Piger i folkedragter – at han lukkede skolen i 1889. Ejerslev slutter med at konstatere, at ... *det bliver ikke "Minde om en Glimredag", men det, der er bedre: Minde om et trofast Hjertes Slag.* Og det vil de fleste nok give ham ret i, når man ved, at det var den første forstanders elever, der omkring Rødding havde fundet den sten, som blev rejst i Brøns efter de voldsomme begivenheder i 1849, hvor bønderne var gået imod de slesvig-holstenske oprørere.

I 1928 skrev Mikkel Ejerslev om Hedeby, hvor ... *den danske mand satte Lås og Slå for sin dør ... hvor vor Vugge stod.* Men ... *Naboen har fået Foden inden for Døren,* fortalte han og fortsætter, ganske sagligt ud fra datidens viden, med at fortælle om udgravninger i dette ... *Nordens mægtigste Oldtidsminde, som ... med disse Volde er dragne med ind i Danevirke som Grænseværn.* Og man kan tilføje, at senere udgravninger har bekræftet Ejerslev i dette synspunkt.

Mikkel Ejerslev har også i flere artikler beskæftiget sig med det danske sprog i Fjolde/Viöl i nærheden af Husum i Sydslesvig, hvor han konstaterede, at ... *udviklingen til plattysk er her i det store og hele fuldbyrdet.*

Han fortalte også om de mislykkede danske sprogreskripter mellem de to slesvigske krige, ... *men det var for sent,* konstaterede han, ... *det rigsdanske opfattedes som noget fremmed, der skulle påtvinges dem.* Og derfor konkluderede han meget fornuftigt, at det eneste ... *der kan gøres nu, er kun at redde Dialekten fra Forglemmelse – som levende Mål kan den ikke reddes.* Han erkendte altså, at det tyske sprogs fremtrængen i den sydlige del af Sønderjylland/Slesvig ikke skyldtes tysk vold, men danske kongers politik. Det højtyske sprog var derfor helt selvfølgelig blevet flertalsbefolkningens sprog syd for den nuværende landegrænse. Det ville en såkaldt vækkelse ikke kunne ændre på, mente han.

Mikkel Ejerslev blev senere medlem af flere nazistiske partier, og endte derfor med at blive en belastning for Rønshoved Højskole. Men han findes ikke i Bovrup-kartoteket, hvor Frits Clausens partifæller var registreret. Mikkel Ejerslev tog tværtimod ofte afstand fra Frits Clausen og hans adfærd, som han flere gange foragteligt beskyldte for *abekatteri*.⁸⁶ Men der er mange andre vidnesbyrd om hans nazistiske holdninger, bl.a. i samarbejdet med den kendte pastor Anders Malling fra Brøns, der i 1960'erne skrev om Salmebogens historie – og fik tildelt Ridderkorset i 1961! Malling skrev også en artikel om *Folkeviser og Salmesang*. Malling havde oprettet den nazistiske forening *Dansk folkefællesskab* i 1936, som Ejerslev blev medlem af.

Kort tid efter afskedigelsen fra Rønshoved i foråret 1934, var Ejerslev med til at oprette NSA, *National Socialistisk Arbejdsfællesskab* i Fredericia den 16. september i 1934. Det kan man bl.a. se på det program for foreningen, hvor Ejerslev står som medindbyder sammen med den berygtede Ollerup-lærer Ejnar Vaaben.⁸⁷ Malling og Ejerslev havde begge først været medlem af Frits

⁸⁶ DCBA Flensborg, P 131 – 6, 18.12.37

⁸⁷ DCBA Flensborg, p 131 – 6, 16.09.34

Clausens danske nazistparti, DNSAP, men brød ud i 1936, da Malling oprettede *Dansk Folkefællesskab*, som efter den 9.april 1940 indgik i den såkaldte *Nationale Blok*.

Imidlertid var der bestemt ikke noget nazistisk i Mikkel Ejerslevs første artikler i Rønshoved Højskoles årsskrifter. Man kan se, at han var optaget af de historiske forhold, som er sagligt og loyalt beskrevet. Han var klar over, at det danske sprog kun var udbredt og brugt i den nordlige del af Sydslesvig og primært i egnen omkring Flensborg. Det havde altså ikke været i brug i den sydlige del af Sydslesvig i flere hundrede år. Og han var klar over, at befolkningen i Sydslesvig ikke var blevet påtvunget det tyske sprog. Men han var selvfølgelig ikke i tvivl om, at der var mange danske minder, som vidnede om, at landsdelen engang i Vikingetiden og den tidlige Middelalder havde været en del af det danske rige. Og det var jo ikke noget nyt. Det nye var, hvad han senere brugte den viden til.

Kapitel 8: Mussolini i Rønshoved - Ejerslev

Mikkel Ejerslev var på Rønshoved Højskole i flere omgange. Desværre har Aage Møller ikke været særlig præcis med at angive, hvilke lærere han ansatte hvornår, men det ser ud til at Mikkel Ejerslev var lærer i første omgang fra 1924-1928 og igen fra 1930-1934, hvorefter han kom til Sydslesvig og kom i kontakt med Hans Ronald Jørgensen, der senere blev generalsekretær for det danske mindretal. De to havde lært hinanden at kende på Rønshoved Højskole, hvor Hans Ronald Jørgensen var elev i to omgange i 1934, først på Sommerholdet og derefter på det korte Efterårshold.

Man skulle tro, at der på højskolen blev diskuteret, hvad Danmarkshistoriens største samlede lovindgreb betød for Danmark. Kanslergade-forliget den 30.januar 1933, samme dag hvor Hitler på lovlig vis kom til magten i Tyskland. Hvad betød det for det danske landbrug, hvor de fleste af eleverne kom fra? Hvad betød det for yderfløjene i det danske samfund? Fremmede det Ejerslev og Hans Ronald Jørgensens forestillinger om, hvad det ægte danske var?

Kanslergadeforliget blev indgået mellem partiet Venstre og den siddende regering, der bestod af Socialdemokratiet og Det radikale Venstre – uden om Det konservative Folkeparti. De tre forligspartier blev enige om store statslige indgreb i økonomien. Hidtil havde partiet Venstre været tilhængere af det liberale økonomiske markedssystem, hvor staten ikke skulle gribe regulerende ind. Men efter omlægningen af det danske landbrug med andelsbevægelsen i 1880'erne, blev landbruget i Danmark – som det eneste europæiske land – et eksporterhverv, primært med afsætning til det engelske marked. Da krisen i Mellemløstiden slog igennem i Storbritannien i begyndelsen af 1930'erne, gik det ellers liberalistiske England væk fra, at den britiske valuta kunne flyde frit. Det betød, at de danske landmænd fik færre danske kroner for deres varer. Derudover begyndte briterne at indføre de såkaldte imperiepræferencer, dvs. at briterne fremover primært skulle forsynes via landene i Commonwealth og de britiske kolonier. Danmark fik derfor svært ved sælge dansk bacon, dansk smør m.m. til briterne. Det danske landbrug blev dermed hårdt ramt af den britiske krise, som medførte mange konkursramte landmænd. Den udvikling vendte først med det berømte Kanslergadeforlig i 1933.

Kanslergadeforliget sikrede landbruget en større indtjening. Staten devaluerede den danske krone, dvs. landbrugets eksportvarer blev billigere, så de kunne konkurrere med Commonwealth-landene. Staten opkøbte kreaturer o.a., dvs. landbruget fik lettere afsætning for sine produkter, og de opkøbte kreaturer blev brugt til offentlig bespisning af de arbejdsløse i byerne. Staten forlængede ved lov de gældende overenskomster og forbød strejker og lockout'er. Der blev dermed skabt ro på arbejdsmarkedet. Og dertil kom en række sociallove, hvor man ændrede almisse-principperne, der blev til retsprincipper. De sidste love stemte partiet Venstre ikke for, men de lovede – meget mod deres ønsker og værdier – at de ikke ville stemme imod! Dermed var Danmarkshistoriens største kompleks af love og regler sikret. Der blev vedtaget et sæt af love, som sikrede landbrugets interesser samtidig med, at der blev lavet en række love, som sikrede arbejdernes interesser i byerne. Men den vigtigste virkning var måske, at de mange lovindgreb viste, at kriser kunne løses af det demokratiske system – og at kriseløsning forudsatte statsmagtens indgriben samtidig med, at partierne gik på kompromis med deres principper og interesser!

Mikkel Ejerslev så ikke sådan på det. Han skrev de første år af 1930'erne en række artikler i årsskriftet, hvor han berørte forskellige emner, der afslørede hans gammeldags og nationalistiske livssyn med fascistiske tendenser. I årsskriftet 1932 skrev han om den såkaldte Rembrandt-tysker Julius Langbehn, som var imod ... *århundreders demokratiserende, nivellerende, atomiserende* ånd. Langbehn var en kulturpessimistisk kulturhistoriker, der var født i Haderslev i 1851 af tysksindede forældre og døde i Rosenheim i Bayern i 1907. Langbehn var utilfreds med videnskabens stadig større indflydelse i det daværende tyske samfund, og så det som en udfordring og underminering af de gamle og oprindelige tyske livsformer. Ejerslev mente, at Langbehn ville ... *være en åndelig og etisk vækker for sit folk.*

Langbehns bog om *Rembrandt som opdrager* udkom i 1890. Han ... *er ét med sin race*, skrev Ejerslev og citerede en tysk biskop von Keppler af Rottenburg, der opfattede Rembrandt som et modbillede til sin samtid, der hyldede ... *Voltaire dyrkelsen*, som med den ... *tysk-romerske kejser Josef II* førte til ... *det hellige romerske Riges sammenbrud*, og så tilføjede biskoppen, hvad han mente ville fuldende dette sammenbrud: at det gik ned med ... *Zola-dyrkelsen og Wilhelm II følger utvivlsomt noget lignende!* Emile Zola var en kendt fransk forfatter, en slags fransk Georg Brandes, der kæmpede for ytringsfrihed og frisind, og som dermed repræsenterede det moderne, det rationelle. Det var Zola, der senere anklagede den franske hær og det franske samfund for sammensværgelse og jødehad i den berygtede Dreyfuss-affære i 1890'erne.

Senere i artiklen skrev Ejerslev, at ... *Langbehn vender sig skarpt imod ... den moderne demokratiske udvikling ... den er for det første de undertvungnes og underlegnes Forsøg på at ville herske; men den bryder dernæst ... den historiske linje, som er begrundet i Slægternes gang. Den er sjælløs og gør sjælløs; den kan kun praktiseres, hvor alle er af samme Blod og samme Folkesjæl.* Det sidste ville i dag i sig selv have været nok til en afskedigelse som højskolelærer, men Ejerslev fortsatte: *Redningen er, at man søger tilbage til de bedste Kræfter i Folket, i Folkesjælen – og til de bedste enkeltpersonligheder i Folket. De må sættes i spidsen.* Som man kan se, var der bestemt ikke megen demokratiforståelse hos Ejerslev, han dyrkede princippet om Blut-und-Boden og den

stærke ener, den stærke fører. Og han har selv dateret sit indlæg: *Rønshoved Decbr. 1932.*, altså kort før Hitler kom til magten måneden efter, den 30. januar 1933.

Julius Langbehn har i øvrigt lagt navn til en bygning fra 1931 på Knivsbjerg, en bakketop mellem Haderslev og Aabenraa, hvor det tyske mindretal har et mødested, som stadig eksisterer sammen med et uddannelses- og ungdomscenter og fra 2020 også en forskningsenhed.

I skæbneåret 1933, hvor Hitler kom til magten, skrev Ejerslev om *Slesvig*, hvor han startede med at konstatere, at året vil ... *komme til at stå som et af Mærkeårene i Sønderjyllands historie*. Ejerslev var med rette bekymret for de slesvig-holstenske reaktioner på Hitlers magtovertagelse, da den tyske pastor Peperkorn, bl.a. i påsken på årsdagen for den slesvig-holstenske tilintetgørelse af to danske skibe den 5. april 1849, ved en mindefest i Eckernförde i 1933 krævede en grænseflytning. Men Ejerslev kunne berolige med, at den tyske rigsregering i Berlin havde taget afstand fra disse planer. Ejerslev demonstrerede gang på gang sin afstandtagen til de regionale slesvig-holstenere, men til gengæld sin ukritiske tillid til den nye nazistiske regering i Berlin.

I Danmark førte præstens højlydte og meget aggressive tone til den såkaldte *Påskestorm* i 1933.⁸⁸ Pastor Peperkorn havde talt ... *med sammenbidt mund*, som han sagde, om ... *Tysklands blødende grænser ... Tyskland har ret til Nordslesvig*, fortsatte han, og der var ... *et infernalsk had mod Danmark ... og den dag vil komme, da gaden er åben for de brune bataljoner ... hvor det tyske flag atter vajer over Dybbøls skanser*. Værnepligtigt mandskab blev derfor overalt i Danmark indkaldt til tjeneste i påsken 1933.

I Nordslesvig samledes alle de vigtigste danske folkelige foreningers ledere på *Folkehjem* i Aabenraa, hvor de udtalte deres støtte til at fastholde den folkevalgte 1920-grænse, og ønsket om at den danske regering ville demonstrere sin vilje til at fastholde denne grænse. Aage Møller talte imens på Rønshoved om *Folkeanden*!

De unge i de sønderjyske foreninger oprettede til gengæld *Det unge Grænseværn* – som stadig eksisterer, nu i form af en fond. Det unge Grænseværn arrangerede i 1933 en række store folkelige møder med op til 50.000 deltagere, hvor Rønshoved Højskole ... *deltog i det store nationale ungdomsstævne på Dybbøl*, som det bemærkelsesværdigt kort omtales.⁸⁹ Den senere forstander på Rønshoved Højskole Hans Haarder, var i flere år medlem af Det unge Grænseværns landsråd. Han var fra starten i 1933 medlem af DUG, som fra 1940 kaldte sig for DNU, Dansk-Nordisk Ungdomsforbund.

Det var efter 1933 blevet anderledes problematisk at være et dansk mindretal i Sydslesvig, som oplevede den ene chikane efter den anden af de regionale slesvig-holstenske myndigheder. Men hver gang der blev klaget til Berlin, til de højere rigstyske ... *myndigheder, (og) hver gang har de fået deres ret*, tilføjede Ejerslev. For Ejerslev var skurken altid de regionale slesvig-holstenere. Det var slesvig-holstenismen, som i 1848 havde forsøgt at løsrive området til Kongeåen fra Danmark. Det var slesvig-holstenismen, som efter 1864 ønskede at germanisere hele Slesvig/Sønderjylland. Og det var den moderne slesvig-holstenisme i 1930'erne, som ønskede at genskabe 1864-grænsen

⁸⁸ Peter Hopp i Birgitte Herreborg Thomsen, 2010 p29f

⁸⁹ Aarsskrift 1933, p62

ved Kongeåen. Men efter Ejerslevs mening skulle den nye centraliserede tyske nazistiske stat derimod nok sikre ro, orden og retfærdighed.

Påskestormen demonstrerede de danske myndigheders nervøsitet for den dansk-tyske grænse, som var og blev den danske stats vigtigste udenrigspolitiske problem i Mellemløstiden! Og man kan måske tilføje, at frygten for Nordslesvigs skæbne, som gennem en demokratisk folkeafstemning var blevet en del af kongeriget i 1920, var et af de elementer, som var med til at knytte det nationale og det demokratiske sammen i en fælles forestilling om det danske folk, som for mange blev forstærket med den sociale dimension i Kanslergadeforliget den 30. januar 1933, samme dag hvor Hitler, den stærke mand, kom til magten i Tyskland.

Ejerslev kunne heller ikke blive bekymret over de mange nye tyske privatskoler i Nordslesvig – hvis de bare var nazistiske – og det var de. *Den megen forargelse fra dansk side over, at tyskerne i Nordslesvig bliver nationalsocialister, er naturligvis forloren. Hvad i al Verden skulle tyskerne i denne Tid ellers blive? At der dannes SA-grupper og tyske afdelinger af N.S. er dog kun, hvad man kunne vente,* skriver han og tilføjer, at N.S. står for *National* – han nævner derimod ikke, at S'et står for Socialisme!

Men hvad så med det tyske mindretals krav om en grænseflytning? *Her må atter henvises til de uforbeholdne Erklæringer fra officiel side: man tænker ikke på en Grænseflytning,* skrev Ejerslev beroligende videre. Og så svarede han selv med at henvise til danskere, der tvivlede på, om man kan stole på Hitlers ord. Det er ... *en trossag,* svarede han – og Ejerslev troede på Hitlers ord!

Ejerslev sluttede sin artikel, som er skrevet i december 1933, med at udtrykke sin ... *Lede ved Partiernes evindelige Studehandler, ved Pressens modbydelige Vildfarelseskampanjer ... ved Umuligheden af at lægge Ansvaret noget Steds osv. osv..* Men der er håb for Sønderjylland forude, skrev han, hvis ... *folket vil Tro på sig selv og dens Håb til sin fremtid, er uadskillelig fra Folkets ærlighed til alt Dansk, til Byrd og Blod, Modersmaal og Fædreland, for at tale med Grundtvig,* sluttede han, og fremhævede selv de sidste ord og begreber!

I dag er det let at beskrive Ejerslev som naiv – men vi kan anskue problemerne retrospektivt, dvs. i bagklogskabens klare lys. Mange så i starten på Hitler ligesom Ejerslev. De så Hitler som nationens frelser – vi kender til KZ-lejre og jødeudryddelser. Hitler kunne begejstre folk og give dem en fornyet tro på fremtiden, da nutiden var så elendig pga. Weimar-republikkens mislykkede demokrati, som mange tyskere sagde, og pga. det liberalistiske og det kapitalistiske system, som mange andre sagde – vi ved, at det ender med en frygtelig verdenskrig. Men det er ubetvivleligt, at Ejerslev var begejstret for den stærke mand med en klar vision for en folkelig, national samling – vi ved, at den folkelighed Hitler byggede på, var tilbageskuende og med en total ensretning, hvor han brutalt fjernede alle, der talte ham imod. Og dette burde Ejerslev også have vidst i 1933. Det er ligeledes klart, at Ejerslev var en stor modstander af demokrati – vi ved, at Hitler ikke var nogen Gud, men en forbandet forbryder og tillige en satans kryster, der ikke turde stå til ansvar for sine egne frygtelige ugerninger i 1945. Mikkel Ejerslev fik derimod efter Besættelsen flere stillinger ved danske såkaldte frie efterskoler.

Men i sommeren 1934 meddelte Aage Møller, at højskolen måtte ... *skilles fra Mikkel Ejerslev*. Det skete på baggrund af en artikel i dagbladet *Hejmdal*, hvor der under overskriften *Nazismen i vore Grænseegne* fortælles om Ejnar Vaaben fra Ollerup Gymnastikhøjskole, der havde oprettet et nazistisk parti, *Dansk Nationalsocialistisk Parti*.⁹⁰ Det blev senere en afdeling af pastor Mallings nazistiske udbryderparti. Mikkel Ejerslev fra Rønshoved Højskole var medlem af Ejnar Vaabens parti, stod der, ja, han var oven i købet partiets distriktsleder. Læserbrevet i avisen mente også at vide, at Ejerslev i 1933 skulle være rejst rundt med højskoleelever til en række ... *forskellige naziforetagender i Sydslesvig og Holsten nu i foråret*.

Dagbladet *Hejmdal* havde stort set hver dag artikler om nazismen i Tyskland, og om det nazistiske tyske mindretals overgreb i Nordslesvig – og om danske nazisters ugeringer i Nordslesvig. Og derfor kunne H.P.Hanssen selvfølgelig heller ikke lade være med at optræde som taler ved Grænseforeningens Grænselandskursus på Rønshoved i april 1935, hvor han skulle tale om jordkampen i Sønderjylland.⁹¹ H.P.Hanssen's blad havde meget tidligt, allerede i 1920'erne, blik for hvilken fare nazismen var. Og efter 1933 var avisen klar over, hvilken trussel nazismen kunne blive for den dansk-tyske grænse fra 1920, som aldrig var blevet accepteret af det tyske mindretal eller anerkendt af det nye Tyskland, hverken den tyske demokratiske Weimarrepublik fra 1919-1933 eller den forbryderiske nazistiske tyske førerstat fra 1933-1945. Læseren i avisen *Hejmdal* undrede sig til slut i artiklen over, at ... *en statsunderstøttet dansk højskole giver husly til en sådan virksomhed*.

Men det var med stor beklagelse, at Aage Møller så sig nødsaget til at afskedige Mikkel Ejerslev, ... *det faldt mig ikke et øjeblik ind*, skrev han, ... *at jeg maatte bede Ejerslev om at rejse fra skolen, fordi han sluttede sig til et andet politisk parti end det, jeg selv tilhørte!* Det kan man i den grad undre sig over med de uhyrligheder, Ejerslev havde skrevet om i årsskrifterne. Men Aage Møller gav selv den forklaring på afskedigelsen, at ... *der ikke var indmeldt en eneste ung mand til vinterskolen fra Nord- og Sydslesvig*. Det sidste kan man kalde for en flot folkelig tilkendegivelse fra den danske sønderjyske ungdom! Langt hovedparten af det danske folk nord og syd for grænsen i Sønderjylland demonstrerede således på demokratisk vis, at deres sindelag IKKE var nazistisk! Men det utrolige var, at Aage Møller slet ikke tog stilling til anklagerne mod Ejerslev, han var alene optaget af, om han fik nogle elever – afskedigelsen var et ... *forsøg paa at redde skolen*, skrev han! Men så tilføjede Aage Møller, at årsagen til at der ingen elever kom fra Nord- og Sydslesvig, var at ... *Ejerslev havde taget aktivt del i en dansk nazistisk bevægelse i det sidste aarstid – og er ... blevet angrebet derfor i en avis*. Så det er altså avisen, der er under anklage. Havde *Hejmdal* ikke bragt læserbrevet, ville der ikke være sket noget med Ejerslev. *Det har i snart 100 aar været gjort kraftigt gældende af højskolemænd, at deres politiske indstilling ikke vedkom deres skolearbejde*, skrev Aage Møller videre, ... *men som højskolemænd vil sikkert de fleste af os vedgaa arv og gæld fra foregaaende slægtled og paa det bestemteste hævde, at partipolitik er en umulighed i et ærligt højskolearbejde på aandelig-folkelig grund*.

⁹⁰ *Hejmdal* 25.juli 1934

⁹¹ *Hejmdal* 15.april 1935

Det er klart, for at bruge Gunhild Nissens ord, at ... *den nazistiske udfordring betød en særlig følsom situation for højskolens folk, fordi allerede noget af det anvendte tankegods i den grundtvigske højskolebevægelse og nogle sider af nazistisk tankegang havde nogle fælles rødder fra omkring år 1800 i form af reaktioner mod oplysningstid, rationalisme og den franske revolutions principper og resultater. Det betød en belastning af det grundtvigske ordforråd*, skrev hun.⁹² Ejerslev var sådan en belastning – både for Rønshoved Højskole, men også for de danske højskoler generelt! Den samme konklusion om dele af den grundtvigske højskolebevægelse når Dansk Identitetshistorie frem til.⁹³

Man kan så spørge, om Aage Møller herefter rettede ind? Blev der ændret på skolens virke de næste år? Det skulle blive pinligt klart for Aage Møller, at det ikke blot blev sønderjyderne, der svigtede Rønshoved Højskole. Med de voldsomme værdikampe i løbet af 1930'erne, blev højskolen et offer for sin egen politik – det viser elevtallene.

Kapitel 9: Vårbrud 1933

Allerede i 1932 gav Aage Møller udtryk for, at ... *den dag Rønshoved Højskole kommer i forsvarsstilling, da er jeg her ikke mere. Den danske højskole kan kun leve i angreb, i tro, i oplevelse af underrets herlighed*, og han anklager samtidig Askov Højskole for at svigte denne linje med deres fortsættelseskurser. *Traaden fra oven er klippet over*, skrev han og fortsætter med også at anklage den dengang nyeste udgave af Højskolesangbogen for at have udeladt nogle sange. *Det er et vidnesbyrd om, at denne bevægelse i dybet er blevet borte*. Det er åbenbart en tradition på skolen at angribe nye udgaver af Højskolesangbogen for at svigte traditionen, som også forstander Thue Kjærhus gjorde det i Morgenavisen JyllandsPosten den 12. november 2020 som en reaktion på udgivelsen af den nye 19. udgave, der efter hans mening var præget af ... *moderniteten og storbytossernes diskurs*.

Højskolesangbogen fra 1894 var alene i 1920'erne blevet ændret tre gange, sidste gang med den 11. udgave i 1926 – og allerede i 1933 kom den 12. udgave, som da var på vej i 1932. Men var bevægelsen i dybet blevet borte? Aage Møller startede årsskriftet for 1933 med en artikel, som han kalder *Mod Vaarbrud*, hvor han prøvede at vise, hvor meget der har ændret sig for de danske højskoler siden Grundtvigs tid. Og til sidst nævnte han de nye vinde, som blæser ind over Danmark og det øvrige Europa: *Blæsten hedder nationalsocialisme*, skrev han og forklarer, hvor meget Danmark har modtaget fra Tyskland i form af ... *kristendom, lutherdom, liberalisme, demokrati og meget, meget andet mere eller mindre godt syd fra* – men vi er fortsat danske, konstaterede han ganske rigtigt. *Men nu skifter tidsaanden*, fortsatte Aage Møller, ... *tidsaanden har i mange aar virket opløsende i folkene, idet den har hvirvlet os ind i individualisme, partikampe, klassehad, personlige særheders dårlige smag i kunst og litteratur. Nu blæser tidsaanden folkene sammen og fejer alle opløsende kræfter til side ... ind i det aandelige folkefællesskab*.

⁹² Nissen 1994, p179

⁹³ Dansk Identitetshistorie, bind 3, p617

Det virker, som om Aage Møller virkelig er begejstret for, at først Mussolini og så Hitler er kommet til magten. Og så tilføjede han: *Naar der nu skrives om i aviserne, at jeg er bleven national-socialist, saa maa jeg dertil svare, at jeg er nøjagtig det samme, som jeg har været i lange tider. Jeg er grundtvigianer, og jeg er det, fordi jeg har faaet hjælp af Grundtvig, naar jeg ville prøve paa at klare mig mit livs oplevelser ... og faa samlet den del af dansk ungdom, som tør vove at gaa ad de nye troens veje frem til det gamle maal ... og det nye skal komme som et aandeligt vaarbrud!* Derfor kan det dog ikke undre nogen, at Aage Møller af mange blev kaldt for nationalsocialist, når han på den måde fortsatte med at ville frem til det gamle. Det nye og moderne var han modstander af. Ligesom Hitler drømte han om at genoplive et gammelt folkefællesskab. Det vil herefter blive en meget akademisk diskussion af graden af nazisme, eller rettere graden af fascistiske træk, men de er der, hvad der teoretisk set heller ikke er noget galt i. Spørgsmålet er derimod, hvor meget fælles gods, der var mellem Aage Møllers grundtvigianisme og Hitlers forestillinger? Aage Møller takkede i hvert fald Ejerslev ... *for hans værdifulde arbejde her ved skolen!*

I samme nummer af årsskriftet i 1933 var der en artikel af Frede Bording, en af skolens trofaste støtter, om *Arv og Race*, hvor han forsøgte at dokumentere, at ... *et menneskes liv væsentlig er bestemt ved de medfødte evner og kræfter; de kår man opvokser under, betyder ikke så meget.* Og Frede Bording konkluderede meget bombastisk, så der ikke var noget at være i tvivl om, at ... *man kun kan blive åndeligt medlem af et folk på een måde: ved at fødes ind i det. Thi det sjælelige grundlag, der er betingelsen for, at man kan få del i folkets åndelige liv, kan kun erhverves ved arv. Et virkeligt folkefællesskab forudsætter altid et blodfællesskab.* Moderne videnskab viser os noget andet, men både Frede Bording, Aage Møller og Anders Nørgaard byggede i højere grad deres argumenter på følelser og personlige erfaringer end på den rationelle videnskab med forsøg, eksperimenter og argumenter, jf. Dansk Identitetshistorie.⁹⁴

Det var den franske liberalisme, der var den største trussel mod det folkelige fællesskab, skrev Aage Møller, ligesom det havde været den franske liberalisme, som i sin tid havde forhindret Grundtvig i at udvikle et ... *borgerligt frihedsliv, bygget paa folkelig oplysning,* fortsatte han.

Men det var ikke kun på Rønshoved Højskole, at en gammeldags religiøs nationalisme gjorde sig gældende, kædet sammen med en kritisk holdning til det liberale parlamentariske demokrati og troen på en stærk førerstat. Gunhild Nissen har et helt kapitel i sin bog om *Danske Folkehøjskoler 1844-1994*, som hun kalder *1930'erne – krise i Danmark og nazisme i Tyskland*. Her dokumenterer hun, at ... *bondelandets hjemlighedsideal* i den danske folkehøjskole let lod sig inspirere af de nye nazistiske strømninger omkring jorden og folket, dvs. Blut-und-Boden. Og det kan måske også forklares med, at der samtidig var opstået økonomiske problemer i Europa, som det etablerede demokratiske system tilsyneladende ikke var i stand til at løse så hurtigt, som mange ønskede det – og havde behov for.

Aage Møller skrev videre i artiklen *Mod Vaarbrud*, at ... *det ikke blot er i Frankrig, men i hele den saakaldte kristenhed, at man har taget grundigt fejl ved at ville realisere kristendommens høje*

⁹⁴ Dansk Identitetshistorie bind 3, p 646f

menneskeideal i de borgerlige samfundsforhold. Så man forstår, hvorfor de nye vinde fra Hitlers nye nazi-stat havde let ved at få tag i Aage Møller og dermed Rønshoved Højskole.

Men Skandinavien som helhed var heller ikke upåvirket af disse strømninger, disse bevægelser, men den demokratiske tradition og de sociale forhold medførte tilsyneladende, at man ikke i så høj grad blev påvirket, som i mange andre dele af Europa. Kun i Nordslesvig kunne de danske nazister mønstre næsten 5% af stemmerne, i resten af Danmark var det sølle 1,8%. Til gengæld var der kun ganske få kommunister i Nordslesvig, hvorimod der var 2,4% i kongeriget. Der var altså ikke mange, som troede på yderfløjene i Danmark – og heller ikke i Nordslesvig.

Kapitel 10: Humanisme – en by i Rusland?

I de mange indlæg i årsskrifterne er der stort set hvert år voldsomme udfald mod humanismen, men begrebet blev aldrig klart defineret eller præciseret, og kom derfor hver gang til at betyde alt det moderne, man var imod, ligesom der er også i vor tid er mennesker, ja, der er lærere, præster og politikere, som agerer på samme usaglige måde. Humanismen var et fy-ord! Det blev ofte til et følelsspørgsmål i modsætning til en logisk og rationel stillingtagen, en holdning der i øvrigt også var karakteristisk for filosofen og antisemitten Harald Nielsen, der blev et ikon for den yderste nationalistiske højrefløj i Mellemløstiden.

Pastor Anders Nørgaard, som fulgte Aage Møller hele vejen, var med til det første historiekursus i 1921 og skrev stort set hvert år i årsskriftet, ofte med det han kaldte *En Mørkningstanke*, og bl.a. også i 1937, hvor han havde været til den store Verdensudstilling i Paris. *Jeg kan ikke sige, at jeg menneskeligt følte mig opbygget ved at færdes på Udstillingen*, skrev han, ... *snarere det modsatte*. Nørgaard erkendte selv, at han overhovedet hverken havde forstand på udstillingen eller nogen interesse for den, men han ville dog se den, da han var på rejse i Frankrig, og, som han skrev, der blev skrevet om den ... *i Alverdens Blade*. Men selv om han altså hverken havde lyst eller interesse i Verdensudstillingen, så havde han en meget klar mening om den og en meget klar og afvisende holdning til den – ... *saa meget forstod jeg da*, skrev han, ... *at her forsøgte Mennesker at vise, hvad de kunne*. Og han var ikke glad for, hvad han så. Det var udtryk for, at nutidens mennesker er ... *i Almindelighed hovmodige ... det er, som om vor Tids Mennesker over alt, hvad de kan, er tilbøjelige til at glemme alt, hvad de ikke kan*.

Men da Nørgaard så Notre Dame, et fantastisk bygningsværk fra den tidlige Middelalder, da var der ingen ende på hans begejstring. Nørgaard var meget imponeret over, hvad mennesker engang har præsteret – heldigt, at han ikke skulle opleve, at Notre Dame brændte i april 2019. Men Notre Dame var for Anders Nørgaard et tegn på, at ... *det var ydmyge Mennesker, der havde rejst den, Mennesker der vidste, at de til sidst intet kunne uden Gud*. Han opfattede derfor Verdensudstillingen som et udtryk for menneskeligt hovmod, at menneskene her viste, at de kunne modernisere og ændre på den teknik og de idealer, der havde gjort sig gældende tidligere. Udstillingen demonstrerede for Nørgaard, at menneskene var i gang med at kontrollere verden, at gøre sig til herrer over verden. Men Verdensudstillingen viste også, at verden konstant var i bevægelse, konstant var under forandring. *Vort Hovmod gør tiden styg*, sluttede han. Anders Nørgaard demonstrerede derfor, at alt det moderne var ham imod. Det moderne var udtryk for

hovmod i modsætning til Notre Dame, der efter hans mening var blevet bygget til Guds ære. Han havde ikke blik for, at Notre Dame i lige så høj grad demonstrerede, hvor moderne og teknologisk fornyende, katedralen havde været i den tidlige Middelalder.

Da Anders Nørgaard året efter skrev om det nordiske, som nazisterne også gik så meget op i, var det ligeledes med en klar distance til det moderne. *Denne samhørighed er mere end Byrd og Blod*, skrev han, men ... *det ærgrer mig, naar det saa tit siges, at det er Nordens Egenart at være demokratisk ... som indførtes ude fra den fremmede Verden med Liberalismen*, tilføjede han med fremhævelsen af, at demokratiet altså ikke var noget oprindeligt dansk eller nordisk, det var en form for statsstyre, som var kommet fra udlandet. Det ærgrede ham derfor, at det af andre i samtiden blev opfattet som særlig nordisk at være demokratisk.

I artiklen *Mod Vaarbrud* fra 1933 advarede Aage Møller også mod at være ... *havnet i rationalisme og i folkelig henseende havnet i humanisme*, hvorefter han så tilføjede, så der ikke skulle være tvivl om hans syn på begreberne: ... *vi ved alle, at rationalisme og humanisme er frygtelige ord, som intet ordentligt menneske tager i sin mund, uden med haan at spytte dem ud igen!* Rationalismen var for Aage Møller ... *et menneskeligt forsøg på at gøre kristendommens liv overkommeligt for almindelige mennesker*, hvad Aage Møller opfattede som ... *den grueligste forfalskning af kristenlivet, der er og skal være uoverkommeligt for mennesker*.

Begrebet *Humanisme* opstod i senmiddelalderen, hvor Paven og magthaverne også spyttede ad begrebet, men det var med til at fremme udviklingen af renæssancetiden. Begrebet *Humanisme* kommer af det latinske *humanus*, som betyder *menneskelig*, og var i starten bl.a. en kritik af kirkens monopol på den rette sandhed. Datidens humanister begyndte at stille spørgsmål til kirkens, dvs. pavens udlægning af Bibelen. Det berømteste eksempel kom med Lorenzo da Valla, som omkring 1440 kunne dokumentere, at det var løgn, når kirken hævdede, at paven af den første kristne kejser Konstantin havde fået tildelt sin status over kejseren – i det såkaldte Konstantinske Gavebrev. Denne afsløring af kirkens misbrug af sandheden trak tæppet væk under kirkens autoritet og var med til at bane vejen for Reformationen, da Luther også var modstander af pavens monopol på den rette tolkning af Bibelen.

Humanisterne lagde herefter vægt på, at mennesket selv skulle være ansvarligt for sit eget liv, ofte med en *imitator*, dvs. en god vejleder, et menneske med indsigt, som kunne hjælpe med at vise, hvordan et kristeligt, moralsk og anstændigt liv skulle føres. Begrebet *humanisme* er meget senere af nogen gjort til en total frigørelse af mennesket, af andre fri for enhver autoritet – og det var i starten lige præcis det modsatte, der var meningen. Aage Møller bruger entydigt begrebet i de senere betydninger, dvs. mennesket handler fuldstændig frit og uafhængigt af nogen autoritet, og dvs. her uafhængig af en kirkelig autoritet. Mennesket har så at sige gjort sig selv til Gud, som nogen vil udlægge det, gjort sig selv til verdens individualistiske centrum.

Men det har ikke noget at gøre med begrebet *rationalisme*, som stammer fra Oplysningstiden. Det kommer af det latinske ord *ratio*, som betyder fornuft. Holberg var i Danmark et godt eksempel på, at folk skulle lære at bruge deres sunde fornuft, dvs. morlille er ikke nogen sten, selv om hverken hun eller stenen kan flyve. Det er således i realiteten brugen af den sunde fornuft, Aage Møller advarer imod! Humanismen fik i øvrigt stor betydning for det Humboldtske dannelsesideal

på samme tid som Grundtvig. Den prøjsiske Wilhelm von Humboldt lagde som Holberg vægt på logik og fornuft kombineret med empiri fremfor tradition, autoritet og dogmer – på linje med de gamle grækere. Og det er en tradition, som har inspireret det moderne Rønshoved.

I årsskriftets artikel *Mod Vaarbrud* fra 1933 skrev Aage Møller, at det kan være ligegyldigt, om ... *man bruger gamle eller nye ord for at betegne den humane livsanskuelse, saa er denne til hver en tid betegnet ved sin idealisme, der er uoverkommelig for almindelige mennesker. Derfor bliver resultatet af den humane forkyndelse, at man redder sig ind i teoretiske drømmerier, begejstrer sig for enkelte store mænd, i en fantastisk-religiøs dyrkelse af dem, eller for fjerne fremtidsmaal, hvis virkeliggørelse ligger i det upersonlige: i mængdens sjæl. Humanismen er en opskrivning af det menneskelige til idealernes uvirkelige verden ... humanisme er en cirkel udenom og forbi det menneskelige, en cirkel, hvor oppe er idealisme og nede er sentimentalitet.* Igen en tautologi, hvor Aage Møller selv forsyner sin modpart med synspunkter, som han selv har defineret, og som han derefter selv kan tage afstand fra.

Men det var bestemt ikke sentimentalitet, der kom til udtryk i Aage Møllers artikel i 1934, hvor han mindedes 25-året for Jakob Knudsens bog om lærer Urup, der udkom i 1909. Han så bogen som ... *Jakob Knudsens opgør med det humanistiske samfund.* Men uden her at komme nærmere ind på hans omtale af Jakob Knudsens bog, så indledte Aage Møller med at understrege, hvordan man i samfundet ... *i aartier har kæmpet for humanismens sejr over opdragelse i hjem og skole.* Han glædede sig dog over, ... *at sejren endnu ikke helt er vunden ... endnu er det ikke forbudt forældre at tugte deres børn legemligt, naar de har gjort sig fortjent til det, og lærere og lærerinder er ikke aldeles berøvet retten til at anvende legemlig afstraffelse.* Ja, det er endnu i 2008 et standpunkt, som blev forfægtet af Dansk Folkeparti's ideolog Søren Krarup – og der er i det hele taget meget i Aage Møllers livssyn, som godt kan minde om DF, Morten Messerschmidt og Søren Krarup!

I årsskriftet for 1931 handlede den første artikel om *Den humanistiske Højskole*, og udtrykket var ... *ikke brugt til disses forherligelse. Tværtimod! Humanisme er et fremmed ord*, konstaterede Aage Møller og forklarer helt korrekt, hvordan begrebet blev brugt i et ... *oprør mod middelalderens snævre religiøse aandsretning*, som han rigtigt ser som et oprør, der skulle medføre menneskets frihed. Aage Møller får også fint forklaret, at frihed ikke er et enkelt og entydigt begreb, hvor han nævner Luther som eksempel, da han i 1521 stod overfor kejseren i Worms og påberåbte sig sin frihed til at skrive imod paven, hvorefter Luther tilføjede, at han ikke kunne trække sin opfattelse tilbage, da han var bundet af sin samvittighed. *Hans frihed havde det bundne som sin forudsætning*, konkluderede Aage Møller korrekt, men når han derefter fortsætter, at ... *humanisterne derimod hævder en frihed uden forudsætning af, at der er noget, der binder*, så er det netop et af utallige eksempler på, at han i højere grad selv definerer, hvad han er imod, end hvad hans modstandere selv mener. Det er altid let at tilføje modparten sine egne fordomme.

I Frede Bordings artikel *Livets Ret* i årsskriftet for 1934, henvises der til et interview med den sønderjyske forfatter Marcus Lauesen i dagbladet Politiken. Lauesen udtalte, at han ville arbejde for en ... *demokratisk humanisme.* Avisen spurgte herefter, hvad humanisme var for noget? Hertil svarede Marcus Lauesen: *Humanisme er ingen ting. Humanisme er en mangel!* Hermed mente han, at samfundet på den tid ikke var præget af humanistiske forestillinger, men Frede Bording

greb den bogstaveligt og skrev: ... *han kunne gerne have tilføjet: mangel på liv, thi hvis humanisme virkelig ikke består i andet, da har det ikke meget med livet at gøre.* Herefter fortsatte Bording så selv: ... *i hvert fald ikke med den form for liv, jeg kender; det skal jeg villigt bekende. Livet er nu engang brutalt og hensynsløst, livet er ubarmhjertigt i sine krav.* Bording henviser herefter til lignelsen om de betroede talenter, hvor han konkluderer, at ... *den svage, ... han har forspildt sin ret til livet!* Det er ikke ensbetydende med at være et nazistisk/fascistisk standpunkt, men det er langt hen ad vejen til en vis grad den samme tankegang, som ligger til grund for det nazistiske/fascistiske menneskesyn om den stærke ener med kraften og viljen i et folkeligt fascistisk fællesskab.

Forfatteren Marcus Lauesen havde året inden haft et større interview med H.P.Hanssens tidligere dagblad *Heimdal*, hvor han ifølge Dansk Identitetshistorie skulle have udtalt, at ... *halvdelen af den danske Højskole i sit grundpræg er nazistisk, og hvor han tilføjer ... som noget aldeles forbandet, at den sydligste Højskole i Danmark, Rønshoved, ledes af en mand, Aage Møller, der mere eller mindre aabenlyst bekender sig til Nazismen.*⁹⁵ Hvad Marcus Lauesen byggede sin påstand på, få vi desværre ikke at vide, men det var en voldsom påstand at komme med i et dagblad, hvis der ikke var noget om snakken?

I 1936 var der i årsskriftet en artikel af Axel Riishøj, *Hvad er Retfærdighed*, hvor han kritiserer det, han kalder *Parlamentarismens Tidsalder*. Riishøj, der var cand.jur., tog udgangspunkt i et teaterstykke af Svend Borberg på Det kgl. Teater. *Det nævnte Stykke er typisk for den moderne, degenererede Humanisme*, skrev han, hvor alt stilles til debat. Over for dette såkaldte degenererede, fremstillede han en diskussion i Grundtvig's Hus, som blev transmitteret i radioen ... *om Samfundsmoral og personligt Ansvar i kristelig Belysning*. I radioudsendelsen diskuterede man forestillingen om et ... *Ansvar over for samfundet*, en opfattelse Riishøj savnede på Borbergs stykke på Det kgl. Teater.

Det ses derfor ganske tydeligt, at Humanismen som begreb bestemt ikke var et positivt begreb på Rønshoved Højskole i 1930'erne, ja, i hele Mellemligstiden – det er helt anderledes på højskolen i dag, hvor humanismen som begreb omvendt er et af højskolens idealer. I 1930'erne var det et skældsord, da begrebet ikke tog sit udgangspunkt i Bibelen, ja, det blev ligefrem opfattet som et marxistisk begreb. *Den marxistiske Paastand*, hedder det i et indlæg i 1936 fra Sv.Aa.Nørgaard, som ville forsvare Aage Møller mod de mange angreb efter Odense-møderne i 1934. *Historiens Drivfjeder er Kampen mellem Klasserne*, skrev han korrekt, at marxisterne mente, men den klassekamp var ... *nu ved at afløses af Nazisternes Teori om Historien som en Kamp mellem Folkene (Racerne)*. *Begge Paastande er lige urigtige og lige humanistiske*, mente Sv.Aa.Nørgaard, ... *thi de bygger begge paa Overbevisningen om, at Mennesker skaber Historien ... Hvad en saadan Opfattelse maa føre til, mener jeg*, fortsatte han, ... *kommer meget tydeligt frem f.eks. i Kampen mellem Fransk og Tysk i Elsass*. Han vendte derfor blikket mod Sønderjylland og konkluderede, at vi også her ofte vil ... *møde en ren humanistisk Opfattelse ... Der røbes ikke en Gnist af Forstaaelse for den folkelige Styrkeprøve, men des mere for den politiske (humanistiske). Man ville lægge*

⁹⁵ Dansk Identitetshistorie bind 3, p631

Grænsen ikke efter folkelige Principper, men efter politiske (Selvbestemmelsesretten) ... dvs., sluttede han, man ... opfattede Folkeånd som en blot tom Floskel.

Det Sv.Aa.Nørgaard altså kaldte for det *folkelige princip*, det skulle således være i modstrid med det moderne princip om *befolkningens selvbestemmelsesret*. Nørgaard's *folkelige princip* var i realiteten det, vi i dag ville kalde det *historiske princip*, da han ligesom Aage Møller og Folke Trier Hansen mente – som det senere også kommer til udtryk hos Hans Haarder – at sydslesvigerne i realiteten havde en dansk folkelig oprindelse. De vidste det blot ikke selv!

Men hvad forstod man ved begrebet *folkeånd*, sådan som begrebet blev brugt og forstået af Aage Møller, af Frede Bording og af Anders Nørgaard, som er dem, der har præget debatten på Rønshoved Højskole i Mellemløstiden? Det defineres aldrig direkte, men blev gang på gang fremhævet som værende i modsætning til humanismen. Da Anders Nørgaard i 1932 skrev om *Samuel og Saul*, nåede han frem til, at højskolerne ville have mistet deres eksistensberettigelse, hvis de var blevet humanistiske frem for at ville fastholde den folkelige tradition. Og året efter skrev han direkte om ... *dette stygge Ord: Humanisme* som et udtryk for, at ... *vi mennesker har nok i os selv*.

Den samme konklusion nåede Aage Møller til i 1931, da han i artiklen om *Den humanistiske Højskole* sluttede med at konstatere, ... *at den humanistiske højskole har sin klart bestemte modsætning i den grundtvigske højskole*. Det var Aage Møllers grundtvigske højskole, som efter hans mening ... *stillede sig i Folkeåndens tjeneste* – ofte i modsætning til de andre! Mærkeligt er det derfor, at artiklen fra årsskriftet i 1931 genoptrykkes af Oscar og Hans Haarder i 1977.

Kapitel 11: Odense-møderne 1934

Det var ikke kun på Rønshoved, at det folkelige ofte blev forvekslet med det nazistiske, det *Völkische*, dvs. troen på sit eget folks særlige oprindelige nationale karakter. Det var et udbredt problem på mange andre danske højskoler, hvad bl.a. Gunhild Nissen får dokumenteret i kapitel 4 i sin bog om de danske folkehøjskoler historie i anledningen af 150-året for oprettelsen af den første danske Folkehøjskole i Rødding i 1844. Det fremgår ikke af Gunhild Nissens fremstilling, om Aage Møller var med til det store møde med højskolefolk i Odense, men der var ca. 1500 deltagere, så mon ikke han også var til stede?

Allerede i efteråret 1933 havde lærerne på Askov ladet deres efterårsmøde handle om, hvorledes en grundtvigsk-dansk højskolelinje skulle og kunne forholde sig til de tysk-nazistiske løsninger. En af lærerne talte om *Ungdommen i Nutidens Krise*, hvor han havde blik for, at arbejdsløsheden var en alvorlig faktor, som havde stor betydning for forholdet mellem land og by og dermed for folkestyret. Han kædede altså det nationale sammen med det sociale – og med demokratiet. Han hed Johs.Novrup.⁹⁶

En anden lærer på Askov talte om *Individ – Race – Folk*. Han var i modsætning til Novrup mere bekymret for den private ejendomsret, den nationale ære og arbejdsfreden, og advarede mod truslen fra den russiske kommunisme i Midt- og Sydeuropa med dens fornægtelse af alt åndeligt

⁹⁶ René Rasmussen i Birgitte Herreborg Thomsen, 2010 p104

religiøst liv, som han sagde. Han fremhævede tværtimod nazisterne, som dem, der havde sikret ... *samarbejdet mellem klasserne* i stedet for ... *det danske tøjlesløse partivæsen*, som han skrev! Og han glædede sig over nazisternes ... *forherligelse af den nordiske race*. Det var C.P.O.Christiansen, der kort tid efter blev forstander for Frederiksborg Højskole i 1934, som snart kaldte sig for Grundtvigs Højskole Frederiksborg! Han udtalte sig således klart Völkisch.

Den senere forstander på Rønshoved Højskole, Hans Haarder, havde iflg. Gunhild Nissen også et indlæg på Askov-mødet om *Hitlers Stat*. Haarder havde ikke den store tillid til, at ... *folkelige værdier* skulle sikres og beskyttes ... *gennem Magten fra oven*. Han var til gengæld glad for, at ... *det folkelige, det nationale (og) det religiøse er Grundlaget for vort Demokrati. Men vigtigere end Systemet er den Aand, der bærer det*, sagde han og tilføjede, det er ... *Friheden under Ansvar*. Haarder brød sig heller ikke om folk, der brugte ... *Friheden som et Middel til at stille Krav*, og han brød sig slet ikke om ... *den, der kun betragter Staten som et Forsørgelsesinstitut*. Sådanne personer skulle efter Haarders mening miste ... *Retten til at leve i et demokratisk Samfund*. Også Haarders indlæg bar præg af, at partiet Venstre var i opposition til den socialdemokratisk-radikale regering. Der var ikke plads til en politisk forsoning på tværs af partierne overfor Hitler. Og folket var i Haarders optik åbenbart ikke hele befolkningen.

Niels Bukh fra Ollerup Gymnastikhøjskole havde samme år, i oktober 1933 været i Berlin med sine berømte elitegymnaster. Da han kom hjem, udtalte han begejstret til *Berlingske Tidende*, at han ville, hvis han havde været tyve år yngre, ... *tage den opgave op, som Hitler har løst i Tyskland*, hvorefter han så tilføjede, at det ... *vi trænger til (i Danmark), er manden med kraften og de rene idealer ... det er ungdommen, der skal til, og den dag er måske ikke så fjern, det tror jeg i hvert fald ikke, da ungdommen griber ind. Jeg skal ikke her udtale mig om, hvad jeg ville gøre, jeg siger bare, at vi trænger til det. Åh, De skulle se, hvor tilfredse, glade og begejstrede tyskerne er under deres nye statsform.*⁹⁷ Der er således ikke skygge af tvivl om Niels Bukh's nazivenlige holdning på Ollerup Gymnastikhøjskole. Niels Bukh's udtalelser fremkaldte en voldsom debat i den danske presse, som efterhånden fik øjnene op for, hvad der foregik i Tyskland, vores store nabo mod syd. Avisen *Socialdemokraten* ville fjerne statstilskuddet til højskolen i Ollerup, hvad *Berlingske Tidende* dog afviste som meningscensur.

Forstander Ejnar Skovrup fra Kerteminde Højskole, skrev derefter i slutningen af 1933 til forstander Uffe Grosen fra Vallekilde Højskole, at han mente, at der var et behov for en fælles udtalelse fra de samlede danske folkehøjskoler, hvor man skulle tage afstand fra en ... *letsindig, naiv Omgang med Materialismen*, som han kaldte det, ... *men Mødet skulle ikke have Front mod dit og dat*, dvs. heller ikke mod nazismen. På et møde i København, var der dog straks uenighed om formålet, da forstander Anders Vedel fra Krabbesholm, som en af de få, havde markeret en klar afstandtagen til nazismen. Man kunne derfor ikke blive enige om, hvad det påtænkte fællesmøde skulle handle om.

Derfor lavede Skovrup sin egen indbydelse til det første Odense-møde den 26.februar 1934 med ca. 500 deltagere, hvor der var oplæg af forstander J.Th.Arnfred fra Askov Højskole,

⁹⁷ Hans Bonde, p106f

valgmenighedspræst Anders Nørgaard – som vi kender fra Rønshoved med mange indlæg i Rønshoved Højskoles årsskrifter – samt indbyderen selv, Ejnar Skovrup fra Kerteminde. Ifølge Gunhild Nissen, var alle oplæggene prægede af en diskussion af ... *den nazistiske ideologis forestillinger om folkekollektivet*, og hun konkluderede, at ... *den anvendte sprogbrug og dens tankebaner viser vel mest af alt, at grunden var gødet*. Gunhild Nissen sluttede derfor posthumt med en advarsel, som det næste Odense-møde skulle tage sig af: *Hvis ikke ugræsset skulle slå rødder*, skrev hun, ... *synes det at have krævet kølig omtanke og aktiv modarbejdelse, eller man måtte sætte sin lid til*, fortsatte hun, ... *at der var andre ingredienser i nazismen, som jorden aldeles ikke var gødet for!* Det samme indtryk kommer til udtryk i Dansk Identitetshistorie.⁹⁸

Det næste og meget større møde i Odense blev afholdt kort tid efter den 3.april 1934, og her var der som nævnt ca. 1500 deltagere. Gunhild Nissen omtaler de tre af indlæggene, og det første var af forstander Hans Lund fra Rødding Højskole, som primært talte for en minimalstat uden for megen statslig indblanding fra den socialdemokratisk-radikale regering. Hans Lund mente, at Folkestyret var i krise, da der blev stemt efter interesser i modsætning til tidligere, hvor det efter hans mening var foregået efter en fordomsfri drøftelse. Men ifølge referatet gav han desværre ingen eksempler på, hvornår disse fordomsfrie drøftelser skulle have fundet sted og hvad han forstod ved den slags drøftelser.

Man skal huske på, at det var ca. et år efter det berømte Kanslergadeforlig, som via statslige reguleringer sikrede landmændene meget bedre vilkår, og samtidig sikrede arbejderne i byerne arbejde og sociale forbedringer. Det var således staten, der havde grebet regulerende ind på en måde, så det i høj grad var et ideologisk krumspring for partiet Venstre, som hidtil havde hyldet de frie markeds kræfter som den bedste regulator. Men de danske landmænd var af britiske beskyttelseslove blevet reguleret ude fra store dele af det britiske marked, hvilket betød, at den ene danske landmand efter den anden gik fallit. Alene i 1932 kom 2043 landmænd på tvangsauktion, så noget måtte gøres. Det vendte med Kanslergadeforliget den 30.januar 1933.

Det andet indlæg i Odense kom fra J.Th.Arnfred fra Askov Højskole, som talte om *Det åndelige Livs Frihedskrav*, hvor han hævdede, at det smukke princip om ... *de Kaar Aandslivet har i et Folk, maales ... ikke paa Flertallets stilling, men paa Mindretallets*. Arnfred forholdt sig, iflg. Gunhild Nissens referat, ikke til den nazistiske trussel, hvor man jo netop ikke ville acceptere mindretal med en anden indstilling. På det tidspunkt havde Goebbels gennemført den totale ensretning af alt kulturliv i Tyskland og desuden gennemført den berygtede bogbrænding. Derfor virker Arnfreds indlæg som hørende til i en helt anden verden, da han ikke klart tog stilling til de aktuelle udfordringer.

Det var alene Anders Vedel fra Krabbesholm, som i sit oplæg *Frihedens Krav til Selvtugt og til Fællesskab*, tog stilling til den aktuelle trussel fra syd. Han demonstrerede en klar afstand fra nazismen og angreb bl.a. førerprincippet og de nazistiske tvangsløsninger. Men de danske højskoler kunne på mødet ikke bliver enige om en fællesfront mod den truende nazisme fra syd! Det var derfor ikke let for ordstyreren, forstander Uffe Grosen fra Vallekilde Højskole, at

⁹⁸ Dansk Identitetshistorie bind 3, p 653ff

sammenfatte dagens møde, for de danske folkehøjskoler var i den grad splittede i deres forhold til de nazistiske og fascistiske strømninger sydfra. Det var altså ikke alene et problem på Rønshoved Højskole, om end det var her, hvor det så ud til, at man var mest inficeret.

Kapitel 12: Rønshoved i 1930'erne – et sælsomt dæmningsdige

Aage Møllers kone Julie la Cour Møller følte sig allerede i 1934 nødsaget til at erklære, at hendes mand ikke var nazist. Julie Møller plejede at have en hilsen med i årsskrifterne i form af et brev til tidligere elever. I hendes hilsen i 1934 startede hun med at fortælle om de mange breve, hun og skolen havde modtaget i årets løb, hvoraf en del dette år handlede om skolens ve og vel. Hun erkendte, at skolen var kommet ud i nogle vanskeligheder, men denne gang skyldtes det årsager udefra, skrev hun. *Jeg tænker jo her på de nazistiske Tendenser, der er blevet skolen tillagt,* tilføjede hun. *Vi har af Jeres Breve og af manges Ord forstaaet, at I, som kender Skolen, er aldeles klare over, at den ingen som helst Forandring til Nazisme er undergaaet hverken i indre eller ydre henseende, men at den er sig selv lig i alle Maader og da i Særdeleshed i dens Længsel efter og vilje til Forkyndelse af det Livets Ord, hvorpaa saavel et Folk som et Menneske kan leve og dø,* skrev hun og tilføjede, at de mange gode ord havde givet skolen lyst til at kæmpe videre ... *udenom al Slags Angreb for Nazisme af Mennesker og af et enkelt blad.* Hun bebrejdede altså også *Hejmdal*, som havde bragt et læserbrev om sagen, at skolen var havnet i denne dårlige situation.

Men helt så enkelt skulle det ikke komme til at gå. Det var jo ikke blot dagbladet *Hejmdal*, der anklagede højskolen og dermed Aage Møller for nazistiske tendenser. Han havde selv gennem mange af sine udtalelser og holdninger lagt ved til bålet. Men det erkendte han aldrig. Han gav tværtimod udtryk for, at han stod på grundtvigsk grund, på forkyndelsens grund, og at det for ham var tilstrækkeligt. Han mente derfor ikke, at der var grund til andre forklaringer.

Det vigtigste synlige tegn på, at befolkningen vendte skolen ryggen, var de færre tilmeldinger af elever fra Nord- og Sydslesvig, altså fra Sønderjylland til både vinterhold og sommerhold. Alligevel fortsatte skolens årsskrifter med at bringe en række indlæg, som med lethed kunne forstås således, at det nazistiske tankegods stadig var tilstede, f.eks. Mikkel Ejerslev's artikel i 1934 om *Indtryk fra en tysk Bondehøjskole*.

Man kan undre sig over, at Mikkel Ejerslev fik lov til at præsentere sådan en artikel, som var Völkisch, dvs. præget af nazistisk tankegods, i samme årsskrift, hvor Aage Møller meddelte, at han desværre måtte afskedige ham. Og Aage Møller forklarede endda afskedigelsen af Ejerslev med, at andre havde bebrejdet ham, at Ejerslev ... *havde taget aktiv del i en dansk nazistisk bevægelse!* På det tidspunkt var Mikkel Ejerslev åbenlyst medlem af et nazistisk parti. Alligevel sluttede Aage Møller med at give udtryk for, at ... *Det er ikke let at skilles fra Ejerslev,* da han tog afsked med ham. Og han takkede Ejerslev ... *for hans værdifulde arbejde her ved skolen!* Det viste, hvor svært det var at ryste selve beskyldningen for det nazistiske tankegods af sig – og det skulle også vise sig, hvor svært det var at frigøre sig for smitten i praksis.

Man kan godt forstå det således, at Aage Møller ikke selv var nazist, men at han ikke havde noget imod at bringe en artikel, selv om den ikke var politisk korrekt! Et udtryk man ikke kendte eller

brugte dengang, men det var helt klart, at det var Aage Møller ligeglad med – han var under ingen omstændigheder politisk korrekt! Og respekt for det – men, alligevel. Han erkendte, at ... *der er lighedspunkter mellem ægte, oprindelig grundtvigianisme og nazisme ... det maa man være stokblind for ikke at kunne se.* Men så forklarede Aage Møller forskellen, som ... *altid ligger i begrundelsen, som han skrev, ... idet Grundtvig altid begrundet aandeligt, lige saa sikkert som nazismen altid begrundet uaandeligt.* Og derefter fastslog Aage Møller frejdigt, at det kan ingen humanist fatte! Humanisterne ... *kan naturligvis heller ikke forstaa den samme modsætning i de lighedspunkter, der i virkeligheden kun er tilsyneladende!* Ja, selv om det kan være svært at følge tankegangen, så konkluderer Aage Møller selv til sidst ganske klart, så alle burde kunne forstå det: *Jeg er ikke nazist!* Og måske er der noget, der tyder på, at han har ret. Han har i hvert fald aldrig bifaldet jødeforfølgelserne og KZ-lejrene. Men tvivlen om resten gnavede med rette konstant, når han ikke forklarer, hvad det vil sige at begrunde noget åndeligt – eller uåndeligt – eller når han var ked af at miste Ejerslev, som han beskrev som ... *en ualmindelig dygtig lærer.*

Ejerslev's indtryk fra den tyske Bondehøjskole kom efter et ophold på en højskole ved et lille fiskerleje i Pommern, der i Middelalderen blev beboet af nedre-saksiske bønder, dvs. indvandrede bønder som et led i den tyske øst-ekspansion, hvor man fordrev den oprindelige slaviske befolkning. Ejerslev kunne godt lide de gamle bondehuse, ... *de passer med landskabet,* skrev han. Men de nyere og moderne påvirkninger fra Berlin, brød han sig ikke om – han kalder dem med Johs.V. Jensen ... *Fnat på Landskabet.* Han glædede sig også over, at skolens møbler var betrukket med ... *hjemmevævet Møbelstof.* Om aftenen var der ... *Folkedanse i Salen – ingen moderne Danse forekommer her,* konstaterer han stolt. Som Ejerslev senere skriver, så var der heller ... *ikke Torveplads for livsanskuelser her; her er kun een, og ungdommen erhverver den ved at være lydige mod dens Krav, også helt ud i det ydre.* På højskolen skulle ... *Bonden lære, at han er et led i en levende organisme, som hedder det tyske Folk,* som Ejerslev selv fremhæver. Senere tilføjer han, at man på skolen ... *helt bevidst ønskede at føre Eleverne ind i en bestemt Verden ... man tager ikke fejl af Viljen og Tonen her.* Og med denne *Völkische* konstatering, sluttede Ejerslev med at ønske gamle elever fra Rønshoved Højskole en glædelig jul! Man fristes nærmest til at tillægge ham et juleønske om, at so ein Ding, so eine Völkische Hochschule möchten wir auch gerne bei uns in Rönshoved haben!

Den efterfølgende artikel i samme årsskrift fra 1934, er en hilsen fra den tidligere lærer Folke Trier Hansen, som havde startet en skole i Abild ved Tønder. Han sendte en kort julehilsen, hvor han beklagede, at man i Abild ved det forestående menighedsrådsvalg ikke kunne ... *få alle danske til at samle sig om een liste ... klasse- og partihensyn gik forud for det danske.* Folke Trier Hansen ville dermed politisere et menighedsrådsvalg til et valg mellem dansk og tysk i stedet for et valg mellem forskellige syn på Folkekirken funktion. Det var fra genrejser-bevægelsens side karakteristisk, at man anklagede folkestyret for klassepolitik og partihensyn i stedet for at tænke på en fælles national forståelse, som man så det i det nye Tyskland og i Mussolinis Italien.

Aage Møller fyldte 50 år den 18.oktober 1935, og i den anledning skrev Folke Trier Hansen et smukt hyldestdigt til ham, hvor han sluttede digtet med i verseform at fortælle, at han ... *kender en mand, som byggede en vold imod havets grådige vande, den skød sig til havs som et skræmmende skjold om Dannemarks riger og lande. Sådan bygged' han på grænsen af vort rige trygt sin skole*

som et sælsomt dæmningsdige, og dér står den under stormes kast, bølgerne vil rive den fra grunden, men endnu står grænseskolen fast med sit vidnesbyrd fra folkemunden – står der, selvom mange kloge lo af et så mærkværdigt dæmningsvirke, står med Danmarks håb, med kristen tro som en livets skole og en kristen kirke. Det var en hyldest til Aage Møller, der havde bygget et sælsomt sommerdige, hvor han med sin kristne tro forsvarede Danmark.

En af Rønshoved Højskoles tidligere elever var Hans Ronald Jørgensen, som i de næste mange år fortsatte samarbejdet med Ejerslev, også efter at Ejerslev var fratrukket højskolen. Hans Ronald Jørgensen var født i Aabenraa i 1915, men da hans far ikke havde sikret sig dansk statsborgerskab i 1920, fortsatte han med alene at have et tysk statsborgerskab – og skulle derfor efter Hitler's magtovertagelse i 1933 gennemføre tysk samfundspligt bl.a. i form af arbejdstjeneste og senere også krigstjeneste.

Hans Ronald Jørgensen har fortalt om et ophold i Rigs-Arbejdstjeneste-Lejren Meggerkoog i nærheden af Rendsborg i 1936. RAD-ReichsArbeitsDienst blev indført allerede i 1935 sammen med den almindelige værnepligt for at fremme produktionen, og gøre de unge mellem 18 og 24 år parate til at blive soldater på et senere tidspunkt – Versailles traktaten fra 1919 havde begrænset den tyske hær til en minimal størrelse, dvs. både værnepligten og RAD var i 1935 bevidste brud på denne traktat. Arbejdstjenesten skulle desuden være med til at opdrage ungdommen i de nazistiske forestillinger. Og alle tre dele så ud til at lykkes i Hans Ronald Jørgensens tilfælde. Der var 150 mand i lejren, alle blev vækket ved et hornsignal kl.06.00, kl.07.20 var der flagparade, hvorefter hver mand fik en skovl og en spade, så de i stram march kunne vandre ud til arbejdsstedet, fortæller han. *Pennefuskere som jeg og mine Lige*, skriver han videre, ... *kan have ganske godt af en saadan Omgang legemligt Arbejde.* Og efter at have givet flere eksempler på den stramme disciplin slutter han: *Man kan stille sig til Nazismen, som man vil, men her opdrages en Ungdom, der er villig til at gøre en Indsats for sit Land. Danske kunne lære noget heraf!* Det skrev han i 1936, hvor det nazistiske Tyskland, i strid med Versailles-traktaten, også var marcheret ind i det demilitariserede Rhinland.

Gad vide, om han havde fået disse forestillinger på Rønshoved Højskole – eller om han var søgt til højskolen, fordi han vidste, at den slags forestillinger trivedes der? Men det var ikke sidste gang, han fik lov til at udbrede sine holdninger i årsskriftet. Hans Ronald Jørgensen var ofte inviteret til arrangementer på højskolen, hvor han var De's med fru Julie, når hun skrev og inviterede, men var blevet du's med Aage Møller. Efter krigen blev han i 1958 ansat som generalsekretær for det danske mindretal i Sydslesvig!

I Hans Ronald Jørgensens arkiv på Dansk Centralbibliotek i Flensborg kan man følge en livlig kontakt med Mikkel Ejerslev og andre genrejser-typer, som fortsatte lang tid efter Danmarks Besættelse. Han modtog den ene pakke med bøger efter den anden fra diverse danske nazistiske forlag. I 1934 var det *National Socialistisk Arbejdsfællesskab*, hvor der ikke alene var en *Propagandaleder*, men man udgav også et blad, *Vort folk*, som blev redigeret af Ejnar Vaaben, der var højskolelærer på Ollerup Gymnastikhøjskole. Ejerslev var dengang alene menigt medlem af bestyrelsen, men blev kort tid efter *distriktsleder* for partiet. I 1935 hed partiet *Dansk Nationalsocialistisk Parti*, hvor Ejerslev og Hans Ronald Jørgensen også var med. Det er dog ikke til

at se, om Hans Ronald Jørgensen var medlem, eller om han alene var meget aktivt interesseret. Vi kan blot se, at Ejerslev flere gange tilbød ham medlemskab. Genrejser-Partierne ændrede sig konstant, men det var ofte de samme personer, der gik igen i de forskellige nazistiske organisationer.

Og Hans Ronald Jørgensen var interesseret i dem alle, f.eks. Wilfred Petersens udbryderparti fra 1932, *Dansk-Socialistisk Parti*, som udgav bladet *Stormen* – et blad han abonnerede på. Ligeledes fik han tilsendt materiale fra *Dansk Nationalsocialistisk Parti*, der bl.a. udgav bladet *Hagekorset* fra 1935, som i et af numrene præsenterede idéerne bag og formålet med *Dansk Nationalsocialistisk Parti*. I 1936 fulgte Ejerslev med pastor Anders Malling, der oprettede *Dansk Folkefællesskab*, og udgav et blad af samme navn, som Hans Ronald Jørgensen ligeledes abonnerede på. Det var således nogle meget urolige sjæle, præget af nazistisk tankegods – de var tydeligt Völkisch – der havde kontakt til Rønshoved Højskole.

I 70-året for Danmarks Besættelse, var der i *Højskolebladet* i 2010 en artikel af Karina Søby Madsen om *Højskolernes flirt med nazismen*. Hun skrev bl.a., at DNSAP, Danmarks National Socialistiske Arbejder Parti, var blevet stiftet i Grundtvigs Hus i København i 1930, da de ønskede, at staten skulle overtage højskolerne for at føre dem tilbage i ... *stifteren Grundtvigs Ånd*. Det sidste, tilbage i stifterens ånd, kunne lyde som et ekko af Aage Møller. Statens overtagelse ville derimod have været ham inderligt imod, men at højskolerne skulle tilbage til stifterens ånd, det kunne lyde præcist som hans ønske om at vende tilbage til højskolernes første generation. Men i modsætning til i hvert fald Niels Bukh og i nogen grad Morten Bredsdorff, begge fra Ollerup Gymnastikhøjskole, så kan man ikke finde noget som helst antisemitisk hos Aage Møller. Tværtimod, dertil spillede jøderne i Det gamle Testamente alt for stor en rolle i hans mytiske forestillingsverden! Og der var heller aldrig nogen som helst begejstring for Hitler som person, hvad der bl.a. kom til udtryk, i en ganske vist senere artikel, i 1937 om *Føreren*, som han mente repræsenterede den ... *smittefarlige og sjælelige sygdom, som hedder diktaturet*. Tænk om Aage Møller havde skrevet sådan i 1933?

Men det var også klart, at han heller ikke brød sig om det nazistiske parti som organisation. I modsætning til Niels Bukh, så kunne man ikke forestille sig, at Aage Møller kunne deltage i nogen af de berygtede Nürnberg-partidage. Det gjorde Niels Bukh i 1936. For Aage Møller var friheden for kostbar at sætte over styr. Og det bør også nævnes, at Mikkel Ejerslev meget hurtigt blev kritisk overfor Frits Clausen's *abekatteri*, som han kaldte det, og senere blev han lidt nervøs for, hvad Frits Clausens politik kunne betyde for den dansk-tyske grænse. Frits Clausen var først blevet fører, dvs. leder af det danske nazistparti, efter et kup i 1933. Men kritikken mod det parlamentariske system og mod alt det moderne – og dermed en samling om fortiden – det var fælles gods for ham og Aage Møller.

Da 1930'erne var ved at rinde ud, så verden ganske anderledes ud. I Nordslesvig var dele af det tyske mindretal i 1935 blevet samlet under dyrlæge Jens Møller fra Gråsten, som fra 1938 endelig blev hele det tyske mindretals absolutte fører for en ensrettet organisation i nazismens ånd og stil. Og det var med rigstysk støtte og med Hitler og Goebbels som forbilleder. Det udfordrede den dansk-tyske grænse fra 1920, især da Jens Møller flere gange, bl.a. i Tønder i 1937 højlydt

krævede: *Führer mach uns frei!* Dvs. hele Nordslesvig indtil Kongeåen skulle indlemmes i det nye Stor-Tyskland. Et krav der blev gentaget de følgende år, også ved den såkaldte Anden Folkeafstemning i 1939, da der var valg til den danske Rigsdag med Landsting og Folketing den 3. april 1939. Da kom Jens Møller med tilføjelsen: *Führer mach uns Frei – Wählt Schleswigsche Partei!* Han troede på, at Folketingsvalget ville demonstrere, at folk i Nordslesvig i realiteten ville stemme for en tilslutning til det tilsyneladende velordnede tyske nazistiske Tredje Rige fremfor det – efter hans mening – fallerede demokratiske danske samfund.

Folketingsvalget den 3. april 1939 viste, at mindretallet ikke kunne mobilisere mere end 15,9% af de afgivne stemmer, som var væsentligt mindre end de ca. 25%, de fik ved Folkeafstemningen i Nordslesvig i 1920. De fik ganske vist flere stemmer end i 1920, men da stemmeprocenten i 1939 var på hele 92,4%, fik de samlet set en lavere andel end ved Folkeafstemningen i 1920. I dag vil vi derfor kunne konkludere, at Folketingsvalget i 1939 klart viste, at der ikke var nogen folkelig, demokratisk basis for en grænseændring. Men det ville man ikke anerkende i det tyske mindretal – og sådan så man det heller ikke på Rønshoved Højskole, hvor man ikke mente, at en demokratisk folkeafstemning var lig med en folkelig afgørelse. En folkelig afgørelse var her en afgørelse efter afstamning, i.e. historiens ret!

Men selv om skolen fik færre elever efter nazi-røret i 1934, skulle eleverne de følgende år ikke snydes for den sædvanlige tur til Danevirke-voldanlægget ved Hedeby, heller ikke i 1937, hvor de så på udgravningerne af den gamle vold, som blev foretaget af den berømte tyske arkæolog Herbert Jankuhn. Det var samme år, hvor Jankuhn havde udgivet en bog om Hedeby, selvfølgelig på tysk under det gamle danske navn *Haithabu*, som i moderne dansk oversættelse ville hedde *Hedeby – en germansk by fra oldtiden*.⁹⁹ Og det var vel ikke lige det, Aage Møller var kommet for at opleve med sine elever?

Jankuhn havde allerede i 1933 meldt sig ind i SA, som oprindeligt var Hitler's private vagthold som SturmAbteilung, der som en slags tæskehold skulle sikre ro og orden omkring Hitler – og omvendt skabe kaos hos de politiske modstandere. Den organisation valgte Jankuhn ganske frivilligt. I 1937 blev han medlem af selve partiet NSDAP, men var da året i forvejen blevet leder af det Slesvig-Holstenske Landsmuseum og var derfor mere eller mindre tvunget til at være medlem af partiet. Men derigennem fik han også kontakt til Himmlers *Ahnenerbe*-program, som målrettet arbejdede for at dokumentere den germanske og nordiske races oprindelse og samhørighed. De tyske arkæologiske udgravninger i Hedeby skulle således fremme forståelsen af Hedeby som en by, der repræsenterede den oprindelige germanske kultur. Og dansk-nordisk kultur var germansk kultur efter Himmlers og Hitlers forestillinger. Det skulle arkæologen Jankuhn "bevise"!

Men Aage Møller drog nogle andre konklusioner. Han konstaterede korrekt, at volden er bygget i flere faser og sluttede med at glæde sig over, at man ... *med den dybeste beundring* kan se dette mægtige voldanlæg som et udtryk for, at ... *et enigt folk har skabt et værn* mod deres angribere, og så slutter han med et suk over de moderne tider, ... *naar man tænker paa vore dages uenighed og splid i samme folk*. Bortset fra at man ikke kan tale om det samme folk i Vikingetiden,

⁹⁹ Jankuhn: *Haithabu - eine germanische Stadt der Frühzeit*, 1937

bevidstheden om at tilhøre et folk, det danske folk, det var først en proces, man var i gang med at blive, så har han også et meget idealistisk syn på historien. Man aner ikke noget om, hvor enigt befolkningen sluttede op om kongemagtens byggerier i Hedeby og Danevirke. Selv om man ikke kan tale om Aage Møllers Ahnenerbe, så demonstrerede det endnu engang, hvor tæt nogle af hans forestillinger lå på de nazistiske. Mens nazisterne gerne ville demonstrere, at Hedeby var et gammelt tysk, dvs. germansk kulturområde, så var Aage Møller tilsvarende optaget af områdets afstamning som et gammelt dansk kulturområde.

Set i lyset af den udvikling, der skete i Tyskland med Hitlers magtovertagelse i 1933, kan det derfor virke lidt verdensfjernt, når Folke Trier Hansen i årsskriftet i 1936 i en artikel, som han kalder *Slesvigs land Genvundet*, diskuterede med den tysksindede slesvig-holstener Asmus von der Heide, om Sønderjylland/Slesvigs tilhørsforhold. Begge var enige om, at Sønderjylland /Slesvig er landet mellem Ejderen og Kongeåen, hvor Ejderen for danskerne er historisk vigtig og symbolladet, og hvor Kongeåen omvendt har en næsten tilsvarende betydning for slesvig-holstenerne. Begge parter gjorde krav på hele området, dvs. ingen accepterede en deling, som det skete med folkeafstemningerne og grænsedragningen i 1920.

Folke Trier Hansen tog afstand fra organisationen *Det unge Grænseværn* fra 1933, en organisation som den senere forstander Hans Haarder var et ivrigt medlem af – Haarder sad i DUG's landsråd fra 1933 til 1941. Men Folke Trier Hansen kunne hverken lide dets navn eller dets mange store folkemøder i midten af 1930'erne, hvor de gennem møder og fælles aktiviteter kæmpede for fastholdelsen af Nordslesvig som et legitimt medlem af Danmark. DUG kæmpede for fastholdelsen af, at grænsedragningen med delingen i 1920 var ordnet retfærdigt. Nej, svarer Folke Trier Hansen, ... *det skal ej ske*, med et udtryk fra 1848, hvor kong Frederik VII sammen med det danske folk, nægtede at gå med til en deling af Sønderjylland/Slesvig. Kong Frederik VII fastholdt ønsket om et Danmark til Ejderen, hvad der førte til krigen i 1848 og katastrofen i 1864. Resultatet af krigen i 1864 sikrede prøjserne hele området til Kongeåen. Men Folke Trier Hansen ville ikke acceptere, at det tyske overhovedet fandtes i Sønderjylland/Slesvig, pga. det han kaldte *livets ret*. Han mente, ... *at vi i mange henseender havde stået stærkere i dag, hvis vi havde holdt fast ved linien fra 1848!* Folke Trier Hansen mente også, at Danmark med delingen i 1920 havde forladt ... *dette faste ståsted på den historiske rets grund. Det kan ikke gøres om. Vi må tage følgerne, som er en fortsat sindelagskamp med alle de til rådighed stående midler, indtil landet er vundet eller tabt*, og herefter tilføjede han, at vi danske må væk fra at betragte nationalitetskampen som en kamp for bevarelsen af grænsen af 1920. Nej, han ønskede en ... *fortsat kamp om Slesvig* – dvs. enten det hele eller ingenting. Kamp må der til!

Folke Trier Hansen sluttede med de klassiske historiske argumenter, at vi skal ... *vende vore øjne bort fra tyskernes forskellige underfundigheder i Nordslesvig til det spirende danske liv i egnene ned mod Ejder. Det er der, slaget skal slås. Hvad vi engang har tabt der ved tyske grevers og kejseres ran og vold, ved danske kongers urimelige styre, er det vor sag at vinde tilbage. Vi har en uret at gøre god!* Som man kan se, så ønskede Folke Trier Hansen i realiteten at ændre historien i den tro, at sydslesvigerne gennem den danske politik nok skulle lære at blive rigtige danske, som engang i fremtiden ville sikre et Danmark til Ejderen. Og imens brændte verden om din vugge, dvs.

man agerede, som om Danmark var fuldstændig afskærmet fra, hvad der foregik ude omkring i den store verden, og det vil først og fremmest sige i Hitlers nye Tyskland!

Men i 1940 var Folke Trier Hansen omvendt meget begejstret for, at en af hans elever fra skolen i Abild, pga. *Landeværnet's* indsats, havde overtaget Sølsted kro, dvs. *Landeværnet* havde været med til at sikre, at kroen under den såkaldte Jordkamp i 1920'erne forblev på nogle dansksindedes hænder. *Landeværnet* var blevet oprettet i 1927 for at sikre, at danske gårde og dansksindedes virksomheder kunne forblive på danske hænder, da det tyske mindretal året før, i 1926, havde oprettet *Kreditanstalt Vogelgesang*, for at sikre, at tysk jord og tyske virksomheder kunne forblive eller komme på tysksindedes hænder.

Folke Trier Hansen var i 1940 til et dansk møde på kroen, som var blevet organiseret af *Danske Samfund*. Det var en samling af danske partier og foreninger, som var blevet oprettet efter *Påskestormen* i 1933, i første omgang som *Grænseområdets Danske Samfund* for at arbejde for, at fastholde 1920-grænsen, altså den grænse, som Folke Trier Hansen sammen med Aage Møller o.a. genrejsere var så meget imod. Få år efter Påskestormen i 1933 var alle danske foreninger i Nordslesvig blevet medlemmer, hvorefter man blot kaldte organisationen for *Danske Samfund*.

Mødet på kroen i Sølsted var efter den 9.april 1940, derfor var situationen en anden, og det endte med, at Folke og konen Karen gik marcherende og ... *syngende hjem i den milde månelyste nat*, oplivet og opløftet af den gode stemning, som aftenens fællesskab havde skabt. Det var omkring Sølsted Kro, der var kommet til kamp, da Nazi-Tyskland besatte Danmark, på vej op ad vestkysten den 9.april 1940. Det rejser derfor igen spørgsmålet, hvad det var for en folkelighed Folke Trier Hansen, Aage Møller o.a. stod for i 1930'erne?

Det folkelige blev af Aage Møller, og kredsen omkring ham på Rønshoved Højskole, gang på gang opfattet som noget mytologisk, som noget, der havde eksisteret engang i fortiden, og man skulle helst helt tilbage til Oldtiden eller i hvert fald til Vikingetiden og den tidlige Middelalder. Det var altså en drøm, en forestilling om et idealsamfund, som engang havde været – i fantasien. Men selv i Vikingetiden blev det danske område og den danske befolkning gang på gang præget af, hvad der foregik i den øvrige verden, f.eks. med Ansgar og kristendommen som tro og senere med kirkens universalistiske verden som system, der sikrede fælles europæiske kulturnormer omkring moral og ret. Danerne blev præget af forholdet mellem kongemagt og kirke, af forholdet mellem kongemagt og stormænd, ja, om hvad der var lov og ret i samfundet.

For Aage Møller var det danske noget Guddommeligt – *Vi er danske*, skrev han i 1937, ... *og derfor har Gud ogsaa givet os en dansk lov, der indeholder hans viljes vej for os*. Og den lov som han talte om, kunne man kalde en ... *kærlighedens lov*, det var ikke en lov i vores moderne samfunds forstand. Han citerede Grundtvig's berømte sætning om, at ... *han har aldrig levet, som klog paa det er blevet, han først ej havde kær*, hvorefter Aage Møller så konkluderede, at ... *denne lov er det danske folks gudgivne lov. Den er lige så lidt menneskeligt opfundet, som Moseloven er det*. Aage Møllers folkelighed anerkendte således ikke en moderne demokratisk forståelse af begrebet folk, som den aktuelle gruppe af mennesker, der ved deres adfærd og med stemmesedlen i realiteten legitimerer et moderne demokratisk system. Befolkningen og folket var for ham noget forskelligt. Befolkningen var for ham en humanistisk og dermed en moderne politisk tankegang, som han og

hans venner foragtede. Det var ikke i sig selv et nazistisk syn, om end det også var en nazistisk/fascistisk tilgang. Folket var derimod en religiøs og dogmatisk Grundtvigiansk opfattelse båret af nordiske myter, som var ikklædt en religiøs gammel-testamentelig dimension.

Allerede i 1926 havde Aage Møller beskæftiget sig med at definere begrebet *folk* ud fra Grundtvigs berømte sang fra 1848 om at ... *Folkeligt skal alt nu være*, hvor der i Folkehøjskolens Sangbogs 19.udgave nr.83 vers nr.4 står: *Til et folk de alle høre, som sig regne selv dertil*. Det er en ganske moderne tilgang, som i dag kan ses i flere internationale konventioner, og som også Aage Møller delvist accepterede, at ... *et menneske afgør med sig selv, at det hører til et folk*. Men han accepterede ikke, at ... *det bliver et slagord i en demokratisk tidsalder ... dette uhyrlige allemandsvæsen, som vi kalder det demokratiske*. Han fremhævede derfor helt korrekt, at Grundtvig kom med et par betingelser: for det første at man ... *har for modersmålet øre*, og for det andet, at man ... *har for fædrelandet ild*.

Aage Møller skelnede derfor ... *mellem sproget og modersmaalet*. Og om at have ... *for fædrelandet ild*. Han tilføjede således, hvordan hans forhold var til de danske i Sydslesvig, at det ... *ikke er klaret med afstemningen i 1920*. Men selv om han ganske vist anerkendte grænsen juridisk, så ville han ... *ikke bære ansvaret for ordningen af hin afstemning*. Han mente ikke, at en folkegrænse kan drages ved en afstemning. En statsgrænse er forskellig fra en folkegrænse, og indtil det er sket, dvs. indtil der ikke længere vil være forskel på en folkegrænse og en statsgrænse, så ville Aage Møller arbejde for at sikre det danske folkesprog i Sydslesvig.

Både Aage Møllers og Hitlers forestillinger led skibbrud. Aage Møllers forestillinger med Danmarks Besættelse. Og med Besættelsen var det slut med både Aage Møllers og Kaj Munks beundring af Hitler. Aage Møller blev senere en del af den danske modstandsbevægelse, som bekæmpede den tyske besættelsesmagt. Og på den anden side led især Hitlers forestillinger om et tusindårsrige skibbrud med forvandlingen af det oprindeligt diversitive multi-tyske kultursamfund til det forbryderiske, centraliserede og ensrettede Nazi-Tyskland, som førte verden ud i barbari og 2.Verdenskrig. For Aage Møller var det en religiøs åbenbaring, som var med til at bestemme menneskets adfærd. *Den guddommelige lov* paralleliserede Aage Møller med ... *folkets aandelige grundlov*, som for ham var *uforanderlig* i modsætning til Rigsdagens, i.e. Folketingets love. For Hitler var det et spørgsmål om magt – om magt til ved hjælp af vold at skabe et land og et folk, der havde tilegnet sig Völkische forestillinger og et fysisk tusindårsrige. I Tyskland var det bl.a. den akademiske middelstand, der støttede Hitler, hvorimod det i Danmark var folket i form af dele af bondestanden, der støttede Aage Møllers forestillinger om den mytologiske højskole. Begge grupper havde været under et stærkt økonomisk og socialt pres.

Kapitel 13: En højskole til salg?

Efter nazi-diskussionen i 1934 erkendte Aage Møller, at det gik tilbage med elevtilmeldingerne for Rønshoved Højskole. Det så han endnu tydeligere i efteråret 1936, da han blot kunne byde velkommen til 20 elever på vinterholdet, ... *det var ikke nogen stor flok*, konstaterede han. Og i 1937 beklagede han sig over, at så få af hans gamle elever havde sørget for, at der kom nye elever

til. Han fortalte derfor meget åbent, at der i 1937 havde været en køber. Men højskolen var ikke til salg?

Aage Møller har selv fortalt, at han kun følte sig ... *ansvarlig over for Gud ... og i de sidste 20 aar har jeg været klar over, at jeg var højskolemand ifølge Guds kald*, og tilføjer, at han ... *har levet i en bestandig fornyelse af Guds kald til mig, og at dette til dato ikke er hørt op*. Så der var ikke noget at diskutere, højskolen var ikke til salg? *Opgiver jeg min højskolegerning nu, svigter jeg Guds kald til mig*, skrev han. Man kan derfor bare undre sig over, at han overhovedet var gået ind i forhandlinger med en mulig køber, hvem det så end var. Og man kan også undre sig over, at han fortalte det videre. Men han erkendte, at han ikke alene var ... *afhængig af mennesker i aandelig forstand*, men bestemt også økonomisk afhængig af andre – og sommerholdet i 1937 havde blot 18 elever. *En virksomhed som højskolemand har ogsaa en økonomisk side*, skrev han, men satte sin lid til, at ... *vi altid i sidste øjeblik har faaet den økonomiske hjælp vi behøvede*, hvorefter han fortrøstningsfuldt tilføjede, at ... *saadan bliver det nok ved med at gaa*.

Men elevtallet stagnerede, dvs. skolens tiltrækningskraft var dalet uden at Vorherre tog hensyn til skolens økonomi – og der kom ikke længere nogen hjælpende hånd udefra. Alligevel var han fortrøstningsfuld, da han i 1937 startede på ... *sommerskolen, der i de sidste aar har været lille*, som han skrev, ... *men aldrig så lille som i aar*. Og så sluttede Aage Møller i sin altid optimistiske tone, at ... *vi fik baade en god og en meget fornøjelig sommerskole*.

Aage Møller har flere gange givet udtryk for, at det ikke var ... *muligt at holde højskole uden elever ... spørgsmaalet bliver kun, hvor stort antallet nødvendigvis maa være?* Selv om han lænede sig op ad Kold, der kunne nøjes med én tilhører, for at de kunne fungere som et fællesskab, så fornemmer man klart, at Aage Møllers højskole var kommet i økonomisk krise, da der var behov for mange flere elever.

En af de gamle elever, som fortsatte kontakten med Aage Møller, var Hans Ronald Jørgensen, som sendte et brev til skolen fra Lüneburg, hvor han som tysk soldat var i træningslejr. Det var umiddelbart før det tyske overfald på Polen den 1. september 1939, som blev starten på 2. Verdenskrig, da briterne umiddelbart efter erklærede, at de ikke kunne acceptere Hitlers brud på indgåede aftaler, f.eks. München-forliget fra 1938. Briterne lovede sammen med Frankrig, at de straks ville hjælpe Polen – men det skete bare ikke. De foretog sig intet for at hjælpe Polen, derfor blev de næste mange måneder omtalt som the Phoney War, den underlige krig, som var erklæret, uden at der skete noget. Alle lande forsøgte at undgå at blive blandet ind i krigen – både USA og det neutrale Danmark.

Hans Ronald Jørgensen fortalte om, hvorledes han var blevet påvirket af opholdet på Rønshoved, hvorefter han på en positiv måde anklagede Aage Møller for at have svigtet sine idealer ved at afskedige Mikkel Ejerslev i 1934. *Og dette skete i "frihedens land", Danmark!* Det konstaterede han med hånlige gåseøjne omkring begrebet "frihedens land". Hans Ronald Jørgensen mente, at Aage Møller skulle have ... *sat haardt imod haardt og beholdt Ejerslev, selvom skolen skulle være gaaet til grunde!* Men det gjorde Aage Møller ikke, så han ... *svigtede og viste sig skrøbelig* – hvad Hans Ronald Jørgensen dog godt forstod. Hans Ronald Jørgensen mindede også om, at han engang på skolen havde holdt et foredrag ... *om krigen som rensende og fornyende ... at det havde været en*

ulykke for Danmark, at vi forblev neutrale under den store krig, dvs. 1. Verdenskrig 1914-1918. Men Hans Ronald Jørgensen hverken beklagede eller fortrød, at han selv var blevet tysk soldat, og han langede kraftigt ud efter Danmark, som ikke ville hjælpe finnerne under Den finske Vinterkrig i 1939, hvorefter han slutter med en salut: Ofret og uselvskheden maa være det første! Offeret for fællesskabets sag var en nazistisk/fascistisk dyd – og for genrejserne!

Aage Møller arrangerede i 1939 sit første mytologiske møde med Arne Sørensen, en anden af genrejserne, som i 1936 havde oprettet partiet *Dansk Samling*. Det fik ved folketingsvalget den 3. april 1939 blot 0,5% af stemmerne, eller ialt 8.553 stemmer i hele Danmark. Partiet, og dvs. Arne Sørensen, udgav et blad, *Det tredie Standpunkt*, hvor han tordnede både mod det liberalistiske og kapitalistiske system og mod det kommunistiske system og argumenterede for, at der fandtes en tredje vej, som mindede om Mussolini's korporative stat. Arne Sørensen havde tidligere været socialdemokrat, men nu ville han afskaffe fagforeningerne og de traditionelle politiske partier. Efter Besættelsen, hvor Arne Sørensen havde været en del af Frihedsrådet, blev han kirkeminister i Befrielsesregeringen, hvorefter han forlod Dansk Samling og den anti-parlamentariske linje. Han vendte tilbage til Socialdemokratiet som ivrig tilhænger af et Europas forenede Stater. Arne Sørensen sluttede sin karriere som en kreativ leder af Forskningshøjskolen i Haderslev, hvor han beskæftigede sig med fremtidsforskning.

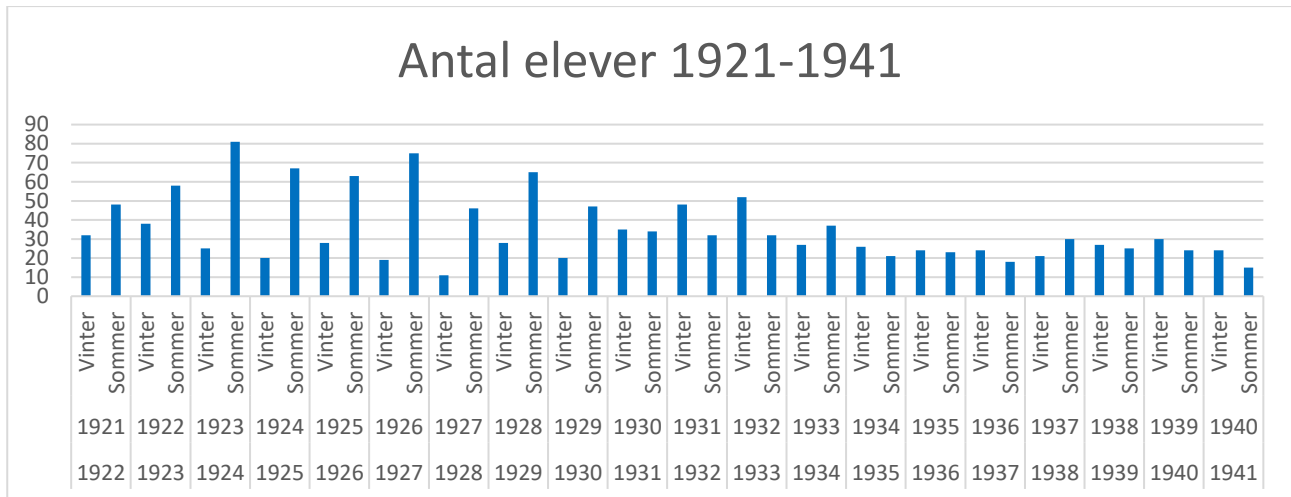
Aage Møller var derfor godt klar over, at mødet med Arne Sørensen virkede provokerende på mange – også på mange højskolefolk, ... *tænk, om det gik ud over elevtallet*, skrev han lidt sarkastisk, da det snart ikke kunne blive lavere. Men selv meldte han sig i 1939 ind i partiet Dansk Samling.¹⁰⁰

Han havde også flere gange haft besøg af *Moralsk Oprustning*, også kaldt *Oxford-bevægelsen*, som han omtalte i positive vendinger. Arne Sørensens besøg og de meget religiøse *Moralsk Oprustning*-folk, var klare indicier for, at Aage Møller ikke var som de andre højskoleforstandere. Han var nok ikke nazist, men han var så grundtvigsk-fundamentalistisk, at det lignede den anti-demokratiske, men gammel-testamentelige højreorienterede nationalisme – som i mangt og meget virkede temmelig Völkisch. Og dermed mere og mere uappetitlig for mange danske – gamle og unge, og især for sønderjyderne.

Alligevel fastholdt Aage Møller, at Rønshoved Højskole ikke var til salg – det var ikke Guds vilje! Skolen var hans private ejendom, så derfor var skolens liv samtidig familiens liv, og omvendt var familiens liv en integreret del af skolens liv. Fødselsdage og bryllupsdage, særlige jubilæer og familiesammenkomster var vigtige dele af skolens liv. Det har givet været med til, at eleverne følte sig hjemme på skolen under sådanne private forhold. Og samtidig kan man ikke være i tvivl om, at Aage Møller i bogstaveligste forstand var en Gud-benådet fortæller, måske en folke-forfører, på græsk en demagogos. Han var en stor fortæller af både de nordiske myter, men også af det righoldige bibelske stof fra især Det gamle Testamente. Det religiøse, dvs. det kristne budskab var ikke blot en helt selvfølgelig integreret del af fortællingen – det var for præsten og højskolemanden fra den første generation måske nok den vigtigste del. Han blev da også hyldet

¹⁰⁰ Lundbak p83

som *Folkeåndens Torshammer – Helligåndens klare stjerne – Højskolens bannerfører*, da han forlod valpladsen. Men med den tilgang Aage Møller havde til højskolearbejdet, ville det nok også have været svært for ham at drive en moderne højskole i dag! Og selvom han var tilhænger af et stærkt folkeligt sammenhold, ville han nok alligevel ikke have været tilfreds, hvis han havde set det demonstreret under corona-krisen med en socialdemokratisk regering i 2020.

Kapitel 14: Fra Aage Møller til Hans Haarder 1941 – Livets Tale

Det gik heller ikke i længden for Aage Møller. Skolens krise i 1930'erne havde sat sine tydelige spor, og med Danmarks Besættelse den 9.april 1940, kom der mange afbud til skolen. Det skyldtes dels den uro og usikkerhed, der var skabt, og dels lukningen af den dansk-tyske grænse. Men mange demonstrerede måske klarere deres modstand mod hans forsøg på at genrejse skolen i gammel Grundtvigsk ånd, som af nogen blev opfattet, som om hans særlige folkelige tilgang måske var et knæfald for Hitler – og så kom betalingen med Besættelsen. Til vinterholdet, som begyndte den 3.november 1940, kom der blot 14 elever. Aage Møller konstaterede derfor, ... *at vi ikke kan fortsætte skolen med saa lille et elevantal.*

Andre mente, at Danmark ikke kunne fortsætte med et parlamentarisk system, blandt dem Frits Clausens mange venner i Nordslesvig. Det medførte store nazistiske demonstrationer i Roskilde i juni 1940 og i København omkring *Den lille Hornblæser* den 17.november – det sidste skulle måske have været en optakt til et kup i København? Det var i øvrigt Aage Møllers søn Flemming, som under demonstrationen trak en sæk ned over hovedet på *Den lille Hornblæser*, som dermed slap for at se på nazisternes forsamling.¹⁰¹

Den nordslesvigske afdeling af DNSAP arrangerede kort efter et møde på Højskolehjemmet i Haderslev den 8.december 1940, dvs. tre uger efter den store demonstration i København. Mødet var forbudt af myndighederne. De danske nazister beskyldte den danske regering for at have været mordere den 9.april og for at være engelskvenlige pjalte. Det blev til det berygtede *Spadeslag*, da omkring 400 nazister på vej til mødet marcherede gennem Haderslev i uniform,

¹⁰¹ Schultz Hansen efter referat fra Flemming la Cour Møller

paraderende med spader. Da politiet forsøgte at standse den ulovlige demonstration, kom det til voldsomme kampe, som i første omgang endte med, at politiet måtte trække sig. Der var i mellemtiden indkaldt forstærkning af politistyrker fra Fyn og hele Syd- og Sønderjylland. Derfor fandt de næste kampe sted omkring mødet på det daværende Højskolehjem, hvor politiet til sidst kastede med tåregas. Da overgav nazisterne sig endelig, og 239 blev anholdt. 23 betjente var sårede.

De demonstrerende danske nazister havde en slagsang, *Omraade 1's Kampsang*, kaldte de den, hvor 1. vers startede med ... *Vort Fædreland er stedt i sorg og Nød* med et omkvæd til hvert af de fire vers, som lød: *Ja frem – til Kamp mod Demokratiet: Omraade 1 marcherer taktfast frem for Folk og Fører*. Til kamp mod demokratiet, sang de, det lød som Mikkel Ejerslev, Hans Ronald Jørgensen, Arne Sørensen og Kaj Munk – og nok også Aage Møller?

Selv om Danmark var blevet besat, og Spadeslaget lige havde fundet sted, fortalte Aage Møller i årsskriftet for 1940 om Bjovulfskvadet, om Roar og Helge, hvor han konstaterede, at det gik Danmark ilde, hvis man havde levet over evne! Men Bjovulf kom ... *med troen, og det er den, vi mangler*, skrev han. Og Anders Nørgaard supplerede tilsvarende om de få helte ved Thermopylæ, som i antikken ofrede sig for den persiske overmagt, ligesom jødefolket gang på gang havde ofret sig. Man fornemmer i begge tilfælde, at det danske folk ikke havde ofret sig, fordi det manglede troen.

Men Aage Møller havde til gengæld en lang og smuk nekrolog over Frode Vesterby, der døde under de sidste kampe i Haderslev den 9. april, som en af ... *de tapre danske soldater*. Han havde været elev på Rønshoved Højskole, og hans billede blev derfor hængt op i foredragssalen ved siden af billedet af dronning Thyra, der peger på, at der skal bygges en vold ved Danevirke!

Julie Møller var mere direkte, mere aktuel og konkret i sin hilsen til de gamle elever. *Aldrig har vi været i større Nød i den tid, vi har levet, end i dette sidste Aar*, skrev hun og sammenlignede med adventstiden som en forberedelsestid, hvor hun bad til, ... *at den lange og tunge Forberedelsestid, vi nu er i, maa styrke vort folkelige Haab ... at det kan bære os over Rystelser og al Nød*. Og hun sluttede med ... *Haabet og Troen, som bære et folk ...*, på trods af, at hun tidligere havde omtalt ... *Sorgen og Skammen ved Danmarks Ulykke*.

Skammen over Danmarks ulykke skyldtes selvfølgelig, at Danmark i realiteten overgav sig uden kamp den 9. april i 1940. Der blev kun kæmpet få steder i Nordslesvig, indtil det var slut omkring kl. 08.00 i Haderslev. Der blev overhovedet ikke kæmpet i den øvrige del af Danmark. Men hvad skulle Danmark have gjort? Det havde – og har – de fleste danskere svært ved at svare på.

Danmark var neutralt, stod alene og isoleret uden håb om evt. britisk støtte. Det er et spørgsmål, som man kan diskutere til evig tid – og det gør man stadig: skulle Danmark have kæmpet? Det er let nok at svare: ja, der skulle have været kæmpet. MEN: hvor mange tab skulle der til, hvor mange døde soldater skulle der til før Danmark alligevel måtte overgive sig? Hvor mange timer eller dage skulle Danmark have kæmpet, før landet alligevel måtte overgive sig? Dette har ingen svaret på. Hvor store ødelæggelser af Danmark skulle der til, inden Danmark alligevel måtte overgive sig? Det har ingen heller svaret på. Polen var et halvt år i forvejen blevet sønderbombet, så spørgsmålet var

derfor, om man skulle have haft polske tilstande? Det virkede, som om 1864 stadig sad mange danskere i blodet. Danmark var efter 1864 blevet en lille, ren nationalstat, hvorimod Prøjsen var blevet til det meget store og nationalistiske, men multikulturelle og militaristiske Tyskland. Alle i Danmark vidste, at det var katten mod musen, at det var tigreren overfor det lille kid. Alle i Danmark vidste, at landet aldrig ville kunne klare sig militært overfor det store og krigslystne nazityske rige, uanset hvor meget forsvaret var blevet styrket. At Danmarks Besættelse derfor var en ulykke er utvivlsomt, men om det var skamfuldt, er straks en anden sag.

Da den danske regering modtog det tyske ultimatum kl.04.20 om morgenen den 9.april, var det med truslen om voldsomme ødelæggelser, hvis landet ikke straks overgav sig. Det levnedes i realiteten ikke den danske regering og den danske konge og kronprins noget alternativ, da de mødtes tidligt om morgenen på Amalienborg.¹⁰²

Når der i Danmark alene blev kæmpet nogle få steder i Nordslesvig, skyldtes det tilsyneladende, at obersten i Haderslev havde været uenig med regeringen i dens politik, og at han dermed bevidst overhørte ordren om at overgive sig? Han var modstander af forsvarsordningerne fra 1932 og 1937, som var blevet til i et samarbejde med partiet Venstre og Det konservative folkeparti i et kompromis mellem de fire gamle partier. Forsvarsforligene betød, at man erkendte, at Danmark alene skulle have et neutralitetsforsvar, dvs. et forsvar som kunne demonstrere, hvor Danmarks grænser gik. Man ville aldrig kunne klare sig med et såkaldt eksistensforsvar mod et fjendtligt Tyskland, som var den eneste udtalte trussel pga. Nordslesvig. Det lille uskyldige kid ville ikke overleve en kamp mod tigreren! Når Julie Møller og andre med hende talte om *Skammen over Danmarks ulykke*, så var det i realiteten i højere grad sårfeber fra Dybbøl i 1864, der gjorde sig gældende. Danskerne havde i 1940 ikke noget at skamme sig over. Tværtimod. Men det skabte en følelse af fællesskab overfor den store og mægtige besættelsesmagt. Og mange glemmer, at alle de gamle demokratiske partier gik sammen i den nye samlingsregering ved Besættelsens start – men efter den 5.maj 1945 var det let at have helt andre og ideale forestillinger for de mange såkaldte mandagstrænere!

Ove Korsgaard bruger udtrykket *Den demokratiske Vækkelse* i sin bog *Strejftog i højskolernes idéhistorie*, fordi han med Hal Koch mener, at det ikke så meget var kulturen, danskerne kunne blive enige om i 1940. Det blev i højere grad demokratiet som det politiske, der blev det samlende overfor den tyske besættelsesmagt. Hal Koch mente også, at Grundtvig oprindeligt gav udtryk for, at højskolen skulle have en politisk karakter ved at gøre danskerne til borgere, til medborgere.

Danmark blev besat, men var ikke i krig med Tyskland. Det var det geniale ved udenrigsminister P. Munch's svar til den tyske gesandt den tidlige morgen den 9.april, at man under *Protest* tog det tyske tilsagn ... *til Efterretning*, at Tyskland ikke ville antaste ... *Danmarks territoriale Integritet og politiske Uafhængighed*. Den danske regering besluttede derfor sammen med kongen og kronprinsen at ... *ordne Forholdene ... under Hensyntagen til den stedfundne Besættelse*. Danmark var besat, men tyskerne lovede, at livet i Danmark kunne fortsætte som hidtil. Det er let bagefter at se, at det snart ville skabe uklarheder i forholdet til den tyske Besættelsesmagt, som ikke levede

¹⁰² For Danmark under Besættelsen, se Claus Bundgård Christensen oa.: Danmark Besat

op til den udtalte kontrakt. Men det betød i 1940, at Danmark, som det eneste tysk-besatte land, slap nogenlunde helskindet igennem *De fem Forbandede År*. Danmark kunne fortsætte med en egen parlamentarisk regering, sin egen lovgivende Rigsdag, sit eget politi, sine egne domstole, sit eget militær og sit eget fungerende embedsapparat. Så let slap ingen andre tysk-besatte lande igennem 2. Verdenskrig. Det er eftertidens moralister, som har gjort det til et problem!

Men Rønshoved Højskoles virke var blevet så usikkert, at Aage Møller måtte se de økonomiske realiteter i øjnene, så han så sig nødsaget til at sælge skolen. Derfor skrev han sine sidste dagbogsoptegnelser i årsskriftet for 1941, hvor han skrev om Yggdrasil som livets træ og konkluderede, at ... *vi skal leve og vokse paa Guds ansvar og som Guds medansvarlige*. Yggdrasil kan ikke nøjes med visdommen fra Mimers brønd fra jætternes land, som repræsenterer den gølge vækst, men har også behov for Urds vand fra gudernes rige, som sikrer væksten i den åndelige verden. Aage Møller var således til det sidste mytologisk-poetisk, og satte det ind i en kristelig sammenhæng, som for ham var det vigtigste. Det må have været en underlig og lidt trist afslutning på tyve års kamp og indsats for Rønshoved Højskole. Men som det blev udtrykt af højskoleforstander Sune Andresen i *Festskrift til Aage Møller* i 1950, så var Aage Møller ikke en fornyelsesmand, men en genskabelsesmand, som ville genskabe den første generations mytologiske Højskole. Sune Andresen havde både været elev og lærer på Rønshoved, da Aage Møller var forstander.

Dagbogen for 1941 bærer derfor også præg af, at nu var det uigenkaldeligt slut. En meget vigtig fase af hans og fru Julies liv var slut. Han konstaterede den 3. maj 1941, da der blot startede 13 elever på Sommerholdet, at nu var det økonomisk umuligt at fortsætte skolen. Han kontaktede derfor en af lærerne på Askov Højskole, Hans Haarder, om han og hustruen Agnete var interesseret i at købe og dermed overtage Rønshoved Højskole? Og de blev hurtigt enige, for allerede den 16. juni gav de hinanden håndslag på, at skolen var solgt, og Haarder oplyste senere, at han havde givet kr. 85.000 for højskolen. Samme dag de havde givet hinanden håndslag på handelen, gav Aage Møller det samlede personale en orientering, og den 30. juli var det slut med hans sidste Sommerskole. Men inden da blev der af Aage Møller arrangeret et sidste elev-møde den 8. juli, hvor han havde inviteret Agnete og Hans Haarder til at deltage. Det blev således en meget fin og ukompliceret overgang fra familien Møller til ægteparret Haarder.

Der blev også arrangeret et møde i Rønshoved Frimenighed den 24. august 1941, og her var man straks enige om, at Aage Møller skulle fortsætte som menighedens præst, hvad han gjorde indtil 1976 – sammen med flere embeder i andre frikirker rundt omkring i Danmark. Det viser derfor også, hvad hjertesagen var for ham: at forene det folkelige med det kristelige i Grundtvigs ånd – ligesom i den første generations højskole.

Med ægteparret Agnete og Hans Haarders overtagelse af højskolen og Hans Haarder som ny forstander, var der fra starten lagt op til markante forandringer af Rønshoved Højskole. Det kom bl.a. til udtryk i Hans Haarders tale ved skolens officielle forstanderskifte den 23. november 1941. Da var det første Vinterhold allerede begyndt den 3. november med 44 elever, markant flere end hos Aage Møller. Det må have været en bitter pille at sluge for Aage Møller, da han medvirkede ved den officielle overdragelse den 23. november 1941, hvor han bød den nye forstander

velkommen med et foredrag om *Myten om vækst*, og sluttede med at understrege Vorherres betydning for ... *et menneskes og et folks fremtid*, hvorefter han tilføjede: *Gud spørger aldrig om vor tankes rigtighed, men om vor tros sandhed. Og troens sandhed og styrke beror på livets vækst. Derfor skal vi leve og vokse på Guds ansvar og som Guds medansvarlige.*

Hans Haarder var startet med at byde de nye elever velkommen den 3. november med en velkomst, som bar præg af, at det var den anden højskolegenerations arvtagere, nu i form af Haarders fjerde generations højskole efter Aage Møllers tredje, som eleverne blev budt velkommen til at deltage i, en højskole som skulle tage den udfordring op at være en Grænehøjskole i en besættelsestid med store udfordringer. Haarder talte direkte til eleverne, at de kunne have valgt en anden højskole, men de havde ... *vovet springet*, som han sagde, og var kommet til ... *Danmarks Grænehøjskole, jo, det forbinder os på forhånd ... der maatte en Beslutning til*, som forpligtede eleverne og lærerne og ham selv i et gensidigt samarbejde. Her var ikke så meget om myter, om Odin og Thor – eller Vorherre. Men Hans Haarder talte til gengæld varmt om højskolens historie, som mange i udlandet misundte danskerne. Han hævdede, at Højskolen havde haft en frigørende indflydelse på det danske folk efter 1864, og netop efter den 9. april 1940 havde de danske højskoler fået en fornyet betydning for danskernes samling omkring nogle fælles værdier. Eleverne blev budt velkommen til ... *den danske Højskole. Det er lettere nu end for få år tilbage*, sagde Haarder, og henviste til det nyoprettede Dansk Ungdomssamvirke, hvor der ikke var partiskel, som han sagde, men så tilføjede Haarder, at ... *Partierne er naturlige i et frit folk ... det er netop en Forudsætning for den frie Meningsudveksling, at vi føler os fælles om det store.* Haarder lagde dermed op til en diskussion af begrebet demokrati – og det var vist første gang på Rønshoved Højskole!

Dansk Ungdomssamvirke var blevet oprettet som et fælles tværpolitisk forum for opdragelse til demokrati samtidig med, at det repræsenterede det fælles dansk-nationale i en tid, hvor de demokratiske stormagter i Europa havde tabt til Nazi-Tyskland. Da Frankrig, som var blevet støttet af England, måtte overgive sig til Nazi-Tyskland den 22. juni 1940, gik de demokratiske ungdomsforbund få dage efter sammen i Dansk Ungdomssamvirke. Hal Koch blev leder af organisationen, som værnede om danske værdier i form af den demokratiske samtale – eller rettere: det var det, de skulle lære. De skulle lære, at de danske værdier var andet end gamle myter, det var opdragelse til demokrati gennem kendskabet til den danske historie.

Organisationen var inspireret af sønderjydernes fælles kamp efter 1864, det indre sammenhold overfor en ydre fjende. Haarder lagde dermed fra det første hold op til, at Rønshoved Højskole skulle medvirke til denne demokratiske dannelse, til denne nationale samling som i realiteten også var en støtte til den siddende danske samlingsregering, til forhandlings- og samarbejdspolitikken under Besættelsen indtil bruddet den 29. august 1943.

Men Haarder glemte ikke Saxo's Danmarkshistorie, da han bl.a. præsenterede fortællingen om Uffe, der havde været under sin far Vermunds værgemål, hvorefter han adresserede historien til de nye elever: *I er endnu under de gamles Værgemaal. Det gælder ogsaa, saalænge I er her paa Skolen. Her maa I høre de gamles Røst gennem Historie og Digtning*, hvorefter han dramatisk sluttede med J.C. Hostrups digt til Vallekilde Højskoles indvielse af deres berømte gymnastiksal,

deres Øvelseshus i 1884. Det var et kampdigt mod de undertrykkende godsejere og for den frie danske bonde: *Vi fik ej under tidernes tryk et bøjet mod, en ludende ryg, vor kamp, vort kald, hvad vi bære kan, end ligger gemt under synskredsens rand.*

Den officielle overdragelse af Rønshoved Højskole skete den 23. november 1941 med deltagelse af mange gæster udefra, bl.a. Hans Haarders tidligere kolleger fra Askov Højskole, venner og bekendte fra andre danske højskoler. Dagen startede med gudstjeneste, hvor Aage Møller selvfølgerlig prædikede som frimenighedens præst. Hans Haarder bød de mange gæster velkommen med at citere forstander Wegeners åbning af Rødding Højskole i november 1844, verdens første højskole. Det foregik ved hjælp af B.S. Ingemanns dramatiske digt om *Valdemar den Store og hans mænd*. Selv troede Wegener, at han i løbet af få år kunne skabe en bevidst dansk national bondestand i Sønderjylland. Men han blev hurtigt skuffet over de rå og uvidende bønder, at han desillusioneret forlod Rødding allerede efter et halvt år. Hans Haarder mente, at Wegeners tale på mange måder havde en aktualitet i november 1941, ... *da vi under en ny Storm gænaabner Højskolen ved Flensborg Fjord*. Og Haarder spurgte derefter med Absalon fra digtet: *Hvorledes har I forsvaret det Rige, jeg og min Herre Valdemar efterlod Jer?* Haarder gav ikke selv noget svar, men var bevidst om den nye storm med Danmarks Besættelse og Tysklands angreb på Sovjetunionen få måneder tidligere, den 22. juni 1941.

Det havde i Danmark bl.a. udløst Kommunistloven med kommunisternes fængsling, hvad der i øvrigt med glæde var blevet godkendt af den konservative leder Ole Bjørn Kraft. Kommunistloven sikrede med ét, at de internationalt orienterede danske Stalin-venner måtte gå under jorden, hvorved de som de første blev tvunget ud i illegalitet, og dermed skabte de første spirer til Modstandsbevægelsen. Hidtil havde de danske kommunister været yderst loyale overfor Hitler-Stalin-pagten fra den 23. august 1939, så de foretog sig intet hverken den 9. april 1940 eller i tiden derefter – indtil de selv blev kriminaliserede i 1941.

Hans Haarder fortsatte sin åbningstale i national-liberal stil med at gøre rede for, hvorledes den jævne sønderjyske befolkning gennem århundreder havde været udsat for et fortyskningspres – også af danske konger. Det var ... *til denne Befolkning, den første danske Højskole henvendte sig. Den unge skal lære at elske sit Land, dets Sprog, dets Historie og Minder*. Og Haarder takkede den lokale danske befolkning i Nordslesvig for, at de efter 1920 alligevel ... *har holdt ud på Jeres Post*. Haarder fremhævede, at der efter 1848 var indtrådt et nyt afsnit af Sønderjyllands historie, som var præget af ... *Modsætningen mellem Statsprincippet og det folkelige*. Han citerede Kold for at understrege, at Rødding Højskole i 1844 var skabt i ... *Kampen mellem Dansk og Tysk*, hvorimod det vigtigste for Kold selv, var ... *Kampen mellem Liv og Død*. Det kædede Haarder, med hjælp af Kold, sammen til et fællesskab mellem ... *det nationale og det folkelige*, som forudsatte *frihed*. Der skulle *frihed* til at ... *forkynde det nationale syn* for begge parter, ... *baade fra tysk og dansk side*, sagde han, hvorefter han konkluderede: *Var der Frihed, saa vilde Slesvigs Befolkning blive dansk til sidst, fordi det danske nu en Gang var naturligt og alene helt ægte for denne gamle danske Befolkning, der kun ved Tidernes Ugunst var blevet fremmed for sig selv*. Det var et synspunkt Haarder forfægtede resten af sit liv. For Haarder var den nationale kamp et eksistentielt spørgsmål om ... *Livet, naar Mennesker bliver fremmede for sig selv, naar de vrager det, der er sandt og ægte for dem*.

Det er svært at se, om det er Hans Haarder, der talte, eller om det var en national version af Kold? Men i hvert fald gav Haarder udtryk for, hvad også Ejerslev, Folke Trier Hansen, Anders Nørgaard og Aage Møller mange gange tidligere havde udtalt, at folket i Sønderjylland altid havde været dansk – men de vidste det blot ikke. Det skulle vækkes til live under de rigtige forudsætninger, mente de – under frihed!

Hans Haarder sluttede sin åbningstale med et citat fra Jakob Knudsens *Forårssang*, der blev skrevet til Roskilde Højskoles indvielse i 1907, og som var blevet offentliggjort i Højskolebladet. Hans Haarder sluttede derfor med ... *Forvisningen om, at der i vort Folk altid vil være Øre for den Livets Tale, som ej forældes*. Efter åbningstalen talte svigerfaderen pastor Oscar Geismar om *Folkeanden og Helliganden*. Aage Møllers ånd levede endnu på Rønshoved Højskole.

Dagens sidste taler var forfatteren og højskolelæreren Jørgen Bukdahl, som talte om *Grænseskolen og Norden*. Han mente at *Grænsens sang* ved Flensborg Fjord var et nordisk anliggende. *Det nordiske Fællesskab er Fællesskabet i Synet på Menneskets Værdighed*, tilføjede han med en hilsen fra de tidligere kolleger fra Askov Højskole, ... *den gaar ikke gennem Jord, men gennem levende Hjerter*.

Efter åbningsfesten kom hverdagen. Haarder havde takket Aage Møller for hans indsats for de danske højskoler ved at citere ham for, at ... *det i vort Livs afgørende Øjeblikke ikke er det afgørende, hvad vi vil, ikke det afgørende, hvad vi kan, men det afgørende er, hvad vi skal!* Så hvad skulle Agnete og Hans Haarder nu gøre med Rønshoved Højskole i de næste mange år?

Ægteparret Haarder havde mødt hinanden på Københavns Universitet, hvor Hans Haarder havde læst tysk og historie, og hvor Agnete Geismar havde studeret latin og tysk. Senere fortsatte hun sine studier ved Unversitetet i Marburg.¹⁰³ Det var i Marburg den berømte diskussion mellem Luther og Zwingli havde fundet sted i 1529, hvor de bl.a. diskuterede nadveren. Det endte med et brud, som i realiteten delte den reformatoriske bevægelse i den luthersk-evangeliske og senere den calvinsk-reformerte kirke. Det dengang nyoprettede universitet i Marburg er senere blevet et kraftcentrum med bl.a. teologen Bultmann og filosofen Heidegger som professorer i 1920'erne. Det var det miljø Agnete Geismar havnede i – måske samtidig med studenten Hannah Ahrendt? Men det nye forstanderpar startede i 1941 med store udfordringer i det besatte Danmark. Hvordan kunne Rønshoved Højskole udvikle sig under Besættelsen?

Kapitel 15: Besættelsen – et folk i advent med et dagskær forude
Rønshoved Højskole fik som andre højskoler svære vilkår under Besættelsen, hvor der snart blev mangel på alt, og det kom man også til at mærke på højskolen. Den tyske besættelsesmagt stillede konstant flere og flere krav til den danske regering, bl.a. om leverancer til den tyske hær fra det danske samfund. Det var en salami-metode, der langsomt, men sikkert udhulede det tyske tilbud i deres memorandum den 9.april, hvor der bl.a. stod, at de ville respektere den danske stats ... *territoriale integritet og politiske uafhængighed*. Men i og med at både Danmark og Tyskland levede under den fiktion, at Danmark fortsat var et selvstændigt land, betød det også, at Danmark

¹⁰³ Upubl. papir af Anders Haarder

fastholdt de almindelige diplomatiske forbindelser, dvs. det var det tyske udenrigsministerium, som tog sig af forholdet til Danmark i modsætning til de andre tysk-besatte lande, hvor et meget strengere SS-organ ofte var ansvarligt. Det gav et vist spillerum for de danske myndigheder.

Men den dansk-tyske grænse blev nærmest hermetisk lukket efter den 9.april, hvad der betød, at der næsten ingen elever kom til højskolen fra Sydslesvig. Det betød også, at kontakten til Sydslesvig i det hele taget stort set var afbrudt i alle de fem forbandede år. Til gengæld væltede det ind med elever nordfra, så skolen måtte udvide for at klare den store tilgang.

Det tyske mindretal havde den 9.april 1940 hilst de tyske tropper velkommen som befriere og fortsatte med at solidariser sig med besættelsesmagten. Men de var ofte mere nazistiske og mere tyske end den rigstyske regering, dvs. mindretallet kom ofte på kollisionskurs med Det tredje Riges politik og forestillinger. Den officielle tyske politik kom til udtryk gennem Auswärtiges Amt, det tyske udenrigsministerium, og den forsøgte at skabe så godt et forhold til de danske myndigheder som muligt. Derimod ønskede det tyske mindretals ledelse hurtigst muligt at komme Heim ins Reich, at blive indlemmet i og genforenet med Tyskland. Men grænsevisionskravet var tilsyneladende ikke den tyske regerings politik – heller ikke efter det tyske angreb på Sovjetunionen den 22.juni 1941 – dvs. 6 dage efter salget af Rønshoved Højskole.

Store dele af mindretallet var bl.a. organiseret i det halvmilitære *SK-Schleswigsche Kameradschaft*, hvor nogle bl.a. havde hjulpet de tyske tropper med at finde vej den 9.april 1940. Mindretallets ledelse forestillede sig, at *Anschluss*, dvs. indlemmelsen i Tyskland måtte være nært forestående efter de store tyske sejre på Vestfronten. Og i hvert fald efter de store tyske sejre i begyndelsen af angrebet på Østfronten. Mindretallet fik også straks ved Besættelsens start oprettet et *Liefergemeinschaft*, dvs. en organisation som skulle sikre, at det blev mindretallets erhvervsvirksomheder, som kom til at levere varer til den tyske besættelsesmagt – regningen blev sendt til Besættelsesmagtens clearingkonto i Nationalbanken, dvs. det blev den danske befolkning, de danske skatteydere, som kom til at betale for den tyske Besættelse.¹⁰⁴

Medlemmer af det tyske mindretal havde allerede inden Besættelsen den 9.april 1940 meldt sig som frivillige soldater til fronttjeneste, selv om det var forbudt at hverve i Danmark. Men efter den 9.april blev der hurtigt oprettet tyske organisationer, som hjalp besættelsesmagten med mønstringerne. I alt var der over 2.000 frontfrivillige fra det tyske mindretal, dvs. mange flere havde meldt sig, men det var ikke alle, der kunne bruges. Af disse mange tyske frivillige faldt o.650, hvis navne i dag kan ses på Knivsbjerg.¹⁰⁵

Hans Haarder demonstrerede allerede med sit første årsskrift for 1942, at der nu i højere grad blev diskuteret aktuelle samfundsmæssige forhold på Rønshoved Højskole. *Mod Dugning* kaldte han sin første artikel, hvor han diskuterede, hvad der var gået galt efter 1. Verdenskrig, og hvordan 1930'erne efter hans mening havde udviklet sig, så det endte med, at ... *Babelstårnet endnu engang styrtede i Grus*. Først havde danskerne oplevet ... *vort Folks største Glæde i Tusind Aar* –

¹⁰⁴ Frank Lubowitz pp 57-76 i Sønderjylland under krig og besættelse

¹⁰⁵ Henrik Skov Kristensen, Forundringsparat p146

Sønderjyllands Genforening med Danmark, men så tilføjede han, at vi også ... *har oplevet den største Ydmygelse og Sorg i Tusind Aar – 9. April 1940*. Hvad var der gået galt?

Haarder gav på linje med Aage Møller udtryk for, at ... *Tredivernes Aar blev tiden til Eftertanke*, da man havde bygget på strømninger fra 1800-årene, det 19. århundrede med dets fremskridtstro, troen på fornuften, der havde fået menneskene til at danse om *Fornuftens Gudinde*, som han kaldte det. *Det er dette Gudløshedens Aarhundrede, hvis Dragesæd Europa nu høster*, skrev han. Den analyse er der nok ikke mange, der ville acceptere som tilstrækkelig i dag. Men den nationalisme, som han fremhævede, havde sammen med kampen om kolonier og kampen om indflydelse i Europa skabt forudsætningerne for udbruddet af den store katastrofe, 1. Verdenskrig i 1914.

Haarder mente, at udviklingen havde medført, at der var problemer med folks tillid til hinanden, et begreb som han vender tilbage til den ene gang efter den anden: ... *uden Tillid er et Folkestyre ikke muligt*. Men i Europa var der ikke meget folkestyre i Mellemløstiden, hverken i Frankrig med dets utallige regeringskriser og mange strejker, eller i Øst- og Ungarn, som endte med et fascistisk styre inden Hitler indlemmede landet ved Anschluss i 1938. Og der var da slet ikke tale om noget folkestyre i det elitære og nationalistiske, bismarckske og militaristiske tyske kejserrige.

Ligeledes var han gang på gang optaget af begrebet frihed og kaldte ligefrem 1800-årene for *Frihedsaarhundredet*. 1800-årene var således både frihedens århundrede samtidig med at være Gudløshedens århundrede. Måske hænger de to ting sammen?

Derimod havde udviklingen været meget anderledes i Danmark end i den øvrige del af Europa, skrev han videre, og da er han på mere sikker grund. *Her førte Grundtvigs Syn paa det folkelige til oprettelsen af Verdens første Højskole og til et afklaret Syn paa de nationale Forhold*. Det skabte, efter Haarders mening, en helt anderledes udvikling af nationalismen med ... *Respekt for Folkeret og Menneskeret*. Han er her i synet på menneskerettigheder og internationalt folkeret langt forud for sin tid. Og, tilføjer han, de danske højskoler byggede på en større grad af tillid, så derfor sluttede Haarder med at udtrykke sin tiltro på ... *vort Folks Fremtid*.

På Rønshoved Højskole blev der under Agnete og Hans Haarder lavet et egentligt skema for undervisningens forløb – og herunder samtaler, hvor der skulle diskuteres aktuelle samfundsmæssige forhold. Man kan sige, at politik nu var blevet et fag på skolen.

Det lykkedes også meget hurtigt familien Haarder at få mange gode relationer til befolkningen på egnen omkring højskolen. Det skete ikke blot ved at invitere til de nye månedsmøder med foredrag på skolen, men også ved at eleverne kom på besøg hos mange af egnens beboere. Det sidste fik ofte den sideeffekt, at mange af de unge efter højskoletiden kunne få ansættelse på de lokale gårde. Under 1920'ernes og 1930'ernes jordkamp, var nogle gårde blevet købt af landmænd nordfra, dvs. det var landmænd, som havde været elever på højskolen. Det blev til den såkaldte Rønshoved-koloni omkring Rinkenæs, som i første omgang skulle være med til at fordanske

området, men som samtidig skabte problemer i forhold til de mindrebemidlede eksisterende landmænd.¹⁰⁶

Men Haarders nye relationer til omverdenen bredte sig videre ud. Når højskolen var på en udflugt, der strakte sig over flere dage, blev eleverne indkvarteret hos de lokale. Det skete f.eks. i Tønder i 1943, hvor byen kunne fejre sit 700-års købstadsjubilæum. Disse besøg skabte en bevidsthed om højskolen hos de dansksindede nordslesvigere og omvendt en meget mere personlig oplevelse af Sønderjylland hos eleverne. Igen brugte Haarder begrebet *tillid*. Og det smittede snart af på de offentlige møder, så der efterhånden kom mange gæster til Rønshoved. Der var således flere gode grunde til, at skolen skimtede et ... *Dagskær forude*.

Kort før julen i 1942 var det lykkedes briterne at besejre tyskerne første gang, det var slaget ved el Alamein i Nordafrika i november 1942 under ledelse af den nye general for den britiske Afrika-hær, Bernard Law Montgomery. Jo, der var dagskær forude – det var ... *et Folk i Advent!*

Imens fortsatte hvervningerne i Nordslesvig til den tyske hær både af danske nazister, men særlig af mange unge fra det tyske mindretal. Endnu i 1942 appellerede mindretallets fører Jens Møller til det tyske mindretals ungdom om at melde sig og støtte det ... *tyske folk i riget ... i den store afgørende kamp ... den kamp kalder på os, sagde Jens Møller, ... den er bindende for enhver tysker i Nordslesvig ... vi holder sammen med vort folk i hver en stund*, tilføjede han, ... *derfor kalder jeg alle kammerater af årgangene 1902-1923 til frivillig våbentjeneste*.¹⁰⁷ I foråret 1942 meldte 1402 unge sig fra mindretallet, og af dem var de 829 egnede.

Men de unge, der ikke var egnede til fronttjeneste, skulle sammen med andre unge fra det tyske mindretal, som ikke ønskede at komme afsted, fra 1943 deltage som en særlig slags tidsfrivillige i *Zeitfreiwilligendienst*. Det var en slags hjemmetysk hjemmeværn med øvelser i våbenbrug, hvor de bar tysk uniform. Det var forbudt at bære uniform i Danmark, dvs. mindretallet handlede direkte i modstrid med den danske samlingsregering. De såkaldte tidsfrivillige skulle desuden aflægge den berygtede personlige ed til Hitler, der var øverstkommanderende for den tyske værnemagt!

Det er derfor let at forstå, at den begyndende danske modstandsbevægelse havde sværere vilkår i Nordslesvig. Som det er blevet formuleret af besættelsestidshistorikeren Aage Trommer, så skabte *Nordslesvig ikke så meget sin egen modstandskamp, som landet fik den påtrykt udefra – nordfra*.¹⁰⁸ Mindretallets *Zeitfreiwilligendienst* var således udtryk for, at der blev oprettet selvstændige militære enheder i den danske stat – uden om de danske myndigheders kontrol. De tidsfrivillige skulle stå til rådighed for tyskerne, hvis briterne ville invadere Danmark. Altså direkte i modstrid med danske interesser!

Kapitel 16: Rønshoved Højskoles åndelige forsvar 1943

Året 1943 startede så godt med Tysklands nederlag ved Stalingrad den 2.februar, og det var kun

¹⁰⁶ Kai Brinch, p14f

¹⁰⁷ Lubowitz i Sønderjylland under krig og besættelse p66

¹⁰⁸ Trommer p30

tre måneder efter Rommels nederlag til de britiske tropper under ledelse af Montgomery ved el Alamein i november 1942.

Men de allieredes bombardementer af Tyskland fik også konsekvenser for Rønshoved, dvs. det fik i første omgang konsekvenser for Flensborg, hvor der bl.a. var en panserværnsfabrik og et skibsværft, som havde betydning for den tyske krigsførelse. Flensborg blev bombet i alt 12 gange, og det allierede bombardement den 19. maj 1943 kunne ses i Rønshoved. *Vi saa nede fra Stranden tætte Røgskyer lægge sig over Flensborg*, fortæller Hans Haarder, ... *vi forstod, at der denne Gang var sket særlig Skade*. Det var korrekt. De store bombardementer ramte bl.a. den danske børnehave i Flensborg, *Ingridhjemmet*, meget hårdt. I alt 15 børn og to pædagoger omkom. Tønder var til gengæld blevet bombet ved et uheld i juli 1942, hvor målet havde været Niebüll i Sydslesvig. I Tønder blev fire personer dræbt, og derudover blev flere sønderjyske områder fra Tinglev til Als ramt i august 1942 med bomber, der var beregnet til Flensborg. I slutningen af krigen faldt der bomber ved Kollund, der også var beregnet til Flensborg.

Det danske mindretals unge mænd blev i 1939 sendt til fronten som tyske soldater – ligesom Hans Ronald Jørgensen. De unge fra det danske mindretal i Sydslesvig skulle igen kæmpe for en sag, der ikke var deres. Af dem omkom næsten 400, og igen var det *Pligtens bud*, der måtte opfyldes for at opretholde ... *retten til hjemstavnen*, ligesom under 1. Verdenskrig, dvs. retten til enten en ny afstemning om Sydslesvig eller landsdelens direkte indlemmelse i Danmark – eller retten til at kunne leve som et dansk mindretal i den tyske herbergsstat. Også de danske skoler og organisationer blev ramt af nazisternes ensrettningsprocesser. Den eneste danske institution, der ikke blev ramt af de tyske tiltag, var Flensborg Avis, som gennem hele krigen kunne udkomme, uden at avisen blev censureret, eller uden at de tyske myndigheder forsøgte at standse avisen. Men for mindretallet var det ligeledes forbudt at lytte til dansk radio. Flere blev angivet af deres tyske nabo. Det eneste positive element for det danske mindretal var, at de unge allerede i 1936 blev fritaget for tjeneste i Hitlerjugend. De var jo danske i.e. nordiske spejdere!

Det var således under indtryk af russernes og de allieredes sejre, at det hidtil største vinterhold kunne afsluttes, et vinterhold hvor alt var udsolgt. Sommerskolen startede ganske vist med lidt færre elever i 1943, men det var blevet klart, at skolens udvidelse trængte sig på. Der var behov for en gymnastiksal, som også kunne bruges som festsal.

Endelig kom tilladelserne, og endelig kom mulighederne for at skaffe materialer.

Grundstensnedlæggelsen til nybygningen blev foretaget den 14. juli 1943, på Bastilledagen for den franske revolution i 1789. Dagen var ikke tilfældig valgt af Haarder. Stenen var heller tilfældig valgt. Den var hentet fra ruinen af Trøjborg slot, der var blevet bygget af Peter Rantzau i 1500-årene, en sand bondeplager, så hvad var mere oplagt end ... *en Knytnæve mod et forsumpet Adelskabs dumme og hovne Tyranni*, som Haarder skrev, dvs. den danske bondes oprør mod godsejerne, de tyske plageånder. Det var sandelig andre toner på Rønshoved Højskole!

Landbosynet kom på den måde stadig til syne, hvad der også kunne ses andetsteds i årsskriftet, da der var en artikel om *Nogle Landbrugsproblemer*. Der blev specifikt set på de problemer, det danske landbrug aktuelt havde med forsyningerne af oliekgager med proteiner til kvægavlen og svigtende gødningstilførsler til planteavlen. Man kan roligt sige, at det vist var i den mindre vigtige

afdeling under Besættelsen i betragtning af, at landmændene havde god afsætning for hele deres produktion, hvormed de fik fjernet de store gældsproblemer fra 1930'ernes store afsætningsvanskeligheder. Det var således byboerne, som Haarder ikke bekymrede sig om, der kom til at betale til landbruget via tyskernes clearing-konto i Nationalbanken.

Hans Haarder afsluttede året 1943 med en analyse af det danske samfund, *Under Nederlagets Skygge*, hvor han med baggrund i den 9.april tog udgangspunkt i Monrad, der som den ledende minister stod med ansvaret for nederlaget i 1864. Efter katastrofen udvandrede Monrad til New Zealand i 1865, hvor der den dag i dag findes en lille by, som hedder Danevirke, som dog først blev grundlagt nogle få år efter Monrads korte ophold. Monrad havde inden afrejsen til New Zealand nyoversat *Jobs Bog*, som handler om Job med den rette indstilling i troen på Gud, men som alligevel udsættes for så mange prøvelser. Haarder opfattede Jobs Bog som historien om Danmark, der var udsat for så mange prøvelser, men han kunne konkludere, at alle danske i realiteten var medskyldige i 9.april 1940. Det var flot sagt på et tidspunkt, hvor modstanden mod samarbejdspolitikken var ved at vokse sig stor. Haarder erkendte, at danskerne som borgere, og dermed som vælgere, selv havde været med til at stemme på de politikere, som var baggrunden for de politiske beslutninger, der førte frem til den 9.april 1940. Dermed var man medansvarlig for den politiske forståelse, der var blevet skabt med Samlingsregeringen.

Haarder vidste også, at der havde været en enorm tilslutning til de gamle demokratiske partier ved det særprægede valg til Folketinget i marts 1943, et valg hvor Aage Møller var opstillet for Dansk Samling – uden at blive valgt. Dansk Samling fik blot 1471 stemmer, eller 1,7% af stemmerne i Nordslesvig.¹⁰⁹ Valget var blevet gennemført med en meget stor valgdeltagelse, som demonstrerede en enestående tilslutning til de partier, der stod bag samarbejdspolitikken.¹¹⁰ Haarder skrev da også, at vi danskere ... *bekendte os endnu en Gang til Folkestyret som den Styreform, vi her i Landet har Tillid til*. Det var helt exceptionelt, at der overhovedet blev afholdt et valg i et land, der var besat. Danmark var det eneste tysk-besatte land i Europa, hvor noget sådan fandt sted. Så der var ingen tvivl om, at samarbejdspolitikken var en linje, der blev støttet af Hans Haarder – i modsætning til Aage Møller.

Det var derfor også uhyre fremsynet, da Haarder appellerede til, at man efter krigen – hvor lyset blev stadig klarere, som han skrev – skulle undgå ... *det urimeligt bitre opgør* og i stedet overlade konflikternes løsning til domstolene. Det var flot sagt i december 1943, få måneder efter samarbejdspolitikken ophørte den 29.august 1943. Haarder var til gengæld glad for, at Besættelsen havde demonstreret en ... *Fællesskabsoplevelse, ... vort Folk har oplevet en Samling*. Denne fællesskabsfølelse skulle ikke afløses af nye stridigheder og modsætninger i den danske befolkning. *Nej, vi maa sammen bære Nederlaget og sammen løfte Landet ind i den nye Dag*, sådan som Grundtvig ville have gjort, sluttede Haarder. Det var fornemt, at han ikke forlod denne holdning, da verden blev en helt anden efter den 5.maj 1945. Og på skolen sørgede Haarder for i sit tillidsskabende arbejde, at man rykkede sammen, dvs. han sørgede for, at man hver aften havde fælles aftenkaffe med fællessang, jo, højskolen var en stor familie.

¹⁰⁹ Sønderjylland under krig og besættelse, p 53

¹¹⁰ Danmark Besat, p 370f

Blot kan man undre sig over, at Hans Ronald Jørgensen, en af genrejserne, stadig kunne få lov til at bidrage med en soldaterhilsen, hvor han stadig skrev om ... *falske Profeter og svæklinge*, om ... *Føleri og snak*. *Danmark bestod ikke prøven*, skrev han, men hvilken prøve? Hvad var det for falske profeter og svæklinge, han tænkte på? *Aage Møllers Skolearbejde gik i stykker*, fortsatte han, ... *det var tildels, fordi han selv ikke var stor nok*. *Men mest fordi den danske Ungdom ikke var moden nok*, sluttede han, ... *ikke værdig nok til den Skole*. Man kan måske opfatte det som et udtryk for Haarders frisind og åbenhed, at Hans Ronald Jørgensen skulle få lov til at afsløre sig selv, som den frygtelige genrejser og demagog han var, som en der selv var kommet på afveje – og som ikke ville have klaret Haarders prøve.

I slutningen af 1944 vidste alle, at det blot var et spørgsmål om tid, inden krigen ville være slut. Efter invasionen i Normandiet den 6. juni i 1944, var de allierede trængt langt frem i Frankrig og ind i Belgien. Og alligevel forsøgte tyskerne en sidste gang forgæves at vende krigslykken med en håbløs offensiv i Ardennerne. Det forbryderiske nazistiske system havde tabt krigen, men ville ikke overgive sig, det ville gå ned og tage det tyske folk med sig.

I Danmark blev modstanden mod tyskerne derfor også stadig voldsommere. Frøslev-lejren, en politilejr under det tyske sikkerhedspoliti, var som interneringslejr blevet oprettet den 13. august 1944 på initiativ fra de danske myndigheder for at undgå, at danske frihedskæmpere blev sendt i tyske kz-lejre. Men kort tid efter oprettelsen blev de første danske modstandsfolk alligevel sendt til Tyskland. Det blev endnu værre, da politiet den 19. september 1944 sammen med grænsegendarmeriet blev opløst af tyskerne. Grænsegendarmerne blev da interneret i Frøslevlejren samme dag, og mange blev kort efter deporteret til kz-lejre i Tyskland.¹¹¹

Grænsegendarmeriets chef Paludan-Müller var inden da faldet ene mand i kamp mod den tyske besættelsesmagt. Det skete ved den såkaldte politimesteraktion den 26. maj 1944, hvor tyskerne arresterede en række modstandsfolk i Jylland, hvoraf en del var politimestre. Da tyskerne kom for at arrestere Paludan-Müller, havde han barrikaderet sig, så det kom til voldsomme kampe i tre timer¹¹². Tyskerne truede med at ville bombe Gråsten og andre steder i Nordslesvig, men det blev muligvis forhindret af det tyske mindretals fører Jens Møller, som selv boede tæt på Paludan-Müller. I hvert fald var det efterhånden blevet klart for det tyske mindretals ledelse, at krigen var tabt. Jens Møller og andre i mindretallets ledelse frygtede derfor med god grund for mindretallets stilling i Danmark efter krigen. Ville det tyske mindretal blive smidt ud af landet? Det skete i Polen og Tjekkoslaviet. Ville danskerne hævne sig korporligt med vold og mord? Det skete i Frankrig. Mindretallet nedtonede derfor på retorikken og anlagde en mere forsonlig linje, en linje som blev gengældt af Hans Haarder på Rønshoved Højskole.

På højskolen havde man markeret 100-årsdagen for verdens første danske folkehøjskole i Rødding, der var blevet oprettet i 1844. Det var en bondehøjskole, der skulle opdrage bønderne til at blive gode danske mænd. Og det gav samtidig Haarder anledning til at understrege højskolernes frihedstradition under Besættelsen samtidig med, at han fastholdt forkyndelsen af ... *det folkeligt kristne Grundlag*. Men højskolerne skulle i 1940'erne, udover undervisning i fagene dansk og

¹¹¹ Henrik Skov Kristensen i *Sønderjylland under krig og besættelse* p142

¹¹² Henrik Skov Kristensen, *Sønderjylland under krig og besættelse* p140

regning, samtidig ... *orientere eleverne i samfundsspørgsmål*. Og til det brug gjorde Haarder sig til talsmand for studiekredsarbejde, som Aage Møller havde foragtet, men Haarder mente, at eleverne skulle ... *rustes bedst muligt til at fylde sin Plads som fri Borger i det Samfund, hvoraf han er Medlem*. Det var ved samme lejlighed han tog afstand fra Anders Nørgaard og Aage Møller, ... *og Eftersnakkerne er ikke morsomme*, tilføjede han. Haarder kunne samtidig glæde sig over, at Vinterholdet i 1944 havde fået det største antal elever nogensinde på hele 87, dvs. den nye gymnastik- og festsal kom til sin ret.

Pga. Besættelsen blev salen først officielt indviet den 16.marts 1944 af seminarielærer Peter Marcussen. Det var ham, der i 1933 havde taget initiativet til oprettelsen af *Det unge Grænseværn* for at mobilisere den sønderjyske ungdom til at tage afstand fra nazismen, som den kom til udtryk under *Påskestormen* samme år. Hans Haarder var dengang højskolelærer på Askov og blev hurtigt formand for den lokale afdeling af Det unge Grænseværn i Ribe amt. Senere besluttede Marcussen at ændre navnet til *Dansk-Nordisk Ungdomsforbund* i 1940, og derfor handlede hans indvielsestale på Rønshoved da også om Norden og de nordiske værdier. Skolen hejste derfor alle de nordiske landes flag i salen, hvor de kom til at hænge permanent. Haarder havde tidligere givet udtryk for, at skolen skulle være et ... *nordisk Vingefang*. Det blev nu demonstreret, som ønsket af Jørgen Bukdahl. Jo, Besættelsen virkede samlende. Til gengæld var krigen rykket meget tættere på, og dermed også faren for yderligere bombardementer. Da Hitler kujonagtigt begik selvmord den 30.april 1945, havde han få timer inden udnævnt storadmiral Karl Dönitz som sin efterfølger. Dönitz flyttede snart sin regerings rester til Mürvik ved Flensborg, som dermed blev det nazistiske tyske 3.riges hovedstad, indtil Dönitz, Speer og Jodl blev arresteret af briterne den 23.maj 1945 – lige overfor Rønshoved Højskole på den anden side af Flensborg fjord.

Kapitel 17: Befrielsen – festernes sommer

Så kom (endelig) den dag, som vi har ventet (så) længe, skrev forfatteren og genrejseren Valdemar Rørdam i 1941, da Hitler startede sit angreb på Sovjetunionen, det angreb, som skulle vise sig at blive starten på det tyske nederlag. Men i foråret 1945, hvor tyskerne endelig overgav sig, ville danskerne hellere have sunget *En lærke letted'* – men sangen blev først lavet nogen tid efter Besættelsens ophør. På Rønshoved havde forfatteren Martin N.Hansen i 1946 skrevet en hyldest til Sydslesvig, hvor han var inspireret af *En lærke letted'*. Martin N.Hansen skrev derfor også om en *Lærke*, men tilføjede så, ... *Vaarsmil brød frem på vor Læbe en Majdagsmorgen*. Den første sang om befrielsen, *En vinter, lang og mørk og haard*, var lavet inden maj måned og trykt i det illegale blad *Frit Danmark*. Den blev sunget af Aksel Schiøtz i DR-Danmarks Radio den 5.maj 1945, der blev den festlige indledning i Danmark - og på Rønshoved Højskole ... *til en festlig Sommer og Festernes Sommer*, som Haarder så flot formulerede det. Og det prægede derfor også livet på Rønshoved, ligesom det kom til at præge Hans Haarders analyser i skolens elevforenings årsskrift, skrevet retrospektivt i november/december 1945, dvs. med bagklogskabens klare lys.

For tyskerne var maj 1945 *Stunde Null*, dvs. ikke alene et militært sammenbrud, et politisk sammenbrud, et nationalt sammenbrud, men også et moralsk og værdimæssigt sammenbrud. I Danmark var Frihedsrådets stjerne-time kommet med befrielsen. Da der hverken var politi eller

militær, ej heller et politisk system, som kunne træde i karakter den 5.maj, blev det i stedet Frihedsrådet, i.e. modstandsbevægelsen, der overtog styringen i de glade maj-dage 1945. I Nordslesvig blev portene til Frøslev-lejren åbnet, og de tilbageblevne grænsegendarmer, der ikke var sendt i kz-lejr samt de mange grænsegendarmer, der var gået under jorden, genoptog straks deres arbejde med at kontrollere grænsen, som forblev lukket indtil 1957.

Men ellers blev det den sønderjyske modstandsbevægelse, der overtog ledelsen. Den forlangte i et 8-punkts mindretalsprogram, at

1. Alle det tyske mindretals særlige rettigheder straks blev ophævet.
2. Alle tyske statsborgere, som arbejdede i mindretallet, skulle straks udvises. Man krævede også,
3. At alle fra det tyske mindretal, som havde båret tysk uniform, været stikkere, sabotagevagter o.a. skulle fratages deres danske statsborgerskab og udvises fra Danmark!
4. Alle tyske embedsmænd skulle afskediges og fratages deres pensioner, medmindre de kunne bevise, at de havde været loyale.
5. Det tyske mindretals nazistiske parti skulle forbydes, og
6. Alle tyske skoler og forsamlingshuse skulle overtages af den danske stat.
7. Alle tyske kreditforeninger som Kreditanstalt Vogelgesang o.a. skulle overtages af den danske stat. Og endelig
8. Skulle det gøres umuligt for udenlandske statsborgere (dvs.: tyske) at erhverve jord og fast ejendom i Nordslesvig.¹¹³

Dette 8-punktsprogram ville i realiteten have medført, at det ville have været slut med mange hundrede års tysk kultur i Nordslesvig. Hadet til tyskerne og til store dele af det tyske mindretal var overalt så udbredt og så voldsomt, at mange skulle prise sig lykkelige over, at de straks blev internerede i Frøslev-lejren. Man undgik således de lange knives nat, som det skete i Frankrig, hvor måske 120.000 blev dræbt i de glade befrielsesdage. Eller måske var der sket det, som en ældre sønderjyde skulle have sagt: hæng dem op, hæng dem op langs æ vej – æ betal fo' e strik!

Frøslev-lejren skiftede navn efter en anden nærliggende landsby, så den blev til Fårhus-lejren. Frøslev-lejren var blevet oprettet for at redde danske frihedskæmpere. Nu blev den samme lejr, nu som Fårhus-lejren, indrettet som interneringslejr for danske landsforrædere. Rollerne blev byttet om, også i bogstaveligste forstand ved, at det blev tidligere indsatte danske modstandsfolk, der nu skulle vogte de indsatte landsforrædere, af hvilke en meget stor del i Fårhus-lejren kom fra det tyske mindretal. Stort set alle voksne mænd fra mindretallet blev internerede, ofte hentet i åbne lastvogne til spot og spe.¹¹⁴

For Hans Haarder havde det allerede under Besættelsen været vigtigt, at der efter befrielsen blev demonstreret, hvad en retsstat var. Og det gav han også udtryk for efter den 5.maj, hvor han fastholdt vigtigheden af at ... *vinde Freden*, og med det mente han, at ... *Lov og Ret maa igen vinde Myndighed*, som han skrev. Og senere tilføjede han det gode retsstatsprincip, at man hellere

¹¹³ Beck, Kamphøener og Larsen p198

¹¹⁴ Straffelejren, p30ff

måtte lade en uskyldig gå fri, end uretfærdigt at straffe en uskyldig. Det var ikke alle steder i det danske samfund et populært standpunkt i 1945 og da slet ikke i den store kommunistisk dominerede del af Modstandsbevægelsen. Men Haarder viste, at han havde været Samarbejdspolitikens loyale tilhænger, også da det blev meget upopulært. Han stod ved sine retsstatssynspunkter. Om bruddet den 29. august 1943, skrev han i efteråret 1945, at ... *Fornuften havde stadig mange og gode Grunde for, at vi burde blive ved Forhandlingspolitikken. Selv om også han i 1945 hyldede ... Frihedsbevægelsen for deres uforglemmelige Indsats.*

Danmark under Besættelsen blev jo den evige historie om at gå på to ben, om både-og. Der opstod efter den 29. august 1943 tætte relationer mellem de af tyskerne afsatte politikere og store dele af modstandsbevægelsen. Derfor var det i Danmark ganske selvfølgelig, at Frihedsrådet i maj 1945 hurtigt fik politikerne tilbage til arbejdet. Samarbejdspolitikken havde reddet landet materielt, og Modstandsbevægelsen havde mentalt reddet landets ære.¹¹⁵

På Rønshoved var mange af lokalerne blevet beslaglagt af tyskerne i krigens slutning. Der skulle som så mange andre steder i Danmark, gøres plads til de mange tyske flygtninge østfra, dels de mange evakuerede, dels de fordrevne. De kom som uskyldige ofre, men mange af dem kom også som de medskyldige, der havde stemt på Hitler og dermed været med til at legitimere hans forbryderiske system. Rønshoved Højskole fik en aftale med Graasten Landbrugsskole, om at holde højskole der, men den blev snart efter også beslaglagt.

Det var en turbulent periode, men man fik afsluttet det store vinterhold og blev snart i stand til at modtage det første glade sommerhold den 19. juni 1945. Deres første store oplevelse var at deltage i det store Skamlingsbankemøde den 24. juni, hvor der måske var 80.000 for at høre repræsentanter fra Frihedsrådet og Befrielsesregeringen – og blive transporteret frem og tilbage i åbne lastbiler. Det var på Skamlingsbanken, det højeste punkt i det gamle Sønderjylland før 1864, at den nationale identitet var blevet vakt blandt de sønderjyske bønder med de berømte Sprogfester i 1843 og 1844. De var sande folkemøder.

Hans Haarder kunne fejre sin 40-års fødselsdag den 3. maj 1945, hvor der samme dag blev kastet bomber over Flensborg, og hvor en af bomberne ramte Kollund, få km fra skolen. Fødselsdagen var en forventnings dag, da alle vidste, at Befrielsen var lige om hjørnet. I ugerne inden var der kommet masser af *Hvide Busser* over grænsen med danske og norske kz-fanger, der var hjulpet ud af Ragnarok og hjem til Danmark på vej til rekreation i Sverige. Det var pga. den danske Samarbejdspolitik, som var fortsat med det såkaldte Departementschefstyre, at det var lykkedes de danske myndigheder at sende pakker Røde Kors-pakker til de danske kz-fanger. Og det var ligeledes pga. den danske Samarbejdspolitik, at de tyske myndigheder i december 1944 og igen i foråret 1945 accepterede, at danske og norske kz-fanger blev evakuerede fra de tyske kz-lejre.¹¹⁶

En af fangerne var Jens Stenz, som havde været elev på Rønshoved i vinteren 1941-42, dvs. på Hans Haarders første vinterhold. Jens Stenz sendte højskolen en hilsen, da han med en af de Hvide Busser krydsede grænsen. Jens Stenz havde været en del af den kendte Hvidsten-gruppe, som

¹¹⁵ Danmark Besat, p702f

¹¹⁶ Lidegaard p491

under ledelse af Marius Fiil, blev en vigtig modtage-gruppe på Allestrup Hede omkring Spentrup mellem Mariager og Randers. Jens Stenz blev arresteret den 11.marts 1944 sammen med store dele af Hvidsten-gruppen, hvorimod det lykkedes broderen Andreas og en fætter sammen med enkelte andre at flygte til Sverige. Jens Stenz blev idømt livsvarigt fængsel og blev overført til et tysk fængsel. Marius Fiil og syv andre blev idømt dødsstraf og henrettet i Ryvangen den 29.juni 1944, hvad der udløste generalstrejke i København og accelererede i forlængelse heraf Folkestrejken, da befolkningen nægtede at efterkomme de tyske myndigheders krav om udgangsforbud allerede fra kl.20. Jens Stenz vendte afkræftet hjem til Danmark den 19.maj 1945.

På Rønshoved var der indbudt til elevmøde den 29.juni med den største tilstrømning i skolens historie. Haarder har fortalt, at han og Aage Møller, som begge talte, havde været ... *lidt uenige på flere Punkter, men sagde begge vor Hjertens Mening*. Desværre har Haarder ikke fortalt, hvori deres uenighed bestod, men mon ikke det gjaldt synet på samarbejdspolitikken under Besættelsen? Den er danskerne stadig uenige om – og det vil man blive ved med at være! Uenigheden mellem Aage Møller og Hans Haarder kan også skyldes den nye diskussion, som havde været fødselshjælper for Rønshoved Højskole: synet på grænsen. Aage Møller og Haarder var enige i målet, at Danmark burde gå til Ejderen! Uenigheden kunne være i synet på, hvordan det skulle ske? Hans Haarder gav udtryk for, at han begyndte at ... *skimte et Danmarkskort, hvor alt dansk igen er vort*, med et citat fra sangen *Venner, ser på Danmarks kort*.

Kapitel 18: Grænsen ligger fast?

Inden Besættelsen var slut, var man allerede begyndt at diskutere, om grænsen fra 1920 ikke skulle justeres. Det gjaldt f.eks. partiet Dansk Samling, som Aage Møller var medlem af. Diskussionen var i gang i god tid inden, der var elevmøde på Rønshoved Højskole. Og det blev en sag, som engagerede hele den danske befolkning – mest i Sønderjylland naturligvis, dvs. både nord og syd for den nuværende grænse. Før og under Besættelsen havde det været det tyske mindretal, som officielt ville ændre på 1920-grænsen, men nu blev det danskere nord for grænsen og det danske mindretal syd for grænsen, som blev grænserevisionister.

Martin N.Hansen skrev i 1946 en elegi til Sydslesvig: *Der sang en Lærke, og Vaarsmil brød frem paa vor Læbe en majdagsmorgen. Skønt sødt, befriende Sangen lød, var det ej ude med Vintersorgen; thi du vor Søster ved Hjemmets Dør med Haab vi trøster dig nu som før*. Og så slutter Martin N.Hansen med *O, Søsterlille, haab Dagen frem!* Da Martin N.Hansen skrev digtet, vidste han måske, hvad der kom til at ske med Sydslesvig i den strid, som ved flere valg, blev det absolut vigtigste tema – de kunne som forposter alene leve i håbet?

I Danmark var der blevet oprettet et *Sydslesvigsk Udvalg af 5.maj 1945*, som officielt fik sine første vedtægter den 17.maj 1945, på Norges nationaldag. Blandt stifterne var Peter Marcussen, Vilh. la Cour og A.P.Møller – den sidste havde under Besættelsen været modstander af modstandsbevægelsen og især dens sabotageaktiviteter. Foreningen bestod indtil den 31.oktober 2020, hvor dens kapital blev overgivet til en fond.¹¹⁷ Men i 1945 og i tiden derefter, blev den i

¹¹⁷ Flensborg Avis, 05.11.20

daglig tale alene kaldt *Sydslesvigsk Udvalg*. Foreningen ønskede efter Besættelsen at samle alle danske sønderjyske foreninger for at fremme det danske mindretals interesser ved at ... *frigøre Sydslesvig for tysk overhøjhed*, og for derigennem at ... *sikre danskhedens fremtid på gammel dansk folkegrund*. Hans Haarder var fra starten stor tilhænger af en grænserevision og blev straks et aktivt medlem af Sydslesvigsk Udvalg.

Haarder argumenterede i 1945 for, at ... *Sydslesvig maa adskilles fra Holsten*. Han mente, at det var igennem Holsten, at fortyskningen af Sønderjylland var foregået siden Middelalderen. Holsten, skrev han, ... *har altid været Sønderjyllands ulykke*. Han var ikke i tvivl om, at Holsten altid havde været et tysk område med en tysk befolkning, som var en del af det tyske rige, men med den danske konge som hertug. Han var heller ikke i tvivl om, at Sønderjylland altid havde været et dansk område, var ... *gammel dansk Folkegrund*, som han kaldte det. Derfor skrev han ligeud: *Nu maa endelig de holstenske Grevers Fortyskningspolitik over for Sønderjylland afvikles. Den kullede Greve maa "heim ins Reich"*. Men det var ikke så let, for det første fordi holstenerne aldrig havde drevet fortyskningspolitik. De holstenske grevers slægt var uddød inden Holsten blev forenet med Sønderjylland/Slesvig med Ribe-brevet i 1460. For det andet fordi han projicerede en moderne national tænkning ned over et helt andet middelalderligt system, hvor en stat blev defineret af fyrsten. Det var et moderne iscenesat paradigmeskifte anvendt på fortiden. For det tredje var det danske konger, som havde ønsket at fastholde forbindelsen med Holsten. Og endelig for det fjerde, så var Sydslesvig sammen med resten af Tyskland i 1945 besat af de allierede og dermed i en helt anden og ny position. Det var briterne, som styrede Nordtyskland, og, som Haarder indrømmede, så har ... *Englændernes hidtidige Politik i Sydslesvig skuffet Danskerne dybt*. Haarder og mange andre med ham glemte, at briterne var imperialister om en hals. De havde i 1945 kolonier overalt i verden og var endnu ikke til sinds at opgive nogen af disse kolonier. En indrømmelse af mindretalsrettigheder til det danske mindretal i Sydslesvig ville være det samme som at skulle acceptere, at andre undertrykte folkeslag i imperiet skulle have de samme rettigheder!

Men i Danmark var folkestemningen i bevægelse. En Gallup-undersøgelse fra januar 1946 viste, at over 70% af danskerne ønskede en grænseændring, sølle 10% var imod, mens resten var ligeglade. Den danske befrielsesregering, hvoraf halvdelen af ministrene var fra Frihedsrådet, bl.a. Christmas Møller, præsenterede den 9.maj sin politik i Folketinget, hvor der blev givet udtryk for, at ... *grænsen ligger fast*, dvs. der skulle ikke ændres ved 1920-grænsen! Det var især den konservative Christmas Møller, som havde ønsket denne klare politik, hvad der bragte ham i konflikt med sit eget parti. Men befrielsesregeringen udskrev valg til Rigsdagen allerede til den 30.oktober 1945, hvad der medførte, at Venstres leder Knud Kristensen blev statsminister. Han lod sig rive med af folkestemningen, da han f.eks. på et grundlovsmøde i Toftlund i Nordslesvig den 5.juni 1946 bl.a. udtalte, at ... *Sydslesvig genvundet, det er kampens mål*. Dermed havde den danske statsminister stillet sig i modsætning til befrielsesregeringens politik, den regering, hvori han selv havde været minister. Men det bragte ham også i modsætning til Folketingets flertal og store dele af sit eget parti Venstre!

Sydslesvigsk Udvalg havde i mellemtiden organiseret en stor underskriftindsamling, hvor næsten 500.000 danskere krævede en grænserevision. Der var masser af møder i hele Danmark, som

handlede om en grænseændring, og der var demonstrationer, som ønskede en grænsejustering. Udover den konstante politiske uro om grænsespørgsmålet, var der også mange private, som henvendte sig til de britiske myndigheder, både i Danmark og i Sydslesvig. Og det var den britiske besættelsesmagt snart meget træt af.¹¹⁸

I Sydslesvig var den danske bevægelse i løbet af kort tid eksploderet. Der var ved krigens ophør 9 små danske skoler i Sydslesvig med o. 450 børn, som snart blev til 91 danske skoler, der toppede med o. 14.500 børn. Den danske *Sydslesvigsk Forening* (SSF – oprettet i 1920 som Slesvigsk Forening) havde i 1945 haft o. 2.700 medlemmer, men i 1948 var det blevet til over 75.000. Ved valget til byrådet i Flensborg i 1946 havde 85% af den hjemmehørende befolkning, dvs. tyske statsborgere uden de mange nye flygtninge, stemt på de danske kandidater. Så der var et massivt opbrud i Sydslesvig 1945-1946. Og den britiske besættelsesmagt var godt trætte af de mange danske tiltag.

Briterne ville ikke anerkende et særligt dansk parti ved valgene, hverken de lokale i 1946 eller til den foreløbige slesvig-holstenske Landdag i april 1947. Det var meget karakteristisk for en imperialistisk besættelsesmagt. Der blev i det danske mindretal derfor oprettet en særlig dansk modstandsbevægelse i Sydslesvig – vendt mod de britiske besættelsesmyndigheder. Først i 1948, da delstaten Slesvig-Holsten var blevet oprettet, tillod briterne oprettelsen af det danske parti SSW-Südschleswigscher Wählerverband, eller på dansk *Sydslesvigsk Vælgerforening*.

Denne konstante uro i Danmark og i Sydslesvig omkring en grænserrevision fik endelig den britiske regering i London til at sende den danske regering en note den 9. september 1946, hvor briterne tilbød den danske regering tre muligheder for at løse Sydslesvig-spørgsmålet én gang for alle. Den ene mulighed var en befolkningsombytning, således at alle danske i Sydslesvig skulle flyttes til Danmark, og alle tysksindede i Danmark skulle flyttes til Tyskland. Det var nok ikke alvorligt ment, men var typisk for en imperialistisk stormagt, som det bl.a. med britisk hjælp til Folkeforbundet var sket i 1923 i forholdet mellem grækerne og tyrkerne i den vestlige del af Lilleasien.

Den anden mulighed var, at den danske regering skulle meddele briterne, hvor stor en del af Sydslesvig danskerne ville have. Da kunne man let have fået et Danmark til Ejderen, som mange danskere ønskede, inklusive Aage Møller og Hans Haarder. Men det var måske heller ikke alvorligt ment fra de britiske myndigheders side?

Den tredje mulighed var en ny folkeafstemning med efterfølgende grænsejusteringer. Det ville have været den mest spiselige del for den danske regering, hvis det endelig skulle have været. Var det alvorligt ment? Det er der ingen, der ved. Men i dag ved vi, at briterne vidste, at de danske partier ikke vovede en grænserrevision. Det var derfor en billig omgang, man tilbød den danske regering. Man vidste, der ville komme et nej, og det kom da også den 19. oktober 1946 med en svar-note til den britiske regering – efter dramatiske og intense drøftelser i den danske Rigsdag.¹¹⁹

Oktober-noten i 1946 blev skelsættende for den danske Sydslesvig-politik. Med den blev det fastslået, at grænsen lå fast? Jo, den lå fast, men alligevel ikke helt. Man svarede fra den danske

¹¹⁸ Noack: Det sydslesvigske grænsespørgsmål 1945-1947, bind 2, pp 321ff

¹¹⁹ do., pp 400ff

regerings side, at man ville afvente, om det *sindslagsskifte*, man havde set i den sydslesvigske befolkning, ville være ... *af varig karakter*. Og så blev det tilføjet, at såfremt der fremover skulle komme til en diskussion om en grænserevision, så skulle spørgsmålet rejses af den sydslesvigske befolkning selv.

Ved det første landdagsvalg den 20.april 1947, få måneder efter Oktober-noten, viste det sig, at der endnu var 55% af den hjemmehørende befolkning, dvs. uden de mange nye tyske flygtninge østfra, som støttede de danske kandidater i Sydslesvig. Var det tilstrækkeligt til et grænserevisionskrav?

Den senere statsminister Erik Eriksen fra Venstre havde allerede i sommeren 1945 været til et møde på Folkehjem i Aabenraa, hvor han som landbrugsminister i befrielsesregeringen havde udtalt, at grænsen lå fast. Og han begrundede det med, at man ikke ville skabe nye konflikter i forhold til det kommende Tyskland. Det var den samme tankegang, der havde ligget bag den radikale regerings politik i 1920. Erik Eriksen og mange andre med ham frygtede i 1945, at der skulle komme en ny Hitler i Tyskland, og i så fald ville det blive dyrt for Danmark, hvis man havde overspillet sine kort i 1945. Men der kom heldigvis ingen Hitler, til gengæld var der mange i Tyskland, der forstod, at Tyskland måtte betale en høj pris for, hvad de havde forårsaget med jødeforfølgelser og ødelæggelser under 2.Verdenskrig. Tyskland kom i høj grad også til at betale med tabet af de østlige dele af landet.

En større bid af Sydslesvig ville nok have været en katastrofe i 1920, men måske ikke i 1945. Men med Oktober-noten i 1946 blev grænsespørgsmålet afsluttet – og grænserevisionisten Knud Kristensen fra Venstre tabte det efterfølgende rigsdagsvalg i 1947.

Hans Haarder havde imidlertid ikke opgivet en grænserevision. Han troede fortsat, at det blot var et spørgsmål om tid, før det gik op for sydslesvigerne, at de i realiteten var danskere, at de havde en dansk rod. *Naar det danske og det tyske frit tager Livtag i dette gamle danske Land, saa vil ... det danske sejre, fordi det til syvende og sidst er det eneste, der kan forløse Hjerterne hos denne gamle danske Befolkning. Naar Sindene er vendt, rykker vi Grænsen mod syd*, skrev han. Som aktiv i Sydslesvigs Udvalg, støttede han den senere formand, prof. Lars Hansen Larsen, som sammen med A.P.Møller aktivt arbejdede for, at der skulle oprettes danske skoler i de sydlige dele af Sydslesvig for derigennem at vække den, efter deres mening, slumrende danskhed. Der blev derfor bygget en dansk skole i Rendsborg ved Ejderen, og bygget danske skoler både i Drage og Vestermølle i nærheden af Ejderen. Hverken Haarder, A.P.Møller oa. havde forståelse for, at tyskheden i Sydslesvig ikke var noget påtvungent. Og at mange fra Holsten og de øvrige tyske lande i tidens løb var indvandret til det slesvigske/sønderjyske område – på samme måde som Haarder og Aage Møller, der var indvandret til Nordslesvig efter 1920 for at fordanske området.

Men der var også grøde i danskernes forhold til det tyske mindretal i Nordslesvig efter 1945. Mange i det tyske mindretal var blevet reddet på strengen med arrestationerne i 1945. Hans Haarder omtalte dem som ... *vort eneste illoyale mindretal*, som han i realiteten mente var danskere. Begrebet hjemmetysker var oprindeligt et dansk skældsord fra 1848, som dengang blev anvendt af danskerne for at sige, at de såkaldte tyskere (i.e. slesvig-holstenere) havde en dansk rod, dvs. de hørte hjemme i det danske – akkurat som Hans Haarder mente. *Det tyske Mindretal*

bestaar næsten udelukkende af gamle danske Slægter, skrev han, ... der har Dansk som Modersmaal, fortsatte han, ... og som kun ved en ulykkelig historisk Udvikling, ved dansk Forsømmelse og Ligegyldighed og tysk Tryk er blevet tyske af sind. Og så fortsatte Haarder ... det er i virkeligheden en dyb Tragedie for dem selv.

Hverken Haarder eller mange andre havde forståelse for, at identiteter, følelser og forestillinger om nationalt tilhørsforhold, er noget man selv vælger og tilpasser ud fra de givne forhold. Ingen stiller spørgsmålstegn ved dronningen, som ikke har meget dansk blod i sig, om hun er dansker? I dag som tidligere kan man finde mange danskere, som har rødder i Frankrig, Tyskland, Rusland, Italien eller England eller andet steds fra, som igennem generationer har boet i Danmark og føler sig som danskere, fordi de selv har valgt, at de har en dansk identitet. Se blot på mange danskeres navne. Derfor kan man i dag sige, at begrebet hjemmetysker er noget positivt, fordi begrebet netop understreger, at det tyske mindretal hører hjemme i Nordslesvig.

Hans Haarder beskyldte det tyske mindretal for at have optrådt landsforræderisk den 9.april 1940. Og sandt var det, at mange fra det tyske mindretal stod og heilede de tyske besættelsestropper velkommen, da de opfattede dem som befriere. Nu skulle Nordslesvig endelig ... *heim ins Reich*, som det blev proklameret i en berygtet løbeseddel fra Folketingsvalget den 3.april 1939. Men Hans Haarder fastholdt samtidig, at opgøret med mindretallets adfærd, skulle være i overensstemmelse med dansk lov og ret. *Vi har Tillid til de danske Domstole ... at Retten vil ske fyldest*, skrev han og fortsatte, ... *Had og Hævn maa ikke blandes ind i opgøret*. Det sidste var ofte svært at hindre i dagligdagen, og helt galt gik det i Løgumkloster, hvor en tysksindet kvinde døde, da der blev skudt mod et lokale, hvor mindretallet havde forsamlet sig. En stor del af mændene fra mindretallet var arresterede, så kvinderne var ofte alene sammen børnene tilbage på gårdene, hvor de skulle sørge for det daglige arbejde.

Men der var en gruppe i det tyske mindretal, som ikke blev berørt af interneringerne. Det var den såkaldte Haderslev-kreds, som i november 1943 formulerede de såkaldte Haderslev-artikler. Hans Haarder havde efterlyst tysksindede i Nordslesvig, som ... *protesterede mod Nazistyrets Satanisme*. Haderslev-kredsen var et eksempel på Haarders efterlysning, men der var ikke mange i det totalt ensrettede og totalitære system i mindretallet. Haderslev-kredsen gav udtryk for, at de gik ind for en ... *demokratisk statsform* og erklærede, at man ville udvise den ... *absolutte loyalitet* overfor den danske stat, hvorefter man tilføjede, at det ... *skal være slut med gamle historiske dogmer*, som f.eks. at Slesvig og Holsten skulle være evig udelt sammen, en berømt sætning, som stammede fra Ribe-brevet i 1460 og var blevet underskrevet af den nye unge oldenborgske danske konge Christian I. Og så tilføjede man, at ... *den gamle grænsestrid skal ophøre en gang for alle*, hvorefter de kom med den vigtige begrundelse, at ... *den nuværende grænse er trukket retfærdigt!* Dermed skulle det tyske mindretals krav om en grænserevision slutte! Til slut bad de om, at mindretallet skulle have mulighed for fortsat at kunne pleje deres tyske kultur. Det blev denne Haderslev-erklæring, som med lidt besvær blev det nye tyske mindretals grundlag efter Besættelsen.¹²⁰ Og man kan tilføje, at det er blevet disse principper, som meget senere, i 1993, er

¹²⁰ Fårhuslejren, p528

blevet lagt til grund for EC-Europarådets Charter for mindretals rettigheder rundt omkring i Europa.

Hans Haarder ønskede dog, at der skulle ske nogle drastiske ændringer for det tyske mindretal, som han mente havde haft ... *større Frihed, end noget Mindretal i Historien*. Alle 91 tyske skoler var blevet lukket fra den ene dag til den anden i maj 1945, af dem havde ca. 60 været private skoler, de øvrige kommunale. Formelt blev de lukket med det såkaldte Ferie-cirkulære. Reelt havde den sønderjyske modstandsbevægelse taget affære. Haarder mente ikke, at det tyske mindretal længere skulle have ret til kommunalt betalte tyske skoler, men alene private skoler i overensstemmelse med den danske lovgivning for friskoler. Og det blev, som Haarder ønskede. Det tyske mindretal fik alene private skoler i efterkrigstiden.

Ferie-Cirkulæret fra den 25.juni 1945 begrundede lukningen af de tyske skoler med, at de danske myndigheder skulle gennemgå de tyske skolers bøger og materialer for at vurdere, om de var i overensstemmelse med dansk retsopfattelse. Indtil det var sket, skulle de tyske skoler holde ferie! Men det betød dog ikke, at børnene havde fri – så hvad gjorde man så? Der er undervisningspligt i Danmark, hvilket betød, at alle børnene fra de tyske skoler blev overført til de eksisterende danske skoler. Det krævede pli af både ledelse, lærere og kammerater. Og de fleste steder gik det da også godt. Det blev måske den bedste ufrivillige demokratiske dannelsesproces for det tyske mindretals ungdom. Nogle af de tyske elever blev danske studenter med dansk studenterhue i rød-hvide farver, ... *aber doch Christlich*, som en bedstemor til nogle tyske studenter udbrød, da hun så dem med den danske hue – i det mindste med et lille kors på forsiden! Der gik et helt år, inden de første tyske private skoler igen åbnede i Nordslesvig.

På Rønshoved Højskole var man kommet godt i gang med det første Sommerhold på *130 sommerpiger*, som Haarder formulerede det. I 1945 var det sommer i Danmark i enhver henseende. Og mon ikke mange unge under Besættelsen og da især efter Befrielsen var spændte på at komme på højskole i det omstridte sønderjyske område? På Vinterholdet i efteråret 1945 var der igen fuldt tegnet med 115 elever, som var startet den 4.november 1945 på *Grænsehjemmet*. Det var et af DUG-Det unge Grænseværns mange vandrerhjem langs med den dansk-tyske grænse, der var opført for at styrke det danske, da det var truet i 1930'erne.

På selve højskolen var der i november ikke plads til at drive højskole, da skolen efter ophøret af tyskernes beslaglæggelse på ny var blevet beslaglagt om sommeren, denne gang af Dansk Røde Kors. Med hjælp af fhv. minister Johs.Kjærbo llykkedes det endelig skolen at blive frigivet i slutningen af november, så man kunne flytte ind i sine egne lokaler den 11.december 1945. Først da var Rønshoved Højskole endelig befriet!

Kapitel 19: Grænselandsstævner – flagskibet

Da Hans Haarder blev forstander, fortsatte traditionen med korte historie-kurser, som han nu kaldte for Grænselandskurser. De første år efter Besættelsen handlede det selvfølgelig om Sydslesvig, ja, det havde det altid gjort, men tidligere havde den ældre historie og myterne været det centrale, nu blev det den aktuelle situation omkring det såkaldte Sydslesvig-røre, om grænsen

skulle flyttes. Kurserne lå altid i den første uge af august. Rønshoved Højskole med tilføjelsen Højskolen ved Flensborg fjord levede således fra starten op til sit navn.

Hans Haarder mente, at eftertiden ville fælde en hård dom over de danskere, som var med til at hindre Sydslesvigs forening med Danmark. *Det er sørgeligt*, skrev han, ... *og det giver vort slægtled et ansvar, som vi kan få svært ved at bære for historiens domstol*, sluttede han. Og det mente han endnu i 1960'erne, da interessen var kraftigt dalet i Danmark.

I 1945 var Sydslesvig sammen med Holsten blevet en fællesstyret del af den britiske besættelseszone. I 1946 udpegede den britiske militærregering en foreløbig fælles slesvig-holstensk Landdag i den tidligere prøjsiske provins fra 1867. Tyskland skulle på fode igen, Den Kolde Krig var så småt i gang, og allerede den 23. august 1946 ophøjede briterne det besatte Slesvig-Holsten til et Land, dvs. en delstat i et kommende fælles, men decentraliseret Tyskland. Til den nye delstat skulle der derfor vælges en Landdag, et delstats-parlament.

Det første frie landdagsvalg til den nye delstat Slesvig-Holsten fandt sted den 20. april 1947, hvor det danske mindretal endnu ikke fik lov til at stille op med deres egen partiliste. De kunne alene stille op som enkeltpersoner, havde de britiske myndigheder besluttet. Alligevel viste valget, at de danske kandidater fik o. 99.500 stemmer, hvilket var en tredjedel af de afgivne stemmer i Sydslesvig. Men imens var der kommet flere hundrede tusinde tyske flygtninge østfra – med en helt anden tysk kultur. Og de ændrede med ét den nationale stilling i Sydslesvig totalt.

Mange sydslesvigere, som havde danske rødder, men var blevet fortyskede, mente at de tilkommende flygtninge var en helt anden slags tyskere, og reagerede ved at gå over i de danske foreninger. Der var i det hele taget mange forhold, som gjorde sig gældende i det store nationale skred, der fandt sted i Sydslesvig i 1945. Mange arbejdere med dansk sindelag havde i 1920 stemt tysk i forvisningen om, at den nye Weimar-republik, som var styret af de tyske socialdemokrater, ville sikre socialt retfærdige ordninger ud fra retsprincipper, i modsætning til kongeriget Danmark, hvor den beskedne socialhjælp var en slags almisse, afhængig af kommunens nåde. Det skulle kunne betale sig at arbejde! Disse dansksindede arbejdere havde til gengæld oplevet, at Weimarrepublikken endte i kaos og økonomisk nød. De skulle alligevel i 1920 have stemt dansk, mente mange, og så troede de, at de fik muligheden igen i 1945.

Det var et konstant ønske fra den danske regering, fra den danske befolkning og fra de danske organisationer i Sydslesvig, at alle de tyske flygtninge østfra skulle sendes til andre dele af det nye Vesttyskland, som officielt blev oprettet den 7. maj 1949. Ud af Sydslesvig skulle de i hvert fald. Det samme mente Agnete og Hans Haarder på Rønshoved Højskole. Gang på gang tordnede de mod de mange tyske flygtninge, som efter deres mening ikke hørte til i Sydslesvig, der var ... *gammel dansk Folkegrund*. Allerede i 1945 appellerede Haarder til, at Danmark ville hjælpe med ... *at dæmme op for og isolere de østpreussiske Flygtninge, der oversvømmer Landsdelen*, hvorefter han så tilføjede, så enhver national dansk kunne forstå det: *Igen truer Venderne ved vor Grænse som i Magnus den Godes dage!* Det blev en gentagen kritik og et ofte gentaget krav fra Haarder og mange andre, at en forudsætning for at Sydslesvig kunne foretage et retfærdigt valg var, at de ca. 300.000 tyske flygtninge og fordrevne fra de østlige dele af det tidligere Tyskland skulle væk. Endnu i 1950 kunne Sydslesvigsk Udvalg, som Haarder var aktivt medlem af, indsamle ca. 800.000

underskrifter i Danmark med krav om en adskillelse af Holsten fra Sydslesvig, og støtte til det danske arbejde i Sydslesvig for ad åre at få en ny folkeafstemning.

På længere sigt har det da også vist sig, at de mange flygtninge fuldstændig ændrede den folkelige og nationale sammensætning af befolkningen i Sydslesvig. Provinsen Slesvig-Holsten havde i 1939 1.6 millioner indbyggere, som pga. de mange flygtninge i 1947 var vokset til 2.7 millioner. Mange af de tilkomne er dog blevet en del af det moderne danske mindretal, så det vil i dag være svært at definere mindretallet ud fra dansk sprog, historie og *folkegrund*, som Haarder yndede at gøre. Men mon ikke det var af disse grunde, at så mange i Danmark lige efter Besættelsen ønskede en folkeafstemning uden flygtningenes deltagelse?

På det første store Grænselandsstævne på Rønshoved i 1946 var det præcis, hvad Hans Haarder krævede. En af oplægsholderne var landstingsmand Hans Jepsen Christensen fra Visby, en tidligere tilhænger af Jens Jessen og mangeårig formand for Sønderjysk Skoleforening, den forening som i 1920 afløste den oprindelige Nordslesvigske Skoleforening fra 1892. Jepsen Christensen brugte som sit motto: *Det har slet ingen hast for den, som tror*, en berømt sætning fra afslutningen af Ottosens sønderjyske slagsang fra 1890, *Det haver så ny'ligen regnet*. Jepsen Christensen og Hans Haarder var begge klare over, at en folkeafstemning i Sydslesvig måske endnu ikke var moden til at give et dansk flertal. Jorden skulle derfor først gødes i Sydslesvig – men også i Danmark, hvor ... *dansk Politik så tit ... har fejlet. Det maa ikke ske denne gang*, skrev Haarder.

Til det første store Grænselandsstævne i begyndelsen af august 1946 var der over 120 deltagere i hele ugen. Haarder havde mobiliseret mere end ti oplægsholdere til det righoldige program. I stort set alle de mange oplæg gik det igen, at flygtningene skulle ud af Sydslesvig, at der i en overgangsperiode skulle indføres danske institutioner i form af skoler og børnehaver, hvorefter der ad åre skulle finde en ny folkeafstemning sted, men det skulle ... *ske i fuld frihed*, som Haarder gang på gang fastholdt. Mange var dog også bekymrede for, om den danske vækkelse var af varig karakter. Og hvad skyldtes den nydanske bevægelse? Var det ægte danskhed eller var det konjunkturerne, det ødelagte Tyskland, der spillede ind? Skyldtes det de mange danske pakker nordfra med fødevarer, at mange var blevet flæskedanskere – tyskerne brugte udtrykket *Speckdänen*, ligesom de havde brugt samme udtryk efter 1. Verdenskrig. Man kunne også forestille sig, at mange arbejdere i 1920 i højere grad havde stemt med maven end med hjertet, dvs. de havde stemt tysk – nu kunne de vælge begge dele, både de økonomiske fordele og følge sindelaget.

Kun én af foredragsholderne meldte klart ud, ... *at al Tale om Sydslesvigs kulturelle Frihed og Selvbestemmelsesret er illusorisk*. Det var Aage Møller's søn Flemming Møller, som utvetydigt gik ind for, ... *at Danmark maa sætte alt ind paa at overtage Sydslesvig helt og fuldt med det samme!* Folkeafstemninger som udtryk for borgernes legitimering af en grænse gennem et valg var ikke noget for ham, der var præst i Sydslesvig.

Allerede året efter, i 1947 og de følgende år, var der ikke længere så stor en interesse for Grænselandsstævnet. Der var lidt færre deltagere i 1947, færre indlæg og debatterne var ikke altid så fokuseret på det aktuelle Sydslesvigs-røre. Oktober-noten fra 1946 havde gjort sin virkning, og udsigten til et regeringsskifte i 1947 ligeså. Desuden var der stadig flygtningene i Sydslesvig.

Jefsen Christensen deltog hver år i Grænselandsstævnet, efterhånden alene med sine erindringer, og i 1947 mente han, at man hverken skulle have et folketingsvalg om Sydslesvig eller en folkeafstemning i Sydslesvig. Det var ikke nødvendigt, da tiden var ... *inde til at gaa ud over Oktobernoten* fra 1946. Han mente også, at de fire gamle partier i Folketinget burde kunne blive enige om, at flygtningene skulle ... *ud af Sydslesvig*, og at der skulle etableres en ... *administrativ Adskillelse mellem Sydslesvig og Holsten*, hvorefter der så kunne finde en folkeafstemning sted i landsdelen om 25 år! Det var således ganske klart, at han byggede sin politik på ønsker og illusioner og ikke på en saglig og nøgtern analyse af de virkelige forhold. Men Haarder støttede ham.

I Grænselandsstævnet i 1947 medvirkede også den ledende bibliotekar for De sønderjyske Landsdele, Jakob Petersen fra Aabenraa. Han var dengang samtidig formand for Sprogforeningen, men tog det på det tidspunkt upopulære standpunkt, at han støttede den danske regerings politik, at *Grænsen ligger fast*. Han kaldte derfor også sig selv som en *Ikke-troende*! Men han havde det korrekte syn på folkeafstemninger, at de altid var udtryk for øjeblikkelige holdninger, som kunne ændre sig mange gange. Det gjaldt også for folkeafstemningen i 1920, og noget lignende havde Claus Eskildsen flere gange givet udtryk for.

Året efter i 1948 var der ca. 80 deltagere til stævnet, hvor Jefsen Christensen som sædvanlig var med, og gav en ... *god og saglig Orientering*, konstaterede Haarder. Bertel Dahlgaard fra Det radikale Venstre var også inviteret, og Haarder konstaterede blot, at han ... *diskuterede med os, så det var en Lyst*. Men enig med Haarder har han garanteret ikke været.

Ved Grænselandsstævnet i 1949, hvor der blot var 60 deltagere, medvirkede igen den tidligere statsminister Knud Kristensen. Han gennemgik Sønderjyllands lange historie og konkluderede, at det efter Besættelsen var de spildte muligheds politik, ligesom efter Store Nordiske Krig, hvor Danmark havde fået fjernet gottorperne. Den danske konge havde dengang i 1720 ikke benyttet sig af mulighederne for at indlemme Sønderjylland i Danmark. Nu sammenlignede Knud Kristensen Gottorperne med Tyskland efter Besættelsen.

Den lille Gottorpske fyrstestat var blevet oprettet umiddelbart efter Reformationen, da den danske konge Christian III i 1544 bl.a. delte noget af Sønderjylland med sin lillebror Adolf. Gottorperne havde flere gange allieret sig med Sverige, hvorved de danske konger havde følt, at de var omringet af fjender. Gottorperne blev omtalt som ... *en slange ved den danske konges bryst*. Men efter Store Nordiske Krig var de væk; de var blevet fordrevet i 1713.

Knud Kristensen var flere gange på Rønshoved. Han havde bl.a. været til et sommermøde den 10. juli 1947, få måneder før han blev væltet i Folketinget af en mistillidsafstemning, på grund af sin Sydslesvig-politik. Det skulle blive det møde på Rønshoved, hvor der kom flest tilhørere nogensinde, ca. 1000 deltog, skrev Haarder. I den danske kritik af Knud Kristensen var han bl.a. blevet kritiseret for sin *Rønshoved-Tale*, som Haarder ikke mente på den ... *mindste Maade* (havde været) *udfordrende*. Haarder gav derfor udtryk for, at han havde en følelse af, at Knud Kristensens ... *Modstandere end ikke i dette alvorlige Spørgsmaal lod sig lede udelukkende af saglige Grunde*. Og sådan er det jo ofte, at man mener, at modstanderen har forkerte motiver. Derfor har de fleste mennesker tilbøjelighed til at støtte dem, man i forvejen er enige med. Ligesom Haarder.

Der var således også andre møder, hvor det aktuelle sydslesvigske spørgsmål gjorde sig gældende. Ud over de egentlige Grænselandsstævner arrangerede højskolen ligeledes en lang række andre sammenkomster, f.eks. efterårsmødet i 1947 med bl.a. deltagelse af Arne Sørensen, den tidligere genrejser-repræsentant for det såkaldte tredje standpunkt, tidligere medlem af Frihedsrådet og tidligere kirkeminister som repræsentant for Dansk Samling. Han havde flere gange tidligere besøgt højskolen.

Desuden deltog Claus Eskildsen fra Tønder flere gange. Han havde udgivet den berømte *Ole Bole ABC* og i 1936 den kendte *Dansk Grænselære*, hvor han forsøgte at påvise, at dansk byggeskik, danske redskaber m.m. vidnede om, at dansk kultur altid var gået ned til Danevirke. Det var et angreb på hjemmetyske teorier om, at hele Slesvig/Sønderjylland skulle have været tysk *Kulturboden*, tysk kulturområde, som det bl.a. var kommet til udtryk i Herbert Jankuhn's udgravninger i Hedeby – som på tysk altid omtales som Haithabu. Eskildsen og Arne Sørensen havde begge efter Besættelsen givet udtryk for, at de ønskede en grænserevision.

Imens udviklede Den Kolde Krig sig for alvor med Berlin-blokaden fra den 24.juni 1948, som de facto delte Berlin mellem øst og vest. Det slesvigske spørgsmål blev derfor af underordnet betydning, og fandt sin foreløbige løsning ved en 2 + 2 rundbordskonference i London med deltagelse af rigsdanske politikere, sydslesvigske danske mindretalsrepræsentanter og slesvig-holstenske regeringsmedlemmer. Briterne gjorde det da klart, at staten Danmarks sikkerhed var vigtigere end hensynet til en folkeafstemning i Sydslesvig. Til gengæld måtte den nyoprettede delstat i Slesvig-Holsten indrømme det danske mindretal visse rettigheder.¹²¹

Berlin-blokaden sluttede først den 12.maj 1949, og kort tid efter blev Forbundsrepublikken Vesttyskland oprettet den 23.maj 1949. Da var Danmark tilsvarende blevet sikkerhedspolitisk sikret som medlem af NATO umiddelbart inden. Det skete den 4.april 1949, hvor Danmark dermed forlod den 130 år gamle neutralitetspolitik på baggrund af oplevelserne i 1864 og Tysklands besættelse af Danmark den 9.april 1940. Danmark fik i 1948 desuden tilsagn om Marshall-hjælp, hvis Danmark tilsluttede sig den nye vestlige organisation OEEC, som skulle fremme internationalt økonomisk samarbejde. Organisationen hedder i dag OECD. Danmarks sikkerhedspolitik og Danmarks økonomiske integration i den globaliserede vestlige verden var dermed med til at trække interessen væk fra de regionale problemer omkring Sydslesvig.

Aftalerne på rundbords-konferencen i London den 18.-22.oktober 1948 mellem den danske regering og den britiske regering endte med at lægge pres på regeringen i Slesvig-Holsten for at indrømme det danske mindretal en række demokratiske rettigheder, som f.eks. retten til at oprette danske skoler, og at tilhørsforholdet til det danske mindretal ikke måtte medføre nogen form for diskrimination, at det danske mindretal frit skulle kunne bruge det danske sprog m.m. Presset fra London medførte derfor, at den slesvig-holstenske Landdag allerede året efter vedtog den såkaldte Kiel-erklæring den 26.september 1949. Denne erklæring viste sig dog snart i praksis ikke at være noget værd, men da var skaden sket. Den danske regering kunne herefter alene protestere, dvs. de danske sydslesvigere var i realiteten overladt til sig selv som det første offer for

¹²¹ Noack: Det danske mindretal i Sydslesvig, bind 1

den totale omlægning af Danmarks sikkerhedspolitik ved starten af Den Kolde Krig i de første efterkrigsår.

Kapitel 20: Fårhus-syndromet

Imens var retsopgøret med det tyske mindretal i fuld gang i Danmark. Det skete på baggrund af et af Folketinget hurtigt vedtaget tillæg til straffeloven den 1. juni 1945. Selv om straffelovstillægget var forberedt af Frihedsrådet inden Befrielsen, så vidnede hastigheden af gennemførelsen af tillægget om den hadske stemning i Danmark efter Besættelsen. Tillægget til straffeloven var med tilbagevirkende kraft på samme måde, som ved Nürnberg-domstolen. Det vidnede om, at ingen havde kunnet forestille sig, hvor forbryderisk et regime, det såkaldte Tredje Rige havde været.

Haarder støttede et retsopgør, men var mere optaget af Sydslesvig end af forholdene for det tyske mindretal i Nordslesvig. For Haarder var det blot vigtigt, at retsopgøret skete ud fra almindelige retsstatsprincipper. Han var stærk modstander af, at mindretallet igen skulle have tyske kommunale skoler. De skulle fremover alene være private, mente han, dvs. med samme tilskudsrettigheder, som de øvrige danske private skoler. Og det blev resultatet.

I Danmark blev ca. 40.000 mennesker internerede i de glade maj-dage i 1945 og tiden der fulgte. Og af dem blev næsten 30.000 stillet for en dommer og anklaget for forskellige overtrædelser af dansk lov. Af de anklagede blev næsten 13.000 mennesker dømt for forskellige former for landsforræderisk virksomhed. Og af de dømte kom næsten 3.000 fra det tyske mindretal, helt præcist var det i alt 2.958. Mindretallet var derfor forholdsvist kraftigt overrepræsenteret blandt de anklagede og de dømte.

De dømte blev indsat i Frøslev-lejren, som snart blev omdøbt til Fårhuslejren, som var navnet på en landsby, der lå i nærheden af landsbyen Frøslev. Det var modstandsbevægelsen, som forlangte at Frøslev, som symboliserede de danske frihedskæmpers kamp mod det tysk-nazistiske tyranni, kampen for friheden, at det navn ikke skulle tilsmudses af landsforrædere, som havde støttet undertrykkerne. Fårhus fik – og har – derfor en meget negativ klang i de fleste sønderjyders øren. For de danske sønderjyder som et symptom på landsforræderi, og for mange i det tyske mindretal som synonymt med en ofte uretfærdig indespærring.

En af de dømte var mindretallets leder Jens Møller, som i 1938 blev leder af den helt igennem nazistiske og ensrettede organisation DNSAP-N, dvs. det tyske mindretals nazistiske parti for Nordslesvig (N). Jens Møller var blevet arresteret allerede den 6. maj 1945, men da han levede i en retsstat, hvor der skal samles bevismateriale, var anklageskriftet først færdigt den 20. september 1947. Selv om han havde optrådt dybt landsforræderisk og krævet revision af 1920-grænsen, blev han ikke anklaget for højforræderi, da han ikke havde handlet med vold. Og man tog hensyn til hans tilhørsforhold til det tyske mindretal. Han blev i 1948 dømt til 15 års fængsel, men kort tid efter blev dommen nedjusteret til 12 års fængsel, som udtryk for at den hadske stemning var blevet afløst af en form for afmatning få år efter Besættelsen.¹²² Kommunisterne, som havde

¹²² Straffelejren, p103, p500

været det afgørende led i den danske modstandsbevægelse, og som havde krævet strenge straffe, tabte indflydelse, da partiet blev halveret ved Sydslesvig-valget i 1947. Allerede i 1950 blev Jens Møller løsladt på betingelse af, at han ikke opførte sig *utilbørligt*, som der stod i hans løsladelsespapirer. Han fik også lov til at genoptage sin virksomhed som dyrlæge i Gråsten, men han kunne ikke få opgaver af de danske myndigheder, f.eks. som statens kontrolmyndighed ved slagteriet. Til gengæld blev han smidt ud af Den danske Dyrlægeforenings sønderjyske afdeling – og kunne derfor tilbyde sine kunder en række ydelser som dyrlæge under de gældende tariffer! Så han led ingen nød, han fik masser af arbejde, men døde kort tid efter i en bilulykke i 1951.

I det tyske mindretal kom man derfor snart til at tale om Fårhus-syndromet, Fårhus-mentaliteten, Fårhus-solidaritet m.m., som en slags kollektiv opfattelse af en offerrolle. Store dele af mindretallet, med ledelsen i spidsen, havde identificeret sig med den nazistiske tyske stat, som en slags national forpligtelse. Det er nationalismens bagside, der her blev dokumenteret, at man identificerede sig med en stat i stedet for alene med nationen, og man gjorde det uden at tænke over, hvad det var for en stat. Det står ikke skrevet i Bibelen eller andre steder med autoritet, at man altid skal støtte sit land, sin stat, uanset om det tager fejl eller ej. Men det står mejslet i nationalistiske forskruede hjerner. Mange i mindretallet mente, at de var dobbelte ofre. Man hævdede for det første, at man var offer for at være blevet forført af et forbryderisk system, som om man ikke selv skulle tænke sig om? Og man hævdede for det andet, at man var offer for danske love med tilbagevirkende kraft, fordi man mente, at danskerne i 1945 ikke ville anerkende det tyske mindretals selvfølgelige kollektive identifikation med moderlandet Tyskland. Og dertil kom, at mange mente, at indespærringen havde været voldelig og ydmygende. Men det er blevet kraftigt tilbagevist af Henrik Skov Kristensen i den første halvdel af hans doktordisputats fra 2011.¹²³ Indespærringen hindrede til gengæld de lange knives nat i Nordslesvig, men på den anden side skabte den en kollektiv samhørighedsfølelse, som måske var medvirkende til, at der overhovedet var et tysk mindretal i slutningen af 1940'erne – og i hele efterkrigstiden?

Sabine Lorek, en efterkommer af Hans Schmidt fra Oksbøl på Als, der var et fremtrædende medlem af det tyske mindretal, og som havde siddet i Folketinget for Slesvigsk Parti indtil 1964, hun skrev i 1998 en tysk disputats om det danske retsopgør i forhold til det tyske mindretal og konkluderede, at det ... *forløb forholdsvis human*. Der blev ... *anvendt retsstatslige principper og retslige undersøgelser ... som stort set førte til ganske moderate domme*. Sabine Lorek tilføjer, at ... *Retsopgøret var ... i sidste ende en stabiliserende faktor for det fremtidige samliv mellem den danske flertalsbefolkning og det tyske mindretal*.¹²⁴

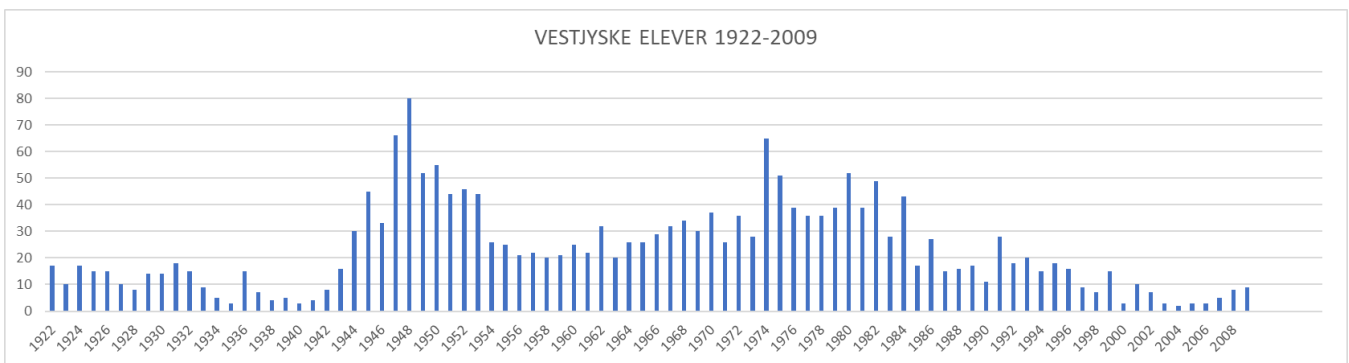
Mens de fleste af de voksne mænd sad i Fårhus-lejren, skulle kvinderne og de få tilbageblevne ældre mænd forsøge at sikre det tyske mindretals fremtid. Det skete med vedtagelsen af den såkaldte Loyalitetserklæring fra den 22. november 1945. Den var inspireret af den berømte loyalitetserklæring fra 1943, som under Besættelsen – hvor det ikke var ufarligt for de berørte deltagere at give udtryk for den slags holdninger – var blevet vedtaget af en lille kreds i Haderslev, som ikke var nazister, bl.a. faderen til den senere formand for BdN, Det tyske mindretals

¹²³ Henrik Skov Kristensen: Straffelejren

¹²⁴ Sabine Lorek: Rechtsabrechnung – Retsopgøret

Organisation, Hans Heinrich Hansen. Det havde derfor også været svært at få erklæringen vedtaget i 1945, hvor der stadig var mange, der mente, at denne kreds ikke havde været loyale over for det kæmpende Tyskland. Men det lykkedes, og i 1945 gentog man, at man ville være loyale overfor den danske stat, at man anerkendte grænsen fra 1920, og at man gik ind for et demokratisk system. Men derefter lagde man i højere grad vægt på at sikre mindretallets ret til at fungere som et tysk mindretal. Det er denne loyalitetserklæring, som stadig gælder for det tyske mindretal i dag. Men denne erklæring havde i første omgang ikke Haarders interesse.

Når Rønshoved Højskole endelig kunne holde ferie, dvs. når der ingen elever var på skolen, så var der mange steder, hvor der skulle males og repareres. Men i ferietiden tog Hans Haarder som regel på foredragsrejse – han skulle ikke male eller gøre rent. Det blev derfor Agnete Haarder, som stod tilbage med ansvaret for reparationerne og højskolens vedligeholdelse. Hans Haarder fortæller selv flere gange, hvordan han tog på turné i hele Danmark, men specielt til Vestjylland, hvor han selv oprindelig stammede fra og var vokset op. Han havde derfor mange gode forbindelser på disse kanter. En sådan foredragsturné kunne ofte bestå af op til 30 foredrag og møder, hvor han som regel også traf på tidligere elever. Der var blevet oprettet en række af såkaldte *Rønshoved-kredse*, dvs. lokale foreninger af tidligere elever fra højskolen – og nogle eksisterer endnu. Disse Rønshoved-kredse havde en stor betydning for fortællingen om den store oplevelse, det havde været at være elev på Rønshoved Højskole. Denne mund-til-mund-metode var måske den vigtigste faktor i skolens evige jagt på nye elever. Den var og er måske den afgørende kommunikationsfaktor, som indeholder den bedst virkende form for human capital.

Elever fra Vestjylland 1922-2009, hvor Haarder-tiden dominerer:

Det tyske mindretals skoler var, som tidligere nævnt, blevet lukket af modstandsbevægelsen fra den ene dag til den anden i sommeren 1945 og efterfulgt af det berømte Ferie-Cirkulære fra den 25.juni 1945. Alle mindretallets undervisningspligtige elever blev overført til de danske kommunale skoler og gymnasier. Først fra 1946 begyndte mindretallets egne skoler efterhånden at genopstå, men nu som private skoler, som Hans Haarder havde ønsket det. Fra ca. 90 tyske skoler i 1945 blev antallet reduceret til ca. 30 små tyske skoler i Nordslesvig. I dag er der ca. 15 større tyske skoler, som udtryk for, at det nationale tilhørsforhold ikke uden videre lader sig ændre

som strå, der bøjer sig for vinden. Det havde Haarder o.a. troet ville ske, at det tyske mindretal ville opgive at være tysk-sindet mindretal. Haarder har flere gange givet udtryk for, at det tyske mindretal ville finde ud af, at de efter hans mening havde danske rødder. Det var i den betydning, at man oprindeligt fra dansk side havde brugt begrebet *hjemmetysker*, dvs. i negativ forstand for at understrege, at tyskerne havde hjemme her i Sønderjylland på dansk folkegrund, men de var af dansk rod og derfor i realiteten danskere. Det er baggrunden for, at det tyske mindretal i dag hellere bruger begrebet *Volksgruppe* om sig selv som tysk mindretal, selv om begrebet *hjemmetysker* i dag kan opfattes som et positivt begreb, der understreger det moderne i, at valget af identitet er frit og samtidig demonstrerer, at også det tyske mindretal har sine rødder hjemme i Nordslesvig.

Men også H.P.Hanssen tog fejl, da han i 1918 mente, at det tyske mindretal snart ville blive opslugt af det danske samfund. H.P.Hanssen forestillede sig, at det ville være de liberale danske ordninger omkring tilskud til skoler, børnehaver, biblioteker m.m. som ville få medlemmer af det tyske mindretal til at opgive deres modvilje mod det danske samfund i den bedste grundtvigske friheds forstand. Derimod var Haarders modvilje mere national-romantisk betonet, bundet til det han i en mere problematisk grundtvigsk forstand kaldte for *Folkegrunden*.

Efterhånden som spændingerne aftog i det dansk-tyske grænseland, fik de traditionsrige grænselandsstævner i den første uge af august en mere afslappende karakter, dvs. de blev mere historiske og mindre aktuelle. Det tyske mindretal havde i 1945 opgivet sit grænserevisionskrav, den danske regering fastholdt, at grænsen fra 1920 ikke blev ændret, og de britiske myndigheder i Tyskland ønskede ligeså, at grænsen lå fast, da de var mere optaget af, at den nye Forbundsrepublik Vesttyskland blev medlem af NATO under Den Kolde Krig. Og endelig havde den slesvig-holstenske regering givet nogle indrømmelser til det danske mindretal i form af Kiel-erklæringen fra 1949.

Kun i det danske mindretal i Sydslesvig var mange stadig ikke tilfredse med deres situation og drømte fortsat om en mulighed for at blive forenet med Danmark. Og det synspunkt blev støttet af Hans Haarder, selv om det nye Folketing den 29.juni 1949 igen fastslog, at grænsen lå fast, og denne gang uden tilføjelse om sydslesvigernes mulighed for en folkeafstemning. Heller ikke i 1950, da Danmark havde fået en regering under ledelse af Erik Eriksen fra Venstre sammen med Det konservative Folkeparti, blev der ændret på den danske sydslesvigpolitik. En delegation fra Sydslesvig, som med stort besvær fik foretræde for den danske borgerlige regering i 1951, blev klart belært om, at man alene kunne forvente dansk økonomisk og kulturel støtte. Støtten til en evt. folkeafstemning var helt væk. Genforeningshåbet fortonede sig i mørket – *historiens dom* var faldet, som Haarder havde frygtet!

Men også i Danmark var der fortsat mange, som ikke ville slippe drømmen om, at Sydslesvig igen blev dansk, da *Sydslesvigsk Udvalg*, som Haarder fortsat var medlem af, endnu i 1950 kunne aflevere omkring 800.000 underskrifter til den danske statsminister med ønsket om at sikre ... *støtte til de dansksindede sydslesvigeres naturlige selvbestemmelsesret*.

Der var dog en gruppe unge sydslesvigske studerende i Danmark, som havde forstået, at klokken var slået. Løbet var kørt. De gav udtryk for deres synspunkter i et nyt tidsskrift *Front og Bro*. Alene

titlen angav, at nu gjaldt det i højere grad om at styrke de danske kulturelle bånd mellem sydslesvigerne og Danmark for at stå samlet overfor den tyske kultur, som man til gengæld skulle til at samarbejde med.

Men sydslesvigernes situation blev derimod stadig forringet af de efterfølgende borgerlige slesvig-holstenske regeringer, som bestemt ikke følte sig bundet af ånden i Kiel-erklæringen fra 1949. De tyske myndigheder forsøgte herefter at hindre oprettelsen af danske skoler i Sydslesvig ved bl.a. at reducere tilskuddene kraftigt – man mistede retten til kommunale skoler, dansksindede embedsmænd blev afskediget, en dansk lærer Karl Otto Meyer mistede retten til at fungere som lærer, fordi han havde udtalt sig kritisk om den tyske genoprustning o.m.m. – man ville af med de mange såkaldte *Speckdänen*, som der blev sagt. Men da den slesvig-holstenske Landdag i 1951 besluttede at forhøje spærreklausulen til landdagsvalg fra 5% til 7½%, for dermed at udelukke det danske mindretals parti SSW fra repræsentation i Landdagen, da var bægeret fyldt. Der blev derfor klaget til den tyske forfatningsdomstol i Karlsruhe. Den erklærede året efter, at forhøjelsen af spærregrensen ikke var tilladt. Tyskland var trods alt ved at udvikle sig til en retsstat.

Spændingen i grænselandet var således højeksplosiv på begge sider af grænsen, så der var ingen, der dengang talte om det dansk-tyske grænseland som model! Og slet ikke en model til eksport.

Kapitel 21: Hverdag igen i 1950'erne

Rønshoved Højskoles tætte relationer til Sydslesvig kom gang på gang til udtryk ved besøg i Sydslesvig eller omvendt ved besøg fra Sydslesvig. En fast deltager og foredragsholder ved Grænselandsstævnerne var Tage Jessen. Han sad i det kontaktudvalg, som med Kiel-erklæringen i 1949 blev oprettet som en slags plaster på såret for, at drømmen om en folkeafstemning var fortonet. Tage Jessen havde derfor fingeren på pulsen, omkring det danske mindretals forhold til de slesvig-holstenske myndigheder. Og det var ikke lutter lagkage. Tage Jessen var samtidig chefredaktør på Flensborg Avis, søn af den navnkundige og principfaste Jens Jessen, som i sin tid havde haft en mere stejl holdning overfor prøjserne og tyskerne end efterfølgeren i den Tyske Rigsdag i Berlin, H.P.Hanssen.

Men grænselandsstævnerne havde toppet, da Sydslesvig-sagen var ved at forsvinde fra den aktuelle dagsorden. Den kolde Krig var i gang, og den begyndte i højere grad at interessere borgerne i Danmark og eleverne på Rønshoved. Desuden var der blevet oprettet en dansk højskole syd for grænsen med den tidligere Rønshoved-lærer Jørgen Jessen som forstander.

Jaruplund Højskole blev oprettet den 1. september 1950. Det var den første og hidtil eneste danske højskole i Sydslesvig, som samtidig også kom til at virke som en slags forsamlingshus. Ved 1. Verdenskrigs udbrud i 1914 var der i alt bygget og planlagt ca. 50 forsamlingshuse i Sønderjylland. Men de lå alle i Nordslesvig og illustrerede dermed, at der var en meget begrænset danskhed i det, der efter 1920 blev kaldt for Sydslesvig. Det var det, Sydslesvigsk Udvalg ville ændre på, ligesom Rønshoved Højskole.

Med Jaruplund blev der mere stille på Rønshoved omkring Sydslesvig-sagen, da skolen blev optaget af andre ting. På grænselandsstævnet i 1950 blev der f.eks. talt om Korea-krigen, som et

symptom på den nye Kolde Krig. Korea var blevet erobret af Japan allerede i 1910, men blev efter 2. Verdenskrig delt i et kommunistisk Nord-Korea og et kapitalistisk og vestligt orienteret Syd-Korea. Nord-Korea var blevet befriet af Sovjetunionen, hvorimod den sydlige del af Korea var blevet befriet fra japanerne af USA. Da Nord-Korea i 1950 angreb Syd-Korea for at forene de to lande til et samlet Korea, var den første borgerkrig mellem Øst og Vest under Den kolde Krig en kendsgerning. Krigen sluttede i 1953 med en våbenstilstand, som stadig eksisterer. Den konflikt var man optaget af på Rønshoved Højskole.

Flemming B. Muus var flere gange gæst på højskolen i 1952. I første omgang ved årsdagen for Befrielsen, i anden omgang til Grænselandsstævnet i august. Han havde været en fremtrædende modstandsmand under Besættelsen, var blevet nedkastet over Danmark et par gange og blevet SOE's første leder i Danmark inden denne funktion overgik til Ole Lippmann, bl.a. på grund af svindel og uregelmæssigheder fra Flemming B. Muus. Han blev efter Besættelsen idømt to års fængsel for disse forhold, men blev benådet efter et halvt år, mod at forlade Danmark, hvorefter han bosatte sig i apartheid-staten Sydafrika. SOE (Special Operations Executive) var den engelske organisation for modstandsarbejde i de tysk-besatte områder under 2. Verdenskrig.

En anden af højskolens mange gæster i 1952 var formanden for De danske Ungdomsforeninger Jens Marinus Jensen, der skulle fortælle om Fridtjof Nansen. Jens Marinus Jensen var en af de utallige danske, der i august 1945 kom frem til den konklusion, at i realiteten havde alle de danskere, ... *der i tale, samtale og handling stod besættelsesmagten imod*, været med i den danske modstandsbevægelse. Det var et bekvemt synspunkt at lufte i august 1945, men i december 1952 skulle talen på Rønshoved handle om den norske polarforsker, som var blevet Folkeforbundets første flygtningehøjkommissær efter 1. Verdenskrig, hvad der viser, at Haarder var optaget af menneskerettigheder og internationale forhold.

Det var Nansen, som havde taget initiativ til fredskonferencen i Lausanne i 1923, efter en fire år lang krig mellem det angribende Grækenland og det forsvarende Osmannerrige, der blev til Tyrkiet under Mustafa Kemal. Det var også Nansen, som organiserede den berømte/berygtede befolkningsudveksling, der førte til, at efterkommerne af den antikke græske kultur i Lilleasien blev flyttet til det græske fastland, og de fleste muslimske tyrkere i Grækenland blev flyttet til det vestlige Lilleasien i Tyrkiet. Med eller mod deres vilje, blev næsten 2 mio. mennesker flyttet. De mange statsløse flygtninge, også efter den russiske revolution, fik tildelt de såkaldte Nansen-pas, i alt næsten ½ mio. mennesker.

Højskolen – og det vil først og fremmest sige forstander Hans Haarder – var også optaget af diskussionen om den nye Grundlov, som var blevet aktualiseret, da partiet Venstre under Erik Eriksen igen kom til magten i 1950. Kong Frederik IX havde tre døtre, men ingen sønner, hvad der gav anledning til en diskussion om tronfølgen, der endte med Tronfølgeordenen i 1953, som sikrede kvindelig arvefølge i Danmark. Men derved blev der også taget hul på debatten om selve Grundloven fra 1849 med de seneste ændringer i 1915, hvor tyende og kvinder fik stemmeret, og med de få ændringer i 1920, som sikrede Nordslesvigs genforening med Danmark.

Der havde i 1939 været en folkeafstemning om en ny Grundlov, som ville medføre afskaffelse af det konservative Landsting, men partiet Venstre var i mellemtiden blevet nervøs for

Socialdemokratiets voksende indflydelse på det danske samfund, og anbefalede derfor i 1939 at stemme nej til grundlovsændringen – eller i det mindste at blive hjemme på sofa'en. Det blev de mange såkaldte sofa-vælgere, som hindrede vedtagelsen af den nye Grundlov. Men med den unge prinsesse Margrethe som trækplaster, lykkedes det lige og lige at få den nye Grundlov vedtaget i 1953. Da var processen blevet styret af partiet Venstre, selv om der stadig var mange, der stemte imod, bl.a. den tidligere Venstre-statsminister Knud Kristensen, som Haarder få år i forvejen havde talt så varmt for. Han havde som nævnt flere gange besøgt Rønshoved Højskole kort tid efter Besættelsen, og nu havde han, efter Haarders mening, igen bidraget ... *sindigt og solidt* til det 10.Grænselandsstævne i 1953.

Grundloven fra 1953 afskaffede endelig Landstinget, dvs. Rigsdagen fra 1849 med de to kamre blev alene til Folketinget. Derudover stadfæstede Grundloven den parlamentariske statsskik i §15, dvs. en minister eller en regering kan afsættes ved et mistillidsvotum. Den danske stat kunne via §20 fremover indgå i et internationalt forpligtende samarbejde med andre stater og organisationer. Grønland blev forvandlet til et dansk amt, og valgretsaldern til Folketinget kunne fremover reguleres uafhængigt af Grundloven samtidig med, at den i 1953 blev nedsat til 23 år, hvilket Haarder udtrykte betænkeligheder ved. Hans grundlovstale i 1953 om *De unge og Grundloven* indskærpede netop det ... *forpligtende* over for de unge med den ... *lavere valgretsalder*. Han gav dog ikke udtryk for, hvori denne særlige forpligtethed bestod for ungdommen. Og man kunne vel med rette spørge, om ikke de ældre og den øvrige danske befolkning ikke også er forpligtede?

Et rigtig godt bidrag til hverdagen efter Besættelsen var de mange dialektaftener, som startede allerede i 1947. Et højskolehold består typisk af elever fra hele Danmark, så hvad var mere naturligt end at gøre brug af de mange sproglige forskelle, der er på danskerne, forskelle som kunne være fremmede for at skabe nogle fælles værdier, for at skabe et dansk folk. Idéen havde Agnete og Hans Haarder taget med fra Askov Højskole, så de var opmærksomme på, at de ikke skejdede ud, som de udtrykte det. Haarder lagde med Grundtvig vægt på, at ... *Højskolen skal gøre den danske Ungdom glad paa en skikkelig Maade* og konstaterede gang på gang, at ... *Vinterholdets ypperste Præstation, hvad Underholdning angaar, var dog Dialektaftenen*. Der var selvfølgelig forskel på holdenes præstation år for år, men man undgik at *degenerere* formen, som familien Haarder i starten havde været så nervøse for. Succes'en fortsatte derfor år for år.

Kapitel 22: Turen går til Holland – og den nederlandske højskole

Allerede få år efter Besættelsen tilbød Rønshoved Højskole sine elever at tage med på en tur til udlandet, hvor Haarders europæiske sindelag kom til udtryk, da han ærgrede sig over de mange timers grænsekontrol først ved den dansk-tyske grænse og aftenen efter ved den tysk-hollandske. Og der var fra starten stor opbakning til disse ture, som dengang var noget temmelig usædvanligt – det var før Tjæreborg-præsten tog danskerne med til Mallorca i 1950. De første Rønshoved-ture fandt sted allerede i sommeren 1948, og Haarder var fra starten ikke i tvivl om, at sådanne oplevelser ville præge eleverne for livet. *En saadan fælles skoletur, hvor alle er med, er en herlig oplevelse*, skrev han i 1949. Kammeratskabet, sammenholdet og de mange indtryk fra en anden

kultur var vigtigt, og selv om han mente, at danskerne og hollænderne lignede hinanden en del, så var der dog meget danskerne kunne lære af de flittige og mere nøjsomme hollændere, hvorved Haarders eget puritanske sindelag ofte kom til udtryk.

Efter nogle års succes med turene til den hollandske del af Nederlandene, blev det i 1952 besluttet, at højskolen skulle forsøge sig med en tur til Italien – landet for H.C.Andersens lykke og længsler, som forfatteren selv engang udtrykte det. Gamle elever med pårørende kunne melde sig til denne tur i foråret 1953, dvs. man fik valget mellem to ture, den ene til Rom og den anden til Venedig. Begge ture med bus, hvor turen til Rom var den dyreste og den længste. Deltagerne skulle vælge, og de valgte den dyreste 19-dages tur til Rom, som kostede hele kr.680 – men så var der også fuld pension, og entréerne var betalt!

De førte ture til Holland blev kørt med bus først gennem Sydslesvig, som der ikke havde været adgang til siden den 9.april i 1940, hvor grænsen var blevet hermetisk lukket. Men da rejsens mål var Holland, sikrede det dermed også adgang til Sydslesvig, dvs. man startede Holland-turene med at besøge Sankelmark, Isted, og Danevirke m.m., hvor Haarder selvfølgelig kunne fortælle alt om fortidens danske kampe, inden turen endelig kunne fortsætte mod Holland. Man kan derfor godt forstå, at de hvert år var blevet meget forsinkede, inden de kunne betræde hollandsk jord.

Det gjorde et stort indtryk på eleverne at køre igennem de store udbombede tyske byer som Hamborg og Bremen, ofte med primitive nødbroer som raslede, når de kørte over Elben og Weser. De første år var ingen i tvivl om, at de aldrig ville komme til at opleve disse to tyske storbyer bygget op igen, så store var ødelæggelserne. Og Haarder kunne også fortælle, at der stadig var mange døde i ruinerne, som endnu ikke var gravet ud. Det kunne man se på de mange hvide kridtkors øverst på ruin-dyngerne, fortalte han. Men allerede få år efter konstaterede Rønshoved-eleverne, at den ene større nybygning rejste sig efter den anden, så eleverne kunne ved selvsyn se, at Tysklands genopbygning var ved at tage form. Det kunne også ses på skibsværftet i Flensborg, lige overfor Rønshoved Højskole, som via Marshall-hjælpen fik gang i ordrebogen. Men tyskerne selv var Haarder ikke tilfredse med, da mange af dem ikke havde lært noget af historien, mente han.

På turene til Nederlandene boede højskolens deltagere på hollandske højskoler, som var oprettet efter inspiration fra Grundtvig og Kold. Men under opholdene mødte de også det hollandske system med opdeling af skoler og andre samfundsmæssige institutioner som f.eks. sygehuse i forhold til deres religion, et system som man kaldte *verzuiling*, dvs. en opdeling i søjler. Haarder mente, at det var fint, at skolerne var organiserede i henhold til forældrenes religion, som f.eks. katolicismen eller Calvinismen, ... *der er saaledes den bedste Overensstemmelse mellem Forældrenes aandelige Indstilling og de Skoler, hvortil de sender deres Børn*, skrev han i Årsskriftet for 1948. Men hvor eksisterer der så en grundtvigsk forestilling om et fælles hollandsk folk, kunne man spørge? Denne *verzuiling* har dog været under opbrud inden for den seneste generation, ja, allerede siden 1960'erne. Og det var en tendens, som Rønshoved-eleverne oplevede allerede på deres første ture, hvor de boede på nogle af Nederlandenes 7 højskoler. Verzuiling-systemet kolliderede med Grundtvigske forestillinger om et folk, og derfor bekæmpede den hollandske

højskole ... *den moderne Tendens til Isolation – religiøst, fagligt og mellem By og Land*, som der blev sagt af en af forstanderne.

Den første højskole, *Allardsoog*, som Rønshoved-eleverne besøgte, lå i West-Friesland, dvs. den østlige del af Nederlandene. Det frisiske område blev delt i et Øst-Frisland og et Vest-Frisland, da 30-årskrigen sluttede i 1648 med stormagternes anerkendelse af den nye stat Nederlandene. De syv nordligste provinser af Nederlandene havde i 1579 løsrevet sig fra de spanske, katolske habsburgere for at grundlægge en ny købmandsstat for de calvinske, dvs. de reformerte borgere under statholderen af provinsen Hollands ledelse. Nord-friserne var allerede i Vikingetiden udvandret til området syd for den nuværende dansk-tyske grænse, da Karl den Store erobrede det gamle Friesland kort før år 800.

Rønshoved-eleverne sejlede gang på gang i de mange kanaler, som helt bogstaveligt holder landet oven vande. Halvdelen af Nederlandene ligger mindre end 1 meter under daglig vande og ca. en fjerdedel af landet, som er mindre end Danmark, er indvundet fra havet, dvs. kanalerne er livsnerverne, der leder vandet ud i Nordsøen, som vi i Danmark engang kaldte Vesterhavet. Zuider-søen, dvs. Syd-havet er delvist indvundet og i dag et frugtbart agerland, med de såkaldte polders, med søen Ijsselmeer som en sidste rest, da man i 1932 byggede det store og afsluttende dige, som gjorde Zuider-søen til en mindre ferskvandssø. På turen i 1953 var Rønshoved-eleverne ankommet kort tid efter den store katastrofale oversvømmelse, som havde kostet mange hollændere livet, næsten 2.000 omkom, og mange flere havde mistet deres hjem, da digerne ikke kunne stå for Nordsøens voldsomme pres. I Danmark blev der i stor stil lavet indsamlinger til hollænderne – selv om der også i Danmark var social nød.

På alle de mange ture, skulle Rønshoved-eleverne selvfølgelig også se Amsterdam, der havde vokset sig stor og stærk som handelsby, da hollænderne under uafhængighedskrigen mod Spanien havde afspærret søvejen til konkurrenten Antwerpen. Derfor blev 1600-årene til Amsterdams store århundrede, da hollænderne havde lært teknikken at krydse, dvs. sejle mod vinden. De kunne derved let sejle nord om Skagen og som ummelandsfarere handle med København og hele Østersøen, hvor de snart udkonkurrerede de tyske Hansestæder.

Og på hver tur så Rønshoved-eleverne også Arnhem med mindesmærkerne fra de forfærdelige kampe i september 1944. Den ellers så forsigtige Montgomery havde fået den idé, efter invasionen i Normandiet i sommeren 1944, at man ved at angribe nazi-Tyskland gennem Holland, hurtigt kunne få kontrol med Ruhr, det tyske industri-centrum, hvorefter de vest-allierede let kunne nå frem til Berlin og afslutte 2. Verdenskrig inden julen 1944. Men det mislykkede allierede angreb kom måske i stedet til at forlænge krigen? Af de 10.000 nedkastede soldater blev næsten 2.000 dræbt og flere tusinde taget til fange, hvad der fik Haarder til at konkludere, at ... *Arnhem blev en tragedie*, og så tilføjede han, ... *men også et Vidnesbyrd om engelsk Kampmod og Offervilje*. Efter Besættelsen og befrielsen i 1945 var der ingen danskere, som kritiserede briterne og da slet ikke Montgomery – det gjaldt også Hans Haarder på Rønshoved Højskole!

I Holland møder vi baade historiens stærke tale om et tappert og dygtigt Folk, og vi ser en særpræget natur, sluttede Haarder sin beretning om turene til Nederlandene i 1953. Derimod var han meget utilfreds med tyskerne, som han mente ... *hyldede krigsforbryderne som helte, naar de*

vender hjem fra udlandets fængsler. Haarder fortsatte derfor med at rose Nederlandene og påpegede forskellene mellem hollænderne og tyskerne: *I Holland har genopbygningen været i fuldt sving lige siden krigen. Det har hver gang været en behagelig oplevelse at komme fra Tyskland til dette lille, velordnede, fredelige og flittige samfund, hvor man ikke ønsker at gaa andres ret for nær, men kun viser det gode eksempel til efterfølgelse,* sluttede han. Tyskerne derimod, fortsatte han, lod ... *i takt med den materielle genrejsning ... nye stemmer rejse sig, der bringer det gamle preussiske og nazistiske Tyskland i erindring.*

Det var især det slesvig-holstenske samfunds behandling af det danske mindretal i Sydslesvig, som Haarder var meget utilfreds med. Han anklagede Slesvig-Holstens myndigheder for at ... *behandle danske sydslesvigere med en blanding af haan og smålighed, til tider direkte i strid med de almindelige menneskerettigheder, hvilket ikke lover godt for det europæiske samarbejde,* sluttede han kritikken i 1953.

Kapitel 23: København-Bonn erklæringerne 1955

Forstander Hans Haarder blev 50 år den 3.maj 1955 og gav i et længere fødseldagsinterview i dagbladet *Jyllands-Posten* udtryk for, at han ønskede en grænseændring – men det skulle være efter *sindelagsprincippet*, tilføjede han. For Haarder var det en ... *Kendsgerning, at Sydslesvig er gammelt dansk Land*, hvor sindelagsprincippet derfor betød, at befolkningen blot skulle have tid til at ... *finde sig selv*, dvs. blive bevidste om, at de havde en oprindelig dansk rod. Han mente, at de slesvig-holstenske myndigheders aggressioner i Sydslesvig skulle ... *skjule den kendsgerning, at Sydslesvig er gammelt dansk Land ... at tilsløre ... den historiske Sandhed, at den sydslesvigske befolkning oprindelig er dansk.* Det var derfor højskolens opgave at styrke det danske arbejde i Sydslesvig, da mange af indbyggerne i Sydslesvig stadig ikke vidste, at de i realiteten var danskere i sind og skind.

Den nyoprettede tyske delstat Slesvig-Holsten var, som tidligere nævnt, den 26.september 1949 blevet presset af de britiske myndigheder til at imødekomme en række krav fra den danske regering vedrørende det danske mindretal. Den valgte SPD-regering indrømmede det danske mindretals ret til at bruge det danske sprog og henviste i den sammenhæng til de generelle borgerlige rettigheder i den nye Forbundsforfatning fra den 23.maj 1949. Der blev i artikel 2 i Kiel-erklæringen fra 1949 fastslået den berømte sætning, at ... *Bekendelsen til det danske mindretal og til den danske kultur er fri, og må hverken bestrides eller efterprøves!* Det skulle dog hurtigt vise sig, at dette sindelagsprincip var tomme ord, da den socialdemokratiske regering blev erstattet af en borgerlig CDU-ledet regering. De ophævede f.eks. retten til at bruge det danske sprog overfor de tyske myndigheder.

Det blev i henhold til Kiel-erklæringen fra 1949 også tilladt at oprette danske skoler og børnehaver i Sydslesvig, og at deltage aktivt i det politiske liv både lokalt og på delstatsniveau. Det danske mindretal skulle desuden have adgang til de offentlige slesvig-holstenske medier. De dansksindede skulle endvidere have mulighed for at have egne præster og menigheder med adgang til de tyske kirkegårde og med fri adgang til at bruge det danske sprog. De tyske myndigheder skulle herudover være forpligtet på at anvende de danske aviser ved annoncer og officielle meddelelser

til befolkningen. Mindretallets ret til at pleje kontakter til moderlandet Danmark blev anerkendt, og ligeledes danske statsborgeres ret til at arbejde for og i det danske mindretal i Sydslesvig.

Til at sikre overholdelsen af disse rettigheder, blev der i Kiel oprettet et kontaktudvalg med tre repræsentanter fra det danske mindretal og tre repræsentanter fra Slesvig, som repræsenterede den slesvig-holstenske Landsregering i Kiel. Dette udvalg behandlede årligt 30-60 sager, så der var nok at se til. Et af de tre medlemmer fra det danske mindretal var redaktør Tage Jessen fra Flensborg Avis, som var en hyppig gæst på Rønshoved Højskole, især som oplægsholder til de mange Grænselandsstævner. Han havde derfor fingeren på pulsen.

Men én ting er at vedtage nogle fine principper, noget andet er at virkeliggøre dem i et samfund, der havde tabt en krig og derfor økonomisk lå i ruiner. Men vigtigere var måske, at det tyske samfund også mentalt lå i ruiner, dvs. mange værdimæssige forestillinger fra nazitiden i 1930'erne herskede stadig, som det bl.a. blev demonstreret, da nazisten Ernst Kracht i 1950 blev leder af den nye borgerlige slesvig-holstenske regerings administration. Han mente, at det danske mindretals loyalitet overfor Danmark var ... *uforenelig med troskabspligten* som embedsmand i den slesvig-holstenske delstat. Så der var langt fra de frisindede principper i Kiel-erklæringen af 26. september 1949 til den daglige realitet.

Mange dansksindede havde svært ved at få et arbejde, fordi de var dansksindede, og det gjaldt både ved det offentlige og hos private. *Specker raus*, blev et yndet slagord mod de dansksindede, da mange danske familier modtog pakker fra Danmark i de første nødlidende efterkrigsår. De dansksindede blev af mange nationalt orienterede tyskere opfattet som forrædere, som man skulle undgå at støtte eller undgå at handle ved. *Deutsche Männer und Frauen meidet den Dänen-Lokal* hed det på en plakat, som opfordrede den tyske flertalsbefolkning til at undgå en kro, som var ejet af en dansksindet kroejer. De dansksindede blev opfattet som forrædere på lige fod med de mange tyske flygtninge østfra. Og tilskuddene til de danske skoler i Sydslesvig udeblev også, så de mange nye skoler var afhængige af støtte fra Danmark. Det fik omvendt mange i den tyske flertalsbefolkning til at opfatte de danske skoler som en dansk kulturoffensiv i et tysk land.¹²⁵

Det danske mindretal måtte finde sig i mange chikanerier fra den borgerlige CDU-regering, som i 1950 afløste den socialdemokratiske delstatsregering, der havde lavet Kiel-erklæringen i 1949. Den borgerlige regering blev fra 1951 ledet af Friedrich Wilh. Lübke, der umiddelbart efter krigen i første omgang havde tilsluttet sig den nye danske bevægelse, men blev kort efter, som Landråd i 1946 for området omkring Flensborg, en af de ivrigste bekæmpere af de danske i Sydslesvig. Lübke kom fra det konservative CDU, og havde med støtte fra de meget nationalistiske hjemstavnsfordrevne bl.a. holdt dansksindede bønder ude fra tildeling af jord i den ny inddæmmede Lübke-kog i 1954. Han fratog de danske mindretalsskoler deres tilskud. Og han var som landråd skyld i, at der ikke kunne oprettes en dansk folkehøjskole ved Sankelmark, da man fredede området – og kort efter i stedet oprettede Akademie Sankelmark som en tysk institution efter at have ophævet fredningen. Og det var først og fremmest ministerpræsident Lübke, Hans Haarder tænkte på, da han kritiserede de tyske myndigheders behandling af det danske mindretal.

¹²⁵ Sydslesvig, p94f

Haarder havde i 1955 derfor ikke den store fidus til de netop indgåede København-Bonn erklæringer, da ... *det er Kiel, det kommer an på*, sagde han i fødselsdagsinterview'et, ... *og derfra lyder andre toner*, sagde han, andre toner end fra den tyske forbundsregering i hovedstaden Bonn.

Da regeringen i Kiel under ministerpræsident Lübke derfor i 1951 besluttede at forhøje spærreklausulen fra 5% til 7½% ved valg til den slesvig-holstenske landdag, ankede det danske mindretal afgørelsen til den nyoprettede fælles tyske Forfatningsdomstol i Karlsruhe. Men det kunne måske tage flere år, før der kom en afgørelse derfra. Dommen faldt dog allerede i 1952 – til det danske mindretals gunst. Men i mellemtiden udviklede Den kolde Krig sig med et delt Korea efter en våbenstilstand samtidig med, at arbejderne lavede opstand i Øst-Berlin i DDR i 1953. Suez-krisen i 1955 udvidede Den kolde Krig til Mellemøsten og imens havde europæerne forgæves forsøgt at oprette en fælles europæisk hær i 1954, da den blev afvist af Frankrig.

Problemet var Tyskland – skulle den nyoprettede tyske forbundsrepublik allerede så få år efter 2. Verdenskrig integreres i en vesteuropæisk hær eller måske i NATO? Den diskussion fik konsekvenser for Sydslesvig. Men Haarder var tilfreds med resultatet, selv om han var lidt skeptisk, men dog glad for, at det i 1955 ikke endte med ... *nogen Mindretalstraktat*.

Den slesvig-holstenske regering var meget utilfreds med, at kredse i Danmark, bl.a. højskoleforstander Hans Haarder i Rønshoved, og det danske mindretal i Sydslesvig stadig havde forestillinger om grænseændringer. De ønskede derfor, at det danske mindretal skulle aflægge en loyalitetserklæring på linje med det tyske mindretal i Danmark. En sådan erklæring ville efter den slesvig-holstenske regerings opfattelse standse enhver diskussion om grænseændringer. Men en sådan erklæring kom ikke. Det danske mindretal havde jo opført sig loyalt under det forbryderiske Hitler-regime, hvorimod det tyske mindretal havde været illoyale overfor det demokratiske Danmark. Desuden kom den hjemmetyske loyalitetserklæring ikke som et krav fra den danske regering, men var et privat initiativ, som med noget besvær blev den officielle politik for det tyske mindretal efter Besættelsens ophør i 1945.

Men der var brede kredse i Danmark, specielt fra den store kommunistiske del af Modstandsbevægelsen, som var imod vesttysk oprustning og deltagelse i NATO. Det blev anledningen for den danske stats- og udenrigsminister H.C.Hansen til at bruge det vesttyske ønske om at blive et accepteret medlem af NATO. Fra dansk side ønskede man at lægge pres på forbundsregeringen i Bonn til at få kollegerne i Kiel til at leve op til Kiel-erklæringen fra 1949. I Bonn var man klar over, at mange i det danske Folketing var modstandere af tysk oprustning og vesttysk deltagelse i NATO. Det blev ikke formuleret direkte af H.C.Hansen på NATO-mødet i Paris i oktober 1954, at Danmark måske ville nedlægge veto mod Vesttysklands optagelse i NATO. Men den vesttyske forbundskansler Adenauer, som var observatør ved mødet, ville ikke risikere, at der kom grus i maskineriet og forstod derfor, at der skulle laves en aftale med danskerne til fordel for det danske mindretal i Sydslesvig.¹²⁶ Aftalen skulle sikre det nye Tysklands optagelse i NATO – og dermed accepten af det nye demokratiske Tyskland som en ligeværdig partner i det europæiske og transatlantiske fællesskab.

¹²⁶ Sydslesvig, p 89f

Men Danmark ville ikke gå med til at lave en egentlig mindretals-traktat, som tyskerne ønskede, og det var Hans Haarder meget tilfreds med, da han mente, ... *at Tyskerne bør have mindst mulig Chance for at blande sig i dansk politik*. Det var en holdning, som Haarder ikke stod alene med, og den deltes også af den socialdemokratiske danske regering og de fleste andre danske politikere. Og sådan blev det!

Ved en ceremoni i Bonn den 29.marts 1955 blev der alene underskrevet to næsten enslydende erklæringer, som bl.a. sikrede princippet om sindelagsfrihed, som der stod i den afdøde Kiel-erklæring, ligesom der blev nævnt en række andre borgerlige rettigheder. Der stod ikke direkte, at den slesvig-holstenske spærreklausul på 7½% skulle fjernes, men det blev den efter et direkte pres fra forbundskansler Adenauer på delstatsregeringen i Kiel. Det blev ligeledes aftalt, ved siden af de to erklæringer, at det tyske mindretal i Nordslesvig kunne oprette et gymnasium i Aabenraa, som ville få eksamensret, som det tilsvarende kom til at gælde for Duborg-skolen, det danske gymnasium i Flensborg. Hidtil havde tyskerne nægtet af anerkende Duborgskolens studentereksamen.¹²⁷

Men det vigtigste for det danske mindretal blev fritagelsen af spærreklausulen. Det betød, at SSW, det danske mindretals politiske parti, blev fritaget for 5%-klausulen i Slesvig-Holsten, da partiet dengang alene stillede op i Sydslesvig. Denne fritagelse gælder den dag i dag, selv om der fra tysk side har været flere forsøg på at få dette ændret, da man har ment, at SSW har udviklet sig fra at være et nationalt mindretalsparti til et normalt regionalt parti. Men Forfatningsdomstolen i Karlsruhe har i 2013 fastslået det danske mindretals særstatus i det tyske samfund.

Med København-Bonn Erklæringerne i 1955 var det blevet klart for alle, at en grænseændring var udelukket, og det betød, at de dansk-sindede sydslesvigere var blevet forandret fra en regional hjemstavnsbevægelse til et nationalt mindretal i Tyskland. Men det skulle på længere sigt også medføre en begyndende afspænding i det dansk-tyske grænseland. Når nogle i dag taler om det dansk-tyske grænseland som model for løsningen af andre nationale mindretalskonflikter i Europa, så tager denne model-diskussion sit udgangspunkt i disse København-Bonn Erklæringer. Men hvordan reagerede Haarder på det, da han jo netop som aktivt medlem af Sydslesvigsk Udvalg havde kæmpet for en grænseændring? Skulle alle hans grænselandsstævner fortsat være med til at fastholde den folkelige debat med krav til de danske politikere om at kræve en grænseændring? Ønskede Haarder fortsat at adskille det tyske Holsten fra det efter Haarders mening danske Sydslesvig?

Først i 1965 erkendte Haarder, at grænsekampen i realiteten var slut. Alligevel blev han i 1969 formand for Sydslesvigsk Udvalg, der som mål havde en ændring af grænsen til Ejderen. Han blev også redaktør af deres blad *Det Brændende Spørgsmål*, og endnu i 1975 drømte han om, at ... *den folkelige udvikling og frihedens udvikling* ad åre ville sikre sydslesvigerne et reelt valg, hvor ... *man skal have frihed dernede til at vælge mellem dansk og tysk*. Men han troede ikke længere på, at grænsen ville blive ændret. Det gav han udtryk for i fødselsdagsinterview'et med Vejle Amts Folkeblad. Grænsen ligger fast, blev der sagt, og det tyske mindretal i Nordslesvig var stækkede.

¹²⁷ Sydslesvig, p 108f

Fremtiden drejede sig derfor alene om at styrke og udvikle det danske mindretal i Sydslesvig. Han kunne således med en vis stolthed konkludere, at ... *dansk kultur har vist sig at være den tyske overlegen*. Grænsekampen stod derfor alene i Sydslesvig.

Kapitel 24: Højskolen bliver en selvejende institution 1958

Forstander Hans Haarder havde en god evne til hele tiden at diskutere tidens problemer, bl.a. ud fra aktuelt udgivne bøger, hvad enten det var Jens Bjørnebos bog om skolen og pædagogikken eller helt andre forhold. Bjørnebo fortæller f.eks. historien om den ordblinde Jonas, der kom i klemme i et skolesystem, der i højere grad lagde vægt på karakterer og klassegennemsnit i stedet for at være opmærksom på det enkelte barn. Eller som i 1957, hvor Haarder diskuterer en bog af en tysk-jødisk professor fra Erlangen, som handlede om *De sidste tredive Aar* af Tysklands historie. Forfatteren prof. Hans Joachim Schoeps var jøde, der efter Krystalnatten i november 1938 var udvandret til Sverige, som dengang tog imod mange flygtninge i modsætning til det mere restriktive Danmark. Efter krigen blev Schoeps professor i religionshistorie ved universitetet i Erlangen i nærheden af Nürnberg.

Tyskland efter 2. Verdenskrig var et emne, som Haarder konstant var stærkt optaget af, og som han gang på gang vendte tilbage til. Han konstaterede hvert år ved selvsyn på turene til og fra Holland, hvor stærkt det gik med den vesttyske genopbygning, hvor godt det efterhånden gik med den tyske økonomi. I august 1955 kunne folkevognsfabrikkerne prale af, at de havde produceret Folkevogn nr.1 million efter 2. Verdenskrig, dvs. fra produktionens start i 1947, som et synligt tegn på, at Ludwig Erhardts såkaldte *Wirtschaftswunder* var ved at lykkes! Men Schoeps – og med ham Hans Haarder – var ikke tryk ved udviklingen, han drømte om prøjsertidens idealer.

Levestandarden var blevet Afgud, skrev Schoeps, ... *hvor finder man begejstring og offervilje for noget stort*, spurgte han, ... *hvor ser man idealet i frivilligt at lade sig binde af højere magter og højere værdier*, fortsatte han? Schoeps var født i 1909 og mente, at 1950'erne var åndeligt fattigere end hans egen ungdom i 1920'erne, hvor man var bundet af ... *høje idealer*, som at genopbygge en verden med social retfærdighed, med fred og ret for folkenes sameksistens, som Haarder skriver. Men hvad var det da for et Tyskland, som Schoeps drømte om? Det var *heltene*, som han skriver, heltene fra attentatforsøget mod Hitler den 20. juli 1944, som den dag i dag hædres i det moderne Tyskland. De repræsenterede efter Schoeps mening ... *den sunde kerne i det tyske folk*, sådan som Haarder refererede det. *Det er disse juliheltes indsats og indstilling, der skal bygges videre på*, tilføjede Schoeps.

20. juli folkene repræsenterede primært den gamle prøjsiske adel, som overhovedet ikke drømte om noget demokratisk Tyskland. De drømte om det gamle konservative Prøjsen, hvor adelen var dominerende. Det er derfor ganske uforståeligt, at bondevennen Haarder kunne være så begejstret og ukritisk overfor disse junkertyper? Men Haarder tog dog afstand fra Schoeps' begejstring for kong Frederik den Store af Prøjsen og spurgte, om ... *Tyskland anno 1957 har åndelig kraft til at rejse en saadan stat?* Haarder mente også, at danskerne og verden havde fået nok af prøjsiske ... *navne som Bismarck og kejser Wilhelm*, og Frederik den Store kunne efter Haarders mening i stedet ... *give næring til farlige tyske drømme*. Haarder havde i hvert fald ingen

fidus til tyskerne i den nye forbundsstat i 1950'erne. Og han havde også ret for så vidt, at der endnu skulle gå mange år, før det moderne Tyskland udviklede sig til at blive måske Europas mest stabile og demokratisk sunde stat, som under Merkel i 00'erne har virket som et moralsk kompas for resten af Europa. Men Merkel var efter Haarders tid på Rønshoved Højskole. Til gengæld oplevede han en fortsat stor interesse for skolen i grænselandet ved Flensborg fjord, dvs. der var igen behov for udvidelse og modernisering af den gamle højskole, og det krævede kapital.

Allerede i midten af 1950'erne var det blevet klart for Agnete og Hans Haarder, at fremtiden for skolen ville være at gøre den til en selvejende institution som de fleste andre danske højskoler. Det ville derved være lettere at få lån til det nye byggeri, og det ville gøre skolen uafhængig af en enkelt families privatøkonomi. Skolen manglede ... *en ordentlig fælles opholdsstue*, skrev Agnete Haarder i Årsskriftet for 1956, og der manglede også ... *en vævesal, en lærerlejlighed, vaskerum og toiletter og en scene*, tilføjede hun, så der var i den grad behov for kapital.

I slutningen af 1958 blev salget godkendt af staten. Skolen blev solgt for kr.400.000 til en til lejligheden nyoprettet selvejende institution med det mundrette navn *Den selvejende institution Rønshoved Højskole*. Denne selvejende institution ejer stadig skolen. Men i det daglige arbejde mærkede man ikke de store forandringer efter salget. Hans Haarder fortsatte uændret som forstander, Agnete Haarder fortsatte som blæksprutten, der skulle få alle løse ender til at hænge sammen. Lærerne og personalet fortsatte også, som om intet var hændt. Til gengæld skulle der oprettes en bestyrelse, hvor Hans Haarder blev livsvarigt medlem. Hans livsværk kunne derfor fortsætte. I bestyrelsen kom der desuden en repræsentant for Sydslesvig, og det er en tradition, som er fortsat til i dag. Bestyrelsen var med til at sikre højskolen dens lokale forankring, hvad der også fortsat er tilfældet. Byggetilladelserne kom, og byggeriet kom til at præge den nye højskole. Men Haarder var også allerede i slutningen af 1950'erne i gang med at forberede sin efterfølger, da skolens økonomi og fremtid nu var blevet sikret.

Familiens ældste søn Oscar Haarder, blev i slutningen af 1957 kaldt hjem til skolen, ... *da vi netop syntes, vi havde brug for dem og deres fag*, som Agnete Haarder formulerede det. Det var således skolens interesser fremfor sønnens og svigerdatterens ønsker, der gjorde sig gældende, da Oscar Haarder blev ansat på højskolen. Oscar Haarder var uddannet civiløkonom og sammen med sin norske hustru Marta, var de lærere på Ryslinge Højskole, den gamle Kold'ske højskole fra 1851. Han havde da allerede skrevet sit første indlæg i Årsskriftet med en artikel om den moderne ungdom i 1950'erne, som han mente var passiv og fyldt med skyldfølelse og komplekser i modsætning til den første efterkrigsungdom i 1920'erne, som ... *med et fyrværkeri af artisteri eksploderede*. Men han slutter med en advarsel om ikke at dømme folk uretfærdigt, når man ikke kender deres baggrund. 1950'ernes ungdom var ... *vokset op i usikkerhed*, skrev han, og ... *derfor er de mere følsomme*, sluttede han og pegede frem mod en anden og fornyet tilgang til højskolearbejdet, selv om der endnu skulle gå en rum tid, inden Oscar Haarder overtog forstanderstolen.

1950'erne blev en eftertænksomhedens tid for Danmark og Europa, og for de to nationale mindretal i det dansk-tyske grænseland. Danmark stod i første omgang udenfor, da seks europæiske lande gik i et tættere økonomisk samarbejde i 1957 ved at udvide Kul- og Stålunionens

samarbejde mellem Frankrig og Tyskland. For det danske mindretal i Sydslesvig og det tyske mindretal i Nordslesvig var det også en besindelsens tid efter undertegnelsen af København-Bonn erklæringerne fra 1955. Begge mindretal skulle endelig til at affinde sig med, at grænsen fra 1920 lå fast, dvs. begge mindretal skulle omstille sig og lære at fungere som nationale mindretal i en mere globaliseret verden efter 2. Verdenskrig med kold krig og internationaliseringen af samarbejde og menneskerettigheder. Men mindretallene skulle først og fremmest til at lære at samarbejde med flertalsbefolkningerne – og med hinanden. Og denne besindelsens og eftertænkningens tid gjorde sig også gældende på Rønshoved Højskole.

Kapitel 25: Haarders grundtvigske ligning

På Rønshoved Højskole diskuterede Hans Haarder ivrigt Grundtvigs forestillinger om det ene og det andet. Haarder opfattede Grundtvig som en egentlig ideolog, der var retningsvisende for den folkelige og nationale udvikling i Danmark, og Grundtvig var autoriteten med nogle afgørende principper, som han vendte tilbage til gang på gang. I årsskriftet for 1957 diskuterede Haarder f.eks. direkte Grundtvigs forhold til det politiske, men han gør det med en historisk gennemgang, ved at give eksempler på enkeltpersoner, som har båret Grundtvigs tankegods videre.

Haarder fortæller bl.a., at Grundtvig i de første mange år ikke var tilhænger af folkestyret, da han var ganske tilfreds med den oplyste enevælde, som den blev praktiseret af kong Frederik VI. Det var denne konge, der som kronprins havde været med til at gennemføre Danmarks berømte landboreformer i 1780'erne, der som noget helt enestående i samtiden gjorde den danske bonde fri – og til borger i samfundet. På Frihedsstøtten på Vesterbrogade i København, det smukkeste danske mindesmærke, af Grundtvig kaldet *en æresstøtte*, står der netop den stolte og berømte sætning om *DEN FRIE BONDE ... KIEK OG OPLYST, FLITTIG OG GOD, HÆDERLIG BORGER. LYKKELIG!* Smukkere kan det ikke formuleres, idealet for alle danske siden den tid at blive gode og hæderlige borgere, dvs. ligestillede med resten af samfundet! Disse landboreformer blev sammen med Skoleloven i 1814 bestemmende for de danske bønders afgørende indflydelse på samfundsudviklingen i Danmark efter det katastrofale nederlag i 1864.

Tiden efter 1864 blev samtidig højskolernes storhedstid, som fik stor betydning for dannelsen af danskernes forestillinger om det danske folks identitet. Og landbosamfundets udvikling efter 1864 var og blev Haarders ideal – selv om samfundsudviklingen på hans egen tid i 1950'erne og 1960'erne havde ændret på mange af landbosamfundets forudsætninger. Men Grundtvig havde til gengæld levet i en tid, hvor landbosamfundet var den absolut dominerende produktionsform! Haarder skriver, at Grundtvig endnu efter Grundlovens indførelse i 1849, som han havde afholdt sig fra at stemme for, mellem de slesvigske krige var betænkelig ved ... *vrimplens herredømme*, og vrimplen, ja, det var almuen, de uoplyste bønder. Grundloven havde Grundtvig opfattet som noget udansk, der for meget var præget af Frankrig og de tyske lande, som Haarder skrev. Men den danske Grundlov var i realiteten først og fremmest inspireret af den berømte norske Eidsvoll-forfatning fra 1814 og noget fra den belgiske fra 1830. Men man vælger ofte sine modstandere, når man savner argumenter.

Staten er i Grundtvigs opfattelse et genfærd af det romerske verdensrige, skrev Haarder videre, og mente, at Grundtvig derfor var mistænksom over for denne stat, da han frygtede, at også folkestyret via staten kunne blive til en tyranst. Man fornemmer her tydeligt Haarder som Venstre-manden, der frygtede Socialdemokratiets vækst og indflydelse på det danske samfund, da han mente, at Socialdemokratiet ville ... *lade staten overtage alt, jord, produktionsmidler etc. ... de har ... ikke andet ideal end statens stadige vækst*. Men Grundtvig kendte ikke Socialdemokratiet, da det først blev grundlagt i 1876, dvs. fire år efter hans død i 1872, så derfor kan man måske nok give Ove Korsgaard ret, når han i bogen *Grundtvig Rundt* skriver, at ... *en del af det, der skrives (om Grundtvig), handler mere om personen, der skriver, end om Grundtvig!*

Staten var således ikke et positivt begreb for Haarder, staten var ... *en polyp*, skrev han ... *naar staten nu regerer, saa ved folket ikke, hvem det skal gøre ansvarlig*, fortsatte han og gav udtryk for, at Grundtvig først og fremmest frygtede ... *statstvang* via ... *vrimplens herredømme i stedet for folkeåndens*. Men hvad mente Haarder med folkeåndens herredømme? Det fortæller han ikke noget om. Når Haarder derfor gang på gang kritiserer staten og som regel kræver mindre stat, da han frygtede ... *det forbenede kontor- og embedsmandsstyre*, så kan han ikke hente sine argumenter fra Grundtvig.

I 1950 skrev Haarder en artikel om *Staten og mennesket*, hvor han startede med at citere Wilhelm von Humboldt, som han var enig med i, at staten blot skulle ... *sikre borgernes tryghed udadtil og indadtil. Alt andet skulle man overlade det frie initiativ*. Derefter citerer han en tysk præst Dibelius, som han også er enig med. Dibelius havde tilhørt den såkaldte *Bekendelseskirke*, dvs. en gruppe tyske teologer, som var imod Hitlers ensretning af alt kulturliv i Tyskland, og dermed også den protestantiske kirke, som med organisationen *Deutsche Christen* fulgte Hitlers paroler. Men Dibelius advarede efter krigen mod statens tiltagende magt alle steder, hvad der fik Haarder til at mene, at Dibelius var ... *værd at lytte til*, og så tilføjede han manende, at det er i sidste øjeblik, for ... *klokken er fem minutter i tolv*. Det var altså lige før staten overtog alt i Danmark efter Haarders mening. Teologen Dibelius mente, at statens tiltagende magt i de moderne samfund skyldtes materialismen. *Den moderne stats uhyre farlighed ligger i dens materialisme*, som Haarder refererer Dibelius, ... *jo mere statsmagten udvikler sig, jo mere afgørende sejrer materialismen*, mente Dibelius – og Hans Haarder kunne tilføje, ... *det er et forræderi at ofre sig på statens alter*.

I bogen *Grundtvig Rundt* skelner Ove Korsgaard mellem den ... *usynlige nation* og den ... *synlige stat*, som det derfor altid er let at kritisere, hvad enten det er, fordi staten blander sig for meget, eller nogen gange også fordi den blander sig for lidt. Haarder mente også, at Grundtvig kunne se ... *det farlige ved afgørelser, hvor stemmerne ikke vejes men tælles*, men han forklarer ikke, hvad der så i givet fald vejer, når det ikke må være antallet af mandater, som skal afgøre en sag? Hvem skal afgøre, hvad der vejer, hvad der er det gode argument? Til gengæld giver han selv en række eksempler på politikere i Venstre, som var uenige og derfor gik hver sin vej.

Derimod er der ingen tvivl om, at Grundtvig var ... *frihedens uforfærdede talsmand*. Og Haarder giver som et godt eksempel, at Grundtvig ønskede loven om religionsfrihed udvidet til også at gælde for ægteskabet, der skulle gøres borgerligt, dvs. den kirkelige vielse skulle ikke være juridisk bindende. Disse forhold blev senere indført af Bismarck i hans berygtede kulturkamp mod den

katolske kirke. Og de regler er gældende i Tyskland den dag i dag, hvor kirken først efter den borgerlige vielse alene kan give sin religiøse velsignelse. Haarder skriver også, at Grundtvig ligeledes havde foreslået en borgerlig konfirmation. Så Haarder var ikke i tvivl om, at ... *Grundtvig var frihedsmand frem for nogen*. Dette frihedsbegreb spillede en central rolle i Haarders forestillinger om samfundets indretning, ja, for alle menneskelige relationer, mente han. Også internt på Rønshoved Højskole. I hvert fald giver Haarder selv flere gange udtryk for, at han ... *som lærer glædede sig over elevernes meget forskellige politiske indstilling*, hvorefter han fortsætter, at ... *en lærer skal jo ikke propagandere. Han skal oplyse. Alle skal frit kunne fremføre deres synspunkter*, og tilføjer så, at ... *en fri talerstol er en pryd for en skole og en nødvendighed for folkestyret*. At der var højt til loftet på Rønshoved er bevidnet af lang række elever – men de var heller ikke i tvivl om, hvad Hans Haarder mente!

Men friheden var også vigtig i forhold til grænsekampen, hvor Haarder forblev overbevist om, at gav man blot sydslesvigerne over tid frihed til selv at vælge deres nationale skæbne, så ville de på et tidspunkt være blevet overbeviste om at vælge Danmark som det bedste valg, fri fra det slesvig-holstenske samfunds tvang. Det var måske dette frie valg for sydslesvigerne, han tænkte på, når han talte om, at stemmerne i et rigtigt folkestyre ikke skal tælles, men meningene skal vejes. Grundtvigianernes forestillinger om den korrekte samfundsordning kom efter Haarders mening til at dominere udviklingen af det danske samfund efter 1864, og kom derfor logisk til at medføre oprettelsen af Danmarks første parti, Det nationale Venstre fra 1866, som en meget løs sammenslutning af nogle af de forskellige venstre-grupper, der var i opposition til de siddende godsejerregeringer. Denne og andre venstre-grupper som Det Bjørnbakske Venstre blev i 1870 til Det forenede Venstre. Men det forblev karakteristisk for det nye parti, at det havde en meget løs partiorganisation, da det var svært at finde ud af, hvor meget styring, man ønskede, og hvad man egentlig forstod ved borgernes, dvs. bøndernes frihed.

Men måske det var denne upræcise afklaring af de konkrete forhold, der gav mange muligheder for diskussion af de ideelle forhold som gjorde, at Hans Haarder var Venstremand ind til marven. Venstre betød for ham individets frihed og en minimalstat, som Danmark måske havde set udgang. Det var så at sige den logiske konklusion, den tredje dimension, som hans verdensbillede hvilede på, udover de grundtvigske forestillinger om stat og frihed. Gang på gang argumenterede Haarder for samfundsmæssige forhold, som passede til partiet Venstres politik. Endnu i 1961 var Haarder overbevist om, at Grundtvig ville have været en stor modstander af Velfærdsstaten ... *han ville have følt sig forfærdet over embedsstandens voldsomme vækst og undergravningen af det lokale selvstyre*, skrev han.

På et tidspunkt blev han selv kandidat for partiet. Haarder bruger en meget, meget lang forklaring på, at han offentligt bekendte sig til det, alle måtte vide, at han støttede partiet Venstre, som dengang var et udpræget landboparti, der arbejdede på at forbedre landmændenes økonomiske og sociale interesser. Han giver udtryk for en meget falsk beskedenhed, når han gladeligt fortæller, hvor ofte man har spurgt ham, om at lade sig stille op til valg til Folketinget, og hver gang havde han, som han sagde, efter svære overvejelser sagt nej. Men da Bogense-kredsen henvendte sig til ham i 1958, sagde han efter ... *mange betænkeligheder* ja til at lade sig opstille – det var jo ... *Klaus Berntsens gamle kreds*, som han undskyldte sig med. Haarder bringer derefter hele Berlingske

Tidendes lange referat fra hans første vælgermøde i Vissenbjerg, hvor han gav udtryk for, at ... *vi i Venstre har den største mistillid til staten* og fortsætter med at bekræfte de to søjler i hans værdigrundlag: mistilliden til staten på den ene side og på den anden side forpligtetheden ... *over for det folkelige frihedssyn, der bygger på tilliden til det enkelte menneske.*

Og så kritiserede Haarder ellers den nye folkeskolelov, som var blevet vedtaget i Folketinget i 1958 med virkning fra 1960. Han var bange for, at ... *ikke-folkelige embedsmænd fik for meget at sige.* Han var ligeledes kritisk overfor den centralisering af skolerne, som den nye lov ville medføre, da den ville føre til nedlæggelsen af mange lokale små skoler. Han var også imod et tvungent ottende og niende skoleår. Og så var Hans Haarder imod en henvisning til andre landes skolesystemer, ... *det gør ... ikke noget indtryk på mig*, sagde han ifølge Berlingske Tidendes referat, som han selv har viderebragt i årsskriftet og tilføjede: ... *vi skal absolut ikke gøre som andre!*

Den nye folkeskolelov fra 1958 sikrede for første gang i Danmarkshistorien, at alle børn i Danmark, da loven trådte i kraft i 1960, fik den samme form for undervisning. Der var ikke længere forskel på land og by. Det faglige niveau blev også løftet gevaldigt, hvad der skabte behov for en række særlige faglokaler, f.eks. til fysik og det nye fag biologi. Derfor var der et behov for at samle en række små lokale skoler til større centralskoler, som man endnu kan se i det danske landskab. Det betød også, at der for første gang blev lavet nogle overordnede krav til alle fag i form af den berømte Blå Betænkning, som Haarder mente alene blev lovprist af ... *naive pædagoger*, og tilføjede, at Grundtvig ... *næppe ville have været begejstret.* Det var en udvikling, som Haarder var imod. Folkeskoleloven fra 1958/1960 afskaffede derudover Mellemskolen, som blev afløst af Realklasserne.

Men i øvrigt blev Haarder ikke valgt til Folketinget ved det efterfølgende folketingsvalg i 1960, bl.a. fordi partiet Venstre gik tilbage med 7 mandater over hele landet, og Socialdemokratiet var gået til valg på parolen *Gør gode tider Bedre.* Haarder resignerede: ... *skønne spildte kræfter*, skrev han og glædede sig over, at ... *Højskolen ved Flensborg Fjord er min livsopgave. Jeg er hjemme igen*, sluttede han som om, det var noget, han hele tiden havde ønsket sig, at sådan skulle det være. Haarders tilknytning til partiet Venstre og dets selvforståelse som højskolebevægelsens ideologiske ophav, fik ham også til gang på gang at kritisere historieundervisningen i både de danske og de slesvig-holstenske skoler, i hvert fald ud fra de bøger, der blev brugt – en klassisk og eviggyldig kritik. Haarder var især kritisk overfor de slesvig-holstenske bøger og deres manglende forståelse for den sønderjyske histories danske grundlag ... *uvidenheden har unægtelig været størst og farligst fra tysk side*, skrev han i 1959. I et interview med Berlingske Tidende fra 1956 sagde han, at ... *det vi fra dansk side ønsker er, at man ogsaa i tyske historiebøger vil optage visse uomstødelige fakta om grænselandet*, hvorefter han så tilføjede, at et uomstødeligt faktum var, ... *at Sønderjylland ned til Ejderen var gammelt dansk område, hvad person- og stednavne, sagn, minder og leveform den dag i dag bærer vidnesbyrd om.*

Haarder var også meget utilfreds med, at den slesvig-holstenske regering ønskede at markere 500-året for hertugdømmet Sønderjylland/Slesvigs tilknytning til Holsten pga. det berømte Ribe-brev fra 1460, hvor den 33-årige unge oldenborgske konge Christian I på plattysk havde skrevet under på, at Sønderjylland/Slesvig skulle være evig udelt sammen med Holsten. Denne tilknytning til

Holsten mente Haarder havde medført, at det danske Sønderjylland var blevet fortysket. Han kritiserede derfor den slesvig-holstenske regeringsleder for *at ... lide af ukendskab til grænselandets historie*. Og han skrev videre, at *... det danske Sønderjylland har gennem aarhundreder ligget under for tysk aggression*, men da vi nu skulle opføre os som *... gode europæere*, mente han, at *... de problemer, der endnu kan skille, må vi se at klare ad fredens og frisindets vej*. Han opfordrede derfor danske og tyske historikere til at finde sammen for at nå frem til *... en række kendsgerninger, som begge parter kan blive enige om*. Og det er faktisk sket. Via det ansete skolebogsinstitut i Braunschweig, er der sammen med Aarhus Universitet i 1970'erne og senere via Institut for Grænseregionsforskning blevet udgivet en række bøger med kildesamlinger, som har nuanceret behandlingen af det dansk-tyske grænselands historie, men dog uden at nå frem til *sandheden*, sådan som Haarder havde ønsket det!¹²⁸ Det lader dog heller ikke til, at Haarder selv troede på, at der fandtes en bestemt sandhed i historien, *... historien er ikke*, skrev han, *... et ganske bestemt stof med så og så mange aldeles nødvendige årstal*, men hvad han og mange andre savnede, var en redelig fremstilling, hvor man inddrog de væsentligste kilder.

Men også de danske skolebøger var Haarder utilfreds med, især da de begyndte at lægge mere vægt på kildekritik frem for den historiske fortælling. Allerede i 1955 kritiserede han de danske historie-bøger for at være *... gennemgående ringe*. Haarder mente, at historie *... er Guds eget digt over menneskeslægten*. Og han var da heller ikke tilfreds med sin egen historielærer i skolen, men han *... havde den lykke*, skriver han, *... at finde en gammel udgave af R.J.Holms danmarkshistorie*. Og så tilføjer han *... hvor tit har jeg ikke læst skildringerne af krigene i 1848, 49 og 50, ja, og 64*. Det var således først og fremmest krigshistorien, som Haarder blev optaget af. Men desværre skriver han ikke, hvad det var ved krigene, som fængslede ham? Det berører han måske i 1963, hvor han flere gange udtrykte tilfredshed med *... de danske soldaters kampånd i 1864*, dvs. soldaternes vilje til at kæmpe for fædrelandet. Det var *... en uheldig dansk ledelse*, skrev Haarder, der også var utilfreds med de danske soldaters tilbagetrækning fra Danevirke den 5.februar 1864. *I dag vil vel alle sagkyndige mene*, skrev han, *... at tilbagetrækningen var en alvorlig fejl!* Der tager Haarder fejl, de fleste historikere er i dag enige om, at det var rigtigt af den danske general de Meza at trække sig tilbage fra Danevirke. Haarder ønskede, at man skulle *... have taget en virkelig kamp*, men han skriver ikke, hvor mange tab han ville acceptere, inden danskerne alligevel måtte overgive sig. Det er den evige diskussion om, hvad man skulle og kunne have gjort den 9.april i 1940.

Men reaktionen på nederlaget i 1864 og overgivelsen den 9.april har måske været med til at udvikle andre værdier i det danske samfund i form af et kollektivt folkeligt ansvar. Måske det har fremmet en ydmyghed og udviklet en forståelse for værdien af internationalt samarbejde. Måske det har været fremmede for en folkelig og demokratisk udvikling af det danske samfund, hvor alle måtte ofre sig, og dermed lagt grunden til den grundtvigske frihedstradition i det danske lighedssamfund, som måske er blevet forstærket efter Besættelsen. Der var efter 1864 blevet skabt et Danmark, som mange kunne identificere sig med, og efter Bestættelsen et socialt retfærdigt samfund, hvor få har for meget og færre for lidt. Var det ikke i Grundtvigs ånd?

¹²⁸ Kilder, 2001

Men det er jo set i mange andre lande, at det var krigenes historie, som var med til at udvikle nationalistiske tendenser. Det gjaldt f.eks. i Prøjsen og senere Tyskland, men også i England og i Frankrig og mange andre lande. I Frankrig blev der i 1912 udgivet det 75. oplag af en bog, hvor der f.eks. stod: *Hvis eleven ikke forlader skolen med en levende erindring om vore glørværdige nationale stunder ... hvis han ikke ved, at hans forfædre har kæmpet på tusinde slagmarker for ædle mål; hvis han ikke ... bliver en soldat, der elsker sit gevær, så har læreren spildt sin tid.*¹²⁹ Man kunne spørge, om det var den slags viden og forestillinger danskerne skulle lære af de slesvigske krige i 1848 og krigen i 1864? I en tysk regnebog fra 1. Verdenskrig skulle eleverne lære regning ved at svare på, hvor mange soldater det tyske kejserrige havde i fredstid. Hvis der kan stå tre soldater på 1m², hvor mange kan der så stå i dit sogn? O.m.a. lignende regneopgaver, dvs. den såkaldte sandhed om historien kan bruges til mange ting.

Haarder mente, at man i historieundervisningen i de danske skoler ikke drog konsekvenserne af, at man i praksis ... *hævder folkernes ret*. Og det må vel betyde, at han ønskede en mere demokratisk tilgang til historien i overensstemmelse med hans syn på udviklingen i Danmark efter 1864. Men han ønskede også, at ... *myter, sagaer, folkeviser, salmedigtning, legender, anekdoter og litterære værker må belyse folkesindet*. Som man kan se, er det langt fra den kildekritiske tilgang, han havde lært på Universitetet, og han fortsatte med at hævde, at ... *et folk karakteriserer sig selv gennem valget af det, det husker*. En flot sætning, som kunne stå som essensen af Hans Haarders folkelige historiesyn.

Men Haarder ville mange ting på samme tid, han var som en blæksprutte med enormt mange idé'er på samme tid, som ikke altid hang sammen. *Konger, og stormænd og krige må have deres plads i historien*, skrev han videre, ... *selv om vi måske må bruge andre ord og en anden vurdering end tidligere slægtled*. Men han er bevidst om, at det ikke er ligegyldigt, hvordan historien fortælles. Han nævner Martin A. Hansen og Palle Lauring som eksempler på ... *digtere, der former og ser*, men med ... *respekt for kendsgerningerne*. Det var fordi historie efter Haarders mening skal fortælles, dramatiseres og levendegøres med respekt for kildematerialet og nævner som eksempel Skånes skæbne, hvor svenskerne i 1958 ville kunne fejre 300-året for erobringen, men hvor der nu burde være plads til at fortælle om den blodige forsvenskning, der efter Haarders mening fandt sted efter de svenske erobringer. Haarder taler altid befriende klart og direkte, selv om der er mange og ofte meget forskellige ting at forholde sig til.

I det store interview i Berlingske Tidende i 1956 gav Haarder flere gange udtryk for, at mennesket ikke blot er bestemt af sin genetiske arv og det samfundsmæssige miljø, men der var også en ... *guddommelig x-faktor*, som han kaldte det, som medførte, at det enkelte menneske selv fik nogle ukendte muligheder i tilværelsen. Haarders genetiske arv kunne man ikke være i tvivl om; den havde skabt en spændende og kreativ personlighed, som ikke alene var en dygtig skribent, men også en levende fortæller med den personlige begejstring for sit stof, som det kræves af en højskolemand. Hans opvækst på en gård i den sydlige del af Midtjylland i nærheden af Grindsted prægede ligeledes hans interesse for landmændenes og derfor også Venstres sag.

¹²⁹ Bryld 2001

Men hvad var så Haarders x-faktor, kan man spørge? Den havde i hvert fald givet ham en interesse for historie og for faget tysk og dermed for tyske og europæiske samfundsforhold. Han havde bl.a. beskæftiget sig med Joachim von Ribbentrop, som han allerede i 1937 havde holdt et foredrag om i radioen. Men det havde også givet Haarder en interesse for kristendommen. I Haarders diskussion af teologen Dibelius i 1950 spillede evangeliet selvfølgelig en stor rolle, ... *evangeliet vil menneskets vel*, skriver de begge to, ... *naar staten giver mennesket frihed til at komme under Guds magt, saa er det en god stat*. Og denne mulighed gælder under alle omstændigheder i den danske stat, hvad ingen vil ændre på, så derfor kunne man måske sige, at alt skulle være i orden? *Statens magt standser ved kirkedøren*, skriver Haarder om Dibelius, som et udtryk for, at kirkens forkyndelsesfrihed består, dvs. kristendommens grundlag var for Hans Haarder en given sag.

Kapitel 26: 1960'erne og Europa

1950'erne var ved at rinde ud. Det tyske mindretal førte i Nordslesvig en lav profil, men var glade for København-Bonn Erklæringerne, som havde genoprettet og fremmet deres funktioner i det danske samfund. Og i Sydslesvig lykkedes det igen det danske mindretal ved Landdagsvalget i 1958 at få to mandater, da man nu var blevet fritaget for 5%-spærreklausulen. De tavse og traditionsbårne 1950'ere skulle derfor snart afløses af de mere rastløse 1960'ere – også på Rønshoved Højskole, hvor sønnen Oscar Haarder efterhånden fik en mere fremtrædende rolle, men med faderen ved roret.

Hans Haarder havde flere gange givet udtryk for sin skepsis overfor det nye Vesttyskland, som var opstået af ruinerne af det nazistiske tredje Rige. Kunne man stole på tyskerne, spurgte han? Men det var stadig forholdene i delstaten Slesvig-Holsten, han var mest utilfreds med, især den måde de behandlede det danske mindretal. Men allerede i 1959 var Haarder begyndt at diskutere det gode naboskab i forbindelse med Danmarks mulige tilknytning til det nye økonomiske Fællesmarked i Europa, på dansk forkortet EF. Vi har set, hvorledes Vesttysklands tilknytning til NATO i 1955 på den ene side begravede de dansksindede sydslesvigeres, Haarders og mange andre danskeres drømme om en ny folkeafstemning om grænsen. Den dansk-tyske grænse lå endelig fast! Men vi har også set, hvorledes de sikkerhedspolitiske kursændringer fik betydning for de forbedrede forhold for det danske mindretal i Sydslesvig og for det tyske mindretal i Nordslesvig, ja, for hele afspændingen i det dansk-tyske grænseland med København-Bonn Erklæringerne fra 1955.

Efter 2. Verdenskrigs ragnarok, og med starten af Den kolde Krig, besluttede vestmagterne med amerikansk støtte at fremme udviklingen i Europa med bl.a. oprettelsen af Den europæiske Kul- og Stålunion og på den måde samtidig kontrollere udviklingen i Vesttyskland. Storbritannien var inviteret med til forhandlingerne i 1950, men takkede nej, da man ikke ønskede at underlægge sig fælles europæiske afgørelser. Danmark var ikke inviteret, men lagde sig op ad Storbritannien, da størstedelen af den danske eksport dengang gik dertil, og denne eksport bestod primært af landbrugsvarer.

Churchill havde allerede inden sin berømte Zürich-tale i 1946 givet udtryk for, at der efter 2. Verdenskrig ville være fire magtområder i verden: først og fremmest det økonomisk og militært

stærke USA, dernæst det militært stærke Sovjetunionen og for det tredje Storbritannien i samarbejde med Commonwealth. Men så foreslog Churchill en fjerde magtfaktor på Universitetet i Zürich den 19. september 1946: et samarbejdende Europa, som integrerede og forsonede sig med Tyskland. Det skulle blive starten på EC-European Council, eller på dansk alene Europarådet, som stadig eksisterer. Dette Europaråd skulle, efter Churchills mening, derefter udvikle sig til De forenede Staters Europa. Churchill var fremsynet! Han havde tabt valget i sommeren 1945 med et brag og kunne derfor udtale sig frit og uden fordomme – han havde sine visioner.

Men udviklingen af samarbejdet i Kul- og Stålungionen fra 1951 lagde samtidig kimen til behovet for et endnu tættere økonomisk samarbejde, som med Rom-traktaten fra 1957 blev til EF i 1958, Det europæiske økonomiske Samarbejde, populært kaldet De Seks. Storbritannien og Danmark var ikke med. Men i EF blev der lavet en lang række fælles støtteordninger til landbruget, som snart gjorde det mere attraktivt for danske landmænd at blive en del af dette fællesskab, og dermed også for Venstre-manden Hans Haarder. Storbritannien søgte allerede i 1961 om alligevel at blive optaget i EF, men blev afvist i 1963.

Haarder havde senest i 1962 igen rejst spørgsmålet, om man kunne stole på tyskerne. Han havde dog på en rejse til Berlin for en række danske højskoleforstandere ved selvsyn konstateret, at der var stærke demokratiske kræfter i det nye Vesttyskland. Han kunne også i tysk TV konstatere, at man i den ene tyske dokumentar efter den anden forsøgte at gøre op med den nazistiske fortid. Og så mente Haarder, at et Vesttyskland integreret i NATO og EF var den bedste garanti for, at de demokratiske kræfter i Vesttyskland ville vinde i styrke, især hvis Storbritannien sammen med Danmark og Norge blev medlem af EF. Og det er i øvrigt en klassisk tysk vurdering, at man i tysk politik hele tiden tænker europæisk. Det gælder også i dag.

I 1964 deltog Haarder og Rønshoved Højskoles mange elever i markeringen af 100-året for nederlaget i 1864. Det blev markeret ved det store stævne på Dybbøl den 18. april, årsdagen for prøjsernes storm på Dybbøl, da de danske skanser i realiteten blev løbet over ende på blot 10 minutter. Det blev efterfulgt af overgangen til Als den 29. juni, efter afslutningen af London-konferencen, som i realiteten afgjorde Danmarks nederlag. Men Dybbøl er blevet symbolet på Danmarks totale nederlag i 1864.

Haarder brugte besøget som anledning til at give sin version af nederlaget og dets konsekvenser for det danske samfund. Han når meget præcist frem til, at der ikke var ... *antydning af krigsbegejstring* at spore i de danske soldaters breve til de pårørende derhjemme. Tværtimod, der var en ... *tydelig længsel efter freden*. Nederlaget skyldtes ... *regeringen og de ledende officerer, der svigtede*, skrev han. Derfor ønskede den folkelige højskolemand Hans Haarder ikke, at mødet i 1964 skulle præges af hverken militæret eller regeringsrepræsentanter for den danske stat. Og hans ønske gik næsten i opfyldelse. Hans Haarder var glad for, at Rønshoved Højskole kunne deltage i den lange flagallé med et utal af faner på vejen op til bankerne på Dybbøl.

Men hvilken lære mente Haarder danskerne kunne drage af nederlaget i 1864? Hvilken betydning fik Dybbøl for den danske identitet og selvforståelse i slutningen af 1800-årene? Haarder mente, at det var det danske folk, der havde vundet. Det var det danske folk, der efter nederlaget havde genrejst Danmark økonomisk og mentalt. Haarder så Dybbøl-nederlaget i 1864 som et udtryk for,

at de danske soldater, på trods af at alle odds var imod dem, alligevel havde kæmpet så udholdende, at det lagde kimen til det folkelige fællesskab, som Haarder mente udfoldede sig efter fornedrelsen i 1864. *Uden de ti uger i de sønderskudte skanser og den sidste blodige kamp*, skrev han, ... *havde vi i dag haft et ringere Danmark!* Der var skabt et folkeligt sammenhold i nederlagets stund, som efter Haarders mening medførte, at Danmark som stat overlevede, hvad f.eks. Monrad o.a. ikke troede var muligt. Men nederlaget havde også skabt en fælles bevidsthed om at høre til et folk. Det ses tydeligt i væksten af højskoler i Danmark efter 1864. Det ses i den danske litteratur efter 1864, og det ses i den danske sangskat efter 1864. Nederlaget i 1864 skabte det danske folk.

På Rønshoved tænkte man ikke alene europæisk ved at beskæftige sig med aktuelle europæiske problemer omkring de nye markedsdannelse, som Danmark aldrig tidligere havde været en del af, men i 100-året for nederlaget i 1864 blev der for første gang inviteret en repræsentant for det tyske mindretal til at deltage i det traditionsrige Grænselandsstævne i begyndelsen af august. Det var lederen af den tyske efterskole i Tinglev, rektor Paul Koopmann. Og han var ikke en hr. hvem-som-helst. Han var iflg. Henrik Skov Kristensen den højst rangerende nazistiske officer fra det tyske mindretal, som allerede i maj 1940 havde ladet sig hverve til tysk krigstjeneste. Hvervning var dengang forbudt i Danmark. Koopmann sluttede sin karriere i tysk krigstjeneste som SS-Hauptsturmführer, dvs. han tilhørte det egentlige ledende nazistiske officerskorps med en rang, der i dag ville svare til en major. I SS-Hauptamt arbejdede han med racemæssige spørgsmål. Koopmann blev efter krigen dømt og sad en tid i Fårhus-lejren, inden sin tidlige prøveløsladelse allerede i 1948.¹³⁰

Det var Paul Koopmann, som i 1962 stod bag oprettelsen af den såkaldte *Ehrenhain* (Æreslund), hvor man på det tyske mindretals mødested på Knivsbjerg kunne mindes og ære de faldne. På mindetavler på Knivsbjerg for 1. og 2. Verdenskrig ses navnene på faldne fra mindretallet fra 2. Verdenskrig, som af mange opfattedes som havende udført en heroisk indsats. Det er først med den moderne demokratiske ledelse i det tyske mindretal, at man endelig i 2012 ændrede navnet til *Gedänkstätte*, dvs. Mindelund. Man havde da fundet ud af, at en række af de frontfrivillige på tavlerne i lunden fra 2. Verdenskrig havde begået krigsforbrydelser, hvorefter deres navne er blevet slettet! De blev *Persona non grata* – og *persona damnatio memoriae*! De blev ikke alene uønskede, men man har også fjernet deres navne og dermed erindringen af dem. Det sidste kan vel opfattes således, at man gør vold på historien? Til gengæld er det positivt, at man kan se, hvor navnene er blevet slettet.

Denne Paul Koopmann blev altså inviteret til Rønshoved to år efter hans oprettelse af *Ehrenhain*. Det var modigt og moderne gjort af Hans Haarder, men desværre kan man ikke i årsskriftet se, hvad Koopmann skulle tale om – og hvordan det blev modtaget på Rønshoved. Men indholdet blev til gengæld fyldigt refereret i Flensborg Avis, tilsyneladende ud fra Koopmanns eget manuskript. Koopmann var mere optaget af helstaten og Danmarks problemer i fortiden – op til 1864 – end af de aktuelle forhold i datiden. Dog appellerede han til danskernes forståelse for, at ... *slutstenen*

¹³⁰ Henrik Skov Kristensen, Forundringsparat p142

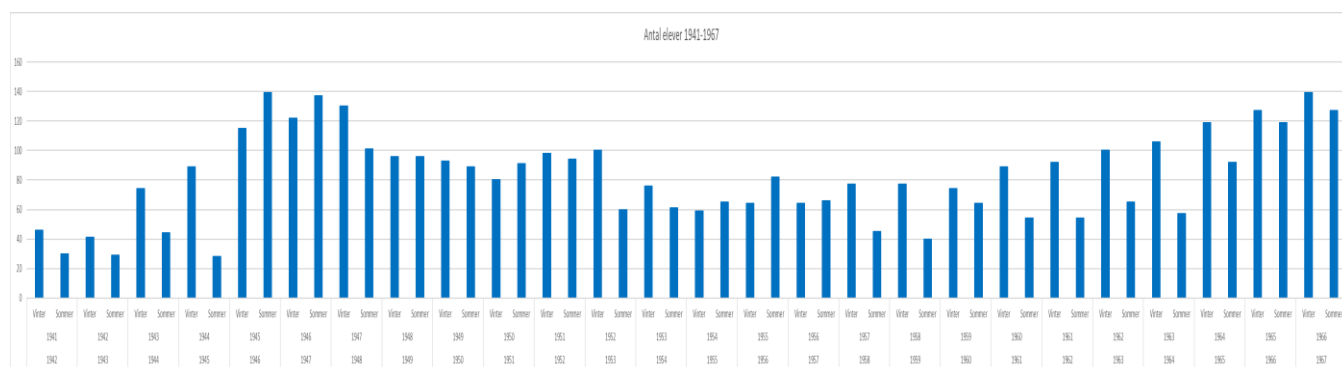
*hurtigt burde sættes vedrørende retsopgøret uden at komme nærmere ind på, hvad denne slutsten skulle bestå af.*¹³¹

Vilh. la Cour var mere kritisk i Grænsevagten 1964 p247-251¹³²

Oscar Haarder kom hjem for at hjælpe til med højskolens drift, da skolen var blevet en selvejende institution, hvad der krævede en større administrativ indsats, end hverken Agnete Haarder magtede, eller Hans Haarder selv var interesseret i. Han skulle ikke være statens forlængede arm, som han selv sagde. Men Oscar Haarder nøjedes ikke med det administrative, han underviste også eleverne på en række hold. Og så bidrog han i de følgende mange år med indlæg i årsskriftet, hvor man tydeligt fornemmer, at æblet ikke var faldet langt fra stammen. Oscar Haarder aflastede også faderen ved at tage flere af faderens opgaver, som f.eks. talerne til Grundlovsmøder og elevmøderne hvert år.

Oscar Haarder har i årsskrifterne fortalt om en række rejser, som han kom ud på, bl.a. til DDR, Sovjetunionen og Israel. Men selv om han i Israel oplevede et socialistisk kollektivt Kibbutz-system, var han ikke nær så inkvisitorisk i sine spørgsmål og kommentarer der, som han var i DDR og i Sovjetunionen. Han kunne ikke tro på, at befolkningen i de to kommunistiske lande måske godt kunne lide deres arbejde og samtidig solidariserede sig med deres stat og med deres system. I Israel var der en forståelse for de problemer, der var i landet. I alle tre tilfælde var der en historisk og logisk forklaring på deres situation.

Oscar Haarder blev i 1966 medforstander på Rønshoved Højskole, hvad medforstander så end skulle betyde. Det fik i praksis tilsyneladende ingen betydning de første mange år, da faderen stadig sad på rorpinden som patriarken, og da han endelig i 1979 overlod sønnen hele ansvaret, betingede han sig, at han fortsat kunne blive boende i forstanderboligen, dvs. Marta og Oscar Haarder måtte som det nye eneansvarlige forstanderpar selv bygge en bolig, dog på højskolens grund. Det blev et mere beskedent hus, som i dag stadig er forstanderens bolig.

Elever under Hans Haarder 1941-1967

¹³¹ Flensborg Avis 10.august 1964

¹³² Grænsevagten 1964, p247f

Kapitel 27: Oscar Haarders vingård

Det fremgår ikke af højskolens årsskrifter, at Oscar Haarder var blevet medforstander i 1967, ligeledes som det heller ikke omtales, at han i 1979 blev forstander alene, hvilket kan synes lidt mærkeligt. Men det kan måske ses som et udtryk for, at hverken stilen, holdningerne eller indholdet af højskolens dagligdag blev forandret. Han har selv kaldt sin opgave på højskolen, at det var som at ... *deltage i markarbejdet i den grundtvigske vingård*, jf. Matthæus-evangeliet kap.20, hvor alle får den samme løn, uanset hvor længe, de har arbejdet.¹³³ Med Oscar Haarder begyndte højskolen dog i højere grad at interessere sig for Afrika, dvs. for u-landene, som man begyndte at kalde dem – og for Østeuropa.

Oscar Haarder var selv på flere ture til Afrika, bl.a. til Kenya og Tanzania, hvor han ved selvsyn kunne se, hvordan forholdene var for den indfødte sorte befolkning. Han fik derigennem respekt for de indfødtes egen kultur og forståelse for, hvor besværligt og konfliktfyldt det var at ville ændre på deres vante forestillinger og adfærd. Det var i disse år, den store kolonifrigørelse fandt sted, og den var i Afrika begyndt i 1957 med Ghana, den oprindelige danske koloni på Guldkysten.

Med afslutningen af 2.Verdenskrig var de to store kolonimagter Storbritannien og Frankrig blevet andenrangs stormagter, som ikke længere havde råd til at opretholde deres imperier. Det startede med Indiens selvstændighed i 1947 og Palæstinas i 1948, der førte til oprettelsen af staten Israel. Det fortsatte med Suez-krisen i 1955-1956, som satte gang i det sorte Afrika's oprør mange steder. Efter Ghana's selvstændighed i 1957 kom turen i 1960 til en lang række nye stater, bl.a. Nigeria. Tanzania fulgte efter i 1962 og Kenya – med Karen Blixen's mislykkede kaffe-farms-projekt – fik sin selvstændighed i 1963.

Så det var ganske nye lande Oscar Haarder besøgte. Lande med grænseproblemer og stammeproblemer – og voldsomme økonomiske problemer. Erling Bjøl har citeret en britisk Afrika-forsker for at hævde, at det afrikanske kontinent før kolonitiden havde bestået af ca. 10.000 politiske enheder, men med dannelsen i 1963 af OAU, Organization of African Unity, var de mange nye afrikanske lande blevet enige om at respektere de grænser, der var blevet trukket af den hvide kolonimagt. Med et par undtagelser, bl.a. i Somalia, der grænser op til Kenya.¹³⁴

Oscar Haarder var ikke i tvivl om, at den danske u-landshjælp virkede, og at den var givet godt ud, da ... *der sandelig er brug for u-landshjælp*, som han formulerede det i årsskriftet for 1967, samme år han var blevet medforstander på Rønshoved, og samme år, hvor produktionen i Afrika var på et foreløbigt højdepunkt – i 1984 ved vi iflg. Erling Bjøl, at der blev produceret en tredjedel mindre korn per indbygger i Afrika end i 1967! Oscar Haarder så i Kenya bl.a. Karen Blixen's afrikanske farm, men så den gennem hendes briller ved konstant at referere til hendes bøger. Men han konstaterede dog samtidig, at der nok ville være mest behov for støtte ... *ude i landsbyerne og på mange andre almindelige arbejdspladser*. Han er derfor begejstret for de mange danske u-landsfrivillige, da de opfylder det store behov for den ... *nødvendige praktiske undervisning*, som han understregede, da den ... *er med til at give den hjælp til selvhjælp, som er det vigtigste*, mente han, ... *hvis produktionen skal forøges*. Han har blik for afrikanernes fattigdom, men gentager gang

¹³³ Fædre og arv, p103

¹³⁴ Verdenshistorie bind 20, p225

på gang, at vores hjælp til dem ... *også er for vor egen skyld. Vi får en meget stor del af vore råvarer fra u-landene, og jo rigere disse er, jo mere fornøjelse kan vi have af at handle med dem.* Og han slutter optimistisk med at kunne konstatere, at ... *Afrika er på vej. Det nye Afrika er efter slavetidens og kolonitidens undertrykkelse ved at genfinde sin sjæl ... Netop dette må være baggrunden for det samarbejde, som fremover må etableres mellem hvide og sorte – for deres skyld, men også for vor egen ... en virkelig harmoni – et virkeligt fællesskab – skabes kun, når der spilles **både** på de sorte og de hvide (tangenter).* Han lægger dog ikke skjul på, at fremtiden ville byde på mange problemer, som f.eks. borgerkrige, når de store ledere, de gamle frihedskæmpere var borte, som f.eks. Kenyatta i Kenya, men det vil ... *være nødvendigt, at afrikanerne lærer at tilegne sig trykte kundskaber i landbrug, industri og håndværk, tilføjer han, ... hvis produktionen skal sættes i vejret. Og det er netop det den skal, fortsætter han, ... for at give varige fremskridt. Her har vi også et ansvar, slutter han, ... både for afrikanernes skyld og for vores egen.* For Oscar Haarder var u-landshjælpen således en vigtig hjælp til selvhjælp – og ikke noget med at skulle spare på u-landshjælpen for at løse aktuelle indvandringsproblemer f.eks. fra Øst-Europa til Danmark.

Men det var ikke alene Afrika og u-landsproblemer, som højskolen begyndte at interessere sig for. Den Kolde Krig havde med jerntæppet delte Europa i et kapitalistisk Vesteuropa og et kommunistisk Østeuropa, som der i starten var meget lidt kontakt imellem. Med opstandene i Polen og i Ungarn i 1956 var der kommet en del flygtninge til Vesteuropa, som overalt blev modtaget med åbne arme, og som måske var med til skabe interesse for disse landes skæbne. Fra 1967 begynder Højskolen at lave ture til det delte Berlin. Hidtil var turene gået til Holland, som afslutning på de lange kurser. Men udover Berlin, som højskolen besøgte første gang i 1963, begyndte man snart også at tage til Prag, den smukke tjekkoslovakiske hovedstad, som stort set var uberørt af 2.Verdenskrigs ødelæggelser, da den allerede den 15.marts 1939 var kommet under Hitler's kontrol – uden sværdslag som et resultat af München-forliget fra 1938. Turene til Tjekkoslaviet afløste turene til Holland/Nederlandene.

Men hvad så man så i Berlin og i Prag? I Vest-Berlin var det de sædvanlige turistmål med Brandenburger Tor, Gedächtniskirche, Muren fra 1961 m.m., som repræsenterer 2.Verdenskrigs ødelæggelser og elendighed, men i Øst-Berlin var det mest det kommunistiske systems bagside, der blev observeret. Det blev til en tydelig sort-hvid opfattelse, præget af Den Kolde Krigs forestillinger. Men hverken faderen eller sønnen Oscar Haarder var i DDR eller i Tjekkoslaviet i tvivl om Jan Hus' berømte udsagn om, at ... *Sandheden vil sejre – Veritas Vincit.* Den tjekkiske eftertid har tillagt de to store nationale og kulturelle koryfæer Jan Hus fra o.1415 og Jan Amos Comenius fra o.1650 en længere sætning, som af Tjekkoslaviets grundlægger Tomas Masaryk blev forkortet til det mere slagkraftige *Veritas Vincit.* Det er den dag i dag motto for den tjekkiske præsident og blev i øvrigt brugt af *Charta 77*, den tjekkiske borgerretsbevægelse under ledelse af forfatteren og den senere præsident Vaclav Havel.

Når højskolen var i Prag, besøgte man altid den unge afdøde Jan Palach's grav. Jan Palach var den unge student, som i januar 1969 lod sig brænde på den centrale Wenceslas-Plads i Prag i frustration over de sovjetiske besættelsestroppers tilstedeværelse. Oscar Haarder mener med et citat af Tomas Masaryk, at det er ... *frihed at stå på Karlsbroen og sige, at præsidenten er en idiot.*

Og han konstaterer meget let, at denne frihed bestemt ikke er tilfældet i det kommunistiske Tjekkoslavakiet. *Vi skal være glade for, at vi ikke lever under de ufrie forhold, som findes i Tjekkoslavakiet, fortæller han, ... og vil nogen påtvinge os sådanne forhold, må vi af al magt kæmpe imod*, slutter han. Men samtidig kommer han med en advarsel, der næsten siger det modsatte, at vi i vort samfund skal ... *være på vagt overfor de mennesker, som ... har så travlt med ville reformere verden eller med at stræbe efter materielle goder, at vi glemmer de nære ting og glæden ved de små ting*. Men det var jo præcis det, studenten Jan Palach ville, han ville reformere Tjekkoslavakiet og have et system, som kunne give ham frihed og bedre materielle vilkår – og det samme ville med Jan Palach utallige andre i Tjekkoslavakiet og hele Østeuropa.

I 1971 var højskolen igen i Tjekkoslavakiet, hvor de bl.a. besøgte et landbrug. Af Hans Haarders beskrivelse, var det noget så usædvanligt som en løsdrift-stald, de fik forevist. Der var flere hundrede køer, fik de at vide, hvoraf de ... *40% af køerne var fra Danmark*. Da de gerne ville vide, hvordan de danske køer klarede sig, fik de at vide, at det var gået ... *udmærket i begyndelsen, men i det lange løb var de danske køer ikke egnede til løsdrift stalde i det store format*, hvilket fik Haarder til at konkludere, at ... *danske køer ikke ville behandles som en masse, de ville behandles individuelt, hvis de skulle trives!* Hvordan han vidste det, fortæller historien ikke noget om, men det var tydeligt, at det her var den ideologiske Venstre-mand, der talte. Og det synes klart, at han ville have haft det svært med det danske kvægbrug i dag med de store løsdrift-stalde for de danske malkekøer i 2021. Og det var under alle omstændigheder svært for ham og sønnen at finde noget i Østeuropa, der kunne vinde deres sympati.

Men hvad med forholdene i vesten og i Vesteuropa? Der var ikke megen kritik af Vietnam-krigen. Der var ikke megen diskussion af studenteroprørene rundt omkring eller af kvindebevægelserne. I det hele taget blev mange af de danske højskoler taget på sengen af de stadig flere diskussioner om aktuelle samfundsmæssige forhold, som var påvirket af den mere og mere globaliserede verden.

Kapitel 28: Ungdommen i opbrud

På Rønshoved Højskole er der altid blevet diskuteret på livet løs. Forstander Hans Haarder yndede at prale med, at Rønshoved var Danmarks frieste talerstol – men han havde jo også selv indflydelse på, hvem han inviterede, og hvad de skulle tale om. Det betød dog ikke, at der ikke blev inviteret politiske modstandere, f.eks. den radikale Bertel Dahlgaard, SF'eren Poul Dam eller socialdemokraten Per Hækkerup, når der bl.a. var Grænselandsstævner, men langt de fleste af de indbudte var han dog enig med. Og når Per Hækkerup var gæst, skulle han tale om Europa og EF, hvor han og Haarder også var enige. Men Hans Haarder var f.eks. ikke begejstret, da sønnen og medforstanderen Oscar Haarder i begyndelsen af 1970'erne havde inviteret en rigtig 68'er, præsten og forfatteren Johannes Møllehave. *Det er Oscar, som ville have dig herved. Jeg har ikke ønsket, at du skulle komme*, skulle han have budt Møllehave velkommen med at sige ... *sådan en venstreorienteret københavnsk præstesnude*. Men da den gamle Haarder havde hørt Møllehave fortælle om Dostojevskij, indbød han ham straks til at komme igen de følgende år, og de to endte

med at blive gode venner.¹³⁵ Senere skrev Møllehave i familiens gæstebog: *Der findes men'sker af mange sorter – vismænd, avismænd, baroner og lord'er – desuden findes der altså Hans Haarder – hvis frækhed slår simpelthen alle rekorder.* Det så ud til at være blevet en gensidig venskabserklæring. Men ellers var Hans Haarder ikke begejstret for københavnske venstreorienterede, som han sagde. Han var derfor heller ikke begejstret for Ebbe Kløvedal Reich og Eivind Larsen og deres helt anderledes tilgang til Grundtvig.

Da studenterne begyndte at demonstrere mod Vietnam-krigen, mod professorvældet, mod krig, mod uligheder i de vestlige kapitalistiske samfund, mod opstillingen af raketter i Vesttyskland, mod de vestlige kapitalistiske samfunds udnyttelse af u-landene, mod de arabiske palæstinenserers vilkår som ofre for staten Israel og de vestlige samfunds politik, mod at mange tidligere nazister sad på fremtrædende stillinger i det vesttyske samfund, mod diskrimination af kvinderne, mod oberstdiktaturet i Grækenland, mod Franco i Spanien o.m.m.m. ja, snart også en diskussion om demokrati i Danmark og demonstration mod boligøden i København, der blev til Fristaden Christiania, da blev de trygge, demokratiske vestlige samfund udsat for rystelser, som udfordrede de gamle normer og traditioner. Kirken, skolen, staten og familierne blev udfordret som de kulturbærende institutioner – og uroen bredte sig til højskolerne – men endnu ikke til Rønshoved. I hvert fald satte det i første omgang kun ganske få aftryk, selv om der ofte blev skrevet om ungdommens mangel på interesse og ungdommens rodløshed.

Det var i denne periode Ebbe Reich blev højskolelærer på Askov i 1967. Forstander Knud Hansen havde bevidst ønsket at få en venstreorienteret, kulturkritisk akademiker til Askov som lærer.¹³⁶ Det havde været utænkeligt på Rønshoved! Men allerede i 1969 var Askov blevet for støvet for Reich. Og kort tid efter blev lærerkollegiet på Askov splittet mellem den tilbageværende, traditionelle grundtvigskprægede linje og den mere globaliserede og flippede venstreorienterede linje, som ville frigøre sig fra den grundtvigske tradition og derfor grundlagde en ny højskole i Kolding. Men grundtvigianerne på alle landets højskoler blev måske først og fremmest udfordret af diskussionen om Danmarks mulige optagelse i EF, Det Europæiske Økonomiske Fællesskab.

I 1972 udgav historikeren og forfatteren Ebbe Kløvedal Reich en bog om Grundtvig, som han blot kaldte *Frederik*, men med tilføjelsen – *en folkebog!* Bogen vakte furore i mange højskolekredse, hvor de mente at have patent på forestillingerne om Grundtvig. Da bogen samtidig var et indlæg i debatten mod EF, var det derfor intet under, at Hans Haarder fra starten var stærk modstander af både bogen og forfatteren Ebbe Kløvedal Reich. Som beboer i kollektivet *Mao's Lyst* på Christianshavn, i den nyoprettede Fristad Christiania i København, måtte Reich også kalde sig Kløvedal.

Men det blev først i 1974, at Rønshoved højskoles elever skulle stifte bekendtskab med, hvad Kløvedal Reich og Eivind Larsen mente, og hvad de havde skrevet om Grundtvig i teaterstykket *Kampen mod dødbideriet*. Det var højskolens daværende musiklærer Per Warming, som havde taget initiativet til, at højskolens elever skulle rejse til Ribe og til Herning for at se forestillingerne, som efterfulgtes af en diskussion. Hans Haarder var med, men var ikke imponeret af hverken

¹³⁵ Møllehave p172

¹³⁶ Ole Vind 2006

forestillingen eller den efterfølgende diskussion. Om teaterforestillingen skrev han, at ... *der er ikke en eneste original tanke om Grundtvig i stykket*, og han tilføjede, ... *så lidt som i Ebbe Reichs Grundtvig-bog om Frederik*. Men han måtte alligevel indrømme, ... *at Ebbe Reich har formået at gøre Grundtvig nærværende og vedkommende for de unge*. Men diskussionen efter forestillingen var Haarder heller ikke tilfreds med. *Diskussionen fik jeg ikke meget ud af*, skrev han. *Hver gang man spurgte om noget, fik man svaret: Det skal opfattes politisk*. Og det svar var Haarder selvfølgelig ikke tilfreds med, for han mente jo selv, at han ikke var politisk! *Sådanne slagord gør det let at slippe uden om det besværlige*, skrev han i kommentaren til teaterstykket, og sluttede kritikken med, at Kløvedal Reich og Ejvind Larsen ikke ville det besværlige: *at tænke og at begrunde!*

Oscar Haarder brugte udtrykket ... *den grundtvigske vingård* om sit syn på højskolens funktion i moderne tid, dvs. efter hans ankomst til Rønshoved i 1958. Og det vedblev at være hans ideal, også efter hans funktion som medforstander fra 1967, og efter at han blev eneforstander i 1979. Der er ingen tvivl om, at det i høj grad var Oscar Haarder, som havde forstået, at der var nye strømninger på vej. Han har derfor også æren for omstillingerne på højskolen og for at højskolen stadig klarede sig så godt. Men denne grundtvigske vingård kommer under pres på Rønshoved og på alle de danske højskoler. Debatten om Danmarks medlemskab af Det Europæiske Økonomiske Fællesskab, populært forkortet EF, udfordrede de traditionelle forestillinger om Grundtvig, som mange opfattede som skaberen af den danske identitet. Men var det nok konstant at diskutere, hvad Grundtvig havde ment? Eller hvad Grundtvig ville have ment om moderne og aktuelle forhold? Ebbe Reichs afskedssalut til Askov lød i hvert fald meget radikalt og bramfrit, at man kun brugte Grundtvig som ... *den store mand, man sutter på ved festlige lejligheder over desserten og pisser på i det daglige!* Mange højskoler og uddannelsesinstitutioner var derfor i stedet begyndt at se lidt mere til Søren Kierkegaard og hans eksistentielle tilgang til tidens aktuelle problemer.¹³⁷

På Rønshoved Højskole havde Oscar Haarder flere gange diskuteret aktuelle forhold omkring de unge. Da han havde besøgt en israelsk kibbutz, beskrev han sine oplevelser i 1962, hvor han sluttede med at ønske alt godt for kibbutzens fremtid i fred og fællesskab, at kibbutzens ... *idealisme og fællesskabsfølelse ... ikke (vil) blive erstattet af selvglad væren-sig-selv-nok-idyl?* Oscar Haarder frygtede for, at kibbutzens idealer ville blive ... *erstattet af et velfærdsmenneske, der i sin fritid kun gider slænge sig foran fjernsynsskærmen*.

Disse velfærdsmennesker var efter Oscar Haarders opfattelse ikke rigtig levende mennesker! I 1965 sammenlignede han datidens ungdom med de unge fra Besættelsestiden. Han tog udgangspunkt i nogle skolebøger om perioden fra 1940 til 1945, men dem havde han ikke megen fidus til. I det hele taget havde ingen af Haarder'ne megen tiltro til hverken lærere, skolebøger eller pædagoger. Oscar Haarder var utilfreds med nogle skolebøgers behandling af den uenighed, der var i den danske befolkning under Besættelsen, som han ligefrem mener var ... *farlig for den danske befolknings sjæl*. Hvad han forstod ved ... *den danske befolknings sjæl*, fortæller han desværre ikke noget om, heller ikke hvori det farlige bestod. Hans artikel handlede mest om modstandsbevægelsen og var en voldsom kritik af den førte samarbejdspolitik. Var det en kritik af

¹³⁷ Ole Vind 2006

hans gamle fars støtte til samarbejdspolitikken? At hans far ikke havde været en del af modstandsbevægelsen? *Det allerværste der kan ske*, slutter han, ... *er, hvis den kulmination af ondskab, uret og lidelse ... forties som generende for vort hyggelige liv i velfærdsstaten*. Der kom den igen med velfærdsstaten, som der åbenbart var en konstant uvilje mod hos Haarder'ne - ja, Hans Haarder skriver ligefrem endnu i 1972, i en kritik af et forslag til en skolereform, at ... *staten altid vil manipulere camoufleret i den gode hensigt. Staten vil ensrette*. Punktum. Der er ikke noget at raffle om, staten var og blev et onde for Haarder'ne!

Tidligere havde Oscar Haarder haft blik for, at noget var ved at ændre sig i samfundet. Allerede i 1963 havde han skrevet *Noget om opbrud blandt højskoleelever*, hvor han bl.a. gjorde rede for den flugt fra landbruget, som da fandt sted. De unge søgte ind til byerne, hvorved landsbyerne blev tømte for liv. Og når de unge kom ind til byerne, fik de en uddannelse og senere et arbejde i et byerhverv. Det betød bl.a., at højskolernes klientel efterhånden blev et andet – også på Rønshoved Højskole. Oprindeligt havde stort set alle elever haft rod i landsbysamfundet, men efterhånden kom eleverne overvejende fra byerne, hvorfra de havde en helt anden erhvervmæssig baggrund, og ofte en helt anden kultur, da flere og flere elever fik en længere skoleuddannelse og ofte en studentereksamen. *Det kræver selvfølgelig*, skriver Oscar Haarder, at ... *højskolens lærere har indføling med elevernes tankegang og forudsætninger*. Derfor så han højskolens opgave, at den skulle ... *bidrage til, at de kan afklare deres egen stilling i livet og deres eget ansvar over for fællesskabet*. Man kan måske sige, at Oscar Haarder dermed demonstrerede, at han og Rønshoved Højskole tidligt var omstillingsparate. At de var forberedte på det moderne samfunds krav til uddannelse, kritisk sans, selvstændighed og fleksibilitet.

Men der kom også til uro på Rønshoved Højskole, om end lidt forsinket. Hans Haarder stod stadig vagt om den gamle højskole. Han skriver i 1965 om *Højskolens krise?* Krisen bestod ikke i færre elever eller dårlig økonomi, men han citerer en repræsentant fra den norske højskole, der skulle have sagt, at ... *højskolen aldrig måtte glemme sit kristne og nationale grundlag*. Hans Haarder vender derfor tilbage til sin opfattelse af den gamle Grundtvig uden at have forståelse for sønnen Oscar Haarders tilløb til et nyt værdigrundlag. Den gamle Haarder fastholdt stadig idealet om den poetisk-historiske højskole, som han formulerede det i et interview med Vejle Amts Folkeblad i anledning af sin 60-års fødselsdag i maj 1965. hvorimod den unge Haarder kunne se, at nye tider var på vej med andre krav til højskolens indhold. Konflikten var tydeligt på vej!

Man fornemmer allerede i 1970, at der var problemer, når gymnastiklæreren skulle forsvare den traditionelle gymnastik. *I dag*, skriver Elisabeth Hasselager, ... *får man en fornemmelse af, at dersom noget er traditionelt, så er det ikke anvendeligt i vor moderne hverdag*. Men frustrationerne viste sig også, da højskolelæreren Leif Skipper var utilfreds med, at mange højskoleelever på Rønshoved tilsyneladende var for lidt interesserede i, hvad der var sket under Besættelsen. Eleverne var i 1970 åbenbart ligeglade med markeringen af 25-årsdagen for den 4.maj, dvs. Befrielsen i 1945 ... *de samme mennesker, som på den ene side vil hævde, at 4.maj kun har betydning for dem, som har oplevet den, vil på den anden side kræve oplysning om Viet-Nam. De vil vide, hvad de føler i Viet-Nam, men det falder dem ikke ind, at man kan få noget at vide om det ved at sætte sig ind i, hvad der skete i Europa under sidste krig*. Leif Skipper kunne derfor ikke forstå, at højskolen kalder sig selv den historisk-poetiske skole. Det var åbenbart ikke sådan, han

oplevede det. Og han kritiserer også eleverne for ikke at kunne forstå, at sådan burde det være – sådan burde eleverne opfatte det! Han forstod tilsyneladende ikke, hvad der kunne interessere den moderne ungdom i 1970.

Men i 1974 kom, hvad man kunne kalde Askov-konflikten, også til Rønshoved. Oscar Haarder harcelerede over de moderne tider med ... *centraliseringer og effektivitetsjageri ... hospitalerne skulle være store, skriver han, det dybe, varme fællesskab i de små samfund*, fortsætter han, det er væk, det er ... *dræbt. Ungdommen er i stedet optaget af den stigende underholdningstrang*, fortsætter han og ser det som ... *et udtryk for tomhed, ligegyldighed og materialisme*. Og skolerne var den igen gal med, da lærerne var i gang med at ... *integrere Jesus væk*. Der var ofte for meget af ... *det, der kaldes kreativitet* og for meget gruppearbejde ... *af såkaldte demokratiske grunde* – og for lidt fagligt indhold. Antallet af adfærdsvanskelige børn var også steget voldsomt, hvortil Oscar Haarder spørger, hvorfor forældrene dog ikke griber ind? Han kritiserer ikke, hvad der kan være årsag til de mange nye diagnoser, og citerer så en 25-års jubilar, som i 1974 kunne udbryde, at ... *det nu alligevel var helt anderledes, da jeg var elev på Rønshoved*. Alt var altid anderledes engang – og sådan har det altid været. Og så beklager Oscar Haarder sig over, at ... *man må helst ikke kunne se, at den søde højskolepige er en pige!* Nej, nu begyndte de unge at klæde sig anderledes end man plejede, at få andre frisurer, end man plejede – ja, også at have andre holdninger, end man plejede. Godt han ikke oplevede me-too- og Black-Lives-Matter-bevægelserne omkring 2020! Men uvidenheden kendte åbenbart ingen grænser, jo, 1970'erne var i sandhed et forandringernes årti!

Hans Haarder glæder sig til gengæld over, at man på Rønshoved stadig fastholdt markeringen af Hellig-Tre-Konger, som den eneste højskole i Danmark, tilføjer han stolt. Og Oscar Haarder kan omvendt konstatere, at ... *mange er meget dårlige til skriftlig dansk, og ... tænk, sidste år kunne de fleste ikke Som en rejselysten flåde ... og en del er vant til, at undervisningen helst skal være underholdende og sjov – og uforpligtende ... hvorfor skal vi til Dybbøl? ... Hvilket af flagene i gymnastiksalen er det norske og hvilket det islandske?* Ja, der er nok at jamre over omkring ungdommens uvidenhed og manglende interesse, og derfor kan Oscar Haarder konkludere, at ... *højskolen aldrig har haft en større mission end i vor tid, en tid præget af massemedier og flokdyrsmentalitet*. Som man kan se, er der aldrig en røg, hvis det ikke har brændt! Og det brændte også på Rønshoved.

En højskoleelev havde skrevet en stil om sit ophold på Rønshoved Højskole 1973. Han hed Knud-Erik Therkelsen og blev senere lærer på skolen og derpå forstander på den nu lukkede Højskolen Østersøen i Aabenraa. Den unge Knud-Erik Therkelsen skrev ikke alene om sit ophold på Rønshoved, men han reflekterede især over, ... *hvad det burde være!* Og man kan ikke beskyldte Knud-Erik Therkelsen for ikke at være grundtvigsk i hele sin tilgang og selvforståelse. Han mente derfor, at ... *det var højskolens opgave at komme til en bedre forståelse af livet, se sig selv i en større sammenhæng, få overblik*, hvorefter han stiller spørgsmålet, om det er sket på Rønshoved Højskole? Og han svarer selv umiddelbart efter, at det var det ... *ofte ikke, mange får ikke et så stort udbytte af højskoleopholdet*. Og han svarer selv, at det var der mange grunde til, bl.a. elevernes manglende motivation, hvad der måske skyldtes, at langt de fleste højskoleelever havde

... gået ti år i skole og således allerede har erhvervet de kundskaber, højskolen gav sine elever for 25 år siden.

Men han erkender også, at højskolen for mange elever virker som et rekreativshjem. Derfor kunne han ønske sig, at højskolen var mere kritisk overfor, hvilke elever man ville optage – men han ved dog godt, at det ... *er praktisk uladsiggørligt*, bl.a. på grund af uddannelsessystemets krav om point. Alligevel ønsker han, at højskolen ikke skulle gå ... *på akkord med uddannelsessystemet*. Gør den ikke det ... *først da vil man få en rigtig højskole ... først da vil man komme tilbage til den gamle højskole*. Højskolen ville så ... *opleve en renæssance*, mener han, atmosfæren på højskolerne vil ændres til et rigtigt skolemiljø, hvor elever og lærere ikke vil føle en så stor kløft imellem sig, forsømmelserne vil forsvinde og trangen til fester m.m. ligeså, og så tilføjer han: *Da vil man for alvor have højskole ... (som kan) styrke den personlige udvikling!*

Konkret foreslår Knud-Erik Therkelsen også, at man fjerner en række kreative fag ... *og i stedet bruge tiden til fag som psykologi, historie, filosofi, myter m.m. eller man kunne bruge flere timer til projekter, der f.eks. kunne have forbindelse med problemer i omegnen*. Som man kan se, så er kritikken i grunden ikke særlig langt fra de Haarder'ske forestillinger om, hvordan en højskole burde være, men det var altså slet ikke sådan, de mest interesserede elever oplevede livet på Rønshoved Højskole i praksis. Men Haarder ville ikke kunne være enige med de unge og Therkelsen om, at højskolen **ikke** skulle ... *forkynde kristendom ... derimod skal eleverne bringes i stand til selv at vælge, hvilke idealer man vil holde sig til*. Det er direkte i modstrid med de Haarder'ske historisk-poetiske idealer og viser dilemmaet for den klassiske højskole, når man samtidig har idealet om at være Danmarks frieste talerstol! Askov-fejden var kommet til Rønshoved Højskole, men på Rønshoved skulle Grundtvig ikke erstattes af Kierkegaard – der skulle være plads til dem begge. Det moderne holdt sit indtog, de aktuelle samfundsforhold kunne ikke længere holdes ude. Haarder slutter dog indlægget beroligende af med, at Knud-Erik Therkelsen skam havde været ... *overordentlig glad for sit ophold på Rønshoved!* Men det hører med til historien, at Haarder faktisk havde rettet i Knud-Erik Therkelsen manuskript til årsskriftet, så det blev mindre kritisk. Det protesterede Knud-Erik derfor efterfølgende over, hvad der medførte, at han fik et bedre forhold til Haarder. Han kunne, ifølge Knud-Erik Therkelsen godt lide, at der var nogen der vovede at tale Roma midt imod.

Kapitel 29: Den historisk-poetiske højskoles hverdag

Hvad foregik der på Rønshoved Højskole? Hvad foregik der i løbet af året? Hvordan var dagligdagen i vingården, i den Haarder'ske historisk-poetiske højskole? Da Hans Haarder blev 60 år i maj 1965, blev han interviewet til Vejle Amts Folkeblad, hvor han bl.a. gav udtryk for, at der efter hans mening aldrig tidligere havde været mere ... *brug for den gamle, den klassiske højskole med det historisk-poetiske syn*, da så mange nye grupper fra byerne kommer på højskole. Han definerer derefter det poetiske som noget, der ... *vel kan tolkes som noget i pagt med evighedsværdierne – og det historiske som noget, der giver os sammenhænge*. Desværre forklarer han ikke, hvad han mener med evighedsværdierne? Det var jo netop det, balladen på Askov kom til at handle om. Og han forklarer heller ikke, hvad det er for sammenhænge, han tænker på? Det var også en del af

balladen på Askov. Hans Haarder gav dermed lidt af et skønmaleri af forholdene på de danske højskoler – og i realiteten også på Rønshoved.

Helt tilbage fra Aage Møllers tid startede Vinterholdet altid den 3. november, og den dato fastholdt man i mange år. Vinterholdet sluttede i sidste halvdel af marts og varede således ca. fire og en halv måned. Sommerholdet startede tilsvarende altid omkring den 3. maj og sluttede efter ca. tre og en halv måned i slutningen af juli. Og ind i mellem skulle der hver gang gøres hovedrent på højskolen, så den blev klar til det næste hold. Men der foregik også mange aktiviteter på højskolen mellem de to lange kurser. I dag har Rønshoved Højskole et utal af korte kurser, ofte samtidig med de lange kurser. På begge de to lange kurser og på de korte kurser var der tradition for flere besøg i Sydslesvig. Man besøgte de historiske steder, som kunne fortælle om de danske relationer, eller der var besøg hos det danske mindretal og dets institutioner, f.eks. Duborgskolen i Flensborg. Og hvert år var der tradition for, at højskolen deltog i de danske årsmøder, hvor de ofte også deltog i optogene med Danebrog gennem byerne, hvad enten det var i Flensborg, Slesvig eller Husum.

Men allerede Aage Møller var startet med et historiekursus, som af Hans Haarder blev transformeret til et egentligt Grænselandskursus, Rønshoved Højskoles flagskib siden 1943. På alle kurserne blev der arrangeret ture i omegnen, som regel til Dybbøl og hver gang til de historiske steder i Sydslesvig. Efter Besættelsen gik højskolen snart i gang med at afslutte de lange kurser med en tur til udlandet, i første omgang for vinterholdet med ture til Nederlandene og senere med ture til Berlin og Tjekkoslovakiet for både vinter- og sommerhold. På begge de lange kurser var der hver gang forældredag med gymnastikopvisning, sang, musik og anden optræden. Her var der samtidig lejlighed til se på årets arbejder i form af håndarbejder, keramik og andre kreative frembringelser. Der var også hver sommer en elevdag, hvor gamle elever kunne mødes. Det blev en stor succes, da der ofte kom op til 500 gamle elever – selv medbringende overnatningsmateriel. Skolen var således gang på gang mere end fyldt, fyldt med mange mennesker, men også hver gang fyldt med indhold med foredrag, fællessang, musik, teater og gymnastik – ud over den daglige, sædvanlige undervisning.

Der findes en timeplan for Hans Ronald Jørgensen fra Aage Møllers tid i 1933, hvoraf det fremgår, at man startede dagen med morgensang og et foredrag, hvorefter der var to timers danskundervisning. Inden middagen var der igen et foredrag. Blev foredragene for lange, og Haarder kunne se det på eleverne, når han gik frem og tilbage foran katederet, så har elever fortalt, at han pludselig kunne lave et kraftspring, som demonstrerede hans egen energi, men som også blev til et muntert indslag. Efter middagen var der en sang, hvorefter der var ophold på værelset, vel nok en fritime eller en time til at lave lektier. Derefter var der en times gymnastik. Sidst på eftermiddagen var der undervisning i litteraturhistorie eller Danmarkshistorie og derefter enten tegning eller samfundslære. Efter aftensmaden var der to ugentlige timer i engelsk. Fra kl. 21 kunne lærerne komme på besøg, hvorefter dagen sluttede med en aftensang kl. 22 – så man kan se, at dagen var fuldt besat med primært foredrag, men også med almindelig undervisning.

På alle de lange kurser i Haarders tid havde man i mange år dialektaftener. Rønshoved Højskoles elever kommer fra hele Danmark, hvorved en mangfoldighed af danske dialekter var repræsenteret. Det blev udnyttet til egentlige muntre konkurrencer med optræden fra de

forskellige egne af Danmark. Snart blev det et festligt indslag, når der var forældredag. Højskolen har således ikke alene været med til at bevare nogen af de mange danske dialekter, men man har også været med til at fastholde dialekterne som en vigtig del af den danske kultur ved at vise, at brugen af en dialekt havde samme værdi som brugen af rigsdansk. I gamle dage skelnede man mellem at snakke en dialekt og tale fint. I dag er det også fint at snakke dialekt. Efter Genforeningen mente mange lærere, at det var deres pligt at udrydde elevernes synnejske dialekt, så de hurtigere og bedre ville være i stand til at tale og skrive det rigsdanske sprog korrekt. Den tid er heldigvis forbi. Til gengæld har dialekterne fået det sværere med radio og TV og de moderne sociale kommunikationsmidler, hvor skriftsproget er rigsdansk. Dialekterne har ikke noget skriftsprog.

Når eleverne kom på Rønshoved, skulle de straks vælge mellem forskellige undervisningstilbud. Det var meget vigtigt for Haarder, at det skulle være en skole, hvor man lærte noget fagligt. Det har først og fremmest været faget dansk med tilhørende litteraturundervisning, men også historie og samfundsfaglige tilbud. Men det afgørende daglige bindemiddel var morgensangen med brugen af Højskolesangbogen kombineret med et kulturhistorisk foredrag, som skulle gøres vedkommende for eleverne. Rønshoved var en dannelsesinstitution. Der var derfor ofte lektier, der skulle læses, opgaver der skulle løses, gruppearbejder, der skulle laves, men fagligheden skulle også bruges til en forståelse af den danske kulturelle kontekst. Det var i den kontekst alt arbejdet foregik. Og denne faglighed blev understøttet af de mange foredrag, som skulle gøre arbejdet vedkommende og sammenhængende. Det blev således fortællingen fra og om litteraturen og fortællingen om den historiske sammenhæng, som blev rygraden i den poetisk-historiske højskole på Rønshoved.

Og denne fortælling var fra starten knyttet tæt sammen med arbejdet med kroppen. De mange elever fra landbosamfundet i de første mange år, trængte til at få smidiggjort deres kroppe, og det samme gjorde sig snart også gældende for de stillesiddende elever fra byerne, dvs. gymnastik var et meget vigtigt fag på højskolen. I mange år – til og med 1965 – var årsskrifterne forsynet med en opskrift på, hvordan et gymnastikprogram kunne se ud, som man vist skulle være særlig indsigtfuld for at kunne forstå: *Stræktåst. 2 sideskridt eller 4 tågangsskridt (1-4), a.sv. ud-ned på 1 og ud-op på 4, hop m. benspredn. og saml. m. a.sv. ud-ned, ud-op (5-8)*. Puh-ha, man bliver helt træt ved tanken om, hvordan det mon så ud i virkeligheden?

Men Rønshoved Højskole havde i mange år også en særlig uddannelse af særlige delingsførere til brug for den lokale gymnastik rundt omkring i Danmark. Og bl.a. i 1966 deltog højskolen i DDSG&I (De danske skytte-, gymnastik- og Idrætsforeninger), det nuværende DGI's Landsstævne i Aarhus. Senere deltog man gang på gang i DGI's landsstævner med forskellige idrætsmæssige aktiviteter. Den folkelige gymnastik har altid været fællesskabsorienteret og demokratisk i modsætning til den moderne individuelle æstetiske fitness-kultur.

Gymnastikken spillede en stor rolle bl.a. ved mange af højskolens arrangementer, hvor man bl.a. markerede Afstemningsdagen den 10.februar, Grundlovsdagen den 5.juni, Genforeningsdagen den 15.juni og det danske mindretals årsmøder i Sydslesvig. Opvisningerne fungerede her smukt med den klassiske danske højskoletradition, den Haarder'ske tradition med gymnastikken som et

socialt fænomen i modsætning til senere tiders individuelle body-building. Da gymnastiklæreren Elisabeth Hasselager i 1969 skulle forsvare den traditionelle gymnastik, tog hun afstand fra den tids opbrud omkring normer og værdier, og hun tog afstand fra samtidens skelnen mellem den traditionelle og den moderne gymnastik, ved i højere grad at lægge vægt på, at det er ... *gymnastikpædagogers opgave at gøre vort bevægeapparat brugeligt, at hindre degenerationen af led og muskler, at fremme hensigtsmæssige spændinger og bevægelser.* Og det vil gælde til enhver tid i enhver kultur. Hun slutter med at citere Helle Gotved, der var datter af N.H.Rasmussen, som havde grundlagt Idrætsinstituttet på Vodroffsvej i København efter de berømte Ling'ske principper. *Vi må bøje os i ærbødighed for såvel kroppens som sindets funktioner, vel vidende, at de er så nøje knyttet sammen, at de uafbrudt vil påvirke hinanden.* Og smukkere og mere præcist kan det vel næppe siges på moderne dansk. Det var ligesom de gamle grækere, der har givet udtryk for det samme princip, som vi bedst kender med det latinske udtryk for, at ... *man skal bede til at få en sund sjæl i et sundt legeme.* Senere får højskolen en ny gymnastiksal, som blev indviet i 1987, og ved dens indvielse blev det sagt, at motto'et for salen skulle være: *Lav idræt og gymnastik som gør dig gladere, klogere og sundere.* På Rønshoved levede man således op til de gamle græske idealer. Men det var ikke mere gymnastik og idræt Knud-Erik Therkelsen efterspurgte i sin stil om Rønshoved Højskole i 1973, det var mere kontakt til det omgivende samfund, bl.a. til omegnen af Rønshoved.

Kapitel 30: Rønshoved og omegn – lokalbefolkningen

Aage Møller havde mange gange tidligere inviteret de lokale til at deltage i arrangementerne på Rønshoved Højskole, det kunne være Afstemningsfesten den 10.februar eller Grundlovsmødet den 5.juni, men det var uden den store succes. Det blev helt anderledes med Hans Haarder. Det hang måske sammen med, hvad det var for et indhold, der blev serveret, dvs. færre myter og mere aktualitet? Eller det var måske bestemt af indpakningen, dvs. måden det blev serveret på, dvs. mindre Mussolini og mere demokrati? Eller var det måske personligheden? I hvert fald klager Aage Møller flere gange over den manglende interesse fra de lokale. Men det kan måske også skyldes en fjerde faktor?

Under Hans Haarder begyndte man at gå den modsatte vej, dvs. højskolen tog ud til de lokale, f.eks. var Afstemningsfesten den 10.februar ofte et møde i et nærliggende forsamlingshus, hvor eleverne var med, og hvor det som regel var Hans Haarder, der talte. Eller det var Valdemarsdagen den 15.juni, som var officiel Genforeningsdag, hvor festen som regel blev afholdt i Kværs forsamlingshus eller måske i sognegården, få km fra højskolen, hvor det også ofte var Haarder, der talte – et sted han snart overlod til sønnen Oscar Haarder. Både her og andre steder optrådte gymnasterne fra højskolen. Det var således klart, at det var ud fra devisen om, hvis Muhammed ikke ville komme til bjerget, så måtte bjerget komme til Muhammed! Og sådan blev det, og det fik betydning for den meget større lokale opbakning til andre møder på højskolen, bl.a. de særlige månedsmøder med indbudte foredragsholdere fra det øvrige land.

Det blev også snart et fast element i et højskoleophold på Rønshoved, at eleverne kom på tur til den vestlige del af Nordslesvig, hvor eleverne nogle år overnattede hos de lokale omkring Tønder,

Højer eller Løgumkloster. Det blev på den ene side til en mere intens oplevelse for de unge, men skabte også en kontakt mellem værterne og højskolen, som man værnede om lang tid efter, at højskoleopholdet var slut. For eleverne blev det ofte en mere direkte oplevelse af Sønderjyllands historie i praksis, fremfor de mange teoretiske forklaringer via bøgerne på skolen. Her mødte højskoleeleverne sønderjyderne personligt i stedet for blot at høre om dem. Det blev til et erfaringsbaseret fællesskab. Og for værterne var det med til, at de interesserede sig mere for, hvad der foregik på Rønshoved Højskole. Senere under Oscar Haarder brugte man den samme model i forbindelse med emneugerne omkring Sydslesvig, hvor eleverne også overnattede privat hos forskellige dansksindede familier.

Tættere på skolen besøgte alle eleverne som regel altid gården Buskmose i nærheden af Rinkenæs. Sådanne gårdbesøg var et udtryk for højskolens oprindelige forankring i landbosamfundet, men snart var besøget med til at bygge bro mellem by-eleverne og eleverne fra landet. Buskmose var en tidligere Domænegård, dvs. en stor gård, som i tysk tid var erhvervet med det formål at fortyske befolkningen i området. Domæne kommer af det franske begreb *Domaine de l'état*, dvs. det var en statsejendom. Her blev udtrykket brugt om de store gårde, som den prøjsiske stat havde opkøbt, og hvor de indsatte tyske forpagtere fra 1890'erne og frem til udbruddet af 1. Verdenskrig i 1914. Alt i alt oprettede prøjserne 36 domæner i det dansksindede Nordslesvig, og én af de større domænegårde var netop Buskmose, hvor man den dag i dag kan se de mange spir på gården som et udtryk for den første tyske domæneforpagters middelalderlige borg-ambitioner. Efter Genforeningen blev de mange domænegårde udstykket, forpagtet eller solgt til danske landmænd. Den første mangeårige danske forpagter og senere ejer af Buskmose var Laurits Nielsen, som var født i Bogense. Han blev selvfølgelig snart medlem af Rønshoved Højskoles bestyrelse. Besøgene hos ham, dvs. besøgene på en lokal gård var snart med til at sikre den lokale opbakning til skolen.

Det kom ligeledes til at gøre sig gældende for gårdejere fra den såkaldte Rønshoved-koloni, også kaldet Rinkenæs-kolonien. Denne Rinkenæs-koloni var en gruppe på ca. 10 gårdejere, som var kommet nordfra, dvs. fra kongeriget, og som under 1920'ernes og 1930'ernes krise, havde købt konkursramte gårde i nærheden af Rønshoved Højskole. Gruppen var et resultat af Aage Møllers indsats, mente mange. Journalisten Kai Brinch har i sin bog med undertitlen *Da fynboerne kom til Rinkenæs* hævdet, at Aage Møller via sit medlemskab af Landeværnets bestyrelse skulle have haft ... *indsigt i hvilke sønderjyske gårde ..., der kan ventes solgt eller kommer på tvangsauktion. Han formidler oplysningerne videre til sine tidligere elever fra Nørrejylland*, skriver Kai Brinch og fortsætter med at fortælle om Aage Møller, at han ... *forsøger samtidig at overtale dem til at købe gårde især i Rinkenæs-området, hvilket formentlig skyldes højskolens beliggenhed*. Kai Brinch har ikke ret i, at Aage Møller var medlem af Landeværnets bestyrelse. Det har vi set, at det var han ikke, dvs. Landeværnets dispositioner er foregået uden Aage Møllers indflydelse. Men det kan meget let være, at han har meddelt tidligere elever, når der blev en gård til salg i nærheden af Rønshoved. Og det er i så fald klart, at disse nye gårdejere da vil føle sig knyttet ikke alene til højskolen, men også til frimenigheden omkring Aage Møller.

Men man fornemmer helt klart på Kai Brinch, at den lokale befolkning ikke altid modtog de fremmede rigsdanskere med glæde. Tværtimod, må man formode, når han kan skrive en hel bog

om emnet, som han oven i købet kalder **HISTORIEN** *der ikke skulle fortælles!* Historien med fede typer og med tilføjelsen ... *da fynboerne kom til Rinkenæs*. De rigsdanske tilflyttere blev opfattet som nogen med en anden kultur, med en selvfølgelig rigsdansk bevidsthed, som de derefter forsøgte at pådutte den lokale befolkning – og ofte kom de også med flere penge. Denne besserwisser mentalitet måtte naturligvis skabe skel i det lokale samfund. Kai Brinch blander dog flere gange den tidlige 1920'ernes krise sammen med den senere, krisen i 1930'erne. Han omtaler f.eks. nogle steder udstykningerne fra bl.a. Buskmose samtidig med de svære vilkår, landmændene havde med omstillingen fra tyske forhold til danske normer efter Genforeningen.

Det er to forskellige ting. Domænegården Buskmoses udstykning i 1925-1926 var et stykke socialpolitisk arbejde, der var med til at sikre jordløse et husmandssted, typisk fra lokalbefolkningen. Det er korrekt, at de første forpagtere af Buskmose efter 1920 kom nordfra, og Laurits Nielsen fra Bogense blev den tredje forpagter i 1937, inden han i 1941 købte den store gård. Derimod ramte afsætningskrisen i 1920'erne alle i landbruget, som blev forstærket af finansieringsproblemerne efter Genforeningen. Og denne krise blev forstærket og toppede med mange tvangsauktioner i 1932. Men dertil kommer de særlige national-politiske problemer omkring Rinkenæs.

Under Påskestormen i 1933, hvor slesvig-holstenerne skabte uro om den danske grænse, samledes de ledende danske til et modspil, som bl.a. førte til oprettelsen af *Grænsesoggenes Danske Samfund*. I forbindelse med det danske modspil henviser Schultz Hansen til et notat fra H.P.Hanssen om forholdene i Rinkenæs, hvoraf det fremgår, at ... *der er modsætninger mellem ungdommen nordfra og ungdommen her. Der er opstået gnidninger, som bør fjernes*, noterer H.P.Hanssen, ... *der skal en fornyelse til indenfor ungdommen ... De vil i forbindelse med tiden*, fortsætter han og tilføjer, at der bør forekomme en ... *større vekselvirkning mellem os og folkene nordpå*.¹³⁸ Det må være Rinkenæs-kolonien og dens konflikter med naboerne, som han her omtaler? Og så alvorlige var konflikterne om Rinkenæs-kolonien, Rønshoved-kolonien, at man fra de ledende danske kredse i Nordslesvig frygtede, at det kunne svække de dansksindedes kamp for at sikre grænsen og dermed Nordslesvig som en fortsat naturlig del af Danmark. Jo, Aage Møller satte skel, også skel på egnen omkring Rønshoved, selv om han havde villet det modsatte. Han havde ønsket at styrke det danske element på egnen, men resultatet blev måske det modsatte? I hvert fald var der mange lokale på egnen, som pga. tilvandrerne ikke følte sig knyttet til Rønshoved Højskole. Og det var vel næppe den slags lokalhistoriske kontakter, Knud-Erik Therkelsen efterspurgte i 1974?

¹³⁸ Sønderjylland 1933, p125

Elever under Oscar og Hans Haarder 1967-1979

Kapitel 31: Den Haarder'ske æra slutter 1986

Oscar Haarder var uden festivitas blevet med-forstander i 1967, hvad han i realiteten havde været i 10 år, men det blev i årsskriftet for 1979 blot kortfattet nævnt, at han fra den 1. maj 1979 var forstander alene. Hans Haarder gik da endelig på pension som 74-årig, desværre på baggrund af en kortvarig sygdom før julen 1978. En æra var dermed slut med over 50 år i højskolens tjeneste og deraf næsten 38 år som forstander på Rønshoved Højskole, men også kun næsten – for han fortsatte nogle år endnu med at lave morgensamlinger samt at modtage de nye hold med et foredrag om Rønshoved Højskoles historie. Han skrev dog ikke så meget i årsskriftet mere, men det var heller ikke nødvendigt, da han havde to sønner, som skrev masser af indlæg, hvor de alligevel mente det samme som faderen! Men skete der så de store forandringer efter Hans Haarder? Satte sønnen Oscar Haarder sit eget præg på skolen, indtil han gik af syv år senere i 1986? Der skete måske større forandringer i det omgivende samfund, end der skete på Rønshoved?

Da Oscar Haarder blev medforstander i 1967, var det et samfund i forandring, et samfund med økonomisk fremgang, der sikrede velstand til stadig større dele af den danske befolkning, men også et samfund med opbrud i normer og traditioner, som også ændrede på forholdene for de unge. Landbosamfundet var blevet til industrisamfundet, som allerede var i fuld gang med at udvikle sig til det postmoderne informationssamfund. Opbruddet i samfundet blev klart for alle med protestvalget i december 1973, selv om det i første omgang tilsyneladende ikke satte de store spor på Rønshoved Højskole.

Ved det såkaldte Jordskredsvalg den 4. december i 1973 blev antallet af partier i Folketinget fordoblet fra 5 til 10 partier, bl.a. med Erhard Jakobsens nye parti Centrum-Demokraterne (snart forkortet CD), som fik 14 mandater. Det ene af CD's mandater gik til Jes Schmidt fra det tyske mindretal, da Erhard Jakobsen og Slesvigsk Parti havde indgået et valgteknisk samarbejde. Det var nye tider for det tyske mindretal og dets position i Danmark, som de næste seks år igen var repræsenteret i det danske Folketing.

Oscar Haarder var fra starten opmærksom på flere af disse nye strømninger, om end lidt skeptisk i begyndelsen, når han flere gange beklagede sig over tidens materialisme eller i 1985 kaldte det en forvirringens tid, så erkendte han dog, at eleverne, som nu fortrinsvis kom fra byerne, ofte kom med en bredere uddannelsesmæssig baggrund. Mens faderen Hans Haarder endnu i 1980 nostalgisk drømte om den gamle landsbyskole, hvor læreren kendte alle familierne, så var sønnen anderledes bevidst om, at de unge i dag vidste meget mere, når de kom på højskole. Og det stillede helt andre krav til højskolen, til fagkredsen, til lærerne, ja, hele skolens organisering.

Men man fortsatte med mange gæster udefra, nu ofte med gæster, der helt anderledes appellerede til højskolens elever, bl.a. Niels Hausgaard kom flere gange, og han viste selvfølgelig, at han talte direkte til de unge omkring deres hverdagsproblemer med knallerter, kærlighed og kække ord mod autoriteter. Hausgaard startede sin karriere i 1973 med en række shows på sit lokale vendelbomål, hvor han fra et venstreorienteret synspunkt kritiserede samfundet, EF og de ledende politikere. Alligevel – eller måske derfor? – inviterede Oscar Haarder ham flere gange ligesom Johs.Møllehave forblev en fast gæst. I en periode var Jacob Holdt også gæst på højskolen med sit show omkring de *Amerikanske Billeder*, hvor han gav en rystende skildring af de fattiges forhold i det rige USA, dvs. et USA for de rige. Ligeledes var Troels Kløvedal flere gange på besøg, hvor han fortalte om sine spændende oplevelser med *Nordkaperen*. Dea Trier Mørch fortalte om sit forfatterskab, hvor hun bl.a. præsenterer bogen *Vinterbørn*. Lutter venstreorienterede abekatte, som faderen nok skulle have sagt?

Men Oscar Haarder havde fra starten vist, at nu var det ham, som bestemte – ofte i samarbejde med lærerne. Den alternative forfatter Dan Turèll var også gæst, og flere gange var der besøg af en repræsentant for det nye fænomen *Christiania*, som efter egen opfattelse skulle være en såkaldt fristad! Sangeren Erik Grip var ligeledes på besøg flere gange, bl.a. i 1983 med en ny melodi til Grundtvigs skønne sang om Skamlingsbanken. Sangen var skrevet til en 28.maj-fest i 1843 som en hyldest til sønderjydernes første sprogfest på Skamlingsbanken fjorten dage tidligere i 1843 – men de linjer, som fortæller dette, er blevet bortredigeret i de senere udgaver! Den 28.maj er i realiteten Danmarks frihedsdag, da det var den dag i 1831, den danske konge tilbød at inddrage borgerne og bønderne i samfundets forhold ved at indføre rådgivende stænderforsamlinger.

Og så var Oscar Haarder aldrig i tvivl om, at grænsen lå fast, at grænsen var trukket retfærdigt i 1920, selv om han godt kunne omtale Ejderen som ... *den gamle grænseflod*. Men det betød ikke, at Sydslesvigs dansksindede blev glemt. Man fortsatte med at deltage i det danske mindretals årsmøder og alle holdene havde fortsat mange besøg og udflugter til de danske historiske mindesmærker i Sydslesvig. Ligeledes forblev Grænselandsstævnet Rønshoved Højskoles flagskib, som snart blev udvidet til 14 dage, og de lå stadig i begyndelsen af august. Men fra 1981 begynder højskolen at lave emneuger i undervisningen. Og den ene uges emne var altid Sydslesvig.

Fra skolens grundlæggelse i 1921 forblev det et kendetegn for Rønshoved Højskole, at forholdet til de dansksindede i Sydslesvig spillede en særlig rolle. Og det gælder den dag i dag. Men i 1981 udvidedes undervisningen altså med en emneuge, som fortsatte i en lang årrække.

I den første emneuge, *Mennesker i Sydslesvig*, skulle eleverne i seks grupper beskæftige sig med:

1. menighedsliv og bylokalsamfund, 2. Flensborg Avis og politik, 3. erhverv, økonomi og grænsehandel, 4. undervisning, børnehaver og fritidshjem, 5. foreningsarbejde, 6. sundhedstjeneste, alderdomshjem og husmoderforeninger. Som man kan se, er emnerne meget bredt definerede og beskæftigede sig med mange forhold, kombineret med en række besøg i Sydslesvig. Den nye måde at arbejde på blev straks en stor succes. Snart blev emneugen udvidet med en overnatning, hvor eleverne hver fik tildelt en lokal sydslesvigsk familie. Således lærte eleverne noget mere jordnært om vilkårene og virkeligheden for de dansksindede i Sydslesvig. Og således blev der ikke alene knyttet personlige bånd mellem højskoleeleverne og de dansksindede syd for grænsen, men det sikrede yderligere tætte kontakter mellem Sydslesvig og Rønshoved Højskole.

Oscar Haarder inviterede også repræsentanter fra det tyske mindretal til forskellige møder på Rønshoved, f.eks. formanden for BdN-Bund deutscher Nordschleswiger Gerhard Schmidt. Han var blevet formand i 1975 og repræsenterede dermed det omsving i retning af en mere demokratisk linje, som var blevet indledt med den meget dygtige og sympatiske Peter Iver Johannsen, der i 1973 var blevet mindretallets daglige leder som generalsekretær. Men også Uwe Møller var gæst på Rønshoved. Uwe Møller var søn af Jens Møller, der havde været det tyske mindretals nazistiske leder i Mellemløstiden og under Besættelsen, hvor han havde krævet hele Nordslesvig ... *heim ins Reich*, dvs. han havde krævet, at Nordslesvig indtil Kongeåen uden videre skulle indlemmes i det nazistiske tyske rige. Sønnen Uwe Møller derimod, repræsenterede den nye generation – der bevægede sig mod det moderne og mere demokratiske tyske mindretal.

Endvidere blev chefredaktøren for det tyske mindretals avis *Der Nordschleswiger*, Siegfried Matlok, ofte inviteret til at give en indsigtfuld analyse af Tyskland og tilsvarende indlæg om de dansk-tyske forhold – som regel på en munter og letfordøjelig måde. Matlok var i sin barndom gået på en dansk skole, og havde som journalist fået sin uddannelse på det danske mindretals tysksprogede udgave af Flensborg Avis. Få som Matlok repræsenterer derfor det moderne syn på nationale mindretal, som værende bestemt af et personligt valg, dvs. at de nationale mindretal i det dansk-tyske grænseland er sindelagsmindretal. Matloks broder og onkel har haft ledende stillinger i det danske mindretal i Sydslesvig – og han var selv leder af det tyske mindretals sekretariat på Christiansborg ved siden af den ledende stilling som chefredaktør for det tyske mindretals avis i Danmark – den største tysk-sprogede avis i Skandinavien. Populært sagt: ingen af familien Matlok er *normale* i den forstand, at ingen af dem tilhører flertalsbefolkningen – alle tre tilhører hver et mindretal, oven i købet to forskellige! Der er således langt fra Aage Møllers og Hans Haarders organiske Herder'ske og grundtvigske opfattelse af forestillingerne om et folk, dvs. langt fra forestillingen om det danske folk til Ejderen. Oscar Haarder repræsenterede det nye og moderne, det personlige valg af identitet – måske fordi han var gift med norske Marta?

Men i 1982 gik Oscar Haarder videre end alene at tilbyde en emneuge om Sydslesvig og det danske mindretal, da man begyndte at udvide interessen til andre nationale mindretal i Europa. Rønshoved Højskole udbød et egentligt mindretalskursus. Højskolen var her på forkant med udviklingen, for det var først med Murens fald i 1989, at det for mange blev klart, hvor mange mindretal, der findes i Europa – der findes måske over hundrede, bl.a. som et resultat af de grænsedragninger, der var sket efter 1. Verdenskrig og i tiden derefter. Det var de nationale

befolkningsgrupper i de baltiske lande, der fremkaldte Sovjetunionens opløsning i 1991, og de var resultatet af en proces, der var startet tidligt i 1980'erne.¹³⁹ Men organisatorisk var kurset også noget nyt på Rønshoved, da det var et kort kursus ved siden af Grænselandskurset og de to lange kurser med Vinterholdet og Sommerholdet. Det var i realiteten starten på de mange såkaldte korte kurser, som i dag tilbydes af alle højskoler.

Hans Haarder kunne mange gange godt lide at prale lidt, og en af de ting han ofte pralede af, var markeringen af Hellig-Tre-Konger, når vinterholdet vendte tilbage efter juleferien. Rønshoved var den eneste tilbageværende højskole, fremhævede han flere gange, der markerede den dag som afslutningen på julen og som et velkommen tilbage til forårsæsonen efter juleferien. Det var en smuk tradition, men altså en tradition som ophørte med sønnen Oscar Haarder. Ikke fordi Oscar Haarder ikke lagde vægt på det kristne budskab og vigtigheden af, at højskolen fastholdt kristendommen som et bærende værdigrundlag, men den kirkelige dimension kom med ham til at spille en mindre rolle i overensstemmelse med de strømninger, der gjorde sig gældende i 1970'erne.

For mange er Rønshoved Højskole den dag i dag synonymt med Hans Haarder. Skolen var blevet grundlagt af Aage Møller i 1921 som en mytologisk højskole, men fortsatte fra 1941 med Hans Haarder som en historisk-poetisk højskole, og med denne klassiske, men moderniserede grundtvigske udgave af højskolen, fik han stor succes. Hans Haarder var en dygtig historiker, hvad han demonstrerede gang på gang, og så har han været en fænomenal god fortæller med blik for historien og med blik for det litterære og herunder ofte også for det mytologiske stof. Han kunne med alle sine fortællinger få drejet historien, så den passede ind i hans forestillinger om det sunde landbosamfund med lidt stat og meget frihed for den enkelte både økonomisk, socialt og politisk. Hans Haarder er af mange blevet beskrevet som en patriark, der ikke var i tvivl om sit eget værd, og Poul Engberg, der var hans gode ven og blev præst ved Rønshoved Frimenighed, har endog beskrevet ham som lidt fræk – men med en ofte uimodståelig charme, der elskede at gå imod strømmen.

Tidligere højskoleforstander Niels Ole Frederiksen har i en kronik i Flensborg Avis i august 2018 fortalt om et konvent på Rønshoved i 1975, dvs. flere år efter Hans Haarder havde fået Oscar som medforstander. *Oscar så vi ikke meget til*, skriver Frederiksen, ... *det var Hans Haarder, der ... var den **ordførende** forstander*. Og så undrede Frederiksen sig over, at Hans Haarder på sit kontor havde et stort maleri hængende af sig selv ... *mange af de tilstedeværende (forstandere) vidste ikke rigtig, hvad de skulle sige?* Men Haarder kunne blot opfordre de andre forstandere til at få gjort noget lignende. Haarder gjorde et uudsletteligt indtryk på Niels Ole Frederiksen, og oplevelsen bekræftede ham i opfattelsen af Hans Haarder som patriarken, som havde fået kæmpe succes med ikke alene at redde Rønshoved Højskole i 1941, men oven i købet fået den gjort til en af landets største og fremmeste højskoler.

Men Oscar så han ikke meget til, selv om han var med til at modernisere højskolen. Oscar Haarder var administratoren, mens den gamle Hans Haarder blot fortsatte ud af de samme tangenter, som

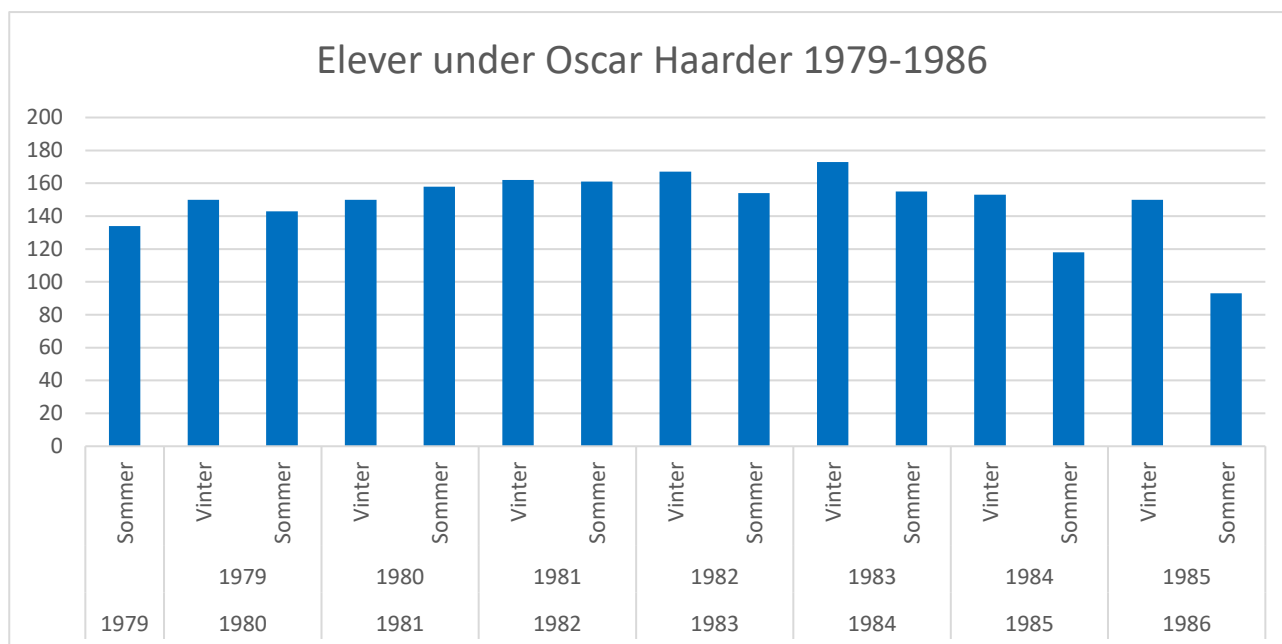
¹³⁹ Pandoras Æske

han altid havde gjort – efterhånden uden større forståelse for de samfundsmæssige forandringer, der havde fundet sted! Oscar fik aldrig en positiv omtale af faderen, som til gengæld ikke skjulte sin begejstring for sin yngste søn Bertel Haarder, der meget ofte blev brugt som inspirerende og provokerende foredragsholder, der kunne sætte gang i debatten. Faderen sad og glædede sig over sønnens kritik af det danske velfærdssamfund, og da Bertel blev medlem af Folketinget, udtrykte han med rette sin faderlige stolthed. Kritikken af velfærdssamfundet fortsatte under sønnen Oscar, som også glædede sig over lillebroderens fortsatte forpligtelse til at holde mange af sine foredrag på Rønshoved.

Men både far og søn forblev loyale og trofaste støtter af det danske arbejde i Sydslesvig. Faderen stadig som medlem af *Sydslesvigsk Udvalg*, så længe han kunne, da han aldrig opgav drømmen om en ny afgørelse i Sydslesvig, under den forudsætning, at landsdelen kunne styres med mange års frihed uafhængig af de tyske myndigheder. Men foreningen, *Sydslesvigsk Udvalg af 5.maj 1945*, opløste i oktober 2020 sig selv, hvorefter dens midler er overgivet til en fond.¹⁴⁰

Hans Haarder har givet udtryk for, at så længe han havde den drøm, da ville troen på Sydslesvigs genforening med Danmark ikke være død – en tro på noget større, som blev fremhævet ved hans død i 1990. Men han endte dog med at acceptere 1920-grænsen som retfærdig. Oscar Haarder var til gengæld aldrig i tvivl om, at grænsen var blevet trukket retfærdigt i 1920, men forpligtede alligevel højskolen til fortsat at støtte det danske mindretals arbejde i Sydslesvig. Det skete bl.a. ved, at højskolens elever altid skulle lære at forholde sig til det danske mindretals liv og hverdag. Poul Engberg har derfor fuldstændig ret, når han fremhæver Oscar Haarders ... *livslange offer* for Rønshoved Højskole. Oscar kom til at stå for det bureaukratiske og besværlige, mens faderen kunne sole sig som patriarken. Men Oscar havde heller ikke faderens friskhed, frækhed og karismatiske udstråling. Han forblev faderens hjælper og højre hånd – og det gjorde ham måske så syg, at han måtte træde tilbage allerede i 1986, selv om han ind imellem havde haft både studieorlov og sygeorlov? Oscar Haarder var blot 54 år, da han trådte tilbage som forstander for Rønshoved Højskole i 1986 og døde i 2011. Faderen Hans Haarder døde i 1990 – og til det sidste kunne han glæde sig over at være blevet brugt. *Hvad er lykke, spurgte han engang, ... er det ikke at blive brugt?* Og Oscar og Hans Haarder var blevet brugt.

¹⁴⁰ Flensborg Avis, 5.november 2020

Kapitel 32: Laurits Kjær Nielsen – remtrækket til virkeligheden

Det har ikke været let at afløse Haarder'ne, men den 1.januar 1987 begyndte et nyt kapitel for Rønshoved Højskole, da Marianne og Laurits Kjær Nielsen blev det nye forstanderpar, som også bragte megen fornyelse med sig. I overgangstiden mellem Oscar Haarders sygdom – med afsked den 31.august 1986 – og Laurits Kjær Nielsens tiltræden, fungerede højskolelærer J.Dall som konstitueret forstander. Både Marianne og Laurits Kjær Nielsen bragte højskoleerfaringer med sig i bagagen – begge havde været højskoleelever og begge havde været højskolelærere. Så da de forlod højskolen igen efter mere end 9 års virke i 1995, var Rønshoved Højskole i god gænge med mange elever og med en god økonomi, men på et tidspunkt, hvor man kunne se, at de næste ungdomsårgange var små. Og det kom til at give alle danske højskoler store problemer.

Det forblev Kjær Nielsens ambition, at Rønshoved Højskole fortsat skulle være folkelig og almen, dvs. man ville ikke, som mange andre højskoler, begynde at udvikle en særlig dimension – udover det specielle at være ... *højskolen ved Flensborg fjord*. Marianne og Laurits Kjær Nielsen kom fra en stilling som ledere af den kendte Bording Friskole i København, indtil de både af Rønshoved Højskoles bestyrelse og af skolens medarbejdere samlet blev opfordret til at blive deres nye forstanderpar. I et interview med Flensborg Avis i september 1986 gav Laurits Kjær Nielsen udtryk for sit ønske, om at ... *fastholde højskolens hovedlinje, at den skal være et sted, hvor forskellighederne kan komme til samtale*. Han afviste, at ... *højskolerne bare skal være i trit med moderne tid*. På det tidspunkt var der ca. 100 højskoler i Danmark, hvor mange netop forsøgte at være specialiserede skoler, der skulle opfylde særlige gruppers specielle behov i det danske samfund. Det kunne være idrætshøjskoler eller skoler med særlige religiøse behov o.a. I dag er antallet af højskoler reduceret til ca. 70, men dog stadig med enkelte specialiserede såkaldte emneskoler.

For Kjær Nielsen var det vigtigt, at Rønshoved skulle være en ... *folkehøjskole, der har et budskab, som folk vil komme efter og være med til at debattere*. For ham var det vigtigt – i Grundtvigs ånd – at kunne samle den danske befolkning omkring fælles værdier i en forandringernes tid, med samtale om tidens eksistentielle spørgsmål, dvs. her var der i realiteten også et budskab, men det var det klassiske budskab om folkelig oplysning. Og det var åbenbart så selvfølgelig, at man ikke opfattede det som et særligt budskab. På Rønshoved var budskabet derudover, at fastholde interessen for grænselandet og dets historie, og at pleje kontakterne til det danske mindretal i Sydslesvig.

Da Kjær Nielsen blev forstander i 1987, var der kort tid i forvejen sket noget meget vigtigt for det danske mindretal i Sydslesvig. De slesvig-holstenske myndigheder gik i 1985 endelig med til at give et økonomisk bidrag til de danske skoler i Sydslesvig, som svarede til gennemsnitsudgiften for de tyske elever i delstaten. Dermed blev det danske mindretal endelig økonomisk ligestillet med den tyske flertalsbefolkning. På dette punkt.

Det danske mindretal samarbejdede traditionelt bedst med det tyske socialdemokrati SPD, men en ny ledelse af det tyske konservative parti CDU forsøgte at nærme sig det danske mindretals parti SSW ved at imødekomme ønsket om økonomisk ligestilling. Det danske mindretals politiske leder var da chefredaktør Karl Otto Meyer fra Flensborg Avis, som siden 1971 havde repræsenteret mindretallet i det slesvig-holstenske delstatsparlament i Kiel. Karl Otto Meyer førte en mere offensiv politik i Landdagen, hvor han også blandede sig i det tyske samfunds forhold udover at være talsmand for det danske mindretals interesser. Med den økonomiske ligestilling i 1985 håbede CDU derfor på, at det danske mindretal også ville støtte dem. Men ved delstatsvalget i 1987 gjorde Karl Otto Meyer det klart, at han fortsat ville støtte SPD. Valgets resultat blev dødt løb mellem det regerende CDU og oppositionspartiet SPD, på trods af en smudskampagne fra CDU mod SPD, som blev afsløret af ugemagasinet *Der Spiegel*. Det var den såkaldte Barschel-affære.¹⁴¹

Valgets resultat medførte, at Karl Otto Meyers ene stemme for SSW kunne blive afgørende for regeringsdannelsen i Slesvig-Holsten. Det medførte et voldsomt pres på Karl Otto Meyer i Landdagen. Og han modtog endda mordtrusler, hvad der gjorde det danske mindretals parti kendt i hele Tyskland. Tyskerne lærte SSW at kende som et parti, der stod fast på sine løfter og ikke ville lade sig korrumpere. Karl Otto Meyer og det danske mindretals parti fremstod dermed i den tyske offentlighed som et parti, der opførte sig anstændigt og demokratisk. Det har siden været med til ikke alene at styrke det danske mindretals position i det tyske samfund og forøget vælgertilslutningen til SSW, men det har måske også fremmet tyskernes positive forestillinger om det danske samfund.

Affæren i Kiel medførte desuden en ændring af den slesvig-holstenske forfatning, hvor der i §5 står, at det danske mindretal ikke alene har krav på ligestilling og dermed på tilskud, men det har også krav på delstatens beskyttelse – sammen med det friske mindretal på Sydslesvigs vestkyst. På Rønshoved Højskole var denne udvikling med til, at højskolen under Laurits Kjær Nielsen lod sig inspirere af det danske mindretals nye situation i Sydslesvig. Sammen med det tyske mindretals

¹⁴¹ Schultz Hansen bind 2, 2009, p 440f

forhold i Danmark, som under generalsekretær Peter Iver Johannsen havde bevæget sig i klar demokratisk retning, begyndte man nu i højere grad at omtale det dansk-tyske grænseland som model for andre nationale mindretal i Europa.

Derfor ville Rønshoved til at arbejde med nationale mindretal i Europa. Det skete, selv om Laurits Kjær Nielsen i sit første årsskrifts bidrag advarede mod det, han kaldte *nicheproduktioner*, dvs. højskoler som hvilede på stadig ... *snævrere ... og (mere) specialiserede emnekredse*. Mindretal som udtryk for mennesker med forskellige nationale identiteter kom i højere grad i fokus på Rønshoved. Dansk national identitet var de givne forudsætninger, som man altid havde arbejdet med, men mødet med andre nationale identiteter blev snart skolens kommende udfordringer. Den identitetsmæssige diskussion, der altid havde gjort sig gældende på højskolen omkring danskhed og dansk identitet, blev således udvidet til at handle om noget mere generelt, som efterhånden udviklede sig til at blive et kendemærke for Rønshoved Højskole fra 1980'erne. At være bevidst om sin egen identitet, at være rodfæstet i sine egne værdier, gjorde skolen åben for andre nationale identiteter i Europa.

Rønshoved Højskole fik i første omgang flere flygtninge som elever, ... *for højskolen er netop stedet, hvor man får forståelse for hinandens særpræg og hinandens baggrund*, skriver en af højskolelærerne, Kirsten Beck. Man havde allerede i 1981 ... *udvidet kredsen af højskoleelever til også at omfatte flygtninge, der havde fået asyl i Danmark*, skriver hun. *Unge danske kan ved at slutte op om højskolen være med til at bekæmpe fordomme om flygtninge i Danmark*, fortsætter hun og tilføjer, når danske unge vil ... *tage på højskole, kan de i mødet med udlændinge samtidig være med til at udrydde fordomme om danskere*. Det er netop Rønshoved Højskoles ... *idé med at optage flygtninge*, slutter Kirsten Beck. Det handler således både om at integrere udlændinge i Danmark, men også om at udrydde udlændinges fordomme om danskerne. Det er dermed et kulturmøde på lige fod, på lige vilkår, som skal være til glæde og gavn for begge parter. Måske det også er et forsøg på at skaffe flere elever i en tid, hvor der er stadig større mangel på elever på de danske højskoler?

I hvert fald forsøger også Rønshoved Højskole at få fat på flere elever og også ofte fra kredse, som traditionelt har været på afstand af højskolen. Laurits Kjær Nielsen henviste i 1987 til en artikel i Højskolebladet, skrevet af direktør Hans Skov Christensen fra Dansk Arbejdsgiverforening. Kjær Nielsen så det som et tegn på en begyndende samtale mellem erhvervslivet og højskolerne og håbede, at det ville ... *gengive højskolen en aktiv plads i samfundsudviklingen*. Det var nye og markante toner fra Rønshoved. Højskolelærer Knud-Erik Therkelsen, som i 1973 som elev havde kritiseret Rønshoved Højskole i en dansk stil, tilmeldte sig som højskolelærer en erhvervs-konference, da han mente, at erhvervslivet og højskolen ... *måske alligevel har nogle berøringsflader*. Højskolen kunne drage nytte af en sådan samtale, mente han, da højskolen har ... *hårdt brug for at bevare remtrækket til virkeligheden*, som han pointerede med et gammelt citat af forfatteren og højskolemanden Jørgen Bukdahl. Samfundet var blevet stadig mere opsplittet og specialiseret, mente han, så der var i samfundet brug for højskolens almene tilgang til menneskets ... *behov for helhed og sammenhænge i tilværelsen ... der kan leve op til det stadige krav om forandring*. Og så tilføjer Therkelsen, at ... *et højskoleophold forankrer de unge i deres menneskelighed og deres danskhed*. Det vil sige, at den dannelsesmæssige og identitetsmæssige

tilgang stadig var et centralt og aktuelt tema på Rønshoved Højskole, hvor ... *forankringen i det danske er vigtigt, ligesom det naturligvis er vigtigt for tyskeren at forankres i det tyske og franskmanden i det franske*. Der er således ikke tale om, at man på Rønshoved mener, at det danske er bedre end det tyske, at man skal propagandere for dansk national identitet, men man vil udvikle en bevidsthed om at kende sine egne rødder, da det giver en større selvtilid i mødet med det fremmede. Hvorvidt konferencen sikrede Rønshoved Højskole flere elever, fortæller historien ikke noget om. Men at det var nye signaler på Rønshoved, er der ikke tvivl om.

Da Laurits Kjær Nielsen i 1986 blev interviewet til Flensborg Avis, udtalte han også, at ... *højskolen er, som hele vort samfund, inde i en omstillingsproces, der naturligvis giver problemer*, hvorefter han så tilføjer, at ... *højskolen ... måske har været for langsom til at tænke i nye samfundsstrukturer og derfor ikke fået kontakt med nye dele af befolkningen*. Det var jo helt andre toner, end både Aage Møller og Hans Haarder havde givet udtryk for. Det omgivende samfunds store forandringer var nu noget, man var optaget af på Rønshoved. Hans Haarder havde ganske vist også altid været aktiv for at kapre nye elever – derfor tog han gang på gang på foredragsturné, og havde især succes i Vestjylland, hans egen hjemegn. For Laurits Kjær Nielsen var midlet bl.a. at indføre temadage i samarbejde med det private erhvervsliv og fagbevægelsen. Men man nøjedes ikke blot med temadage, men udvidede det snart til tema-uger, bl.a. om grænselandet og Sydslesvig.

På Rønshoved Højskole begyndte man snart også at se sammenhænge mellem national identitet og demokrati, at den nationale identitet var et udtryk for det enkelte menneskes eget frie valg, om man var dansk eller tysk, bundet af traditionen, af familien og de samfundsmæssige omstændigheder. Historien om Genforeningen, ja, hele historien om den nationale kamp i Sønderjylland har været historien om det enkelte menneskes eget valg i et samspil og ofte et modspil med andre. Det var ikke alene sproget, det danske, det sønderjyske – for det sønderjyske var også gældende for det tyske mindretal – som definerede den danske identitet, men også kulturen og den fælles historie som prægede dagligdagen og undervisningen på Rønshoved Højskole.

Men selv Grundtvig kunne ikke præcist definere den danske identitet. For ham var det også en *følelse*, dvs. en følelse af kærlighed til sin familie, til sin baggrund og til sit velfungerende fædreland. Og dermed er det klart, at identiteter ikke sådan uden videre lader sig ændre. Det er så at sige indlejret i hvert enkelt menneske med en iboende træghed. Derfor kan man heller ikke uden videre gøre arabiske muslimer til danskere. Det vil tage generationer – måske hjulpet på vej med et ophold på en dansk højskole?

Demokratiet som en vigtig del af den danske selvforståelse, kom derfor efterhånden stadig mere til at præge livet på Rønshoved Højskole bl.a. i form af elevråd og medbestemmelse for kursernes daglige indhold. Og på valget af rejser til udlandet, som udover Sverige, Nederlandene og London, snart også gik til Ungarn, Polen, Berlin og Prag. Og ligeledes har mange af lærerne på højskolen fortalt eleverne om egne studieture til Afrika, USA, Nepal og Vietnam, dvs. globaliseringen og beskæftigelsen med andre kulturer havde gjort sit indtog på Rønshoved Højskole – og interessen skyldtes rodfæstetheden i sin egen danske selvforståelse. Men det kom ikke af sig selv, hvad der gives udtryk for i 1992 af formanden for højskolens bestyrelse Gerhard Wehlitz, den tidligere

skoleleder fra Sydslesvig.¹⁴² Han kom fra det danske mindretal i Sydslesvig, hvor han ligeledes havde oplevet valget af nationalt tilhørsforhold som et udtryk for en demokratisk forståelse af normer og adfærd, præget af en livsholdning båret af tillid til sin næste.

Med Helsinki-erklæringen fra 1975 som fastslog, at grænserne i Europa ikke længere skulle forandres, var der for altid skabt nationale mindretal i Europa. Men behandlingen af mindretallene var afgørende for, om man fik nordiske tilstande, jugoslaviske uroligheder, eller om der var skabt demokratiske og tillidsvækkende relationer, som der efterhånden var blevet udviklet i det dansk-tyske grænseland. Først i 2020 er EU ved at acceptere den europæiske mindretalsunions MinoritySafePack Initiative, MSPI, som skal sikre, at EU fremover vil arbejde for de europæiske mindretals rettigheder.¹⁴³

Kapitel 33: Genforeningsstafet 1995 – glæde, klogskab og sundhed

Rønshoved Højskole var blevet oprettet i 1921 som et resultat af kampen om Danmarks grænse mod Tyskland. I 50-året for Genforeningen i 1970 troede mange, at nu skulle det være slut med de traditionelle afstemningsfester den 10.februar, dvs. dagen hvor flertallet af sønderjyderne stemte Nordslesvig hjem til Danmark i 1920. I Nordslesvig markerer man normalt hverken den 15.juni, som internationalt og statsretligt er dagen for Genforeningen, eller den 10.juli, hvor kongen red over grænsen, og hvor Danmark dermed tog Nordslesvig i sin besiddelse. De dansksindede sønderjyder markerer afstemningsdagen den 10.februar, hvor befolkningen demokratisk stemte for en tilslutning til Danmark.

I Danmark kalder vi det *Genforeningen*, dvs. en forening af de dansksindede i Sønderjylland med det danske folk i Danmark, som det havde været forenet med i Arilds tid, dvs. i Vikingetiden og den tidlige Middelalder. Det kan man kalde en folkelig tilgang til historien, præget af Grundtvig. I Slesvig-Holsten og Tyskland kalder man det *Abtretung*, dvs. afståelse af et territorium og dermed en statsretlig og juridisk tilgang til historien. To forskellige synsvinkler, som ikke er i modstrid med hinanden – men hvor begge parter har ret. I Nordslesvig fortsatte markeringerne af Genforeningen dog efter 1970 og toppede foreløbig i 1995 med 75-året for afstemningerne og dermed Nordslesvigs Genforening med Danmark. Rønshoved Højskole tog aktiv del i festlighederne på flere områder, men i 1995 primært med en flag-stafet.

Det var højskolelærer Lynge Kjeldsen fra Rønshoved, som var en af initiativtagerne til en flag-stafet, som oprindeligt alene skulle løbe langs med Kongeåen som et udtryk for, at denne 1864-grænse var blevet slettet i 1920. I 100-året for Genforeningen var der i 2020 tilsvarende blevet planlagt at lave en Kongeå-march, som dog blev forpurret af corona-krisen i foråret 2020. Lynge Kjeldsen har i årsskriftet gjort rede for, hvorledes flag-stafetten blev koblet sammen med festlighederne på Dybbøl Banke den 11.juli 1995.¹⁴⁴ Stafetten skulle derfor i stedet for Kongeå-grænsen følge kongens rute gennem det nyvundne Nordslesvig.

¹⁴² Aarsskrift 1992, p11ff

¹⁴³ Flensborg Avis, 23.12.20

¹⁴⁴ Aarsskrift 1995, p30f

Stafetten startede fra stedet med det berømte ridt over grænsen ved Frederikshøj, et par km nord for Christiansfeld den 10.juli 1920. Derfra løb den gennem Haderslev og Aabenraa til Dybbøl den 11.juli, hvor overrækkelsen af fanen symbolsk skulle sammenlignes med den berømte gamle fane fra 1864, som i 1920 blev overrakt til kongen. Fra Dybbøl den 11.juli løb stafetten dagen efter den 12.juli via Rønshoved, Krusaa og videre over Rens og Burkal til Tønder for at slutte på Schackenborg Slot, hvor prins Joachim var flyttet ind. Han modtog i grev Schack's rolle flaget med bl.a. at sige, at han nok ... *skal værne om det symbolske Danebrog, som især i Sønderjylland, også har været forbundet med sorg, men altid vil være en glæde.* Det var smukt sagt med tanken på 1.Verdenskrigs ofre, som var en forudsætning for Genforeningen.

Flagstafetten blev ved Frederikshøj sat i gang af dronning Margrethe og ført til Schackenborg af 60 løbere fra lokale afdelinger af DGI, Danske Gymnastik- og Idrætsforeninger. Undervejs var der ved skiftstederne taler af de lokale borgmestre, og ved Krusaa var der ligesom i 1920 også en repræsentant fra Sydslesvig. Det var i 1995 Anne Kämper, formanden for SdU, Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger, som udtrykte sin glæde over, at de dansksindede sydslesvigere ikke var blevet glemt.

Ved stafettens ankomst til Rønshoved Højskole havde det naturligvis været forstanderen Laurits Kjær Nielsen, som bød stafetten med flaget velkommen, flaget som det stærkeste symbol på identifikationen med det danske folk ... *og som ordløst kan fortælle et folks historie og udtrykke dets tro og håb.* Herefter fortalte han kort historien om Danebrog som verdens ældste flag, og som ifølge traditionen skulle være faldet ned fra himlen i slaget ved Lyndanise i Estland den 15.juni 1219. Der var nok ingen, der havde set flaget falde ned fra himlen den dag, men billedgørelsen stammer fra det berømte maleri fra 1808/1809 af C.A.Lorentzen fra Sønderborg – starten på Guldalderetiden og Romantikken, umiddelbart efter Slaget på Rheden den 2.april i 1801 og Københavns bombardement i september 1807.

Danebrog var indtil 1842 alene flådens flag, men ved de berømte sprogfester på Skamlingsbanke i 1843 og 1844, hvor det var en bonde Laurids Skau, en mand af folket, som havde talt, da blev flaget herefter et folkeligt og snart også et nationalt symbol. Og det blev forstærket med flagloven i 1854, kort efter den 1.slesvigske Krig i 1848-1851. Denne flaglov tillod – og tillader – private at flage med Danebrog på betingelse af bestemte, men enkle forudsætninger. Men efter 1864, fortsatte Laurids Kjær Nielsen, blev det forbudt at bruge Danebrog offentligt i Sønderjylland, dvs. flaget fik dermed endnu større betydning som symbol for den danske del af befolkningen. Først med Genforeningen i 1920 blev Danebrog sønderjydernes officielle danske flag, forbundet med stærke følelser, som symbol på ... *håb og sammenhold*, som han sagde. Flaget havde efter 1864 ganske vist forbundet sønderjyderne med Danmark, men i 1920 viste brugen af Danebrog, at Nordslesvigs Genforening var fuldbragt.

Da Lyng Kjeldsen senere på dagen overrakte stafettens flag til prins Joachim, kunne han konstatere, at der overalt, hvor løberne kom frem, blev flaget med Danebrog. Flaget var for Lyng Kjeldsen ... *hverken bombastisk eller aggressivt, men præsenterer med værdighed det danske folk og det danske folks væsen. Vi har med stafetten*, fortsatte han, ... *sammenkædet Kongehuset, Danebrog og foreningslivet i Sønderjylland. Sammenhængen mellem idrætten, kulturen og*

historien er kommet klart til udtryk, og er så at sige løbet ind i kroppen på deltagere og tilskuere, sluttede han. Dermed fik Lyng Kjeldsen klart vist, at flaget alle steder i Danmark er en uadskillelig del af den folkelige idræt – flaget ses derimod ikke, når de professionelle spiller, når der f.eks. er fodbold i Superligaen. Det var også Lyng Kjeldsen, som et par år tidligere havde skrevet, at den folkelige idræt på Rønshoved Højskole skulle repræsentere ... *glæden, klogskaben og sundheden,* dvs. at idrætten på højskolen var et vigtigt led i at få alle eleverne til at føle sig som ligeværdige og ansvarlige mennesker. Dermed havde den folkelige idræt på samme tid en fællesskabsorienteret og demokratisk funktion. Flaget fra stafetten i 1995 kan i dag ses på museet på Dybbøl Mølle.

Men det mest afgørende ved festen på Dybbøl Banke i 1995, var uden tvivl deltagelsen af det tyske mindretal. Det var første gang, det tyske mindretal officielt deltog i en dansk Genforeningsfest, men det var heller ikke uden sværdslag. Mange mente, at en dansk fest var for danskerne, og at det skulle være muligt at feste på egen hånd for en sag, som havde været så afgørende for de danske i Sønderjylland. Og det er jo korrekt. Men tilhængerne af det tyske mindretals deltagelse – med amtsborgmester Kresten Philipsen i spidsen – mente, at det i forsoningens tjeneste var vigtigt, at det nye demokratiske tyske mindretal kunne deltage som ligeværdige borgere i det moderne Nordslesvig. Og det er jo også korrekt. Det officielle Danmark stod derfor bag invitationen af mindretallet.

Formanden for BdN, Bund deutscher Nordschleswiger, Hans Heinrich Hansen holdt vel nok Dybbølfestens flotteste tale, hvor han som formand for det tyske mindretal for første gang kunne udtale, at grænsen i 1920 var blevet trukket retfærdigt, og hvor han dernæst undskyldte for det tyske mindretals illoyale og udemokratiske adfærd under Besættelsen. Hans Heinrich Hansen repræsenterede det moderne demokratiske tyske mindretal, som ser fremad med respekt for historien og for forskellighederne, som bedst lader sig løse på demokratisk vis. Med den tale kunne man begynde at tale om det dansk-tyske grænseland som model – 75 år efter Genforeningen! Det blev ligeledes ved samme lejlighed præciseret af Heinrich Schultz, formanden for SSF-Sydslesvigsk Forening, at han i 1995 kunne se, at grænsen i 1920 var blevet trukket rigtigt. Derfor var det i begge mindretal blevet klart, at grænsen lå fast og mindretallene derfor i højere grad skulle lære at samarbejde med flertalsbefolkningen – og med hinanden.

I sin tale til flagstafetten på Rønshoved havde Laurids Kjær Nielsen understreget, at ... *undertrykte mindretal og fortrængte folk* efter Murens fald var genindtrådt på scenen, dvs. det nationale var igen ... *stærke og centrale begreber i den politiske debat,* som han udtrykte det. Og det har siden vist sig gang på gang, at den nationale dimension altid har været der, men er blomstret op igen overalt i Europa og den øvrige verden. En kulturradikal tilgang troede, at det nationale hørte fortiden til – det har selvfølgelig vist sig at være en fejltagelse.¹⁴⁵ Men for nogen har konsekvenserne af nationalismen som ideologi været i form af at bygge læhegn, lukke grænser, lukke sig selv inde og afsondre sig fra verden – som det skete under corona-krisen i 2020 – hvorimod andre byggede vindmøller for at være med til at påvirke den store verdens udvikling, som Merkel og Macron drømte om i 2020. Rønshoved viste i 1995 den sidste vej ved at beskæftige sig mere og mere med verden omkring skolen, fjorden, regionen, Europa og den øvrige globale

¹⁴⁵ Uffe Østergaard, p17

virkelighed. Skolen fik smækker og joller, hvormed de kunne sejle ud, og de sejlede f.eks. til det store DGI-landsstævne i Svendborg, de sejlede til Flensborg for at deltage i Rom-regatta'en på Flensborg Fjord i samarbejde med byen Flensborg, og derhjemme fortsatte man med at arbejde med nationale mindretal i Europa – det var, som om der igen var åbnet for en Pandora's æske, men nu med håbet om en fredelig verden i samarbejde!

Kapitel 34: Pandora på Rønshoved?

Forstander Laurids Kjær Nielsen var ofte optaget af begrebet demokrati. Han var f.eks. bekymret for den demokratiske udvikling i Danmark og i Europa. Han diskuterede gang på gang problemer i de vestlige demokratier for at fastholde og udvikle det danske parlamentariske folkestyre, og opdrage eleverne til demokrati på højskolen. Det var en ny og anden tilgang med en bekymring for et moderne værdigrundlag, end der tidligere havde været tilfældet, dvs. udgangspunktet for Rønshoved Højskole var ved at ændre sig – der var igen foregået et paradigmeskifte. Demokratiet var fra nu af udgangspunktet for alle aktiviteter på skolen, og demokratiet var baggrunden for interessen for de nationale mindretal i Europa.

Efter Murens Fald i 1989 med ophøret af Den kolde Krig og dermed opløsningen af den kommunistiske blok under Sovjetunionen, var det blevet klart, at de nationale mindretal kunne fremme uroligheder i Europa og i den øvrige verden. Men kravene om demokrati og nationale frihedsrettigheder var såmænd begyndt allerede med Gorbatsjovs tiltræden som leder af Sovjetunionen i 1985, hvor to russiske begreber hurtigt blev en del af det danske sprog. Det ene ord var *glasnost*, dvs. åbenhed med ytringsfrihed. Det andet begreb var *perestrojka*, dvs. reformer af det stivnede sovjetiske system.

Det blev straks grebet af befolkningerne i de baltiske lande, som ønskede at bruge deres eget sprog og sikre reformer for borgerne i hvert af de tre baltiske lande Estland, Letland og Litauen. Dermed begyndte den berømte ... *syngende revolution* med store sangstævner i hvert af de tre baltiske lande – som er meget forskellige omkring sprog, kultur og historie. Det kulminerede med den iøjnefaldende og livsbekræftende lange kæde af mennesker, hånd-til-hånd fra Tallinn i Estland i nord til Vilnius i Litauen i syd, en ca. 600 km sammenhængende kæde af syngende baltere gennem Riga i Letland på 50-årsdagen for den berygtede Hitler-Stalin-Pagt den 23. august i 1939.

Det var den aftale, som indlemmede de tre baltiske lande under Sovjetunionens interessesfærer. Nu var der med Gorbatsjov efter 1985 sat en proces i gang, som i realiteten endte med Sovjetunionens opløsning i 1991. Men den syngende revolution i Estland, Letland og Litauen gik fredeligt for sig i modsætning til mindretalsproblemer andre steder, f.eks. baskerne og catalonierne i Spanien, katolikkerne i Nordirland, russerne i de baltiske lande og i Øst-Ukraine, serberne og kroaterne i den kunstige stat Jugoslavien, en ny stat som opstod i ruinerne efter 1. Verdenskrig, tyskerne i Sydtyrol, ungarerne i Slovakiet, tyrkerne i Rusland, kurderne i Mellemøsten, palæstinenserne i Israel og Palæstina, Kashmir efter 1947 mellem Indien og Pakistan, borgerne i Hongkong i 2020 efter tilknytningen til Kina i 1997 o.m.m.a., ja, overalt i verden rører de nationale mindretal på sig – og ofte med vold. Næsten 100 millioner mennesker i Europa tilhører et nationalt mindretal, og det er først i 2020, at EU er begyndt at tage disse mange

menneskers problemer alvorligt, da det lykkedes den europæiske mindretalsunion FUEN-Federal Union of European Nationalities, at indsamle over 1 million underskrifter.

Europarådet, EC-European Council, vedtog allerede i 1992 et charter om at beskytte mindre talte sprog i Europa og året efter i 1993 var man enige om en rammekonvention til at beskytte nationale mindretal. EU har været tøvende, da en række lande i EU er nervøse for at give rettigheder til forskellige nationale grupper i deres lande, f.eks. Spanien og især Frankrig og Grækenland. Omvendt har Ungarn været meget ivrig efter at beskytte de mange ungarske mindretal i f.eks. Slovakiet og Rumænien, men mere tilbageholdende, når det gælder beskyttelsen af nationale mindretal i Ungarn, f.eks. Roma og Sinti. De nationale mindretal har efter 1989 vist sig at være en Pandora's Æske.

I den græske mytologi var Pandora en gudedatter, som havde ønsket sig en berømt krukke, men da hun åbnede for krukken i.e. æsken, røg alverdens ulykker ud. Krukken/æsken blev hurtigt lukket, og tilbage blev der ét ønske: håbet. Og i moderne tid kan man sige, at håbet er blevet til drømmen om en fredelig og demokratisk løsning af de nationale mindretals problemer i Europa. Det kom til at præge de næste års udvikling på Rønshoved, både til grænselandsstævnerne og efterårsmøderne, men også i de emner og temaer, som eleverne mødte i den daglige undervisning samt på deres studieture til udlandet. På højskolen blev der allerede i 1991 arrangeret en europæisk mindretalskonference i samarbejde med Grænseforeningen og Det danske Kulturinstitut.

Som et illustrativt eksempel på Pandoras æskes mange ulykker, fortæller højskolelærer Peder Johansen i 1993 om en rejse gennem Jugoslavien. Peder Johansen havde på en tur med interrail nogle år tidligere mødt nogle jugoslaviske gæstearbejdere i toget på vej igennem Tyskland. Gæstearbejderne skulle hjem på ferie i Sarajevo – byen hvor den østrig-ungarske tronfølger var blevet skudt i 1914. Det var det skud, som satte den proces i gang, som udløste 1. Verdenskrig i 1914. Peder Johansen kom senere flere gange til Jugoslavien, hvor han overalt havde mødt venlighed og hjælpsomhed, og ingen steder, understreger han, havde han mødt omtale af ... *etnicitet, religion, had eller national identitet*, dvs. han havde ingen anelse om, hvem der havde været serber eller kroat, muslim eller ortodoks m.m.

Men da konflikten brød ud i 1991, blev alle i Jugoslavien sig meget bevidste om deres identitet – nationalt, religiøst og historisk. Dog havde ingen nogen anelse om, hvor blodigt den følgende borgerkrig skulle udvikle sig inden den sluttede i 1996 – efterfulgt af krigen om Kosova 1998-1999. Men ud fra tidligere folketællinger i landet kunne man se, at alle i Jugoslavien identificerede sig som enten slovener, serber, kroat osv. – men næsten ingen erklærede, at de følte sig som jugoslaver – kun ca. 1%!¹⁴⁶ Den kollektive jugoslaviske forestilling eksisterede slet ikke. Dracula var i sandhed sluppet løs, den Dracula som højskolelærer Peter Værum fortæller om i samme nummer af årsskriftet.

Peder Johansen henviser i sin artikel til den franske filosof Lyotard, som gennem en analyse af forskellige perioder har dokumenteret, at den der kontrollerer historien også kontrollerer

¹⁴⁶ Jugoslavien 1976

samfundet. *Magten legitimerer sig selv ved brug af historien*, skriver han og bruger eksempler fra den jugoslaviske borgerkrig, dvs. sejrherrene mente at have patent på den såkaldte ... *sande historie*, hvorved historien skulle legitimere deres påståede ... *historiske ret*. Han citerer en ex-jugoslavisk forfatter som erkendte, at ... *vi er stadig i historicismen vold. Vi troede vi erobrede nutiden*, sagde han, ... *men vi er stadig ikke i stand til at beherske fortiden*. Det har også gjort sig gældende i det dansk-tyske grænseland med borgerkrig til følge i 1848 og 1864 – men i dag kan danske og tyske historikere fredeligt enes om at diskutere med hinanden ud fra fælles demokratiske præmisser.

En af de faste gæster på Rønshoved var Jørgen Kühl, tidligere leder af Institut for Grænseregionsforskning i Aabenraa, og siden 2008 rektor for A.P.Møller-Skolen, det danske mindretals gymnasium i Slesvig. Jørgen Kühl er selv dansksindet sydslesviger og havde allerede i studietiden på Aarhus Universitet beskæftiget sig med mindretal i Europa, dvs. han er født ind i problemstillingen og har som forsker beskæftiget sig med nationale mindretal i Europa hele sit liv. Han er derfor den danske specialist par excellence omkring nationale mindretal.

I hans bog fra 1997 om tyske nationale mindretal i Østeuropa fortæller han, at det allerede i 1987 viste sig muligt for Vesttyskland at få en aftale med Ungarn om de tyske mindretal, mindretal som stammer tilbage fra perioder, hvor man var emigreret dertil af økonomiske grunde – nogle tyskere emigrerede helt tilbage i Middelalderen til Transsylvanien, andre kom med 1700-årenes økonomiske reformer i Habsburgerriget, hvor de samtidig skulle være med til at danne et grænseværn, et kulturelt og fysisk bolværk mod indtrængende fjender, primært indtrængende muslimske osmanner. Disse tyske folkegrupper i Østeuropa fik endelig i 1987 mulighed for støtte fra den vesttyske Forbundsrepublik. Men efter Murens Fald i 1989 var det internationale samfund blevet klar over betydningen af de nationale mindretal, hvilket betød at CSCE, den internationale organisation for samarbejde omkring sikkerhed, i første omgang blev optaget af menneskerettigheder.

Organisationen CSCE opstod i 1973 som optakt til konferencen i Helsinki i 1975, hvor stormagterne anerkendte de da gældende grænser. Den blev i 1990 omdøbt til OSCE, Organisationen for Sikkerhed og Samarbejde i Europa. Denne organisation vedtog samme år i 1990 i København en række kriterier, som fik afgørende betydning for internationaliseringen af mindretalsproblemer med et slutdokument, som kort efter blev til *Chartret for et nyt Europa*, skriver Kühl.¹⁴⁷ Dermed var det klart, at også alle stormagter interesserede sig for den slags forhold, som på Rønshoved blev til en egentlig mindretalskonference. Da havde Gorbatjov lavet en aftale med Vesttyskland om de mange tyske mindretal i Sovjetunionen, som på den ene side fik lov til at emigrere, men på den anden side fik økonomiske muligheder for at blive med store tilskud fra Forbundsrepublikken. Derfor er der stadig mange tysksindede i Rusland og i andre tidligere sovjetiske republikker.

Da Laurits Kjær Nielsen i 1987 kom til Rønshoved, blev han snart bevidst om, hvilken rolle det nationale spiller som en vigtig del af et menneskes identitet og selvforståelse. Og da Muren faldt i Berlin i november 1989, blev det tydeligt, at nationale mindretal piblede op overalt i Østeuropa.

¹⁴⁷ Kühl 1997, p192

Og dermed gik det også op for ham, at der var mange andre mindretal i Vesteuropa udover de to/tre i det dansk-tyske grænseland. Derfor begynder han at fortælle om tre typer grænser i Europa: 1. historiske grænser, dvs. grænser som altid har været der, eller er et resultat af, hvad der er sket i fortiden. Men de vil altid skabe splid, skriver han, når man skal være enige om, hvad det er for en historie, man går ud fra. I det dansk-tyske grænseland vil danskerne altid gå ud fra Vikingetiden med Karl den Stores accept af Ejderen som grænse i år 811, mens tyskerne i.e. slesvig-holstenerne altid vil fremhæve Ribe-brevet fra 1460, hvor den danske konge vælges til hertug af Sønderjylland og greve af Holsten på betingelse af, at han skriver under på, at Sønderjylland/Slesvig og Holsten skal være evigt udelt sammen. Hvem har derfor den historiske ret til Sønderjylland/Slesvig? Det mente begge parter, de havde, hvad der førte til de to slesvigske krige i 1848 og i 1864.

Den anden form for grænsedragning, som Laurits Kjær Nielsen nævnte, det var magtens grænse, dvs. at grænsen var blevet trukket af den stærkeste magt, ofte efter en krig. Det gjaldt f.eks. grænsen mellem Danmark og Sverige i 1657, hvor det gamle danske land Skåne blev indlemmet i Sverige. Eller grænsen mellem Frankrig og Tyskland, hvor Alsace tidligere havde været en del af Det tyske Rige. Det vil også som regel medføre flere krige, som det gjorde mellem Danmark og Sverige med Skånske Krig i 1675 og Store Nordiske Krig i år 1700. Og tilsvarende flere krige mellem Tyskland og Frankrig om bl.a. Alsace i 1870, igen i 1914 og i 1940. Det var også den stærkeste magt, der efter krigen i 1864 bestemte, at grænsen mellem danskerne og tyskerne skulle gå ved Kongeåen.

Men den tredje form for grænsedragning, så man med folkeafstemninger, fortsatte Kjær Nielsen, som den i det dansk-tyske grænseland i 1920. Da var det befolkningens sindelag, som havde været afgørende for, hvor grænsen skulle gå. Det var altså en demokratisk afgørelse via befolkningen, via folk, dvs. de mennesker der bor i landet på det givne tidspunkt. En sindelagsgrænse vil således som regel altid skabe to mindretal, et på hver side af grænsen. Og en sindelagsgrænse vil også altid være afhængig af det tidspunkt, en afstemning foregår på. Var afstemningen foregået i f.eks. 1800, ville resultatet nok være blevet et andet, end hvis afstemningen først havde været i 1933?

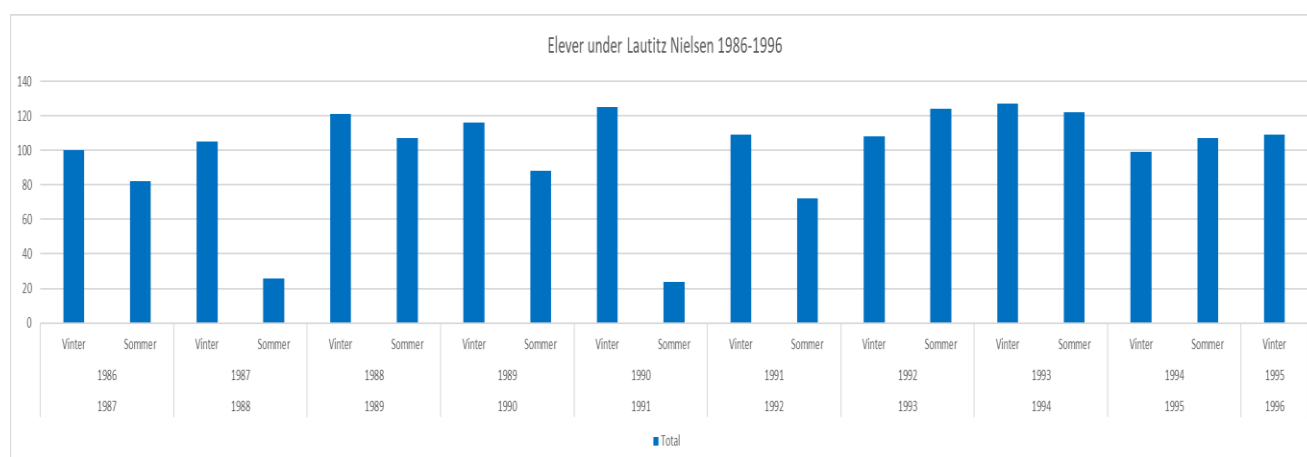
På Rønshoved Højskole blev der rejst en fornyet diskussion om det nationale pga. EF/EU, denne gang om at udvide EF, Det Europæiske Økonomiske Fællesskab, til en politisk union EU. Det skulle i Danmark ske ved en folkeafstemning om Maastricht-traktaten den 2.juni 1992, hvor den danske befolkning stemte **nej** med knap 51%. Det medførte krisestemning blandt de fleste politikere både i Danmark, men også i de øvrige europæiske lande, da Danmark dermed var med til at blokere for en videre udvikling af det europæiske fællesskab. På Rønshoved Højskole havde der været en række vælgermøder, hvor der var blevet diskuteret for og imod. En lokal folkeafstemning på højskolen viste, at der også på højskolen var et nej til unionen.

Men så vandt Danmark ganske overraskende EM i fodbold tre uger senere ved at slå selvste Tyskland i finalen den 26.juni 1992 – og det var uden at Danmark havde kvalificeret sig til slutrunden. Men pga. borgerkrigen i Jugoslavien, blev dette land ganske uhørt diskvalificeret fra at deltage i EM-slutrunden. Den 26.juni 1992 blev derfor til en ikonisk dato i Danmarkshistorien. Det virkede som en kolossal udløsning og euforisk befrielse af den danske selvforståelse i en sand rus

som en 4.maj-stemning. Alle i Europa var da bevidste om, hvem danskerne var og hvad danskerne ville.

I Frankrig skulle de derfor også stemme om Maastricht-aftalen for modsat at demonstrere en klar europæisk indstilling, men det blev blot til et beskedent lille **Ja** på sølle 51%, hvormed de franske vælgere – som overalt i EF – også havde vist skepsis overfor en europæisk union og dermed sympati for de danske synspunkter. I Danmark udløste det et såkaldt *Nationalt Kompromis* på initiativ af SF, som hidtil havde været et EF-modstanderparti. De fire danske undtagelser blev accepteret af de øvrige europæiske statsledere, og Maastricht-traktaten med de fire danske forbehold, som nu blev kaldt Edinburgh-aftalen, skulle derfor igen til afstemning i Danmark. Der blev stemt året efter, den 18.maj 1993, og danskerne stemte denne gang med 57% et **Ja** til unionen med store uroligheder til følge på Nørrebro i København. På Rønshoved accepterede man det nye resultatet, men det europæiske spørgsmål kom til at spille en afgørende rolle på både Grænselandsstævnerne og Efterårsmøderne i disse år.

Laurits Kjær Nielsen gav flere gange udtryk for bekymringer for højskolernes situation i Danmark, hvad der forstærkedes med forslaget til finansloven i 1992 med krav om besparelser på op til 12% ifølge skolens beregninger. Men han erkendte, at der havde været ... *vildskud og misbrug af de frie skolers lovgivning*, men for ham var det et principielt ... *spørgsmål om liv eller død*. Han mente også, at den borgerlige regerings finanslovsforslag var et udtryk for ... *en kulturpolitisk tænkning, der både underminerer det frie skolevalg*, og så tilføjer han til slut ... *og udhuler de demokratiske frihedsprincipper*. Ja, demokratiet var en afgørende faktor for Laurits Kjær Nielsen, som sammen med de økonomiske problemer gav højskolen en lang række nye udfordringer. Det endte i Folketinget med Tvindloven i 1996, som begrænsede mulighederne for tilskud. Men hvordan skulle Rønshoved Højskole komme videre? Det ville han overlade til sin efterfølger, fortæller han og hustruen Marianne ganske overraskende ved juleafslutningen i 1995, men ... *hvis man vil være foran, kan man ikke gå i andres fodspor*, skrev han, da han i foråret 1996 afleverede stafetten til den nye forstander Erik Lindsø.

Elever under Laurids Kjær Nielsen 1987-1995

Kapitel 35: Erik Lindsø – den grundtvigske spændvidde

Laurits Kjær Nielsen sagde selv sagt sin stilling op i 1995 med ordene, at ... *enhver fri skoles eksistens afhænger af, at den bliver på sporet*, hvorefter han så tilføjer, ... *samtidig med at den går nye veje*. Det blev så Erik Lindsø, der skulle finde de nye veje i de gamle spor. Laurits Kjær Nielsen har siden sagt til Erik Lindsø, at højskolen under de to, som havde efterfulgt Haarderne, havde flyttet sig 50 år, dvs. der var sket så grundlæggende forandringer, at skolen ikke var til at kende igen. Erik Lindsø startede på Rønshoved med at konstatere, hvor voldsomme problemer, der da fandtes for den danske højskoleverden, da han tiltrådte som ny forstander den 1.april 1996. Erik Lindsø er født i 1954 og har været højskolelærer i Haslev og på Danebod Højskole ved Fynshav på Als. Han oplever ved sin tiltrædelse, at højskoleverdenen havde trukket sig ind i en osteklokke, ... *og glemte remtrækket til virkeligheden*. Lindsø kan også lide at bruge Jørgen Bukdahls udtryk om remtrækket, som forbinder to vigtige led med hinanden på en maskine, her om højskolen som det ene led, der har isoleret sig fra omverdenen, fordi det i grunden gik så godt. Men overalt mærkede man den faldende elevtilgang på næsten 30%, skrev han, og det gjaldt også for Rønshoved Højskole. Noget måtte der gøres!

En af hovedforklaringerne på den faldende elevtilgang var selvfølgelig de små årgange. Noget andet var den megen omtale af Tvindsagen, som på den ene side medførte stramninger af højskoleloven – her ophørte frisindet og tilliden hos politikerne – men på den anden side samtidig stillede højskolerne i et lidet flatterende lys blandt de unge og deres familier. Dernæst beklager Lindsø, at flere og flere af de moderne politikere var ukendte med højskolerne og deres funktion, dvs. ... *at højskolen har mistet sin støtte og selvfølgelige eksistensberettigelse blandt de folkevalgte*. Det har derfor også betydet, at politikerne med den nye Dagpengereform med ét hug har fjernet ... *en ung arbejdsløs mulighed for at komme på højskole*. Erik Lindsø argumenterer for, at netop et højskoleophold har været med til ... *at give livsmod, færdigheder og engagement til netop den almue i tiden, som altid trænger til et skub og en saltvandsindsprøjtning lukt i tilværelsen*. Det er den gamle Grundtvig, der med livsoplysning taler om at gøre almuen til folk. Men Lindsø tror dog også, at højskolen ... *modnes og fornyes i modgang*. Alligevel appellerede han til baglandet om hjælp, om at mobilisere gamle elever til at skrive læserbreve og kontakte politikerne, om at være aktive i de lokale Rønshoved-kredse, som i de senere år havde været stadig mindre virksomme. Man havde glemt remtrækket til virkeligheden. Var Erik Lindsø kommet på en uriaspost?

Det så skidt ud med elevtallene på de fleste danske højskoler i slutningen af 1990'erne, så skidt at man på Rønshoved besluttede, at Vinterholdet 1999 slet ikke skulle oprettes. Der blev skrevet og talt meget om det faldende lave elevtal, og Erik Lindsø argumenterede for værdien af et fjumreår, dvs. et år på højskole, som ikke giver nogen formelle kompetencer. Og sådan havde det altid været. *Fjumreåret passer ikke i kassetænkningen*, skriver han, da det er finansministeriets regnemaskiner, som sætter retningslinierne for, hvad samfundet har brug for.

Vinterskolen 1998 var startet med blot 29 elever, så der blev konstant talt om vigtigheden af at gå på højskole – og alle i højskoleverdenen kunne bekræfte hinanden i, at et højskoleophold var vigtigt for borgernes almene dannelse. *Nu skal vi ad bureaukratiets snørklede stier søge kontrollérbare og evaluérbare forsøgsmidler*, fortsætter Lindsø, som mener, at vi med ... *næb og*

kløer (må) slå et slag og kæmpe en kamp for fjumreåret, hvorefter han så tilføjer: Vi har brug for selvstændige og autoritetsforladte tosser! Som man kan se, var der en desperat søgen efter nye elever ved konstant at argumentere for værdien af ... *Midlertidige fællesskaber*, som det blev formuleret af højskolelærer Eva Riis.

Ud over at droppe Vinterholdet besluttede man på Rønshoved i sommeren 1999 at ansætte en såkaldt promotor, dvs. en person med en markedsorienteret PR-funktion, som skulle reklamere for skolen, og som skulle hverve flere elever – kombineret med en halvtidsstilling som højskolelærer – og som desuden skulle være med til at udvikle skolens værdier og ansigt udadtil. Den første og eneste PR-promotor blev Christina Büchmann Larsen, som fik eget kontor og skulle fungere som skolens ... *blæksprutte mellem kontor, lærerværelse og forstander*. Men det var ikke let at løse cirkelens kvadratur, når årgangene var små, og livsstilen var blevet så flygtig i det postmoderne samfund, som en elev korrekt formulerede det. En livsstil som i modsætning til det grundtvigske fællesskab bygger på forventninger til fremtiden for den enkelte alene, som derfor ofte ... *mangler ydmygheden for livet*, dvs. den rodfæstethed i tilværelsens store fortællinger, som eleven Marie Olesen fra Forårsskolen 1999 mente var borte. Og karakteristisk for det flygtige var det måske, at PR-promotoren valgte at flytte til Aarhus allerede efter halvandet år. Men i og med at Vinterskolen blev droppet, blev Forårs- & Sommerskolen herefter skolens eneste lange kursus, som fra år 2000 blev forlænget til 24 uger, så det startede i den tidlige begyndelse af januar og sluttede i anden halvdel af juni.

Erik Lindsø skrev i 1997 om højskolens mening, som han kaldte *Hvis folkehøjskolen har nødvendighed*, hvor han forsøgte at argumentere for meningen med at gå på en højskole i Danmark i moderne tid. Lindsø mente, at der var nogle fordele ved den situation Rønshoved og de danske højskoler var havnet i pga. den manglende elevtilgang. Det var for det første, ... *at vi tvinges til at tænke nyt og som ægte folkehøjskole gøre denne tænkning til en del af samfundstænkningen*.

Og for det andet, tilføjede han, ... *at vi uvægerligt må gøre op med de skeletter, som selv den døveste grundtvigianer nu observerer rasle i skabet*. Det var voldsomme ord, som forstærkes af den kompetencedebat, som var sat i gang af Foreningen for Folkehøjskoler i 1995 og Undervisningsministeriets tilsvarende oplæg fra 1996. Hvad kan man lære på en moderne grundtvigsk folkehøjskole frem mod år 2000, blev der spurgt? Men efter Lindsøs opfattelse endte denne debat ... *ud i ingenting*. Det var pga. ... *det almene tyranni og ærkegrundtvigianernes fundamentalistiske almindeligheder, om at højskolen ikke kan forklares*. Man mærker klart Lindsøs frustration over, at højskolerne ikke kunne optræde som en bevægelse, der kunne nå frem til et fælles synspunkt. Det blev i stedet til bragesnak, som ingen kunne forstå udenfor højskoleverdenen.

Begrebet ... *en almen grundtvigsk folkehøjskole* var efter Lindsøs opfattelse ... *blevet så hul ... en floskel*. Selv mente han, at højskolerne i højere grad skulle åbne op for to afgørende faktorer for den fremtidige samfundsudvikling. Lindsø vil – ... *så ugrundtvigsk som noget* – som han selv fortæller det, ... *formulere det folkelige eventyr*. Det ene folkelige eventyr er den moderne teknologi i form af IT, ... *som rummer hele det store verdensomspændende digitale system*, som

han mener vil true hele eksistensgrundlaget for både velfærdsstaten og den moderne nationalstat, hvis man ikke lærer det og tager det til sig. Dvs. Erik Lindsø havde fået øje på en vigtig faktor i globaliseringen, den globale landsby, hvor vi alle kan kommunikere med hinanden overalt, uafhængig af tid og sted, og hvor alt kan købes på nettet, *on-line* hedder det på moderne dansk. Det var et paradigmeskifte i forhold til Grundtvigs myter, Haarders poetisk-historiske nationalstat og Kjær Nielsens demokrati og nationale mindretal.

Den anden faktor Lindsø mente højskolen skulle beskæftige sig med, kaldte han for *Miljøbomben*, som for ham var den anden nye folkelige bevægelse. *Aldrig har noget stået så klart*, skriver han, ... *som at naturens bæreevne er presset til sit yderste*, hvorefter han citerer Grundtvig, der skulle have sagt, at ... *fornuften er en følelse, der bliver sig selv klar*. Så den gamle Grundtvig kunne alligevel bruges til noget moderne, som også Ove Korsgaard er inde på i *Grundtvig Rundt*, hvor han fremhæver Grundtvigs oplevelser i England, som på den ene side gør ham bevidst om nødvendigheden af politiske reformer, men samtidig giver ham blik for de store sociale uligheder, han møder i det aristokratiske engelske klassesamfund. Disse økonomiske uligheder ser Erik Lindsø også er ved at udvikle sig i Danmark. Han vil derfor ... *reetablere det grundtvigske* i Danmark, som han skriver, da han ellers er bange for, at højskolen i ... *åndenød og krampetrækninger* ender på et ... *frilandsmuseum*. Men denne *reetablering* skulle være i form af højskoler, der skal virke som lokale IT-videnscentre og højskoler med etiske regnskaber, som skal virke for en økologisk og bæredygtig udvikling. Lindsø vil derfor gerne udvikle Rønshoved til en højskole med ... *vilje til mening*, og, som han skriver ... *ikke lider af gammel grundtvigsk jomfruelighed*.

Men i 1990'erne var det ikke alene højskolerne, der ønskede at virke som lokale IT-centre, det gjaldt de fleste andre uddannelsesinstitutioner i det, som snart blev kaldt for *konkurrencestaten*, hvor alle organisationer og institutioner hele tiden skal fungere på markedets vilkår. Det blev en udfordring for alle – også for de danske folkehøjskoler.

Lindsø slutter i 1997 med at hævde, at ... *den grundtvigske spændvidde rækker langt længere, end vi forestiller os*. Men selv om han konstant argumenterer grundtvigsk for det hele moderne menneske og behovet for den almene dannelse, forsvinder den gamle Grundtvig i realiteten mere og mere i hverdagen til fordel for Kierkegaard og Shu-bi-dua. Da der i januar 1999 var besøgsdag for familie og venner, var der for første gang i Rønshoveds historie ingen faneindbæring ved gymnastikopvisningen. *Tiden er ikke længere til den tradition*, fortælles der, ... *for en faneindmarch skaber nogle helt andre (nationalistiske) associationer hos unge, end hos ældre*, som der står. *Med nye lærere skifter traditionerne, og Danebrog fik sin plads i hjørnet af hallen*. Ja, dermed så i det i sandhed ud til, at dele af de store fortællinger havde forladt Rønshoved Højskole – for en stund.

Der var hverken plads til Grundtvig eller Vorherre – og Erik Lindsø jagtede stadig elever over hele landet! Det skete bl.a. i 1999 ved et særligt Rønshoved-cykelhold, der i løbet af en måned cyklede fra København til Rønshoved. På ruten besøgte man ... *hvert eneste gymnasium og hver eneste handelsskole* for at propagandere for et højskoleophold på Rønshoved. Undervejs blev der løbende skiftet ud på holdet, og overalt havde man mødt stor interesse fra pressens side. Men hvor mange elever det skaffede, det ved man ikke?

Men når højskolen ellers var på besøg i Sønderborg, er man mere optaget af at shoppe end at høre om slottet og dets historie. Når højskolen i 1997 var i Frøslev-lejren, var den eneste oplevelse, man registrerede, at turen dertil forgik ... *i silende regn*. Da man i februar 1999 besøgte Hallig Hooge i vadehavet mente man, at øen i.e. halligen i højere grad tiltalte tyske turister end eleverne fra Rønshoved Højskole. Og da man på hjemturen overnattede på den danske skole i Husum, ... *må det indrømmes, at vi var ved at være klar til andre impulser end mindretalsproblematikker*. Sydslesvig blev ikke forladt, men kraftigt nedtonet. Og det var fra 1996 slut med tema-uger om Sydslesvig med private overnatninger hos sydslesvigske værter, ligesom grænselandsstævnerne – Rønshoved Højskoles flagskib fra Haardertiden – fra 1998 også var blevet en saga blot. Det var måske ikke alene de små årgange, som havde været skyld i nedturen, det var måske også skolens værdier? Til gengæld modtog skolen en stor bogsamling efter Frederik Rudbeck, som i mange år havde været Grænseforeningens meget dygtige og kompetente rejsesekretær. Det førte til, at Nolde-stuen for en tid blev til Rudbeck-stuen. Men det gav ikke flere elever!

Højskolen havde allerede i januar 1999 besluttet at forkorte Vinterskolen til 12 uger, dvs. den skulle stoppe til jul – men da der blot var 18, der havde tilmeldt sig, blev det besluttet at lukke for den forkortede Vinterskole. Efter jul og nytår begyndte Forårs- & Sommerskolen, som derefter varede 24 uger med løbende starttidspunkter, dvs. nogen begyndte den 2.januar, og de næste begynder engang i februar, andre igen kommer først efter påske, men alle fungerer sammen på det fælles hold. Det gav selvfølgelig nogle udfordringer til planlægningen af undervisningen.

Kapitel 36: Den rejsende højskole ved Flensborg fjord

Selv om det ikke gik så godt med de to lange kurser, som i 1999 blev til ét, så gik det til gengæld meget fint med de korte kurser. Flere kom til med stor succes, som var med til at redde skolens økonomi, hvad Lindsø selv har betegnet som skolens manøvredygtighed. Lindsø lancerede det maoistiske udtryk, at Rønshoved Højskole ville *gå på to ben*, dvs. satse både på de lange og de korte kurser. I år 2000 blev der udbudt hele 18 korte kurser, hvor ture i grænselandet selvfølgelig spillede en rolle, men det var slut med den specielle interesse for nationale mindretal i Europa.

Rønshoved Højskole havde til gengæld i flere år budt udenlandske elever velkommen med støtte fra Demokratifonden, som var blevet oprettet i 1990. Det var umiddelbart efter Murens fald, men samtidig med frigørelsen af de tre baltiske lande, som derfor fik en særlig positiv bevågenhed på de danske højskoler. Erik Lindsø opfattede kulturmødet mellem danskerne og de østeuropæiske unge som en ... *udfordring og en forpligtelse, som højskolen må tage på sig*. Højskolelærer Marja Bruhn har i 1997 skrevet om nogle af disse unge, som kom til skolen allerede i begyndelsen af 1990'erne. Hun opfattede det som et grundtvigsk projekt ... *at myndiggøre almindelige borgere til at tage del i demokratiet ... for en dialog mellem ligeværdige mennesker*. Men selv om de østeuropæiske elever i starten oplevede opholdet som en ferie, blev de efterhånden klare over, hvilke krav det også stillede til dem selv at gå på en højskole med forpligtende fællesskaber. En af dem har fortalt, at opholdet var en af hendes bedste oplevelser nogensinde. Hun mente, at de udenlandske elever ... *lærte at tage ansvaret for vores egne handlinger*. Hun havde på Rønshoved

både oplevet og forstået, hvad en dansk folkehøjskole gik ud på, som Marja Bruhn havde lagt op til fra starten.

På flere af holdene blev der også lavet f.eks. en særlig estisk dag, hvor eleverne fra Estland fortalte om deres land og demonstrerede forskellige typiske estiske traditioner. En anden estisk elev har fortalt, hvordan han havde fået en bedre forståelse af begrebet *tolerance*, efter at han har oplevet de danske og tyske mindretal, oplevet deres adfærd og loyalitet overfor hinanden og overfor flertalsbefolkningen, og han havde oplevet, hvordan de var blevet behandlet af myndighederne i det dansk-tyske grænseland. I Estland og de to andre baltiske lande er der især et meget stort russisk mindretal, som en arv fra balternes voldsomt dramatiske historie i det 20.århundrede, hvoraf mange ikke kan og vil tale estisk, og hvor mange heller ikke er loyale overfor det estiske samfund og de nye baltiske stater.

Det var især elever fra Estland og Polen, som var kommet til Rønshoved i begyndelsen af 1990'erne, men efter Erik Lindsøs besøg i Vyborg i Rusland i 1999, kom der også en del russiske elever. De startede alle med et intensivt sprogkursus, hvorefter det var meningen, at de skulle indgå på lige fod med de øvrige danske elever. Det var målet, men det blev sjældent løsningen. Dertil var sprogforskellene for store sammen med en helt ukendt skoleform for de nye elever fra Østeuropa. De ønskede alle et diplom på deres nye kvalifikationer – men det fik de ikke. De havde i stedet fået selvtillid med livsoplysning og livserfaringer. Derudover fik de tilbudt en uges rundrejse i Danmark med besøg på museer og institutioner, som gav dem en forståelse af dansk kultur og dansk demokrati.

Erik Lindsø ønskede efter sine oplevelser i Vyborg nordøst for Skt.Petersborg i Rusland, at Rønshoved både skulle oprette en *International klasse* og en *International linie*, som skulle hedde: *Ud i Verden*. Dertil skulle der både ansættes en ny lærer og en informationsmedarbejder med internationale projekter som et særligt arbejdsområde. Højskolen var begyndt at samarbejde med MS-Mellemfolkeligt Samvirke om at udvikle en særlig rejseplan på det lange forårskursus, som skulle bestå af nogle måneders undervisning og forberedelse på skolen, hvorefter eleverne blev sendt ud på nogle af Mellemfolkeligt Samvirkes arbejdslejre i enten Indien, Frankrig, Kenya, Rusland, Uganda, England, Guatamala, Japan eller Estland. Så der var rigeligt at vælge imellem.

Målet med denne nye linje var først og fremmest elevens personlige dannelse, men derudover var det meningen, at den også skulle nuancere den mellemfolkelige forståelse, som det efter Erik Lindsøs mening var nødvendigt for at ... *leve en moderne hverdag i Danmark*. Globaliseringen var en kendsgerning både i teori og i praksis. Det var en helt ny hverdag på Rønshoved Højskole. Men realiseringen af disse visioner måtte vente til en ny tid med nye forstandere på Rønshoved. Dog var Rønshoved for længst begyndt på internationaliseringen med de mange studieture for eleverne, flere og flere studierejser for lærerne, som alle gik til flere og flere forskellige mål i Europa, Asien, Afrika, Mellemøsten og Amerika.

Men som noget nyt begyndte højskolen også at lave egentlige rejse-kurser. Det blev ud fra modellen med en uges kursus på højskolen efterfulgt af en uges ophold på rejsemålet. Og selv om Marianne og Laurids Kjær Nielsen var holdt op med at være forstandere, så forhindrede det dem ikke i at lave de første rejsekurser for højskolen. Deres første rejsekursus handlede om Estland,

landet hvor Danebrog ifølge myten var faldet ned i 1219. Da havde der i mange år været afholdt rejser for højskolens lærere og tidligere elever, så der var en base at gå ud fra. Men disse tidligere rejser havde været uden forberedelse på skolen. Disse nye korte kurser var et udtryk for en strategi om at *gå på to ben* – i bedste maoistiske forstand.

Det gik godt med at lave rejsekurser som en del af de korte kurser, som tilsammen trak læsset på Rønshoved – ligesom på de fleste andre højskoler i disse år. Efter Estland gik turen til Skt.Petersborg og derefter til Island. Alle turene var overtegnede. Men de fleste rejsekurser var som regel befolket af et mere modent publikum, og ofte var de fleste pensionister. Men der blev også stadig lavet rejser for eleverne på det lange kursus. Tidligere var de fleste af studieturene gået til mål i Østeuropa, men snart gik flere ture til Paris og London, hvor musik og teater spillede en central rolle. Og snart var det New York, som blev målet. Skolen havde virkelig åbnet sig for hele verden. Og efter flere år til New York, besluttede højskolen i stedet at satse på en naturoplevelse på Korsika i overensstemmelse med Erik Lindsøs forestillinger om natur og økologi.

Det blev højskolelærer Ole Runz-Jørgensen, som skulle stå for disse ture. Og han har i år 2000 fortalt om sine forberedelser, hvad skulle eleverne se, og hvad skulle eleverne lære af en sådan tur? Korsika er Frankrigs største ø, lidt større end Sjælland, med ca. 340.000 indbyggere. Det var på Korsika Napoleon blev født i 1769, året efter at øen var blevet solgt til Frankrig fra bystaten Genova. Der var derfor også nationale mindretalsproblemer på øen i dag. Det skyldtes en Pasquale Paoli, som var øens frihedshelt fra 1755. De spændte forhold mellem det centralt styrede Frankrig og øens krav om selvstyre ulmer stadig, forstærket af indvandringen af mange fordrevne franskmænd efter Algier-krigen, som sluttede i 1962. Derfor er det er en helt anden og mere voldelig form for mindretalsproblemer på Korsika. Men det fandt Ole Runz-Jørgensen ud af i tide.

Det blev derfor Korsikas natur, som var hovedmålet. Korsika er en meget bjergagtig ø, uvejsom med en vild natur. Det meste af øen er dækket af maki, dvs. krat med mindre buske. Men der er også en del kastanjeskove, selvom kastanjen er et indført træ. Bl.a. på grund af Korsikas dramatiske historie, er øen tyndt befolket. Det er den vilde natur, som gør øen til et attraktivt rejsemål. Det lykkes at få nogle aftaler på øen, bl.a. med det eneste Universitet på øen i byen Corte, som var den gamle hovedstad under Paolis oprør i 1755. Men ingen på Universitetet vovede endnu i år 2001 at fortælle om de nationale spændinger på øen, når Rønshoved Højskole kom med sine elever! Og man kan også betvivle, hvorvidt Korsika med dens vilde og utilgængelige natur var velvalgt som arbejdsmark for den nye natur- og miljøinteresse på Rønshoved Højskole? Men højskolen rejste til Korsika i flere omgange.

Kapitel 37: International klasse på Rønshoved

Imens var der opstået en fælles dansk-tysk grænseoverskridende region, som et led i EU's forsøg på at skabe et mere sammenhængende Europa på tværs af de nationale grænser. Der var i EF/EU i Schengen, en lille by i Luxembourg på grænsen til Vesttyskland og Frankrig, i 1985 blevet aftalt, at landene efterhånden skulle fjerne grænsekontrollen for persontransport mellem de forskellige medlemsstater af EF. Danmark tilsluttede sig først denne aftale i 2001. Man fortsatte i EU i 1995 med derudover at ville fremme det grænseoverskridende samarbejde for varetransport, da man

overalt i Europa kunne konstatere, at den økonomiske aktivitet blev stadig mindre, når man nærmer sig en grænse mellem to lande – det gælder også det dansk-tyske grænseland.

Men i Nordslesvig kom man i flere omgange galt afsted, da EU's charter for grænseregioner, som ønskede at fremme et decentralt regionernes Europa, i første omgang beskrev Europas grænser som ... *historiens ar*. De dansksindede mente netop ikke, at grænsen fra 1920 var et udtryk for et ar, tværtimod, grænsen var trukket retfærdigt. Da man så oven i købet i 1996 foreslog at kalde det grænseoverskridende samarbejde for *Euregio Slesvicensis*, som snart blev til *Euroregion Slesvig*, blev målet for mange fuldt. Det lød på den ene side for latinsk og elitært, og på den anden side for tysk med navnet Slesvig, selv om begreberne Slesvig og Sønderjylland er blevet brugt i flæng i løbet af historien, som dækkende for den samme geografiske enhed mellem Ejderen og Kongeåen. Resultatet i 1997 blev, at man i Danmark kalder det for *Region Sønderjylland-Slesvig* og i Slesvig-Holsten for *Region Schleswig-Sønderjylland*, dvs. den danske version med to på dansk stavede navne, hvorimod den tyske version indeholder både et tysk stavet og et dansk stavet navn. På Rønshoved åndede man lettet op, selv om regionen i 1997 blev en realitet ... *dog under det mere appetitlige navn!* Danskerne er ikke lette at rokke! Dette regionssamarbejde koncentrerer sig først og fremmest om at fremme de økonomiske forhold omkring grænsen, herunder at fremme og lette forholdene for de mange grænsependlere fra begge sider. Men derudover lagde man fra starten også vægt på at fremme de kulturelle bånd henover grænsen omkring sprog, musik og teater og andre kulturfremmende forhold.¹⁴⁸

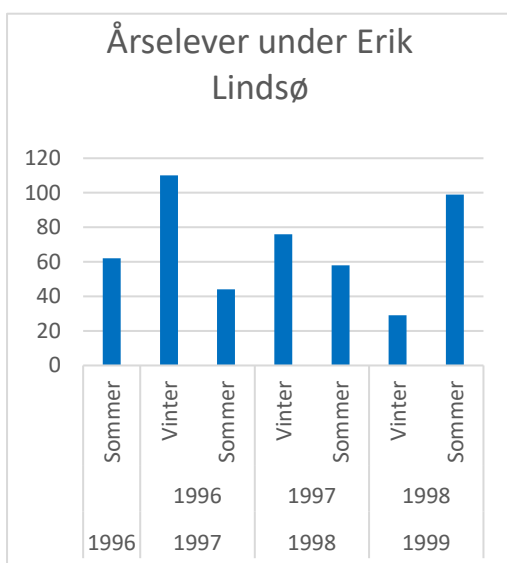
Grænsen mellem Danmark og Tyskland havde hidtil virket som en åndelig Berlin-mur, dvs. ingen i grænselandet ved, hvad der politisk og kulturelt foregår på den anden side af grænsen – bortset fra indkøbsmuligheder af billigt øl og dårlig vin! I Nordslesvig orienterer borgerne sig mod, hvad der foregår i København. I Sydslesvig orienterer borgerne sig imod, hvad der sker i Kiel og i Berlin. Kun de to nationale mindretal orienterer sig i begge retninger - både mod nord og mod syd! Udover det formaliserede regionssamarbejde var der allerede i 1990 blevet oprettet et mere projektorienteret regionalt samarbejde kaldet *Interreg* omkring uddannelse, sprogprogrammer og arbejdsmarked. Til og med 2020 har der været gennemført fem Interreg programmer, støttet af Den Europæiske Fond for Regional Udvikling i EU. De næste projekter under Interreg VI gælder fra 2021 og frem.

Det var således på baggrund af et stadig mere udbygget grænseoverskridende samarbejde, at Rønshoved i år 2000 ansatte Gry Guldberg som højskolens internationale koordinator. Det var allerede i 1999 blevet besluttet, at Vinterskolen for år 2000 skulle være ... *en international skole* med kombination af højskole i næsten fire måneder, hvortil kom de to måneder i udlandet som frivillig. Men der gik et år mere, inden projektet var fuldt flyvefærdigt. Gry Guldberg, som ellers stammede fra Søndeborg, interesserede sig derfor ikke så meget for det dansk-tyske grænseland, hun var som højskolelærer mere globalt orienteret og kaldte derfor også sin rejselinie *Ud i verden*.

Rejselinjen på Rønshoved kom til at bestå af flere forskellige tiltag. Den ene del bestod af udsendelse af frivillige i et samarbejde med Mellemløst Samvirke, den anden del af Work

¹⁴⁸ Hvor går grænsen, SÅ 1997

Camps, arbejdslejre i forskellige dele af verden. MS-Mellemfolkeligt Samvirke opstod som en ngo

allerede i ruinerne af 2. Verdenskrig som en humanitær organisation, der skulle arbejde for forståelse mellem verdens mange folkeslag – især i u-landene. MS udsender derfor, ofte i samarbejde med og med økonomisk støtte af den danske stat, stadig mange hundrede frivillige til at arbejde for demokrati, økonomisk vækst og mellemfolkelig forståelse i u-landene. Det system blev Rønshoved Højskole hermed en del af.

Gry Guldborg lagde på Rønshoved vægt på flere forhold i sin forberedelse af eleverne til at blive udsendinge. Ud over de praktiske forhold omkring rejsen, information om de lande, der skulle samarbejdes med, havde hun også blik for den mentale udfordring, det var for

eleverne at skulle ud i verden. De skulle gøres bevidste om, hvorfor de ville afsted. Og de skulle lære noget om, hvor de selv kommer fra? De skulle være bevidste om, hvad det er for en kultur, de selv er båret af. De skulle vide noget om, hvad det er for normer og regler, de er vokset op med i Danmark. Og de skulle være bevidste om, hvordan den danske kultur kan opfattes af de lokale i Afrika, Asien, Mellemøsten eller Latinamerika. Og dermed skulle de også lære at forstå, hvad det er for en kultur, de kommer til at møde. Kulturmødet er derfor noget gensidigt, noget mellemfolkeligt – og forhåbenligt noget gensidigt befrugtende. Gry Guldborg bruger selv udtrykket *... at udvide folks horisont og gøre os ansvarlige medborgere*. Dermed mener hun, at tankegangen i MS *... ligger tæt op ad højskoletanken*.

Men både MS og Rønshoved skulle også samarbejde om Work Camps, som arbejdslejre hedder på moderne dansk. På højskolen havde der allerede været gæster fra hele verden, som bl.a. bidrog med at lave bænke til stranden ved skolen, ligesom de hjalp til med forskellige maleropgaver, som pedellen kunne sætte dem til at arbejde med. Og på højskolen forberedte man sine egne elever til en tre-ugers lejr i Cuba, hvor man skulle indkvarteres privat og måske bygge en legeplads? Med rejselinjen *Ud i verden*, gik Rønshoved fra *... det folkelige til det mellemfolkelige*. Og det var jo ikke et dårligt resultat. Det var tværtimod i fuld overensstemmelse med hele samfundsudviklingen i Europa efter Besættelsen i Danmark og 2. Verdenskrigs afslutning i Japan. Med Marshall-hjælpen fulgte det økonomiske samarbejde i OECD, det forsvarsmæssige samarbejde i NATO, det sundhedsmæssige i WHO og det materielle i Det Europæiske Økonomiske Fællesskab, der snart blev til EU. Men Gry Guldborg var knap kommet i gang med sit nye job som leder af rejselinjen *Ud i Verden*, da Rønshoved Højskole ugen efter hendes start fik en ny forstander med Thue Damgaard Kjærhus, som afløste Erik Lindsø, der sluttede den 6. april 2001.

Kapitel 38: Thue Damgaard Kjærhus – den intellektuelle kritiker

For første gang i skolens historie var det en sønderjyde, som skulle stå i spidsen for Rønshoved,

Højskolen ved Flensborg fjord. Det fremgår af elevforeningens første årsskrift under den nye forstander i 2001, at tilhørsforholdet til Sønderjylland specifikt fremhæves som en forståelsesramme. Thue Kjærhus er vokset op i Rødding og Sommersted, får vi at vide. Og det gælder også for store dele af det tekniske personale, at f.eks. pedelmedhjælperen ... *er sønderjyde*, at en anden er ... *født 1956 og opvokset i Gråsten*. En tredje er både ... *køkkenmedarbejder og sønderjyde*, og så er der selvfølgelig hustruen Nina Buch Kjærhus, som ikke alene ... *er alsinger*, men også er ... *fra Østerholm*, en gård som vi får at vide ligger ... *ved Nørreskoven*. Hun blev et halvt år senere ansat som en del af højskolens forstanderteam, som viceforstander med ansvar for det administrative og det driftsorganisatoriske, dvs. det daglige arbejde, hvorimod Thue Kjærhus skulle stå for det mere udadrettede og dermed for ... *profileringen af højskolen*. En intellektuel ideolog, vil de fleste nok kalde ham, selv om han hader ideologier, da de efter hans opfattelse er kimen til totalitarisme. Ideologier er efter hans mening ikke baseret på erfaringer! Men han er selv en slags ideolog, der elsker at debattere filosofi, historie, ideologier og samfundsmæssige forhold. Begge forstandere havde en baggrund fra skoleverdenen og erhvervslivet og dermed en erhvervstilgang, selv om Thue Kjærhus flere gange har fremhævet sin rolle som *Askovs lærling* efter et vinterophold på Askov Højskole i midten af 1970'erne.

Men nu er det jo ikke en kvalitet i sig selv at være født sønderjyde, det må komme an på indholdet, og hvad det er for værdier, man identificerer sig med. Og her kom de snart med et udspil, som ikke vandt udelt begejstring blandt skolens lærere. Men højskolen var nede i en bølgedal og måske lukningstruet, da de overtog den i 2001, så noget måtte der gøres. Derudover var der i år 2000 kommet en ny højskolelov, som bl.a. forlangte, at hver højskole skulle formulere sit værdigrundlag. Det var for at kommende elever tydeligere kunne se, hvad der var at vælge imellem, og hvor man kunne se, hvor forskellige de mange danske højskoler i realiteten var. Det blev Nina og Thue Kjærhus' første opgave, i samarbejde med lærerne, at definere Rønshoved Højskoles værdigrundlag. Men det skulle vise sig ikke at være helt så enkelt.

Thue Kjærhus fortæller selv i årsskriftet for 2002, at der havde været ... *uro i lærergruppen*, men han fortæller ikke rigtigt hvorfor. Han antyder, at der var ... *for mange lærere* til det begrænsede elevtal på 45 på forårsholdet, men lærergruppen var hverken ... *tilfreds med ledelsen, bestyrelsen eller generalforsamlingens nye linier*, skrev han. Det betød, at alle lærerne – det første kuld – enten blev sagt op eller selv sagde op. Nogle lærere sagde op med begrundelsen, at ledelsen demonstrerede ... *management by fear*, som det blev formuleret i en senere avispolemik i 2008 og bekræftet af en række tidligere lærere.¹⁴⁹ Derfor skulle der snart ansættes nye lærere. Det andet kuld af lærere blev også udskiftet fra 2007 og frem, dvs. man var allerede fra 2006 i gang med processen at ansætte nye lærere, det tredje kuld, som i dag udgør skolens faste stab.

Det tredje kuld af lærere var samtidig med til at demonstrere skolens paradigmeskifte fra en traditionel højskole til en højskole med en vision om Bildung, om dannelse. Højskolen har en vision om dannelse på et højere niveau, dvs. en kombination af Grundtvig og det tyske Bildungsbegreb, som man fik mulighed for fra år 2007, hvor også skolens økonomi var blevet stabiliseret. I sommeren 2020 har der i Kristeligt Dagblad været en serie om danske højskoler og

¹⁴⁹ JydskeVestkysten 15.04.08

dannelsesbegrebet. Det er altså ikke alene på Rønshoved, at den diskussion fandt sted. Men her fik den en særlig drejning.

Allerede i 2002 blev Rønshoved involveret i projektet *Youth 2002*, hvor ca. tusinde elever fra forskellige EU-lande i fællesskab skulle formulere en ny EU-forfatning på 12 danske højskoler. Rønshoved var den ene af de tolv. Men det blev på Rønshoved, at den endelige fælles forfatning blev skrevet. Der var da et par hundrede unge europæere på højskolen, og det endelige resultat blev transmitteret direkte på dansk og udenlandsk TV til EU-hovedkvarteret i Bruxelles og en række europæiske hovedstæder. Youth 2002 indledte samtidig det danske formandskab af EU. Men hele arrangementet demonstrerede ligeledes Rønshoved Højskoles afklarede positive holdning til det europæiske samarbejde i EU, hvad der bestemt ikke har været almindeligt på de danske højskoler. Men det var en tradition, som allerede blev skabt af Hans Haarder. For Rønshoved er det i dag ikke noget problem, når man blot er forankret i sin egen kultur og sin egen tradition - tilsat en kosmopolitisk dimension. Inddragelsen af de unge var et forsøg på at gøre EU mere tilgængeligt på et tidspunkt, hvor man var i gang med at reformere og demokratisere EU efter Amsterdam-traktaten, der mandede ud i Nice-traktaten i 2003.

Da Thue Kjærhus blev ansat som forstander i 2001, blev han selvfølgelig snart interviewet i den regionale avis *JydskeVestkysten*. Her gav han udtryk for kritik af højskolernes udvikling i 1970'erne og 1980'erne, hvor de efter hans mening havde bevæget sig væk fra det grundtvigske udgangspunkt og i stedet var blevet mere og mere specialiserede emnehøjskoler ud fra særlige aktuelle samfundsproblemer. På Rønshoved havde man samtidig bevæget sig væk fra interessen for Sønderjyllands særlige historie til fordel for Afrika og Latinamerika og andre eksotiske steder. Det skulle der rådes bod på, da både Nina og Thue Kjærhus mener, at det danske folkestyres vugge var i Sønderjylland i 1840'erne, hvor bønderne i.e. folket for første gang mødtes på Skamlingsbanken i 1843 og igen i 1844 og de følgende år. Bønderne var i de kongelige dele af Sønderjylland selvejere med en egen frihed og selvbevidsthed. Skamlingsbankemøderne var de første store folkemøder, i Sønderjylland kaldet sprogfesterne – få år efter Blichers første danske folkemøde i kongeriget, ved Himmelbjerget i 1839. Begge steder skulle det foregå ude i naturen med foredrag, fælles sang og dans – prototypen for romantikken med stærke følelser og forestillinger om et naturligt nationalt fællesskab. Det folkelige var i svøb både i Sønderjylland og i kongeriget.

Men for Thue Kjærhus handler det ikke så meget om selve historien om Sønderjylland, men mere om en filosofisk forståelseramme af Sønderjylland som et eksempel på en region med en særlig historie og en særlig kultur, og dermed en forståelse for, at der er flere regionale og nationale kulturer i Europa, som i dag lever i samspil – og nogle gange i modspil med hinanden. Dvs. at Sønderjylland som region overordnet kan sammenlignes med Catalonien eller Sydtyrol. Det er det, han kalder for "*en grundtvigsk idé-figur*", at man tager udgangspunkt i det nære og det konkrete – i modsætning til en ideologi, som han mener tager sit afsæt i en abstrakt idé. Man kunne måske derfor tale om det ny-sønderjyske på samme måde, som der senere gøres rede for det ny-nordiske?

På Rønshoved fik man i 2002 et nyt værdigrundlag, som afviger en smule fra det, som gælder i dag, men i hovedtrækkene er det samme. I 2002 lægges der i formålet vægt på, at skolen er en almen grundtvigsk højskole, dvs. den er åben for alle. Dernæst fremhæves det, at skolen hører til i det dansk-tyske grænseland, dvs. at den sønderjyske historie igen spiller en vigtig rolle for skolens selvforståelse som ... *inspirationen for det danske folkestyre*. Derfor betones det, at skolen ... *som en levende del af en konkret historie ... danner forudsætningerne for vore debatter om demokrati og medborgerskab*. Det betyder, at begrebet demokrati, dvs. folkestyret på mange forskellige måder bliver en ledetråd i Rønshoved Højskoles virke. Det understreges senere i Værdigrundlaget, at man betragter folkestyret ... *som en livsform, som skolen også mener skal ... bibringes ... alle nydanskere*. Demokratiet og folkestyret er således blevet en bærende søjle på Rønshoved. Det havde ikke været så udtalt og eksplicit tidligere, ja, på Aage Møllers tid var demokrati ligefrem et skældsord – og Hans Haarder, der ellers var en stærk tilhænger af folkestyret, han havde også været bekymret for talmajestæten, som han kaldte det, da han kunne se, at Venstre tabte mandater til Socialdemokratiet. Men fremover blev folkestyret, demokratiet en central del af forestillingen om den danske identitet - hvad det jo ikke oprindeligt havde været.

Men det understreges også, at folkestyret ... *ikke en ideologi, der kan doceres til en formel eller et system. Debatten og tvivlen er derfor folkestyrets væsen*, sluttet der i bedste overensstemmelse med Hal Koch's berømte forestillinger, som Koch redegjorde for i sin bog om demokrati fra 1945. Her fremhæves det, at demokratiets væsen er samtale, dialog og gensidig forståelse med respekt for hinanden. Hal Koch skelnede ikke mellem demokrati og folkestyre, men det gør man på Rønshoved, hvor man opfatter begrebet demokrati som en formel styreform, hvorimod folkestyret er udtryk for den aktivt deltagende og borgerinddragende livsform. Det betyder derfor også, at de arbejder for, at debatten skal tage sit udgangspunkt i historien, dvs. gøres konkret ud folks egne erfaringer. Og så tilføjes der, at man på højskolen skal oplyses om og bevidstgøres om ... *den nordisk-europæiske kulturtradition*. Tilsammen skal det gøre eleverne til en del af en levende historie, med en *forankrethed* – der her må betyde bevidsthed – som skal give dem mod til at tage kampen op mod fastlåste systemer.

På Rønshoved opfatter man derfor demokratiet som en idé, hvorimod folkestyret er baseret på erfaringerne og på historien. Det er derfor en forudsætning for folkestyret, mener man, at befolkningen er blevet til et folk, da et folk har selvværd, krav på autonomi og kendskab til sin egen historie. Men hvordan bliver man til et folk i det postmoderne samfund, præget af globalisering og individualisering – er danskerne i 2021 ikke et dansk folk?

Rønshoved *er* en levende og evigt diskuterende højskole, hvor lærere og forstander kan være og er uenige om mange forhold. Her er alt til diskussion og til debat – også forsøget på at integrere nydanskerne, som primært er muslimerne, så de kan blive en aktiv del af det danske fællesskab! Der er dog heller ikke på Rønshoved nogen større begejstring for de mange muslimske flygtninge og indvandrere, men det er højskolens politik, at når de nu er her, så skal man forholde sig til den konkrete virkelighed, dvs. de skal lære om de danske værdier og efterhånden integreres i det danske fællesskab. Det er en udfordring! Og udfordringen tages bl.a. op af Hans-Tyge Haarløv i en artikel i årsskriftet i 2016. Her gør han sig til talsmand for det tyske begreb om *Leitkultur*, dvs. det danske samfund skal ledes af den dominerende danske kultur samtidig med, at der kan eksistere

andre subkulturer. Men det er en forudsætning, at alle kulturerne accepterer det danske demokratiske system.

Det er ikke alene Sønderjylland og læren af den sønderjyske historie og kultur, man diskuterer, forholdet til især Europa og den øvrige verden bliver også sat på dagsordenen. Thue Kjærhus har selv erklæret sig som en ivrig tilhænger af EU, men han har ikke noget imod, at flere af lærerne er skeptiske eller direkte modstandere af EU. Det giver anledning til store og udfordrende diskussioner, hvor lærere og forstandere får poleret deres synspunkter. Det er skolens ønske, at man hellere ser lærere og ansatte med stærke holdninger, end at man er ligeglad, i bedste overensstemmelse med Grundtvigs udsagn fra hans eget tidsskrift fra o.1820, *Danne-Virke*, hvor han skriver, at han hellere vil diskutere med levende røvere end med døde helgener.¹⁵⁰

Diskussionen, debatten, dialogen er derfor central på højskolen – men det forudsætter, at der var nogen at diskutere med. Det mente det nye forstanderpar ikke, der var i den gruppe lærere, som de overtog i 2001. Derfor blev hele lærergruppen i flere omgange erstattet af nye, som forstanderne selv havde valgt. Ud over de faglige kvalifikationer, blev der i valget af nye lærere lagt vægt på, at det var personer med stærke og gerne markante holdninger. Og så gjorde det vist ikke noget, hvis de også havde en national-konservativ grundholdning? Men det var først fra omkring 2007, at forstanderne havde fundet de rigtige lærere – og dermed et nyt debatforum, som kunne få betydning for elevernes og kursisternes dannelsesproces.

Da Nina og Thue Kjærhus tiltrådte i 2001, blev det fra starten med en programerklæring, at man ville en såkaldt ny-nordisk højskole, men der bliver aldrig gjort rede for, hvad man forstår ved det begreb. Det var forfatteren og højskolelæreren Jørgen Bukdahl, som i sin indvielsestale til Hans Haarder i 1941 havde sværmet for det nordiske. Hans Haarder havde også flere gange talt varmt for det nordiske uden heller at være præcis, men han blev på et tidspunkt glad for, at man fik nogle nordiske flag forærende, som straks kom til at hænge permanent i festsalen. Det nordiske var således noget, man talte om ved særlige lejligheder, uden at det fik større praktisk betydning for dagligdagen på Rønshoved Højskole – udover at nogle af studieturene gik til de nordiske lande. Kritikeren og filosofen Thue Kjærhus har heller aldrig nærmere defineret, hvad han forstår ved denne ny-nordiske værdi, udover at fremhæve Bukdahls vigtige pointe, at man skal være forankret i sit eget for at kunne møde det fremmede, dvs. man skal være forankret i det konkrete, i det nære, hvor man kommer fra, og således basere sig på sine egne erfaringer.

Ved festlige lejligheder fremhæves ofte de fælles nordiske værdier og den fælles skandinaviske historie – på trods af, at den har været frygtelig blodig pga. de danske Kalmarunionsforestillinger, hvor danske konger forsøgte at dominere det øvrige Skandinavien. Kalmarunionen var bestemt ikke noget folkeligt projekt! Men ellers nævnes ofte de fælles forestillinger om demokrati og de skandinaviske velfærdsstater. Det sidste var dog ikke lige Hans Haarders kop te, og i Rønshovedgruppen fra 2010 var man heller ikke begejstret for velfærdsstaten som en del af det ny-nordiske. Det kunne udarte til det man i deres Dannelsesrapport kalder for en ... *offergørelse, der*

¹⁵⁰ Grundtvig rundt, p13

*overlader store dele af befolkningen til livsvarig offentlig forsørgelse, som i sidste ende vil undergrave velfærdsstaten.*¹⁵¹

Rønshovedgruppen fra 2010 blev i 2016 afløst af en mere åben og bredere diskussion af aktuelle samfundsforhold under overskriften *Dannelse til tiden*. Det kom bl.a. til at handle om selve Dannelsesbegrebet, om heldagsskolen, om autoriteten i skolen og det moderne samfund – og om den danske sangtradition, hvor der spørges, hvorfor der ikke synges mere i den danske folkeskole? Man kan således konstatere, at der var røre og bevægelse på højskolen, at begrebet dannelse var blevet et centralt begreb, at diskussionen af aktuelle og vigtige samfundsproblemer fremadrettet prægede dagligdagen på Rønshoved Højskole.

Kapitel 39: Bildung – den Arendt'ske humanistiske dannelse

Dannelsesbegrebet har fra skolens start i 1921 spillet en stor rolle på Rønshoved. Hvorfor oprette en højskole? Hvad skulle eleverne lære, og hvad skulle denne lære dermed danne eleverne til? På Aage Møllers tid var der ingen tvivl: eleverne skulle blive bevidste om Sydslesvigs tilknytning til Danernes land fra Arilds tid og samtidig gøres til gode danskere. Hans Haarder var ikke uenig, men lagde herudover vægt på elevernes almene dannelse, som med Laurids Kjær Nielsen og Erik Lindsø udviklede sig til en mere globaliseret tilgang. Men med Nina og Thue Kjærhus blev det snart til en refleksion over menneskerettighederne som idéer og deres betydning for demokrati og folkestyre. Som erklæret konservative i deres livsholdning, måtte det føre til en protest imod det danske uddannelsessystems samtidige svigten af den klassiske almene dannelse til fordel for den liberalistiske konkurrencestats ensidige nytteorienterede fokus i et markedsorienteret kapitalistisk samfund.

Senere kom kampen om identitetspolitikken til i forbindelse med udviklingen af det danske multikulturelle samfund. Hvordan skaber man i Danmark et folkeligt fællesskab sammen med de mange indvandrere og flygtninge? Det har nødvendiggjort helt nye forudsætninger for udviklingen af en fælles historie og en dansk kulturel referenceramme. Det var erhvervslivet, som i 1960'erne indkaldte gæstearbejdere til industrien, og disse mange gæstearbejdere blev snart til indvandrere, som efterhånden har fået dansk statsborgerskab. Og dertil kommer en række krige med opløste samfund til følge i de lande, det gik ud over. Danmark har deltaget i flere af disse krige, selv om det i krigen i Iraq var på et falsk grundlag – på amerikanske løgner, som der i Danmark er meget lidt politisk vilje til at diskutere. Danmark har også deltaget i krigene i Afghanistan, Libyen og Syrien, krige som tilsammen har skabt de mange flygtninge, som er kommet til Danmark og Europa for at søge asyl. Kan de flygtninge, der er kommet til Danmark, blive en del af det danske fællesskab? Erfaringen har vist, at det i givet fald er en proces, som vil tage sin tid over flere generationer. Det kender vi fra alle andre kulturmøder i historien.

Forestillingen om det danske folk er derfor kommet under pres, hvorfor man i 2010 på Rønshoved oprettede et særligt forum med en specielt indbudt gruppe som katalysatorer for i første omgang at diskutere den danske uddannelsespolitik og dens betydning for dannelsen af forestillinger om

¹⁵¹ Hvorfor danne? Refleksionspapir fra Rønshoved-Gruppen, se www.ronshoved.dk

det danske folk. Men snart diskuterede gruppen mere almene forhold af betydning for kultursammenstødet mellem flygtninge og indvandrere i mødet med de danske forestillinger om dansk kultur og folkelighed. Møderne skulle være en slags parallel til Asperup-møderne i 1950'erne hos Kaj Thaning i præstegården i Asperup lidt øst for Middelfart, hvor bl.a. K.E.Løgstrup og Knud Hansen fra Askov Højskole sammen med pastor Thaning oa. diskuterede Grundtvig og hans betydning i den moderne tid. På Rønshoved mente gruppen af konservative debattører, at der i den vestlige kulturkreds havde fundet et åndeligt forfald sted omkring begreberne ligeværdighed – uden at det præciseres, hvad man forstår ved dette begreb – og ligestilling mellem kønnene. Men er ligestilling mellem kønnene en traditionel klassisk dansk – og konservativ værdi? Gruppen mente også, at der var et behov for en veluddannet elite, som med udgangspunkt i oplysningstidens idealer vil repræsentere den oplyste sunde fornuft, som tager hensyn til religion, kultur og tradition i overensstemmelse med Grundtvigs triade af følelse, fantasi og forstand.¹⁵² Oplægget er i sig selv ikke særlig konkret, dvs. der diskuteres dannelse i relation til mange filosofiske forestillinger omkring frihed, fornuft, ansvar, rettigheder og pligter m.m. i et demokratisk samfund. Det var den muslimske udfordring, som blev anledningen til oprettelsen af gruppen, der som nævnt blev nedlagt i 2016, men i gruppen diskuterede man også det tyske begreb *Bildung*.

Rønshovedgruppen – i.e. Thue Kjærhus – konkretiserer ikke begrebet *Bildung* i relation til forholdene i Danmark, men gør generelt rede for, hvad man forstår ved det tyske begreb, dvs. den almene dannelse i et mere traditionelt og bredere perspektiv, hvor fagene kædes sammen af filosofien til en helhed. Derfor efterlyser Thue Kjærhus det gamle fag filosofikum på universiteterne. *Bildung* blev et vigtigt begreb i oplysningstidens Prøjsen, som lærerne på Rønshoved Højskole i den grad har taget til sig. Når skolen tager på såkaldte ABBA-dannelsesrejser, gør f.eks. højskolelærer Hans-Tyge Haarløv rede for de forskellige ture til Athen, Bornholm, Berlin og Aachen (ABBA) og deres dannelsesmæssige betydning i relation til begrebet *Bildung*. Hvad er det man kan lære af besøgene de fire forskellige steder? F.eks. sammenlignes folkemødet på Bornholm med de gamle grækernes diskussion af politik på torvet i Athen. Begge steder går politikere og borgere rundt imellem hinanden og diskuterer dagens politiske spørgsmål i fællesskab. Han nævner også turene til Berlin, som er ... *en historie om menneskers søgen ud af mørket mod forsoning og lysere tider*. Ligeledes at Karl den Stores Aachen gav anledning til en diskussion af forestillingerne om Europa. Et *Fædrelandenes Europa* i forhold til et *føderalt EU* – hvad fremmer Europas splittelse eller samling, dvs. hvad er det for et europæisk samarbejde, man ønsker – og kan få. Man kan sige, at ABBA-turene ikke alene var med til at uddanne eleverne omkring demokrati og folkestyre, men de var også med til danne eleverne til at blive ansvarlige demokratiske medborgere i en globaliseret verden.

Det var den tyske professor Wilhelm von Humboldt, som primært var fadder til begrebet *Bildung*. Han var en del af det store prøjsiske reformprojekt i slutningen af 1700-årene og begyndelsen af 1800-årene, som bl.a. sikrede en omfattende ytringsfrihed og en form for retsstat. Prøjsen repræsenterede dengang det moderne. Wilhelm von Humboldt var allerede som ung optaget af

¹⁵² Hvorfor danne? Refleksionspapir fra Rønshoved-Gruppen, se www.ronshoved.dk

de antikke græske tænkere som Platon og hans lærer Sokrates, der satte alt til diskussion ud fra rationelle argumenter. Humboldt oprettede i 1810 et nyt Universitet, universitetet i Berlin, som i modsætning til tidligere tiders universiteter, der mere var religiøse uddannelsesinstitutioner, skulle danne de studerende ud fra et videnskabeligt, empirisk og teoretisk grundlag. Det præjssiske Universitet skulle som noget nyt forene forskning med undervisning, dvs. man skulle selv være med til at skabe og udvikle sin viden.

Humboldt var præget af oplysningstidens polyhistoriske ideal omkring humanitet og det frisatte individ, men var imod dens golde rationalisme. For at datidens ledende embedsmænd kunne begå sig, var det vigtigt med et alment kendskab til en lang række videnskaber, men også til kunst og kultur. Det var det antikke græske ideal om harmoni, om skønhed, om det gode og om at hvile i sig selv. Der skulle skabes et velfungerende menneske med en indre ro, der havde lyst til at lære. Men derudover havde begrebet betydning for udviklingen af mennesket som et selvstændigt og uafhængigt individ, der skulle praktisere selv-dannelse, mennesket skulle selv tage ansvar for sit eget liv, dvs. man skulle selv uddanne og udvikle sig gennem egne erfaringer. Det var denne dannelsesproces, der inddrog et bredere fagbegreb, som skulle skabe frie, oplyste og selvstændigt reflekterende mennesker. So ein Ding ville man også have på Rønshoved.

Men det var ikke alene Universitetet, der skulle reformeres, det skulle gælde alle skoler i Prøjsen, da Humboldt forestillede sig, at den almene tilgang ville sikre alle lige adgang til alle uddannelser og således gøre dem til dygtige borgere, men samtidig til lykkelige medborgere. Men sådan kom det ikke til at gå – hverken dengang i Prøjsen, men heller ikke i vores moderne samfund. Det har f.eks. corona-krisen i 2020 demonstreret, da vi i det moderne samfund er mere optaget af, om der snart opfindes en vaccine end at tænke på, om forskerne på Seruminstituttet kan deres græske klassikere. Forskningen er i dag meget mere målrettet til det dynamiske samfunds behov – og ikke til det dannede menneskes almene behov. Fra forskning til faktura har i Danmark i nullerne afløst det klassiske grundtvigske paradigme: ikke for skolen, men for livet!

Men indenfor pædagogikken spiller begrebet Bildung i dag stadig en vis rolle som f.eks. i den tyske pædagog Wolfgang Klafki's teorier om den kategoriale dannelse, som udtryk for kombinationen af det faglige med det metodiske og den overordnede forståelse af sammenhænge og anvendelse af begreberne. Dannelse er således meget mere end blot uddannelse. Den uddannede har bestået en eksamen og kan derfor få et bestemt job, hvorimod den dannede kan bruge sin eksamen i mange forskellige faglige og kulturelle sammenhænge. Den type mennesker ser vi dog en del af i det moderne Danmark, selv om det måske bliver sværere i et stadig mere DJØF-iseret og regelstyret samfund.

Men på Rønshoved opfatter man dog Humboldts tilgang til Bildung for at være elitært. Man lærer sig derfor i højere grad op ad den måde begrebet blev forsøgt virkeliggjort af f.eks. Goethe, Schiller og Herder. For dem betød Bildung især en enhed mellem sanser og fornuft, mellem intellektet og kunsten, mellem fornuften og følelserne.¹⁵³ Thue Kjærhus har givet udtryk for, at Goethe og Schiller i højere grad ville borgerliggøre dannelsesidealet i civilsamfundet, hvorimod von Humboldt

¹⁵³ 50 ideer, p26

ville instrumentalisere og statsliggøre Bildungs-begrebet. Thue Kjærhus læner sig derfor op ad Goethe, Schiller og Herder, ja, hele Weimar-klassissikken.

Men hvordan har disse teorier om Bildung påvirket Rønshoved Højskole, kunne man spørge, udover at lærere og vikarer allerede ved det første møde med forstanderen får at vide, at det var vigtigt, at han ... *så ofte som muligt*, skulle fortælle eleverne om begrebet Bildung.¹⁵⁴ Præger det højskolens dagligdag, at man skal ... *forene følelser, kunst og intellektualitet*?¹⁵⁵ Ja, på flere måder, og Bildung og dannelse er så at sige blevet til højskolens brand. Eleverne oplever ved deres første møde med skolen, at der er et utal af valgmuligheder – ligesom det også er tilfældet på andre højskoler. Man skal altså selv tage stilling til, hvilke fag man ønsker at beskæftige sig med – en kombination af praktiske og musiske fag kombineret med det mere teoretiske.

Og så er det specifikt for Rønshoved Højskole, at der er mulighed for at vælge det såkaldte Lille Teologikum, dvs. fagene græsk, hebraisk og latin som en slags almen forberelse til senere bl.a. at studere teologi på Universitetet. Det findes ikke på andre højskoler i Danmark og viser, at man ikke er bange for at demonstrere, at man lægger vægt på faglighed – og på den klassiske dannelse. Latin og græsk var sammen med filosofi en del af fundamentet i begrebet Bildung. Og endelig bliver der gjort meget ud af diskussioner, hvortil der ofte kræves en bredere og mere almen viden. Debatten handler således ikke så meget om at finde ud af, hvem der måske har ret, men er derimod en opdragende del af selvværdet, som lærer eleverne at træde frem for andre, og lærer dem om behovet for at hente viden andre steder. Thue Kjærhus har selv givet udtryk for, at det på Rønshoved Højskole er ... *et krav, at vi ikke begrænser hinandens passioner, intellekt og emnevalg. Her er det den som lytter, der har et problem, hvis emnet ikke optager én. Her hersker en intellektuel pligtkultur, hvilket er forudsætningen for frimodigheden*.¹⁵⁶ Her kommer det igen omkring forpligtetheden, forankretheden, diskussionen om ikke blot at være passiv, men at være en aktiv del af fællesskabet.

Sammen med begrebet Bildung hører kendskabet til den tysk-jødiske samfundsdebattør og politiske teoretiker Hannah Arendt uløseligt sammen med Rønshoved Højskole. Hun blev født i 1906 i nærheden af Hannover, men flyttede allerede som to årig med familien til Königsberg i Østprøjsen, den østligste del af Tyskland, hvor familien oprindeligt stammede fra. Allerede som 14-årig læste hun Kant og Kierkegaard! Efter studentereksamen læste hun filosofi i Marburg, hvor den berømte Heidegger blev hendes lærer. Derefter skrev hun som 22-årig disputats i Heidelberg om *Der Liebesbegriff bei Augustin*, dvs. om den kristne kirkefader Augustins kærlighedsbegreb. Det var den Augustin, som levede omkring år 400 samtidig med, at kristendommen var blevet statsreligion i Romerriget, og det vil sige dengang i det meste af Europa i år 380. Hun flygtede i 1933 til Paris, men blev i 1941, efter den tyske nazistiske besættelse, interneret i Sydfrankrig, hvorfra hun via Lissabon flygtede til New York, hvor hun blev amerikansk statsborger i 1951. Efter krigen skrev hun i et venstreorienteret tidsskrift om sin drøm om et fælles Europa uden nationalisme. Ligeledes drømte hun om en udsoning mellem arabere og jøder i Palæstina, så de

¹⁵⁴ Årsskrift 2019, p42

¹⁵⁵ Bliv et folk, Thue Kjærhus p47

¹⁵⁶ Festskrift p62

kunne leve fredeligt sammen i en binational stat. Hun kritiserede også Menachim Begin, den senere leder af staten Israel – og dengang leder af organisation Irgun Zvai Leumi, Den Nationale Militære Organisation fra 1931. Hun kritiserede Begin for at føre en terroristisk og fascistisk politik.

Men hendes hovedværk fra 1951 handler om *Det totalitære samfunds oprindelse*. Hvordan kunne det ske, at et kultursamfund som det tyske i den grad degenererede til det værste barbari, hvor jødeudryddelsen blev et centralt omdrejningspunkt? Senere inddrager hun også Stalins Sovjetunionen, da jødeforfølgelse snart også gjorde sig gældende i det nye såkaldte klasseløse samfund. Hvordan kunne de totalitære samfund overhovedet blive totalitære? Var der nogen træk i vores moderne samfund, som kunne udvikle sig i totalitær retning? Det er den slags spørgsmål, Hannah Arendt rejser, og som fascinerer Thue Kjærhus i hans diskussioner af tendenser i det moderne samfund, som f.eks. det danske. Og disse diskussioner foregår hver dag på Rønshoved.

Thue Kjærhus har skrevet adskillige artikler om Hannah Arendt, som han mener ... *hører til de klassiske Bildungs-intellektuelle* (det er hans fremhævelse).¹⁵⁷ Thue Kjærhus er blevet stærkt præget af hende, fordi han mener, at hun i høj grad har blik for, hvad der kan ske i det moderne samfund, hvis normerne og værdierne går i opløsning, når de stabile sociale klassesforhold forsvinder, når individet ikke længere kan skelne mellem det offentlige og det private, men bliver en medløber i stedet for at tænke selv. Klasserne udgjorde det stabile kit i de gamle samfund. Men i det moderne samfund skal stadig flere mennesker agere professionelt, dvs. lidenskabsløst og standardiseret, samtidig med, at samfundet udfordres økonomisk og socialt, som det skete i Tyskland under og efter 1. Verdenskrig. I Tyskland endte det i sidste instans med Hitlers magtovertagelse i 1933. Det er derfor en meget relevant problemstilling, han er optaget af, selv om man kan spørge, hvor tæt Danmark i dag er på denne trussel?

Men Hannah Arendt er – i øvrigt sammen med T.W. Adorno – i høj grad en sparringspartner for Thue Kjærhus, som løbende refererer til deres analyser, hvor han også diskuterer, i hvor høj grad de kan overføres til i dag. Han frygter, at det moderne massesamfund skaber det rodløse masse menneske blandt mellemlagene, som har mistet tilliden til andre i jagten på en individuel selvrealisering. Masse mennesket vil derfor være et let offer for smarte ideologier. Og ideologi er for Thue Kjærhus et farligt begreb, da ideologierne fratager folk evnen til at bevare deres sunde fornuft baseret på egne erfaringer.

Som et eksempel på, hvordan en idé kan udvikle sig i modsætning til den forankrede tradition, har højskolelærer Andreas Pilekjær sammen med Thue Kjærhus, skrevet en artikel i Højskolebladet i 2019 om den jødiske og muslimske omskæring.¹⁵⁸ Der tages udgangspunkt i, at der er mange i det moderne Danmark, som har argumenteret for at forbyde omskæringen af drengebørn. Det gør mange i det moderne samfund ud fra barnets rettigheder pga. ... *individets ukrænkelighed*. Det bygger på menneskerettighederne, dvs. man spørger ikke barnet eller venter med at spørge barnet, til det er blevet myndigt. Den tilgang kalder de for ... *en abstrakt rettighedskultur*, der bygger på naturretten, dvs. på en idé om et aksiom, en ideologi om nogle selvindlysende sandheder, der ... *ikke er uddraget af erfaringerne*. Til gengæld argumenteres der for, at det

¹⁵⁷ Cepas p115

¹⁵⁸ Pilekjær o.a., Højskolebladet 2019, pp 34-39

grundtvigske ... vægter fællesskabet, historien og en defineret kultur som afgørende parametre for den individuelle frihed. Det burde efter deres mening betyde, at man var bevidst om, at omskæringen for jøderne er ... en pagthandling, som kan sidestilles med den kristne dåb. Med pagten havde jøderne skabt en forbindelse mellem Gud og det jødiske folk, dvs. et fundament som byggede på en tro i sammenhæng med en tradition og et folkeligt fællesskab. Det står efter Andreas Pilekjærs mening i skarp kontrast til den moderne idé om det enkelte individs rettigheder, som han og Thue Kjærhus mener, Hannah Ahrendt vil kalde tankeløst. Man kan måske hævde, at de to opfattelser kan karakteriseres som henholdsvis kultur, erfaring og tradition i modsætning til det postmoderne samfunds politiske krav. Det kan derfor også ses som et godt udtryk for den kommunitaristiske konservatisme som kultur, der står i modsætning til liberalismen som en abstrakt idé.

Derfor kan Andreas Pilekjær og Thue Kjærhus ikke forstå, hvorfor de grundtvigske præster eller højskoler ikke har forsvaret den jødiske omskæring, da det ellers vil betyde ... en *udvandring af danske jøder*. Og jøderne hører, efter deres mening, med til det danske folk: ... *jøderne er historisk en del af danskheden*, skriver de, selv om det først blev tilfældet i løbet af 1600-årene og 1700-årene, ja, vel i realiteten først med Grundloven i 1849. Andreas Pilekjær har selv derudover skrevet en række artikler til årsskriftet, som vidner om teologisk og filosofisk indsigt, f.eks. om Kafka i 2017 og artiklen om nadveren fra 2016 som et oplæg til jubilæumsåret for Reformationen i 1517.

Thue Kjærhus når på den måde let frem til, at Hannah Arendt repræsenterer en ... *kommunitaristisk konservatisme*, som ... *har blik for fællesskaberne og frihedsideerne*.¹⁵⁹ Men i modsætning til de liberale frihedsideer, som han mener bygger på nogle aprioriske abstrakte frihedsideer, så hævder han, at den kommunitaristiske konservatismes frihed er baseret på konkrete erfaringer. Han mener således, at Arendt i den forstand må være idémæssigt konservativ, om end hun måske ikke er det partipolitisk.

Arendt er, efter hans opfattelse, konservativ i en politisk-filosofisk forstand, hvor mennesket og samfundet defineres som en relation til fællesskabet, historien og kristenheden etc., hvor alt menneskeligt og samfundsmæssigt derfor principielt er konservativt. Arendt kan derfor rumme konservative elementer til venstre for midten som f.eks. de skandinaviske socialdemokratier. Denne distinktion, som Arendt bruger i sin politiske tænkning og som Thue Kjærhus publicerer, giver en ny måde at tænke på. Man slipper på den måde ud af en fastlåst hverdagsagtig forståelse af konservatismen som en -isme, dvs. som en ideologi der ligger til højre for midten og som er bestemt af Gud, konge og fædreland og klasseinteresser. Arendts egen ægtefælle var trotskist, og hun kom sammen med intellektuelle både på venstre- og højrefløjen, som havde den samme grundlagstænkning.

Konservatismen kan i den forstand således dele grundlagstænkningen med folk på både venstre- og højrefløjen. Dagligdags sproget kan sløre forståelsen for dette, mener Thue Kjærhus. Tænkningen lukker sig så at sige om sig selv, hvis man bruger dagligdags sproget. Men med Arendt er vi således tvunget til at definere begge sprog. Arendt mener således, at vi udmærket kan være

¹⁵⁹ Cepas pp 115-157

konservative uden at stemme konservativt, dvs. uden at stemme på det republikanske parti i USA, på CDU i Tyskland eller DF i Danmark.

I Arendts forstand er Socialdemokratiet måske mere konservativt end DF og det Konservative Folkeparti. Men Arendt vil ikke tages til indtægt for noget som helst politisk parti eller nogen bestemt politisk bevægelse, selv om hun har ikke noget imod at sige, at hendes filosofiske grundlagstænkning er konservativ og fænomenologisk. Thue Kjærhus deler Arendts ståsted og mener derfor, at man udmærket politisk kan stemme på Socialdemokratiet og samtidig værdimæssigt være konservativ. Derfor kan man sige, at Arendts og Thue Kjærhus' tænkning kan opfattes som en åbning af den politiske tænkning, dvs. væk fra dagligsprogets lukkede tænkning. En ny begyndelse, så at sige, en ny måde at anskue verden på. Derfor mener de begge, at det er vigtigt at tænke åbent og filosofisk og ikke blive lukket inde i hverdags sprogets fordomme. Det forsøger man at lære eleverne på Rønshoved.

Kapitel 40: Augustin og konservatismen – der skulle være en begyndelse

Kommunitarismen er et moderne begreb, som udtrykker kritik af den neo-liberalistiske samfundsudvikling, som man har set i USA under Ronald Reagan og under Margaret Thatcher i Storbritannien. Det er en kritik af konkurrencestaten, af markedsgørelsen af samfundet, af opløsningen af fællesskaberne til fordel for enkelte individers muligheder for berigelse med større og større uligheder til følge. Kommunitaristerne savner en stærkere stat i det kapitalistiske system. Kommunitarismen, men er ligeledes kritisk overfor det sovjetiske system, hvor staten omvendt havde for stor magt på fællesskabernes bekostning. Kommunitarismen er derfor et borgerligt forsøg på at udvikle en alternativ konservativ model til liberalismen og til socialismen. Men hvad forstår man så ved begrebet konservatisme på Rønshoved Højskole – det er en daglig diskussion, men en ideologi er det ikke.

I Cepos' bog om de 11 konservative tænkere, når man derfor heller ikke frem til en konklusion. Der bliver bl.a. nævnt, at konservatismen kan opfattes som en livsform i modsætning til en ideologi. En livsform, hvor man er skeptisk overfor voldsomme forandringer, hvor man er skeptisk overfor fornuften, og ser rationaliteten som en farlig kultur-radikal udfordring, da den rationelle stiller spørgsmål ved alle hævdvundne normer og traditioner i samfundet. Sådan plejer vi at gøre her, siger mange, men de får at vide, at plejer er død. Rationalisten har derfor sjældent forståelse for følelser, traditioner og for religion. Rationalisten ser alene på en vares nytteværdi. Tænk hvis vore byer var blevet bygget rationelt op fra grunden, så ville ingen bo i dem. Det blev i starten tilfældet for den moderne brasilianske hovedstad Brasilia og for Mussolinis nye bydel EUR ved Rom.

Thue Kjærhus kalder sig selv for en syntese af socialkonservatismen og værdikonservatismen, nogen gange mest det ene og andre gange mest det andet – men definerer aldrig nogen af begreberne. En af Rønshoved Højskoles lærere Søren Hviid Pedersen er en erklæret konservativ, som samtidig har forsøgt at præsentere konservatismen som en idé – i modsætning til sin forstander. I bogen om de 11 konservative tænkere har Søren Hviid Pedersen bl.a. gjort rede for den britiske historiker Michael Oakeshotts tilgang til konservatismen. Oakeshott afviser forestillingerne om konservatismen som en utopi, men ser konservatismen som noget pragmatisk, der går ind for et sæt af regler, der skal sørge for lov og orden i et samfund, men som også værner

om traditioner, normer og værdier. De skal være med til at sikre en følelse af at høre til i en kultur og i et dagligt fællesskab. Søren Hviid Pedersen er selv radikal konservativ, der går ind for disruption, ifølge Thue Kjærhus, og som støttede Trump ved det amerikanske præsidentvalg i november 2020.¹⁶⁰ I en kronik i Kristeligt Dagblad argumenterede han for, at Trump repræsenterede en form for nationalkonservativisme, der ville sikre sammenhængskraften overfor de destruktive kræfter i det amerikanske samfund.

I årsskrifterne har Søren Hviid Pedersen også præsenteret en række konservative tilgange, f.eks. i artiklen i 2017, som han kalder *Folk kan flytte, men land kan ikke*. Det er i første omgang en kritik af sindelagsprincippet og en demonstration af, at der findes andre paradigmer. Og det er jo korrekt, at sindelagsprincippet kan opfattes som en liberal tilgang, der tager udgangspunkt i det enkelte individ på et givet tidspunkt. Overfor det skriver han om det historiske princip, dvs. om historien, der bliver til en fælles kollektiv erindring om f.eks. Sønderjyllands historiske tilknytning til Danmark. Han gør det nærværende og konkret. *Menneskets identitet og personlighed består i evnen eller kapaciteten*, skriver Søren Hviid Pedersen videre, ... *til at kunne sammenkæde forskellige erfaringer, hændelser og oplevelser til en historie*. Og så tilføjer han et interessant argument, som han kalder for *tredje-mands-perspektivet*. Med det mener han, at man kan ... *anskue vore handlinger gennem den effekt det har på andre mennesker og ikke mindst på det samfund, man er en del af*. Det vil sige, at vi alle er født ind i en speciel kontekst, som vi ikke selv har valgt, men som alligevel kommer til at præge en, det gælder familien og det nære lokale samfund, men det gælder også nationen, i.e. det danske samfund. Dette tredje-mandsperspektiv kalder han for ... *et konservativt princip*, fordi ... *konservatismens primære kendetegn er helhedsbetragtningen*. Det betyder derfor også, at ... *det enkelte menneske aldrig blot er et individ, men altid medlem af en større gruppe*, af et lokalsamfund, af et fællesskab, af den danske nation, som har eksisteret siden Vikingetiden. Og det betyder derfor, at de myter og sagn, som hører den danske nation til, de udgør sammen med sproget og historien en kollektiv basis for hver enkelt danskers forestillinger om sin identitet. Men man kan dog godt spørge, om konservatismen har patent på forestillingen om en helhedsbetragtning?

Mon ikke der vil være nogle andre ideologier, som vil gøre krav på den samme fordring? Det var i hvert fald ikke de konservative kræfter, som forsøgte at forhindre, at Hitler eller Mussolini kom til magten. Det var i Tyskland først og fremmest socialdemokraterne, som både bekæmpede nazismen og de højrenationale kræfter i Weimartiden, men de bekæmpede samtidig kommunisterne og de yderste venstrefløjskræfter.

I årsskriftet for 2019 har Søren Hviid Pedersen igen en spændende og tankevækkende artikel om redaktør Jens Jessen, som repræsenterede konservatismen i Sønderjylland indtil sin alt for tidlige død i 1906. Han blev blot 52 år. I artiklen gives en kort introduktion til konservatismen, og det er i det hele taget en kvalitet ved hans artikler, at de anvender teorierne på den konkrete virkelighed i.e. Sønderjyllands historie. Den ene tese kalder han for *traditionalismen*, dvs. hævdelser af, at historie betyder noget, at den enkelte altid vil føle sig som en del af en tradition. *Det enkelte menneskes viden er altid forholdsvis begrænset og ufuldkomment*, skriver han videre, ... *men med*

¹⁶⁰ Kristeligt Dagblad 02.11.20

historisk viden om fortiden ... så bliver vi i stand til at få adgang til en viden, der kan supplere vores egen. Herefter tilføjer han så, at den af ... *historie akkumulerede viden er aflejret i vores traditioner og kultur.* Og Søren Hviid Pedersen fortsætter med at understrege sin anden tese, at ... *traditioner er institutioner, der indeholder anvisninger og viden, som ofte har betydning for det enkelte individ.*

Han citerer derefter den kendte britiske konservative politiker Edmund Burke, som skrev sit berømte værk *Reflections on the Revolution in France*, der blev udgivet på dansk af forlaget Tidehverv i 1987, *Tanker om den franske revolution*. Bogen blev oprindeligt skrevet af Burke i 1790 som en reaktion på oplevelserne fra den franske revolution og har således været med til at fastholde billedet af den franske revolution som opløsende – og senere som ekstrem voldelig, hvad den slet ikke var i de første år. Den blev først voldelig, da landene omkring Frankrig truede med krig, fordi kongerne i England, Østrig, Preussen og Rusland frygtede for deres egne mere eller mindre enevældige systemer. Den franske revolution blev derimod startet af den franske adel, som ønskede større magt på kongens bekostning.

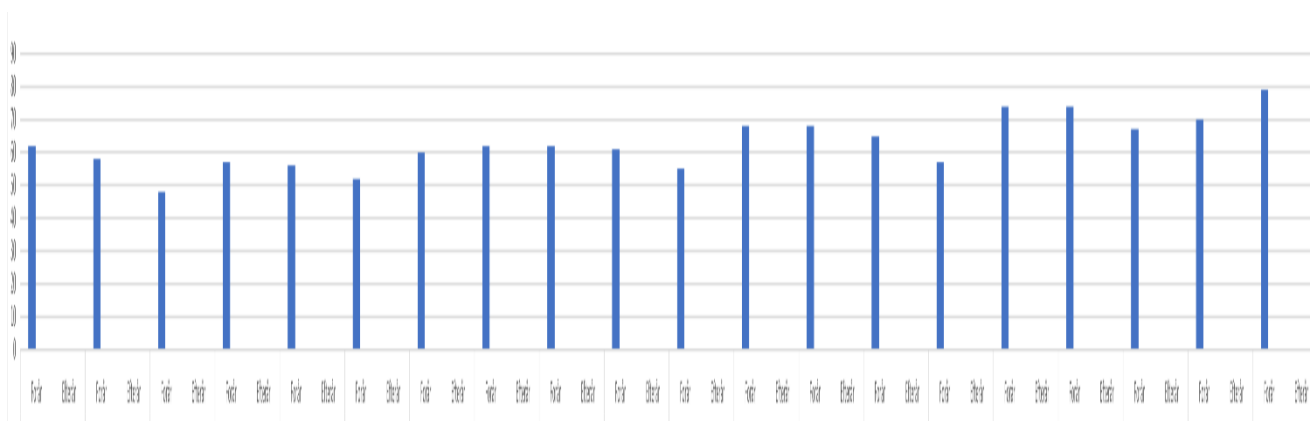
Men Burke ville også uddrage en moralsk lære af historien, dvs. vi moderne mennesker skal lære af historien. Burke – og Søren Hviid Pedersen – mener, at ... *samfundet hviler på en kontrakt, som fordrer respekt, da det udgør ... et fællesskab om al videnskab og al kunst, om enhver dygtighed og fuldkommenhed, og så tilføjer han, at fordi fællesskabet ... ikke kan nås selv gennem mange slægtled, bliver det et fællesskab ikke blot mellem de nulevende, men også med de afdøde og de kommende slægter.* Det kalder Søren Hviid Pedersen for en *generationskontrakt*, og det er hans tredje tese. Samfundet er derfor noget forpligtende, mener han, som fremmer en ... *følelse af samhørighed*. Han understreger selv, at det ikke er *en idé*, og man kunne tilføje, da slet ikke en ideologi, som man på Rønshoved er modstandere af, men at det netop er en ... *følelse af samhørighed*. Og følelser er ikke lette at argumentere imod, hvad de fleste nok har oplevet, hvad enten man selv har haft en følelse andre har kritiseret, eller har forsøgt at argumentere mod andres følelser. Det havde oplysningstidens rationalister ikke blik for, men det havde Grundtvig, som dermed også dengang repræsenterede det moderne.

Denne samlede og tredelte organiske tilgang til historien, er den tese, som Søren Hviid Pedersen efterfølgende gør rede for. Den stammer fra den tyske filosof Herder og hans teorier i slutningen af 1700-årene, som påvirkede Grundtvig stærkt. Den organiske tilgang hævder, at samfundet ikke blot består af summen af enkeltindivider, men at alle menneskene tilsammen, i det fællesskab og den helhed de danner med hver deres roller, udgør den kollektive samfundsorden i et nationalt fællesskab i det land, den nation, hvor man er født. Men hvad siger organismeteorikerne til de mennesker, som ikke har den samme følelse, men er født i det samme land. Hører de så ikke til det samme folk? Det er derfor svært for både Søren Hviid Pedersen, Oakeshott, Scruton og Burke oa. at komme med en præcis definition af konservatismen – men det er på Rønshoved meget positivt, for så er der noget at diskutere!

Men at traditionen er et vigtigt element i konservatismen er der ingen tvivl om, hvad der bl.a. betyder, at også Augustin bliver draget ind i diskussionerne. Augustin skrev i begyndelsen af 400-årene et berømt skrift *De Civitate Dei, Om Gudsstaden*, hvor han argumenterer for, hvor vigtigt

det er at følge i kristendommens spor og frigøre sig fra det hedenske romerske rige, det jordiske rige. Bøgerne om Gudsstaden fik betydning for Augustins stilling som en af kirkefædrene, men også for kirkens position i forholdet til den verdslige stat, som i realiteten indleder den middelalderlige universalistiske samfundsorden. Augustin skrev bl.a., at ... *mennesket blev skabt, for at der skulle være en begyndelse*, hvad der på Rønshoved blev Thue Kjærhus' motto.¹⁶¹ Augustins udsagn var i bedste overensstemmelse med Hannah Arendts forestillinger om natalismen, om skabelsen, om det fødte menneske med et utal af muligheder som en forudsætning for forandringer i verden.

På Rønshoved var det en begyndelse på en højskole med en ny vision og en fortsat debat om menneskerettigheder, frihed, fællesskab, frisind, folk og folkelighed – ud fra et konservativt livssyn, dvs. med relation til historien og sine medmennesker – men med en forståelse for, at folkelighed er noget foranderligt.

Årselever under Nina og Thue Kjærhus 2000-2020. Årselever for korte og lange kurser

Kapitel 41: Folkvang – frugtbarhed og fællesskab – idéfigur

Da Nina og Thue Kjærhus blev forstandere i 2001, var der i Danmark og dele af Sønderjylland stadig en vis historisk betinget modvilje overfor Tyskland og tyskerne, som blandt andet kom til udtryk i diskussionen om tysk deltagelse ved mindehøjtideligheden for kampene omkring Dybbølden 18.april 1864. Kommandanten på kasernen i Sønderborg J.P.Rasmussen, der selv var sønderjyde, var blevet kontaktet af en tysk journalist, der ferierede i Danmark, som mente, at tiden nu var kommet til en forsoning i form af en fælles mindehøjtidelighed, som det i mange år var foregået andre steder i Europa. Noget tøvende lod J.P.Rasmussen sagen gå videre til forsvarsministeriet, som støttede ham i sagen. Derfor var der for første gang tysk militær deltagelse - uden våben og uden faner – den 18.april 2002. Men ikke ved mindehøjtideligheden i kirken og den store mindesammenkomst om aftenen på kasernen. Det ændredes først i 2011.

Morgenavisen Jyllands-Posten hævdede i sin leder i 2001, at den tyske deltagelse var et udtryk for ... *historieløshedens sammenkogte ret*, som for avisen var et ... *udtryk for, at alt er lige-gyldigt, og*

¹⁶¹ Initium ergo ut esset, creatus est homo, ante quem nullus fuit

at det dermed i sidste instans er ligegyldigt. Søren Krarup rejste også sagen i Folketinget, hvor han oven i købet mente, at garnisonkommandanten havde ... *ladet sig forlokke ... til at ville lave en fællesfest*, ja, han mente ligefrem, at der var tale om at ... *likvidere en dansk mindefest*.¹⁶² Men ingen er blevet lokket eller likvideret, tværtimod. Kommandanten, oberstløjtnant J.P.Rasmussen havde selv været med til flere tilsvarende mindehøjtideligheder andre steder, bl.a. i Auschwitz med deltagelse af polske, russiske, tyske – og danske soldater.

Der kom dog også flere mere besindige sønderjyske røster, bl.a. fra red. Bjarke Larsen som mente, at der stadig var ... *indkapslede lommer af betændelse af ubearbejdede anti-tyske følelser og holdninger*, som bobler frem, så snart der kradses i de gamle sår. Det sidste har han fået ret i, når f.eks. det tyske mindretal ud fra krav fra Europarådet, som Danmark selv har godkendt, har ønsket sig tosprogede skilte i Sønderjylland som et udtryk for, at der findes et tysk mindretal, som er ligestillet med den danske flertalsbefolkning. Det faldt bestemt ikke i god jord hos mange danske sønderjyder.

Men deltagelsen af tyske tropper på Dybbøl havde intet med historieløshed at gøre. Tværtimod. Det satte fornyet gang i en debat om kulturarv, og om hvad det er, vi mindes og hvorfor, så det var bestemt ikke en ligegyldig sammenkøbt ret. Der er mange – bl.a. Thue Kjærhus – der mener, at den historiske bevidsthed er mere udpræget i Sønderjylland end i kongeriget. Overalt i Sønderjylland er historien nærværende i form af navne og mindesteder – og i hvert fald dokumenteres den særlige historie med bl.a. tilstedeværelsen af et tysk mindretal som et resultat af historien. Der er overalt tyske skoler og tyske børnehaver.

Thue Kjærhus deltog ikke i debatten i 2001, men har senere givet udtryk for, at ... *Dybbøl som symbol har andre konnotationer i Sønderjylland end i det gamle land* (Thue Kjærhus' fremhævelse), fordi Sønderjylland, efter hans mening, har en anden kultur pga. den anderledes historie i hertugdømmet end i kongeriget. Danmark var efter 1864 præget af nederlaget og var blevet en småstat. Dybbøl blev derfor i kongeriget til et ... *ubetinget nederlagssymbol*, som han mener har fremmet anti-tyskheden. Overfor dette fremhæver Kjærhus sønderjydernes pragmatiske tilgang til den prøjsiske undertrykkelse, i det han kalder for det ... *nationale udkantsområde*.¹⁶³ Det var blot svært at se på debatten i 2001, at sønderjyderne skulle have haft en anden tilgang, end den der var gældende i den øvrige del af Danmark. Men ellers var Rønshoved Højskole i sig selv en del af den danske kulturarv, som mindede om, at ikke alle var tilfredse med grænsedragningen i 1920.

På Aage Møllers tid stod kampen om at genvinde Sydslesvig for Danmark og for danskheden, da han og efterfølgeren Hans Haarder mente, at Sydslesvig var gammelt dansk land siden den tidlige vikingetid – ligesom Skåne, Halland og Blekinge – som derfor burde vende tilbage til Danmark. En måde at demonstrere dette på – i overensstemmelse med Grundtvig – var at fortælle myter fra den nordiske mytologi. Det var en grundtvigsk reaktion på den traditionelle latinske og dermed romerske dannelse i Latinskolen – den sorte skole med terperi og udenadslæren. Overfor det opstillede Grundtvig nogle forestillinger om en skole for folket, dvs. om at gøre den danske almue

¹⁶² Folketingets forhandlinger 14.05.03, sp. S 2909

¹⁶³ Sønderjysk kulturarv, 2004 p93ff

til en del af det danske folk gennem fortællingen af de nordiske myter som et udtryk for, at historien viste, at danerne havde haft en fælles dramatisk historie. Danerne havde haft en historie, som demonstrerede, hvem det danske folk udsprang af, at der havde været en lang række historiske personer, som viste hvor danerne kom fra. Det viste også, at man på et tidligt tidspunkt havde haft forestillinger om et dansk folk med en fælles historie, en fælles kultur med et fælles sprog. Denne mytologiske højskole var blevet oprettet af Aage Møller, men nedtonet af Hans Haarder.

Under Nina og Thue Kjærhus begyndte man igen at fortælle historier fra den nordiske mytologi. Blev det kun ret begrænset i den daglige undervisning, så fik det i stedet betydning for, hvad man begyndte at kalde de forskellige nye og gamle istandsatte bygninger. Forstander Nina Kjærhus har med fast hånd ledet byggeprojekterne. Skolen har fået støtte af Mads Clausen-fonden og A.P.Møller fonden, men hovedparten af investeringerne kommer fra skolens egen opsparing. Ved årsskiftet 2020/2021 har skolen 104 sengepladser med eget bad og toilet, alle bygninger er moderne, der er internet og Wi-Fi overalt – men i bedste overensstemmelse med tidens trend, så omdøbes de forskellige bygninger med mytologiske navne, så de passer til skolens nye paradigme. Den tidligere Røde fløj er kommet til at hedde *Asgård*, da fløjen blev ombygget og renoveret i 2018. *Asgård* betyder Gudernes Hus. Menneskene bor i *Midgård*, som er forbundet med Solgården, der er blevet til *Bifrost*, som i mytologien er regnbuen, der forbinder *Asgård* med *Midgård*. Men der er sandelig også nogen, der bor i *Udgård*, jættens rige. Og i 2019 indviede højskolen *Folkvang* med den tilhørende store terrasse ud mod Flensborg fjord. *Folkvang* var i den nordiske mytologi boligen for gudinden Freja, den nordiske frugtbarheds- og kærlighedsgudinde.

Det sidste skud på det omfattende byggeprojekt er spisesalen *Gimle*. I den nordiske mytologi var *Gimle* den hal, hvor de overlevende aser skulle mødes efter Ragnarok. *Gimle* er oldnordisk og betyder *i læ for ild*, dvs. det var den bygning, der overlevede jætten Surs ild. *Gimle* ville ikke brænde, og var den smukkeste bygning i *Asgård* – nu er den en af højskolens flotteste sale. I oktober 2020 gik håndværkerne i gang med en omfattende restaurering af Stalden til 5 millioner kroner. Stalden hedder nu *Aage Møller Huset*. Snart skal der bygges en ny kontorbygning i stedet for den gamle forstanderbolig. Og den vil komme til at hedde *Hans Haarders Hus*. Rønshoved er således vendt hjem til den mytologiske højskole ved Flensborg fjord med bl.a. genoptryk af Aage Møllers fortællinger. Men det vil i dag blive fortalt og tolket anderledes, da man ser det dansk-tyske grænseland i et helt anderledes og tættere samspil med hinanden.

Under corona-krisen i 2020 blev de mange dansk-tyske grænseovergange hurtigt lukket. Men stadig flere sydslesvigere, dansksindede som tysksindede, pendler dagligt over grænsen. Ligesom mange fra Nordslesvig har arbejde syd for grænsen. De mange pendlere er til daglig med til at nedbryde de gamle barrierer i det dansk-tyske grænseland – økonomisk og mentalt. Det tyske mindretals politiske parti SP-Slesvigsk Parti gik sammen med det danske mindretals parti SSW-Südschleswigscher Wählerverband, Sydslesvigsk Vælgerforening, om en henvendelse til den danske og den tyske, i.e. den slesvig-holstenske regering om lettelse for pendlere i det dansk-tyske grænseområde. Det vil sige, at begge mindretal i dag har lært at samarbejde med hinanden, at støtte hinanden og lære af hinanden, og det dansk-tyske grænseland i 2021 repræsenterer derfor det, Thue Kjærhus har kaldt den historiske lære om *Sønderjylland* for *Sønderjylland som*

idéhistorie, dvs. en filosofisk figur, ... *en grundtvigsk idé-figur*, en forestilling om en region med ikke alene en særlig historie, fyldt med konflikter og modsætninger, men som i 2021 fremstår som en region, hvor man anerkender hinandens forskellige historie, men også har blik for, hvad det er for en historie, vi har fælles – og derfor i fællesskab kan diskutere historien med hinanden. De danske i Nordslesvig havde glædet sig til at fejre 100-året for Genforeningen i 2020, hvorimod det danske mindretal syd for grænsen ville markere, at mindretallet blev skabt ud fra en korrekt demokratisk afgørelse. Det tyske mindretal ville for første gang også markere grænsedragningen – og under den danske betegnelse Genforeningen – som fødselstimen for det tyske mindretal.

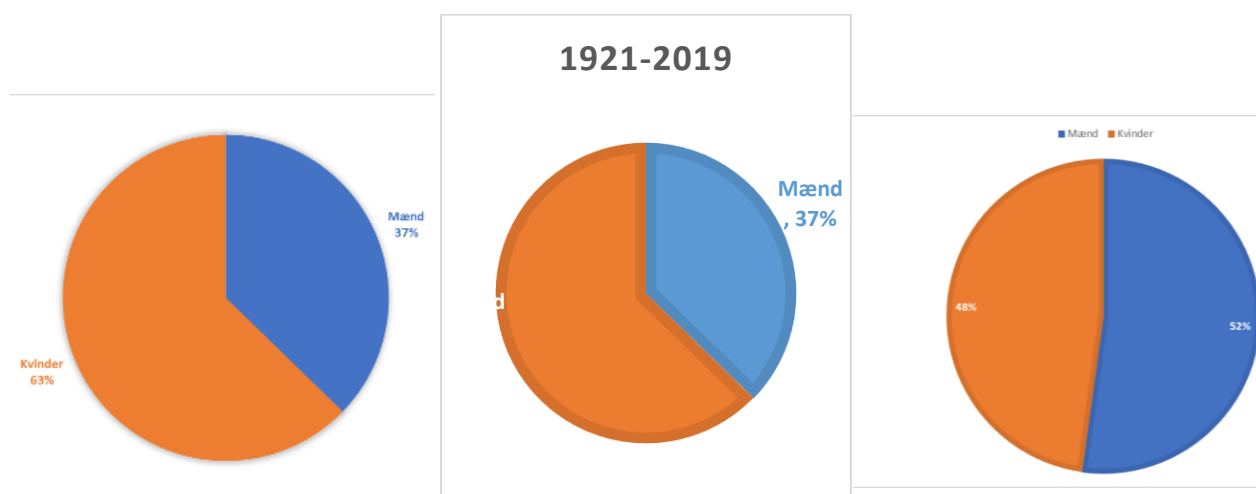
Det tyske mindretals fornyelse var startet i 1973 med Peter Iver Johannsens tiltrædelse som generalsekretær for mindretallets daglige ledelse. Han stod fra starten stejlt på den demokratiske linje med åbenhed overfor den danske flertalsbefolkning. Det fremmede den gensidige tillid. Det fortsatte i 1985, da den slesvig-holstenske delstatsregering for første gang gav det samme i tilskud til danske elever, som de tyske elever i gennemsnit kostede i den slesvig-holstenske skole. Det skabte også større tillid og fremmede et forbedret dansk-tysk samarbejde. Men den tungeste sten i det dansk-tyske grænseland blev først fjernet, da det tyske mindretal åbnede for den betændte byld omkring nazitiden og den tyske Besættelse af Danmark. Ved mindretallets nytårsstævne i Sankelmark i januar 2012 var det første gang en lang række yngre medlemmer fra det tyske mindretal beklagede, hvad deres fædre og bedstefædre havde bedrevet af anti-danske og landsforræderiske aktiviteter. Anledningen var en ny bog af Henrik Skov Kristensen i 2011, leder af Frøslevlejrens museum under Nationalmuseet, hvor han i klare og umisforståelige vendinger dokumenterede store dele af det tyske mindretals adfærd. Det fik ledelsen af det tyske mindretal til at medfinansiere den anden af Henrik Skov Kristensens bøger om mindretallet i Fårhuslejren, som udkom i 2019. Den nye stil i det tyske mindretal blev også dokumenteret af lederen af mindretallet Hinrich Jürgensen, som havde beklaget, at der dengang ikke var en afdeling af Frøslevlejrens museum som viste, hvordan det tyske mindretal havde haft det i Fårhus-lejren, og hvordan det havde opført sig under Besættelsen. Det ville han nemlig gerne vise sine børn, så de kunne lære af historien, lære hvordan man *ikke* skal opføre sig!

Der er i mellemtiden kommet en afdeling af Frøslevlejrens Museum, som fortæller om det tyske mindretal under Besættelsen og det efterfølgende retsopgør med indespærring i Fårhus-lejren. Og Hinrich Jürgensen har været der med både sin far, faderens øvrige børn og børnebørn. Hinrich Jürgensen har som formand for det tyske mindretal samtidig sørget for, at Æreslunden for de tyske krigsfrivillige under Hitler, i 2012 blev omdøbt til alene at være et Gedenkstätte, dvs. en Mindelund. Det tyske mindretals ledelse har derudover i foråret 2020 oprettet og besat en phd-stilling i samarbejde med SDU, Syddansk Universitet, som skal forske i det tyske mindretal fra 1933 til 1945: hvorfor man meldte sig til tysk krigstjeneste, hvorfor så mange i mindretallet blev grebet af den nazistiske ideologi m.m. Knivsbjerg vil derfor fremover skulle fungere som et læringssted for alle unge – og gamle! Således har det moderne tyske mindretal ikke alene vist et opgør med fortiden, men den har også vist, at den nye generation tænker demokratisk og bruger historien til at handle fremadrettet.

På samme tid som starten på opgøret i det tyske mindretal fandt sted, havde Flensborg by i 2010 valgt en dansk borgmester, Simon Faber, som tiltrådte året efter i 2011, samme år Isted-løven

vendte tilbage til Flensborg. Her var den blevet opstillet i 1862. I 1864 blev den flyttet til Berlin, hvor den stod, indtil den kom til København i 1945. Flytningen i 2011 var et synligt tegn på, at man fra tysk side ikke længere nærrede stærke anti-danske følelser, men tværtimod havde blik for, at danskerne og tyskerne kunne bruge hinanden og lære noget af hinanden. Året efter Fabers tiltræden som dansk borgmester i Flensborg, blev Anke Spoorendonk fra det danske mindretal medlem af den socialdemokratisk-grønne slesvig-holstenske delstatsregering som Justits-, Kultur- og Europaminister. Det var hun indtil 2017. Det var helt nye og andre toner i det dansk tyske grænseland. Anke Spoorendonk var da fortsat medlem af Rønshoved Højskoles bestyrelse.

Denne fælles og analytiske historiefortælling udgør Rønshoved Højskoles *idéfigur* om grænselandet som en særlig region i Europa, hvor hver af parterne er forankrede i deres egne nationale forestillinger, men samtidig forpligtet af at høre til i et samarbejdende europæisk demokratisk fællesskab. Samarbejdet er demonstreret og symboliseret i den tredje og foreløbig sidste dansk-tyske kulturaftale i 2020 samtidig med, at man fra Flensborg bys side og fra delstaten Slesvig-Holsten havde haft planer om at markere 100-året for delingen af Sønderjylland/Slesvig gennem de to folkeafstemninger i 1920. Disse fælles markeringer blev aflyst pga. covid-19. Men til gengæld er det dansk-tyske grænseland blevet nomineret til at blive en del af UNESCO's immaterielle verdenskulturarv. Hedeby og Danevirke var i 2018 kommet på UNESCO's verdensarvsliste. Det folkelige og nationale Rønshoved er således blevet globaliseret og moderne.

Mænd/kvinder i Aage Møllers periode, for hele perioden 1921-2021 og for Nina og Thue Kjærhus

Kapitel 42: *Men immer det dages dog på ny ...*

Rønshoved Højskole blev bygget op på en idé, en vision om et Danmark til Ejderen. Aage Møller var i sine forestillinger med til at fastholde grænsekampen, dvs. kampen om, hvor grænsen skulle gå mellem Danmark og det nye demokratiske Tyskland i 1920. Han ønskede at skabe en folkelig bevidsthed om en dansk folkegrund til Ejderen, hvor den havde været på kong Vermund og Uffe hin Spages tid, dvs. i sagntiden, og i den tidligste Vikingetid. Og Aage Møllers metode var myternes fortællekraft, myternes forestillinger om danske helte, som var tro imod de fælles værdier omkring ære, trofasthed, udholdenhed, samvittighed og loyalitet overfor familie, slægter og stamme. Aage Møller mente selv, at hans arbejde med en højskole ved Flensborg fjord var Guds

værk, at det var en kristelig forpligtelse for ham at forkynde ordet ved den dansk-tyske grænse. Han var en trofast og uselvisk forkynder med en mission. Højskoleforstander J.Th.Arnfred har i Højskolebladet med rette kaldt Aage Møller for en ener, en vækker, men også for en stridens mand. Han gik imod folkestemningen!

Aage Møller har været en fantastisk spændende og inspirerende personlighed, som med sin fortælleglæde kunne gribe en hel forsamling. Højskoleforstander Sune Andresen, en tidligere elev har sagt, at Aage Møller ikke skabte en ny højskole – udover den ved Flensborg fjord – men at han genskabte en gammel. Måske derfor flokkedes mange tidligere elever omkring ham, når han rejste rundt i Danmark på agitationstur. Men missionen kunne ikke gennemføres på det tidspunkt, hvor der måske var mest brug for en dansk folkelig og national samling i forbindelse med Danmarks Besættelse i 1940. Eleverne udeblev, skolen var blevet for nationalistisk, så derfor måtte Aage Møller henvende sig til Hans Haarder, som han kendte på Askov Højskole. Rønshoved Højskole var blevet oprettet af Aage Møller som hans private højskole, og den blev som sådan solgt til Hans Haarder, der senere solgte højskolen til en fond som en selvejende institution – med sig selv som forstander.

Det lykkedes Hans Haarder med en ny fortælling, med et paradigmeskifte at vende tilbagegangen under Aage Møller til en kæmpe fremgang i løbet af meget kort tid – måske netop hjulpet af Besættelsens behov for dansk national samling. Og Hans Haarder blev en fremragende og succesfyldt leder af Rønshoved Højskole, så meget at de fleste mennesker endnu i 2021 identificerer Rønshoved Højskole med netop Hans Haarder. Hans forestillinger om det folkelige og det nationale fængede under Besættelsen, og blev forstærket under grænsekampen i de første efterkrigsår. Han indførte sine Grænselandsstævner, som blev en institution. Haarder kæmpede en ihærdig kamp for Sydslesvigs Genforening – det var målet. Det var et mål, han aldrig slap af syne, om end han endte med at erkende, at det nok blot var en smuk drøm. Han giver i et fødselsdagsinterview i 1965 udtryk for, at grænsekampen var ført til ende. Men hvorfor skulle man så holde højskole på Rønshoved? Det skulle man efter Hans Haarders opfattelse for at fastholde det danske folk i en stadig kamp for frihed i grundtvigsk forstand, selv om allerede Grundtvig havde accepteret en deling af Sønderjylland/Slesvig ud fra sproget – hvad der på Grundtvigs tid næsten ville have givet det samme resultat, som folkeafstemningerne i 1920.

Hans Haarder havde forståelse for at udvikle sin højskole i overensstemmelse med de nye og store samfundsmæssige forandringer efter Tysklands genoprettelse i form af Vesttyskland og DDR i 1949 og dermed den europæiske politik i skyggen af den Kolde Krig. Han var da en kritisk og yderst engageret iagttagere af den nye vesttyske delstat Slesvig-Holstens behandling af det danske mindretal – både før og efter de skelsættende København-Bonn Erklæringer i 1955, som endelig gjorde det klart, at grænsen ligger fast, hvormed man var med til at fastholde de nationale mindretal på hver sin side af 1920-grænsen.

Hans Haarders stædige kamp for frihed og national selvbestemmelse fik ham bl.a. til at gå imod folkestemningen i 1960'erne omkring udleveringen af de islandske håndskrifter fra den Arnamagnæanske Samling. Udleveringen var blevet foreslået af den daværende radikale undervisningsminister Jørgen Jørgensen i 1965. Efter en ophedet debat med en højesteretsdom,

er der udleveret ca. 1800 dokumenter som en såkaldt Folkegave til det islandske folk. Det var i Haarders ånd, men blev overskygget af den danske debat med efterfølgende retssag. Men Haarder gik imod folkestemningen!

Hans Haarder opfattede primært det danske folk som den danske bondestand. Hans ældste søn Oscar Haarder havde større forståelse for, at stadig flere elever ikke alene kom fra byerhvervene, men de var også meget bedre uddannede, hvad der stillede højskolen over for nye udfordringer. Dem klarede Oscar Haarder – uden taknemmelighed fra faderen. Det var derfor i realiteten Oscar Haarder, som reddede og udviklede Rønshoved Højskole i 1970'erne. Faderen fik æren, men det var sønnen, der havde leveret arbejdet! Også Oscar Haarder gik imod strømmen!

Den grundtvigske tilgang fortsatte med uformindsket styrke hos de næste forstandere Laurids Kjær Nielsen og Erik Lindsø. Den første i troskab overfor de grundtvigske idealer, den anden i en ny forståelse af Grundtvigs modernitet. Laurids Kjær Nielsen gik imod strømmen på de andre danske højskoler, som specialiserede sig mere og mere som emnehøjskoler, hvorimod Laurids og Marianne Kjær Nielsen ville fastholde remtrækket til den grundtvigske virkelighed, som de formulerede det. Erik Lindsø gik imod strømmen på højskolerne ved at ville styrke IT og den økologiske tilgang! Den har i dag sejret på Rønshoved. Lag på lag har den ene generation på højskolen afløst den anden og fortsat det virke og den proces, der var i gang.

Det sidste paradigmeskifte finder sted med Nina og Thue Kjærhus som det nye kollektive forstanderpar, hvor det at skulle gå imod strømmen er mere normen end undtagelsen, ja, man kan måske tilføje, at det at bekæmpe tidsånden nærmest er sat i system. Den kommunitaristiske tænkning er blevet gjort til en samlet vision og idé for skolens udvikling, et nyt dannelsesparadigme, som en national-konservativ højskole, der er skabt via et konkret og erfaringsbåret fællesskab. Det kommunitaristiske betyder derfor også, at humanismen er blevet til et positivt begreb på skolen, når det bygger på Hannah Arendt's teorier om det menneskelige fællesskab, som hviler på traditioner og fælles værdier. Hannah Arendt hørte selv til de moderne, men var samtidig meget bevidst om, at det moderne i sidste forstand kan fremme opløsningen af velfungerende fællesskaber. Et fællesskab skal være konkret og erfaringsbåret, dvs. forankringen skal være baseret på oplevelserne fra det lokale fællesskab, dvs. fra historien og traditionen.

Nina Buch Kjærhus har givet udtryk for, at det var i 2008, det moderne Rønshoved blev skabt. Det skyldtes bl.a. lærerkredsen og de øvrige medarbejdere, men også den stadig bedre økonomi på skolen. Rønshoved Højskole har fået udviklet en sund økonomi med mange elever på de lange kurser, og et utal af udsolgte korte kurser, som tilsammen har betydning for skolens årselevtal. Og det har betydet, at den moderne renoverede skole i dag stort set har været selvfinansieret. Det er ligeledes Nina Buch Kjærhus, som er ansvarlig for højskolens nye hjemmeside, i samarbejde med højskolens musiklærer Tim Pohle, der er dansksindet sydslesviger, som har gået på Duborgskolen i Flensborg, men har taget sin musikuddannelse i Danmark. Han underviser bl.a. i så forskellige komponister som Carl Nielsen og Richard Wagner. Det er også Tim Pohle, der udover hjemmesiden, har udviklet skolens nye logo til 100-års jubilæet i 2021. Og det viser sig, at ca. 95% af eleverne og kursisterne har valgt skolen ud fra dens moderne, let tilgængelige og informative hjemmeside.

Men beliggenheden ved Flensborg fjord har samtidig sikret, at der overalt i Danmark er interesse for en højskole, der ligger så smukt, men samtidig selv er en del af den sønderjyske hverdag. Der arrangeres derfor et væld af ture til både Nord- og især til Sydslesvig. Det er dels fordi Sønderjylland har sin egen historie, men også fordi skolen bygger på det paradigme, at det har skabt en særlig sønderjysk-slesvigsk regional identitet. I dag er det derfor ikke så meget de historiske forhold, man er optaget af, som en blotlæggelse af denne særlige regionale forestilling i relation til andre regioner i Europa.

H.P.Hanssen, den sønderjyske rigsdagsmand og stovte høvding, sluttede sine erindringer med at bruge sætningen ... *Men immer det dages dog på ny*, ligesom der står på højskolens talerstol, dvs. han skrev *Altid det dages dog på ny*. Han var da klar over, at 1.Verdenskrig var ved at bryde ud.¹⁶⁴ Med 1.Verdenskrigs nederlag til Tyskland var forudsætningerne for en Genforening blevet skabt. Det var om nogen H.P.Hanssen, som tegnede det moderne demokratiske Sønderjylland i forståelse for den andens ret, dvs. taberen Tysklands ret, hvis der på sigt skulle opnås en retfærdig grænsedeling, som begge parter med tiden kunne leve med. Det har vist sig at holde stik, også selv om Rønshoved Højskole blev oprettet. Men Grundtvig fortsætter i sit digt om tusindåret for kristendommens ankomst til danernes land i år 826, hvor der er tændt et lys i kirken, og hvor dagen kan være nok så lang, at der altid vil være en ny opgave: ... *immer det dages dog på ny*, hvorefter Grundtvig slutter, ... *hvor hjerterne morgen vente!* Rønshoved Højskole har vist sig at kunne vente ved konstant at være omstillingsparat med blik for morgendagens nye opgaver – med Guds og Grundtvigs hjælp – og med et interesseret dansk folk. Grænsen ligger fast, men det gør historien ikke, og Rønshoved Højskole finder nye opgaver i grænselandet – så, ja, det dages på ny.

Kapitel 43: Om litteraturen:

Fremstillingen bygger primært på trykt materiale og først og fremmest Rønshoved Højskoles årsskrifter. Det er i årsskrifterne, forstanderen bl.a. gør rede for årets forløb, dvs. hvad der er foregået på højskolen ud over den daglige undervisning. Har de været på udflugter eller rejser, har der været gæster, som har holdt foredrag på skolen m.m. Det er elevforeningens blad, dvs. årets elever vil vide, om forstanderens beretning er korrekt. Men derudover er der mange artikler i årsskrifterne om forhold, som bl.a. fortæller noget om de strømninger og emner, som er med til at forklare, hvad højskolens lærere og forstander var optaget af. Man må derfor gå ud fra, at disse forhold var med til at præge eleverne på deres højskoleophold. I 1968 skriver Hans Haarder direkte, at årsskrifternes artikler er stærkt præget af, hvad ... *vi i særlig grad tillægger betydning, og som vi synes, eleverne kan have udbytte af at læse om – og tage stilling til*. Til gengæld er det klart, at årsskrifterne aldrig er kritiske overfor, hvad der foregår på skolen. Årsskrifterne giver tværtimod altid en meget positiv fremstilling af forholdene – alle har været glade for at se Dybbøl eller Danevirke, står der. Til hvert årsskrift er der derudover en fortegnelse over antallet af elever med oplysninger om, hvor de kommer fra i Danmark.

Der er også blevet brugt en række fremstillinger om den danske højskolebevægelse, bl.a. Gunhild

¹⁶⁴ H.P.Hanssen: Et tilbageblik, bind 4, p292

Nissens jubilæumsskrift om den danske højskoles 175-års historie, som udkom i 1994, *Danske folkehøjskoler 1844 til 1994*, som især er blevet anvendt i kapitlerne om højskolen i 1930'erne. Og dertil kommer artikler fra Højskolebladet, hvor der diskuteres en række forhold om de danske folkehøjskoler, bl.a. forholdet til nazismen i 1930'erne. I diskussionen om nazismen på Rønshoved har jeg bl.a. været i Hans Ronald Jørgensens arkiv på Dansk Centralbibliotek i Sydslesvig, som vidner om en voldsom korrespondance med ikke alene Mikkel Ejerslev, men også med en lang række andre danske nazistiske organisationer.

Derudover har jeg brugt nogle bøger til forståelsen af Grundtvig og hans højskolesyn primært fra Ove Korsgaard, som det bl.a. er kommet til udtryk i hans disputats fra 2004 *Kampen om folket*, men også fra hans nyeste og lettilgængelige bog *Grundtvig rundt – en guide* fra 2018. Til den samme forståelse af Grundtvig, har jeg ligeledes brugt Anders Holms bog om *Grundtvig. En introduktion* fra 2018. Både Korsgaard og Holm giver klart udtryk for, at forståelsen af hvad Grundtvig mente, langt fra er en entydig størrelse, hvad man ellers får indtrykket af, når man læser både Aage Møller og Hans Haarder.

Forstanderne er ligeledes kommet til orde på anden vis, bl.a. med Aage Møllers artikler fra Højskolebladet i 1917, som har været med til at forstå Aage Møllers syn på en højskoles opgave, på hans ønske om at vende tilbage til den første generations mytologiske højskole.

Bogens fortællinger om Rønshoved Højskole er blevet rammet ind i en sønderjysk kontekst bl.a. ved hjælp af den nyeste udgave af *Sønderjyllands Historie* fra 2009, som er den seneste standardudgave af Sønderjyllands historie, der hviler på en forskningsmæssig opdateret tilgang. For den nyeste sydslesvigske historie efter 1945 har jeg bl.a. brugt Martin Klatt og Jørgen Kühls præsentation fra 2014 i bogen *SSW - Det danske mindretals politiske historie 1945-2014*.

Litteratur:

- Nissen, Gunhild: Udfordringer til Højskolen. Danske folkehøjskoler 1844 til 1994. Odense 1994
 Lindsø, Erik o.a., red.: Fædre og arv. Rønshoved Højskole 1921-1996. 1996
 Bengtsson, Gustav & Sune Andresen, red.: Festskrift til Aage Møller. 1950
 Møller; Aage: De tre slægtled af højskolens arbejdere. Højskolebladet 1917
 Møller; Aage: Romantikkens syn på historien. Højskolebladet 1917
 Møller, Aage: Grundtvigs syn på historien. Højskolebladet 1917
 Møller, Aage: Højskolens historieundervisning. Højskolebladet 1917
 Møller, Aage: *Det levende ord*. Højskolebladet 1917
 Møller, Aage: Nordiske myter. Folkeligt Samfund, 1947
 Møller, Aage: Myten og mennesket. Credo 1967
 Møller, Aage: Myten og folket – og vandene faldt tilbage over de flygtende ægyptere. Toam, 1984
 Andersen, Rasmus Fonnesbæk oa., red.: 11 konservative tænkere. Cepos 2009, pp 115-155
 Schanz, Hans Jørgen, red.: 50 ideer der ændrede verden. Aarhus Universitetsforlag 2016, pp 25-29
 Korsgaard, Ove: Kampen om folket. Gyldendal 2004
 Korsgaard, Ove: Grundtvig rundt – en guide. Gyldendal 2018

- Korsgaard, Ove: Danmark, Grundtvig og frygten for Tyskland. Kronik i Politiken 26.09.18
- Korsgaard, Ove: Strejftog i højskolernes idéhistorie. FFD's Forlag 2019
- Holm, Anders: Grundtvig. En introduktion. FILO Aarhus 2018
- Feldbæk, Ole red.: Dansk identitetshistorie, bind 4. C.A.Reitzel 1992
- Hansen, Hans Schultz o.a., red.: Sønderjyllands Historie, bind 1-2, Aabenraa 2009
- Hansen, Hans Schultz: De danske sønderjyders førstemand. Bind 1, Aabenraa 2018
- Hansen, Hans Schultz: Genforeningens arkitekt. Bind 2, Historisk Samfund for Sønderjylland, 2020
- Hansen, Hans Schultz oa., red.: Sønderjylland under krig og besættelse 1940-1945. Aabenraa, 2003
- Engberg, Poul: Om folkeligheden bag den videnskabelige historie. Højskolebladet nr.7, 1995
- Erik-Jakob Petersen & Tim Pohle, red.: Her har hjertet hjemme. Festskrift ..., Rønshoved 2014
- Møllehave, Johannes: Skuffelser der ikke gik i opfyldelse. 1987
- Sønderjysk Kulturarv. Sønderjyske Museer 2003-2004, art. af Thue Kjærhus pp 93-96
- Albrechtsen, Erling: Vikingerne i Franken. Odense 1976
- Vind, Ole: Til kamp mod dødbideriet. Politisk Revy 2006
- Markussen, Ingrid o.a., red.: Festskrift til Roar Skovmand. Årbog for Dansk Skolehistorie 1978
- Bjøl, Erling: Den nye verdensorden. Politikens Verdenshistorie bind 20, Politiken 1987
- Christiansen, Niels Finn: Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie bind 12. 1990
- Kaarsted, Tage: Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie bind 13. 1991
- Nissen, Henrik S.: Gyldendals og Politikens Danmarkshistorie, bind 14. 1991
- Buch, Jørn: Synnejysk historie. Aabenraa 2005
- Buch, Jørn: Mindretal i Europa – Pandoras Æske. Haderslev Statsseminarium 2000
- Buch, Jørn: Hvor går grænsen? Artikel i Sønderjyske Årbøger, 1997
- Hvorfor danne?, Refleksionspapir fra Rønshoved-Gruppen 2012, se www.ronshoved.dk
- Festskrift til J.Th. Arnfred, Dansk Udsyn 1953
- Christiansen, C.P.O.: Indtryk fra Højskolen ved Flensborg Fjord. Højskolebladet 1921, pp 1201-1208
- Frederiksen, Niels Ole: En dag på Rønshoved Højskole. Kronik i Flensborg Avis, 2.august 2018
- Jacobsen, Helge C.: Kampen for og om folkestyret i Sønderjylland. Sønderjysk Månedsskrift, 2012
- Bonde, Hans: Kampen om ungdommen. Niels Bukh – en politisk biografi. 2003
- Bonde, Hans: Rehabilitering af Kaj Munk? Kronik i Berlingske Tidende 14.12.10
- Madsen, Karina Søby: Højskolernes flirt med nazismen. Højskolebladet 2010
- Slumstrup, Finn og Kristian Kjær Nielsen, red.: Kampen om myterne. 1985
- Lidegaard, Bo: Kampen om Danmark 1933-45. 2005
- Sjøqvist, Viggo: Erik Scavenius. Bind I. Gyldendal 1973
- Hanssen, H.P.: Et tilbageblik. Bind 4, Gyldendal 1934
- Hanssen, H.P.: Fra krigstiden. Bind 1-2. Gyldendal 1925
- Jensen, Bernard Eric: Historie – livsverden og fag. Gyldendal 2003
- Haase, Ingolf o.a., red.: Det nationale portrætgalleri på Folkehjem. Aabenraa 2005
- Fink, Troels: Da Sønderjylland blev delt 1918-1920, bind 1-2. Aabenraa 1978
- Lorek, Sabine: Rechtsabrechnung – Retsopgør. Neumünster 1998
- Østergaard, Uffe: Hvorhen Europa? DJØF Forlag 2018
- Johansen, Axel: Dannevirke-mænd og Ejderfolk. Studiefællesskabet for DCBS Flensborg 2005
- Grundtvig; N.F.S.: Nordens Mytologi. 3.udgave fra 1870. Samlerens Forlag 1983

- Cour, Vilhelm la: I kamplinjen: Aschehoug, København 1923
- Thomsen, Birgitte Herreborg o.a., red.: Sønderjylland 1933. Historisk Samf. for Sønderjylland 2010
- Jessen, Franz von: Haandbog i det slesvigske spørgsmåls historie 1900-1937. Bind 1-3, Kbh. 1938
- Jessen, Franz von: Haandbog i det nordslesvigske spørgsmåls historie. København 1901
- Kristensen, Henrik Skov: Straffelejren. Fårhus, landssvigerne og retsopgøret. 2011
- Kristensen, Henrik Skov: Fra Ehrenhain til Gedenkstätte. pp 135-155 i Festskrift til Adriansen. 2014
- Kilder til den dansk-tyske grænseregions historie IV: De nationale modsætninger 1914-1933, 2001.
- Quellen zur Geschichte der deutsch-dänischen Grenzregion, bind 2. Aabenraa 1983
- Bryld, Claus: Kampen om historien. 2001
- Torben Ørntoft oa.: Hannah Arendt værd at læse under coronakrisen. Kronik, Politiken 23.07.20
- Gunnar Nissen: Titos Jugoslavien. Gyldendal 1976
- Reich, Ebbe Kløvedal: Frederik - en folkebog om N.F.S. Grundtvigs tid og liv. Gyldendal 1972
- Brinch, Kai: Historien der ikke skulle fortælles. Forlaget Universitas Sandagergensis 2017
- Værum, Peter: Rønshoved Frimenighed – et grundtvigsk stykke historie. Kristeligt Dagblad 1998
- Hejmdal, dagblad, Aabenraa, RA 1933-1934
- Klatt, Martin og Kühl, Jørgen: SSW – Det danske mindretals politiske historie 1945-2014. 2014
- Kühl, Jørgen: Tyskere i øst. Aarhus Universitetsforlag 1997
- Interview med Bent Petersen, årgang 1954/1955
- Pilekjær, Andreas og Kjærhus, Thue: Modstanden mod omskæring af drengebørn er drevet af tankeløshed. Højskolebladet 2019, nr.1, pp 33-39
- Noack, Johan Peter: Det sydslesvigske grænsespørgsmål 1945-1947, bind 1-2. Aabenraa 1991
- Noack, Johan Peter: Det danske mindretal i Sydslesvig 1948-1955, bind 1-2. Aabenraa 1997
- Claus Bundgård Christensen oa.: Danmark besat. Informations Forlag 2005
- Trommer, Aage: Modstandsarbejde i nærbillede. Odense Universitetsforlag 1973
- Jens Peter Ægidius: Bragesnak 2. Odense Universitetsforlag 1992
- Iben Benedikte Valentin Jensen, red.: Bliv et folk. Thue Kjærhus pp 44-48, FFD's forlag 2020
- Poul Duedahl: Grænseland. DR 2020
- Lundbak, Henrik: Staten stærk og folket frit. Museum Tusulanum Forlag 2001
- Aarsskrifter for Rønshoved Højskole 1921/1922-2020/2021

Jørn Buch

ISBN 978-87-972856-0-2